

REHA ÇAMUROĞLU

SULTAN SELAHADDİN el KÜRdİ

BİRİNCİ
BASKI
100.000
ADET

§

REHA ÇAMUROĞLU

20 Ağustos 1958’de İstanbul’da doğdu. İlköğrenimini Ankara’da, ortaöğrenimini İstanbul’da tamamladıktan sonra 1986’da Boğaziçi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü bitirdi. *Kara*, *Efendisiz*, *Cem* ve *Nefes* dergileri başta olmak üzere çeşitli yayın organlarında yazarlık ve yöneticilik yaptı. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Eserleri: *Tarih, Heteroksi ve Babaîler* (1990), *Yeniçerilerin Bektaşîliği ve Vaka-i Şerriye* (1991), *Sabah Rüzgârı: “Enelhak” Demişti Nesimî* (1992), *Dönüyordu: Bektaşîlikte Zaman Kavrayışı* (1992), *Değişen Koşullarda Alevîlik* (1992), *Günümüz Alevîliğinin Sorunları* (1993), *Yüz Soruda Alevîlik* (İmzasız, 1995), *İsmail* (1999), *Son Yeniçeri* (2000), *İkiilebir* (2001), *Bir Anlık Gecikme* (2005), *Geçen Zaman, Geçmiş Zaman* (2005), *Kalem Efendisi* (2006), *A Momentary Delay* (2010).

SULTAN SELAHADDİN EL-KÜRDİ

Reha Çamuroğlu

Yayın No 1022
Türkçe Edebiyat 351

Sultan Selahaddin El-Kürdi
Reha Çamuroğlu

Kapak tasarım: Utku Lomlu
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 2011, Reha Çamuroğlu
© 2011; bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Aralık 2011
ISBN: 978 - 975 - 289 - 963 - 6
Sertifika No: 10905

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Tel: (0212) 674 97 23
Faks: (0212) 674 97 29

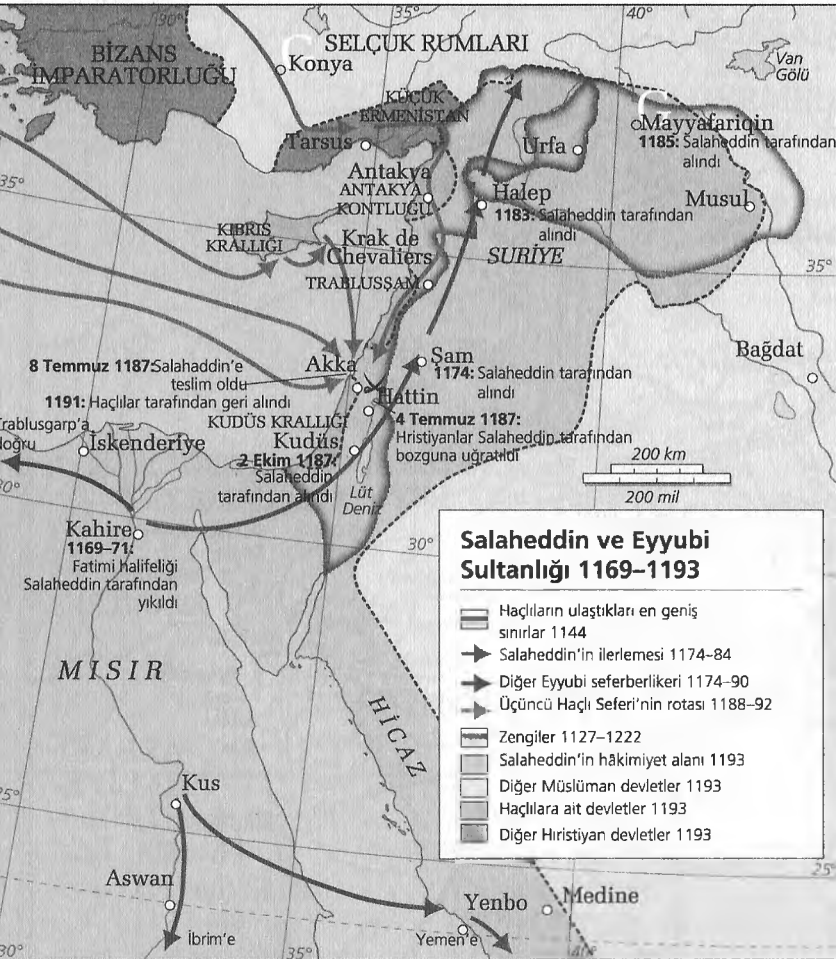
Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

*“Bir zaman Yusuf babasına demişti ki: Babacığım!
Gerçekten ben on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm,
yani onları bana secde ederken gördüm!”*

Yusuf/4

DAVIN

Tiflis'in hemen güneydoğusuna düşerdi Davân. En uslanmaz göçebeyi dahi yerleşmeye ancak burası ikna edebilirdi. Sanki bütün Kafkaslar bu etekleri yaratmak için sıralanmışlardı. Bütün o ırmaklar, çaylar, dereler, yaylalar, ovalar, ormanlar, uçsuz bucaksız çayırlar, geçit vermez dağların birer mazereti gibi insanların önüne serilivermiş, her biri onları kendisine doğru çekiştiriyordu.

Nereden ve ne zaman geldiği bilinmez Ravedî aşireti, binin üzerinde çadırıyla buralardan geçerken bu çekime karşı koyamamıştı. Çadırlarını kurmuşlardı önce ve "Nasıl sıkılınca toplanır gideriz," demişlerdi. Öyle değil mi, ne dünya cennetleri görmüş-tü onlar! Her seferinde içlerindeki ateş söner gibi olmuş, serin suların altında, yüreklerinden cızırdamalar yükselmiş, kendi kendilerine, "Yine mi?" demişler, hiçbiri diğerine bunu söylemeye bile cesaret edememiş; zamanla suskunlukları mahcup bakışma-

lara dönüşmüş ve sonra bu bakışmalardan, kalkıp yola düşme arzusunun ortak olduğunu anlayıvermişlerdi.

Bir senelerini Davîn'de geçirmişler, kendileri ve hayvanları daha önce görmedikleri şekilde semirmişler, bacaklarına bacak, kollarına kol, memelerine meme, göbeklerine göbek eklemişler, renkleri kara-sarıdan kara-kırmızıya dönmeye başlamış, hastalar dahi iyileşme yolunu tutmuşlardı. Böylece bir sene daha çadırlarını kaldırmamaya karar verdiler.

Gürcüler, Rumlar, Ermeniler ve Türkler vardı komşu bölgelerde. Ama bu bolluk ve güzellikler içinde kim kolayına belaya teşne olurdu ki? Nasılsa her kul ölümlüydü ve aceleye hiç gerek yoktu. Ticaretleri iyiydi, komşulukları iyiydi ve hatta kız alıp vermeye varmasa da, muhabbetleri vardı. Üçüncü sene, baktılar ki, yüreklerinde henüz bir cızırtı yok, Gürcüler ve Ermeniler gibi ev yapmaya giriştiler. Varsın o çekik gözlü Türkler gezegen olsunlardı her yerde.

Aylar, mevsimler ve yıllar da böyle bir yerde çabuk geçirdi. Eskiden hareket etmeden zamanın geçmeyeceğini düşünürlerken, şimdi tam tersine, otururken zamanın daha hızlı geçiverdiğini keşfetmişlerdi. İkinci bir keşifleri de, otururken daha hızlı değiştikleri olmuştu. Demircilikleri, eyercilikleri, silahçılıkları bir incelmış, bir güzelleşmişti ki, o kadar olur. Kilimleri renklenmeye, yemekleri tatlanmaya başlamış, hatta ve hatta vücutlarının kokusu bile güzelleşmişti. Eh, bu da çocuk sayısına hissedilir bir bereket getirmişti.

Davîn artık neredeyse şehir sayılabilecek bir hale gelmiş, Ravedî ise bir aşiretten fazlası olmaya başlamıştı. Fakat artık yeni meselenin kendisi de bu olacaktı. Ermeni ve Gürcüler için bin çadır ahalisinin yerleşikliğe geçmesi önemli bir sıkıntı oluşturmazken, şimdi bu ahalinin iki bin-üç bin haneye çıkması ve taştan sağlam evlerde oturmaya başlamaları elbette bir sıkıntıydı. Allah taşı da bu bölgeye bolca vermişti ve bu Kürtler pekâlâ yarın şehirlerini surlarla çevirmeye de başlayabilirlerdi.

Elbette en büyük felaket de bunların Türklerle ittifak kurmaları olurdu ki, bunun altından kimse kalkamazdı.

Liderleri durumundaki Şadi, akıllı ve genç olmasına karşın tecrübeli bir adamdı. Onunla uzlaşılabilirdi, ama nereye kadar?

İşte tam da Gürcü, Ermeni ve hatta Çerkezler bu sorulara boğulmuşken doğudan ve güneydoğudan tuhaf haberler almaya başladılar.

Çok ama çok uzun süredir işitilmedik türden haberlerdi bunlar. Değil dedeleri, dedelerinin babaları dahi duymamıştı bu kadarını. Türklerin sultanı denizler gibi bir ordu kurmuş, Anadolu'nun tam güneydoğusunda oraya buraya seğirtmeye başlamıştı. Bu orduyu gören gezginler, dervişler ve tüccarlar hayretten dillerini yutmuş gibiydiler ki, bu kez batı yönünden haber getirenler dilleriyle birlikte beyinlerini de yutmuş gibi konuşmaya başladılar. Onlara göre erguvanlar içindeki Rum kayseri de büyük bir orduyla uzak bir mesafeden Sultan Alpaslan'ın hareketlerini izlemeye başlamış. Onun ordusu sultanın ordusunun üç misli kadar kalabalık ve rengârenkmiş. Bu orduda Bulgarlardan Slavların her çeşidine, Hıristiyan Türklerden, her biri iki adam boyundaki sarışın kuzeylilere kadar her cinsten insan mahluku bulmak mümkün imiş.

Kafkasların güneyi artık başka hiçbir şeyi konuşmaz olmuş. Aslında elbette haklı olduklarını görmek lazımmış. Hemen güneylerinde bütün dünyalarını değiştirecek kadar büyük iki düşman ordu, bir aşağı bir yukarı, köşe kapmaca oynar gibi, birbirlerini izlerse, geçtikleri her yeri çekirge sürüleri gibi kuruturlarsa, bütün Kafkas ahalisinin başka bir konu konuşmaları imkân dahiinde olabilir miydi?

Bir haziran ayı ortalıydı. Ravedî aşiretinin gözü pek önderi Şadi o günü hiç unutmayacaktır. 14 Haziran'dı. İsa yıllarından 1071 olmuş idi. Rum İmparatoru Romanos Diogenes'in ordusundan ulaklar Davîn'e ulaşmışlardı. Söyledikleri kulaklarında

çınlamıştı Şadi'nin ve unutulmayacak kadar önemli, "anladım" denemeyecek kadar da açıktı.

"Çıkacak bir savaş vardır, Kürt beyi. Bu savaşta üç hakka sahipsin. Bizim ordumuzda savaş. Hemen 'Ben Müslüman'ım,' diyerek mazeret ileri sürme. Bizim ordumuzda Hristiyan olmayan pek çok savaşçı da vardır. Bunu yaparsan bütün askerlerine hak ettikleri kadar altın verilecektir. Sen de, imparatorun sadık bir müttefiki olarak ödüllendirileceksin şüphesiz. İkincisi, eğer dersin ki, 'Ben Türklere kılıç çekemeyecek kadar Müslümanım' ve köşende oturur isen, o zaman savaş olup bittikten, elbette haşmetli imparatorumuz o kendisine 'sultan' dedirten haydu-tu ezdikten sonra, sana ve aşiretine gazabını yöneltmeyecektir. Üçüncüsünü söylemeye pek dilim varmıyor, ama aldığım emirle söylemek zorundayım."

Birden eliyle "Dur!" işareti yaptı Şadi. "Dur, ulak efendi, sus!" dedi sonra. "Bak kâfir efendi, ben seni sıkıntıdan kurtarayım. Sen de evime, benim yurduma gelip beni tehdit etmiş olmak gibi bir müşkülün içine girmeyesin. Ben sana üçüncü şıkkı söyleyeyim, doğru söyler isem sen de başınla tasdik eyle! Diyor ki Romanos Diogenes hazretleri, 'Yok eğer bu iki şıktan birini değil de üçüncü şıkkı seçip sultanın ordusuna katılır ve bize karşı savaşır isen seni de halkını da çoluk çocuk demez mahvederim.' Yanlış mı anlamışım?"

Hızlı bir hareketle onaylar anlamında başını salladı ulak. Konuşanın Şadi olması dahi kızarmasına ve heyecanlanmasına engel olamamıştı.

Hemen yanında oturan üç ihtiyarın yüzlerine tek tek baktı Şadi. Gayriihtiyarı olarak ulak da medet arar gibi ihtiyarların yüzlerine baktı. Üçünün de yüzü kaya gibiydi. En ufak bir işaret gelmedi bu yüzlerden. En küçük bir seğirme, bir kıvrılma, bir büzülme dahi yoktu bu yaşlı suratlardaki yüz kaslarında. Ulağa döndü Şadi ve sakın bir sesle son sözünü söyledi: "Ulak efendi, imparator hazretlerine git de ki, Şadi Bey üç gün içinde kararını kendilerine bildirecektir."

Ulak evden çıktıktan az sonra yüzleri sıkı sıkıya örtülü, elleri kınalı üç genç kız hızla bir sofraya oturdular. Üstü kuzu etleriyle silme örtülü bulgur pilavının yanında, ihtiyarlarla birlikte yoğurda kaşık çaldı Şadi. Son lokmalar alındığında, yaşlıların belki en yaşlısı olan İshak'a döndü. "İshak Amca de bize, ne edelim fikrince?" diye sordu.

Sakalını sıvazladı İshak, ağzını şapırdattı. "Evlat," dedi, "kâfirin sana bıraktığı esasında iki seçenektir. Birinci söylediğini yaparsan, zaten iki cihanda veremeyeceğin bir hesaba düşersin. Burada ateş, orada ateş. İkinci söylediği yalandır. Zaman kazanmaya çalışıyor. Farz et ki sözünü tuttu, üstümüze kendi gelmedi. Gürcülerle Ermeniler gelince ne olacak? Denge bir kez bozulmayagörsün evlat, hiçbir şey eskiden durduğu yerde duramaz olur. Yahu dersin, bu, burada ne de güzel duruyordu! Heyhat! Bağlasan durmaz!

"Ben tamı tamına seksen yedi yaşımdayım, bu kadar büyük orduları ne duydum ne de gördüm. Babam rahmetliden de duymadım. Senin önünde fazla seçenek yoktur. Gürcülerle Ermeniler ne yaptılar? Onlar Romanos'u çok mu seviyorlar? Hayır, ama gidip ordusuna katıldılar bile. Büyük ordular büyük tehlikeler demektir. Ama unutma, büyük tehlikenin olduğu her yerde de büyük fırsatlar vardır. Sana bakıyorum da Şadi, bu soruyu bana usulen soruyorsun gibi geliyor. De git, sana yakışan ne ise öyle yap!"

Diğer iki ihtiyara dönüp baktı Şadi, onlar sadece derinlerdeki gözleriyle ıslıl ıslıl gülümsediler. O günden tam iki gün sonra, tamı tamına dört yüz iki atlısıyla cihadın yolunu tuttu Şadi. Temmuzun ilk haftasında ise sultanın ordusuna ulaşmıştı. Keskin gülüşlü bir Türk'ten burada bir atasözü öğrenecekti. "Ya devlet başa, ya kuzgun leşe!" İshak da bunu öğütlememiş miydi?

Cihat zafer getirdi, adına da Malazgirt denildi. Söylenen odur ki, Şadi, bu zaferden büyük zenginlik elde etti. Davın daha emniyetli bir yer halini aldı. Fakat aşiretin bir kısmı ganimet ve

toprağın tadını aldığından, Türklerin peşinden batıya yöneldiler. Obalar bölündü. Şadi önce bunlara çok sinirlendi ve beddua-
lar ettiyse de, sonradan yerleştikleri yerlerde kendilerini “Şadili”
olarak tanıttıklarını duyunca, yüreği yumuşayıverdi.

Bir kahraman olarak öldü Şadi. Oğullarına savaşçılığını, di-
nine bağlılığını, fakat bunlara ilave olarak, o Türk’ten öğrendiği
atasözünü bıraktı. Yaşlı İshak her ne kadar bu söze çok itiraz
etse, göçere devletin bir yarayışı olmadığını ve bu sözü Şadi’nin
son derece yanlış anladığını düşünse ve hissetse de, yaşadığı sü-
rece onu ikna edemedi.

Yaşlı adamla çocuk, Fırat'ın hemen kıyısına -Fırat olmalıydı- oturmuşlardı. Adam yaşlı olmalıydı. Yaşı konusunda hiçbir kesin fikir vermese de, o adama bakan, "Evet, yaşlı," derdi. Derdi demesine, ama niçin böyle dediği de anlaşılmaz kalırdı. Evet, bembeyaz saç ve sakal buna delil sayılabilirdi, ama gençlerin de saç ve sakalının ağardığı olmaz mıydı? İşin tuhafı çocuk da öyleydi. O kaç yaşındaydı ve neden çocuktu?

Sonra şu kenarında oturdukları ırmağın Fırat olduğunu nerden biliyorduk? Dahası adlarının Süleyman ve Cafer olduğunu?

İki elini ağzına götürdü Süleyman. Belirli bir şekil verdi ellerine ve ağzına kapadı. Tiz bir şekilde keklik ötüşü taklidi yapmaya başladı. Sessizlik bir anda bozuluverdi, her çalının, her kayanın arkasında bir keklik mi vardı?

"Bir tek bunun yavrusu yumurtadan çıkar çıkmaz uçar," dedi Cafer'e dönerek. Pek de ikna olmuş görünmeyen bir ifadeyle sordu Cafer: "Niçin?"

"Düşmanı çoktur da ondan," dedi yaşlı adam. Yine ikna olmuşa benzemeyen bir suratla somurttu Cafer.

"Bu keklik kuşu uçmayı çok sevmez. Ama uçmak zorunda kalınca da ok gibi uçar, haberin olsun," dedi Süleyman.

"Niçin anlatıyorsun bunları bana?" diye sordu Cafer bezgin bir ifadeyle.

"Buralarda keklik bilmeden adam olunmaz," dedi Süleyman, apaçık bir gerçeği ifade ediyormuşçasına.

TĪKRĪT

Şadi'den iki oğul ve pek çok kız kaldı. Kızlar? Elbette her birinin birer ismi vardı, ama kim bilir tafsilatını? Oğullar ise iki büyük kaya, ateş ve dahi aslan gibiydiler.

Necmeddin Eyyub büyüğü, Esededdin Şirkuh küçüğü. Necmeddin, yani “dinin yıldızı” ve Esededdin, yani “dinin aslanı.” Bu isimlerle doğduklarım zannetmeyesiniz. Basitçe Eyyub ve Şirkuh idiler. Sonradan takıldı bu süslü lakaplar. Kim nereden bilsin altı boklu çocuğun “dinin yıldızı” olacağını. Anaları ne diye çağırırsa o. O kadar işte! “Eyyub kör olmayasica! Şirkuh! Seni domuz!” Erkekler hangi sırlar içindedir ki, en çok ve en çok bu analarının çıplakça çağırdığı günleri özlerler? Nedendir ki Necmeddin ve Esededdin olmak, “kör olmayasica” ve “domuz” olmak kadar tatlı gelmez onlara? Niçin o geride bıraktıkları sıcak ve korunaklı yer daha kıymetlidir? Lakap ve sıfatları onun yerine mi koyarlar çaresizce?

Eyyub ile Şirkuh'un koşusunda karşılarına bir isim çıkar. Zengi. Ve bir lakap. İmadeddin. Yani dinin direği. Dine direk olmuş, kubbeyi sırtında taşıyan bu sütun, aslında Selçuk ailesinden gelen bir Türk'tür. Alpaslan'ın da uzak bir akrabasıdır. Daha Eyyub ve Şirkuh'un lakapları yokken, o İmadeddin'dir ve onlara el uzatır. "Babanız," der, "cennetmekân sultanımızın yanında at koşturmuş, bundan büyük asalet mi olur? Ondan size bu cesur kan geçmediyse kime geçmiş olabilir ki? Bacılarınıza mı?"

Şirkuh'u katil edecek kadar rahatsız eden bu cümlelerin sonunda, Zengi koca göbeğini hoplatarak kahkahalara boğulmuş, ayı böğürmesini andıran sesini uzun süre dizginleyememişti. Şirkuh'un öfke dolu gözlerini fark eden Eyyub hızlı davranmış ve söze girmişti: "Biz basit insanlarız, sultanım bizden ne ister?"

Cevap olarak önce bir kahkaha, sonra yine böğürmeye benzer bir ses geldi Zengi'den. "Savaşmayı bilen adam, savaşçı isterim Eyyub. Bunu senin basit kafan dahi gayet iyi alır." Artık konuya açıkça girilmişti ve bu savaşçılar Bağdat çarşısında alışveriş yapan tüccarlara dönüşmüşlerdi.

"Nerede?"

"Nerede olursa! Ben nerede savaşacaksam orada!"

"Karşılığı?"

"Ganimet, toprak, mevkii, hürmet."

"Nereden başlayacağız?"

"Tikrit'ten. Tikrit'te zayıfım. Güveneceğim fazla adama ihtiyacım var orada."

"Biz memluk* olmadık ve olmayız."

"Sana memluk ol diyen oldu mu, Eyyub? Soyunda memluk var mı ki memluk olmayı teklif edeyim sana? Ben sana hür komutanım ol diyorum. Sana da, Şirkuh'a da!"

Cümlesini bitirirken, Şirkuh'un omzuna hatırı sayılır güçte bir şaplak indirmişti Zengi. Şirkuh ise bu şaplaktan pek etkilen-

---

* Köle askerlere memluk denilirdi.

miŖe benzemiyordu. O da Zengi gibi bir boz ayı cüssesine sahipti. Eyyub bu ikisinin yanında insan sıfatına en layık olanıydı. İlk kez bu şaplakla gülümsedi Şirkuh ve Eyyub’a da böylece mesajını vermiş oldu. Zengi’ye döndü Eyyub, “Emredersin sultanım, ne zaman inelim Tikrit’e,” diye sordu.

“En kısa zamanda,” dedi Zengi.

Eyyub ve Şirkuh’un anaları ortaktı. Zengi’nin hizmetine girdikleri anda birbirlerine fırlattıkları o kısa ve kaçamak bakışın nedeni ise bu kadın, yani analarıydı. Her ikisi de gayet iyi biliyorlardı ki, artık bu andan sonra analarından çekecekleri vardı. Tıslamaya benzer bir sesle, “Erkek sizsiniz,” dedi anaları. “Elbette baba toprağını, dede toprağını siz kazanmadığınız için kıymetini bilmiyor olabilirsiniz. Ama yine de yazık, yazık ki erkek sizsiniz.” Bu cümleler yerine beş ok yemeyi tercih ederdi Şirkuh. Eyyub ise öyle biri değildi. O karar verdi mi yaptı. “Evet, ana,” dedi hükmeden bir sesle, “erkek biziz, şimdi sen de göçe hazırlan.”

Zaten artık babalarının devrindeki kadar kalabalık değillerdi. Ganimet ve toprak pek çoklarını Rum diyarının içlerine kadar Türklerle birlikte sürüp götürmüş idi. Beş yüz çadır kadar kalmışlardı. Yürüdükçe kemiklerinin dahi ısındığını hissedecekleri güneye doğru hareketlendiler.

Bilen bilir ve her şeyin tamamını elbette Allah bilir. Bizim Dicle dediğimiz nehre onlar Tigris derlerdi. Bu Tigris’in tam da kıyısında bol suların yeşillendirdiği cennet gibi bir şehir vardır ki, buraya adı üzerinde misali Tikrit derler.

İlk bakana önemsiz görünür Tikrit. Sanki kendisini gizlemek istercesine kalesi bile korkutucu değildir. Tabii ki, saldırılmadıkça. Kasabada Araplar ve Kürtler yaşamaktadır. Arapların neredeyse tamamı tüccar, Kürtler ise onların yardımcısı, hizmetçisi, devecisi, kervancısıdır. Müminlerin efendisi, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi halife hazretlerinin başkenti Bağdat’tan gelen, oraya da Hindistan ve Çin-ü Maçin’den gelen tüm mallar Tikrit’in bu Araplarınca batıya, Akdeniz’e kadar götürülür, oralarda satılır.

Bütün bu yollar ve bunca servet korunmalıdır. Korunmalıdır ki ticaret sürsün. Sürsün ki, Zengi vergi alabilsin. Alsın ki orduları büyüsün, emrinde Eyyub’lar ve Şirkuh’lar olabilsin.

Tikritliler için şehirdeki askerler, ne olursa olsun, hangi kavimden olurlarsa olsunlar, en hafifinden katlanılması gereken bir beladır. Kavgacılıkları, sarhoşlukları, zampara ve kulamparalıkları, pis kokuları, rahatsız edici bakışları onlara sadece, küçüklüklerinden beri dinledikleri canavar hikâyelerini hatırlatır.

Tikritlilere iyi haber Eyyub’dur. Eyyub beş vakit namazındadır, gözü haramda, aklı uçkurunda olmayan bir adamdır. Düşünmeden karar vermez, verdiği kararlar sağlam olur, cemaatin rızasını gözetir. Zaten bu nedenledir ki, Tikrit kalesine komutan olduğu andan itibaren sevilip sayılmış ve ahaliye güven vermiştir.

Tikritlilere kötü haber ise bu Eyyub’un, evet, inanılmaz, ama bu Eyyub’un özbeöz kardeşi olan Şirkuh’tur. O ağabeyinin tam tersidir. Bütün gününü ve gecelerini askerlerinin içinde geçirir, onlarla Türkler gibi şölenler düzenler, oburca yer, şarabı testiyle içer, her tür şehvet hikâyesi ve cenk masalıyla kendinden geçer, bir yerde sızar ve sabahın erken bir saatinde içine bir cin girmiş gibi uyanır, sanki o gün gireceği büyük savaşa hazırlanır gibi giyinir kuşanırdı. Askerler bu iki kardeşi en çok, “ödül alınacaksa Şirkuh’tan, ceza görülecekse Eyyub’dan” cümlesiyle birbirinden ayırırtırlardı. “Canavar”dan ödleri patlar, yine de dizinin dibinden ayrılamazlardı.

Bu gürültücü adamın en tedirgin edici hali ise sessiz ve düşünceli olduğu zamanlarda ortaya çıkardı. Eyyub böyle zamanlarda onu fazla yalnız bırakmamaya dikkat ederdi.

1137 yılının Temmuz ayının en sıcak ve Dicle’nin rutube tiyle en yapışkan günlerinden birine Şirkuh’un bu çekilmesi zor hali denk geliverdi. Hemen çaprazında, sorgulayan gözleriyle onu süzen Eyyub’la göz göze gelmemeye çalışıyor, aklından geçirmekte olduklarının bir kırıntısını dahi ele vermemeye uğraşıyordu.

“Olmaz Şirkuh,” dedi ağabey. “Hafifmeşrep bir hatun için bu hale girmiş olamazsın.”

“Ağabey,” dedi Şirkuh, “sen ne zamandır kadın çalgısının ustası oldun da her makamdan öttürürsün? Hafif kim, ağır kim daha görmeden ayırt edersin?”

Bu tahrik oyununa gelmedi Eyyub. “Yok yahu, sen beni yanlış anladın. Doğruyu söyleyip söylemediğinden emin misin? Onu sordum.”

“Bir kadının üzerinde değilsen, bedeni bedenine değmiyorsa emin olamazsın,” dedi Şirkuh. “Ama ben eminim, çünkü ateşini duydum.”

“Doğru,” dedi içinden Eyyub, “kahrolmayasica deyyus, senin kadar anlamam kadından.” Aklından, gebeliğinin son günlerinde olan karısı geçiverdi.

“Sen,” dedi Şirkuh, patlamasını güçlükle engellediği bir sesle, “sen bir kadının kollarının arasında serçe gibi titrediğini hiç hissettin mi? Titreyen serçe nasıl yalan söylesin?”

Derin bir nefes çekti içine Eyyub. “Bu aptal bir acuze bile kandırabilir, yeter ki soyunup koynuna girsin,” diye geçirdi içinden.

“Büyükler hatayı engellemekle mükelleftir. Şimdi kalkıp öfkeyle, aceleyle bir şey yapacağından ve sonunda senin, benim, bütün aşiretin zarar göreceğinden çekinirim. Yedi yıldır buradayız, gül gibi geçinip gider, askerimize asker, servetimize servet katarız. Seni doğru karar vermek için sükûnete davet ederim.”

Bağırmaya yakın bir sesle cevap verdi Şirkuh: “Karar mı? Ne kararı ağabey? Namus bu! Namusun kararı sana bana mı kalmış? Görmüyor, duymuyor musun? Olan olmuş, bundan sonra senin benim vereceğimiz bir karar mı var? O karar ezelden verilmiş, kitap yazmış, kadı hükme bağlamış, hem de kadıların kadısı.”

Güldü Eyyub. Zoraki bir gülümseme ve çaresizlik bilinci.

“Senin okuma yazman da mı vardı Şirkuh? Ya şarap ve zamparalık bahsinde ne der kitap? Zahmet edip oraları da okudun mu?”

“Yahu ağabey,” diyerek ayağa kalktı Şirkuh, “sen sevda nedir bilmez misin? Senin yüreğin çarpmaz, başın dönmez, gözün kararmaz mı? Şimdi şu Dicle’nin bütün suyunu döksen boğazımdan aşağı, içim soğumaz. Anlamaz mısın? Günahımızı, sevabımızı zamanı geldiğinde zaten tartacaklar. Ben savaşçıyım ağabey, ben hiç ölmeyecekmiş gibi yaşamak zorundayım. Her gün ölecekmiş gibi yaşarsam, altıma kaçırırım cenk meydanında. Sen de almış eline teraziyi, şu hayatı zehir etmek için dolaşıyorsun. Şu haram, bu helal, bunları duyan seni fakih zanneder. Mecbur musun buna?”

Ayağa kalktı, kapıya yöneldi. Kapıyı açtığı anda arkadan, ağabeyinin belli belirsiz bir “Şirkuh” dediğini duydu. Ama bu ismin bu kadar sessizce söylenmesinin, şimdiden sonrası için bir ruhsat olduğuna karar verdi ve aldırmaksızın dışarı çıktı.

Tikrit kalesini iki çeşit asker korurdu. Esası Eyyub komutasındaki Kürtlerdi. Bunlar da tamamen Ravedî idi. Bir kısım Arap asker vardı; bunlar daha çok kolluk kuvveti gibiydiler ve komutanları da Ubeydullah’tı.

İşte sabahtan bu yana Şirkuh’u da arpacı kumrusu gibi düşündüren meselenin adı buydu. Ubeydullah.

“Vallahi de billahi de tallahi de kazara, yanlışlıkla eve girdi sandım,” demişti Saliha. Esmer, dolgun, vakur bir dul Arap’tı Saliha. Şirkuh onun her dediğine, yatakta olsun olmasın, hemen oracıkta inanırdı. Henüz onu nikâhlanamamışsa bunun bir nedeni vardı. Cenkte olsun, aşkta olsun bir işaret beklerdi Şirkuh. O işaret neydi, ona sadece kendisi karar verirdi, ama o işaret olmadıkça da önemli bir adım atmaz, beklerdi. Elbette onun evine gizlice girer çıkardı, ama bu adab-ı muaşeret gereği idi. Yoksa kimseden saklanan bir durum yoktu. Ubeydullah, Saliha’nın evine bilerek ve isteyerek girmişti.

Bütün Tikrit bilirdi Saliha’nın kim olduğunu. Aslında bütün Tikrit, ahaliden kimin kime ait olduğunu çok iyi bilirdi. Bu bilgi

olmadan birlikte yaşamaları imkânsızdı. Bazen bilinen açık olur, bazen de bu bilinenin gizli olması gerekirdi. “Gizli” olması, bilinmemesinden yahut “kapalı” olmasından ileri gelmezdi. Bu gizliliğin temel kaynağı, müminlerin diğer müminlerin zaafını örtmesiydi. Sergilenen, ortaya dökülen, açık edilen zaafılar, Allah korusun kural haline gelirdi. Bu nedenle “mümin müminin örtüsü”ydü. Yoksa Allah ne için “Settar”* olsundu ki?

Böyle zamanlar için Şirküh bir tek kural bilirdi. Savaşta da en geçerli kural buydu. Basitti. “Akıllı düşünürken, deli yolu bitirir.” İnce zincir zırhını giyerken de bu cümleyi tekrarlayıp duruyordu. Endülüs kılıcını kınından çıkardı ve elinde belki de bin birinci kez tarttı. Aşağı yukarı salladı ve savurdu. Işığını duyunca gülümsedi.

Kılıcı kınına sokmadı. Öylece, kılıcı elinde, evinin kapısına çıktı. Tikrit’in bütün evleri gibiydi bu ev de. Tek katlı ve kerpiç. Denilmiştir ki, Şirküh kapıda görüldüğünde Tikrit’te rüzgâr durdu. Dicle’nin suları sessiz akmaya başladı. Kuşların dili tutuldu. Köpekler saklandıkları yerde derin derin içlerini çektiler ve korkudan ağlamamaya çalıştılar.

Yavaşça yürümeye başladı. Peşine birkaç Kürt savaşçı takıldı. Ubeydullah’ın evinin önüne vardı. Güneş var mıydı? Ay çıkmış mıydı? Tikrit neresiydi? Bağdat neyin adı idi? Bu kapıda gördükleri Ubeydullah’ın Arap muhafızları mıydı? Onların gördüğü bu örme zırhlı adam şu meşhur Şirküh muydu? Elindeki nesne o meşhur Endülüs kılıcı mıydı? Yoksa hep birlikte büyük bir hayal mi görüyorlardı?

Şimdi, bu adam yahut hayal, artık her ne ise, tam da onların burnunun dibinden geçip uğruna kaç kez ölebilecekleri velinimetleri, “Önce Allah, sonra Ubeydullah,” dedikleri komutanlarının, velev ki zampara olsun -zampara olmayan bir savaşçı ancak kulampara olurdu herhalde- o aziz başını bir kılıç darbesiyle ikiye

---

* Allah’ın isimlerinden biridir, günahları örten anlamına gelir.

yaracak, onu kan ve debelenmeler içinde yere serecek, sonra da hiçbir şey olmamış gibi, önlerinden geçerek uzaklaşacak mıydı? Evet, aynen böyle olacaktı. Şirküh gündüz rüyasında bunu aynen böyle görmüştü.

Onlar gördüklerinin hayal olmadığını anladıklarında, bu sıcak ve yapışkan sıvının kan, insan kanı ve hatta efendilerinin kanı olduğunu anlayıp bağırışmaya ve dövünmeye başladıklarında, Şirküh ağabeyinin yanındaki sedirde oturuyordu.

Konuşmaksızın öylece oturuyorlar, uzaklardan gelen bağırışmalar ve sesleri dinliyorlardı. Aşiretten genç bir kadın belirdi odanın kapısında. Kucağında bir kundak vardı. Eyyub belli belirsiz, hatta biraz mütereddit bir gururla burnunun ucuyla kundağı gösterdi kardeşine, “Yeğenin, oğlum,” dedi.

Kadın, bebeği Şirküh’a uzattı. Kocaman ve halen kanlı olan ellerin arasında kundak bir av nesnesi gibi kalmıştı. Amca yeğenin terlemiş alnına baktı. Simsiyah, neredeyse lacivert saçlarına ve şimdiden bitmiş kaşlarına baktı. Bir maymun yavrusu gibi göründü bebek. “Adı nedir, ağabey?”

“Yusuf,” dedi Eyyub bir an dahi düşünmeden. Güldü Şirküh. Hiç hesapta olmamasına rağmen güldü.

“Bu, buna mı Yusuf? Bu mu Yusuf?” deyiverdi gülerек.

“Beğenemedin mi?” dedi Eyyub, “Rahmetli pederimiz sana canavar adını mı koydu? Bahtı Yusuf bahtı olsun!”

“Vah vah vah!!! Bahtı Yusuf bahtı olacaksa çekeceği var çocuğun desene!” dedi Şirküh.

Kürt savaşçıların hepsi o sırada Eyyub’un evini çepeçevre sarmış, ok yayda, el kabzada, olacakları bekliyor, kasabanın meydanında toplanmaya başlayan Arapların her hareketini izliyorlardı.

Eyyub’un Türk karısının ağabeyi Mahmud o sırada yanlarına geldi.

“Yok,” dedi, “Eyyub Bey, artık ne siz ne de biz burada kalabiliriz.”

“Nereye gideceğiz?” diye sordu Eyyub.

“Musul’a elbette,” dedi Mahmud. “Orada rahat eder, nefesleniriz.”

Bu fikri aklından geçirmesi uzun sürmedi Eyyub’un. Şirkuh’a döndü, “Her şeyi hazırla, Musul’a göçüyoruz,” dedi.

Hurma yiyordu Süleyman, Dicle'nin kıyısında. Şapırdatıyordu. Üzerine su içti biraz. Keseden iki tane daha çıkardı. Birini Cafer'e uzattı. Kendisininkini yemeye başladığında, yüzen bir kesik baş gördü Dicle'de. Akıntının zayıf olduğu bir gündü. Ağır ağır sallanıyordu kelle. Bir kısmını ya balıklar ya da su kuşları yemişti. Ya da her neyse. Cafer hurmasını ısıramadan öyle kalakalmış, kesik başı izliyordu. Dehşet miydi, dehşetin temsili miydi? Yüzü morarmış mıydı? Mor bir maske miydi taktığı?

Ne olurdu ruhu giden bir beden? Ve vücuda öldürücü bir darbe geldiğinde ruh niçin en önce giden olurdu? Böyle edilgen, böyle acınası bir nesne, bir zamanlar bakan, konuşan, düşünen bir kafa olabilir miydi? Ölümden bir tecrübe çıkarabilmiş miydi? Yahut ölümden tecrübe çıkarılır mıydı?

"En kötüsü bu değil," dedi Süleyman.

En kötüsü neydi?

DEMİR ADAMLAR

Bekaa yönünden ılık bir rüzgâr esiyordu. Ağustos sicağından kavrulan Baalbek için bu bulunmaz bir nimetti. Sabah namazından başını kaldıranlar dahi böyle esintilerin olmadığı günlerde kan ter içinde olurlardı.

Yusuf da kan ter içinde kalmıştı, ama onun nedeni yalnızca sıcak hava değildi. Baalbek valisi Necmeddin Eyyub'un şimdi yedi yaşına gelmiş bu küçük oğlu, Taval* Ömer'e teslim edilmişti. Lakabından anlaşıldığı üzere kapılardan sığmayan uzun boylu bu adam, bir savaş ustasıydı ve pek çok çocuğu bir savaşçı haline getirmişti. Her gün sabah namazından bir saat sonra gelir, öğlene kadar Yusuf'la çalışırdı. Tahta kılıçlar, kalkanlar, tahta mızraklar, tayarlar, ok yay, sapan, savaşta kullanılabilecek canlı cansız her şey

---

* Uzun.

ortaya dökülür, saatlerce bunlarla boğuşurdu Yusuf. Sonra oturur öğle yemeği yerler ve sohbet ederlerdi Tavail'le.

Otuz yedi yaşındaki bu adam pek çok savaştan canlı ayrılmış olmanın gurur ve tecrübesini taşıyordu. Bu birlikte yenilen öğle yemekleri, her türlü bilgiye aç bu meraklı çocuğun soruları ile Tavail'in tecrübelerini aktarma iştahı birbirine karıştığında bazen saatler sürüyordu.

Durmadan kafasını kurcalayan, hemen her yerde sık sık duyduğu, bir konuşmada geçtiğinde söyleniş tarzından huzursuzlandığı, kötü, ürkütücü bir şeyi tanımladığı çok belli olan iki kelimeyi soracaktı o gün Yusuf, Tavail'e.

Rüyaları onun için çok önemliydi ve gece gördüğü bir rüya, uyandığından bu saate kadar aklından hiç çıkmamıştı. Ağır ağır yürüyen, tamamen demirden adamlar vardı rüyasında. Yüzlerinde en küçük bir duygu gösteren ifade yoktu. Kalın kolları, bacakları vardı. Masallarda anlatılan devler kadar büyük değillerdi, ama onlar kadar yenilmezlerdi. Demirden yapılmış bu adamlara ne yapılabilirdi ki? Üstelik devlerin ve cinlerin duyguları vardı bildiği kadarıyla, ama demirden bir adamın bunlara sahip olmadığı da açıktı.

“Demir Adamlar kim Tavail Amca?” sorusunun bugün sorulma nedeni işte bu ürkütücü rüyaydı.

“Kâfirler,” dedi Tavail hiç düşünmeden.

“Nasıl?” dedi Yusuf. “Yani bu Baalbek'teki Nasrani ve Museviler gibi mi?”

Güldü Tavail. “Yok, yok,” dedi. “Onlar Demir Adamlar'ın yanında Müslüman sayılır. Onlar bizim kâfirlerimiz. Bunlar öyle değil, bambaşka.”

Çocuğun daha da merak içindeki gözlerle kendine baktığını görünce, bu soruyu tek bir kelimeyle geçiştiremeyeceğini anladı Tavail. Yutkundü. Oturuşunu değiştirdi, dikleşti. “Ben doğmadan on yıl kadar önceymiş Yusuf,” diyerek başladı.

“İşte öyle, on yıl kadar önce, Müslümanların kulaklarına hoş olmayan dedikodular gelmeye başlamış. Bu haberleri

Endülüs'ten, Rum diyarından gelenler, denizciler ve tüccarlar getiriyormuş. Diyorlarmış ki, bu kâfirlerin en büyük papazları çıldırmış. Artık niçin çıldırmış belli değil. Rivayet muhtelif. Kimi der ki, Türklerin İznik'i almaları çıldırtmış. Rum imparatoru yardım istemiş ve demiş ki: 'Eğer bizi bu Türk belasından kurtarırsanız biz de sizin kilisenizi en büyük kabul etmeye hazırız.' Kimi der ki, bu Frenkler çok fazla birbirlerini yemeye başlamışlar. Bunun üzerine bu başpapaz demiş ki: 'Bunlara uzaklarda bir mesele yaratayım ki, burada birbirlerini ve halkı kıracaklarına gitsinler, uzaklarda dinsizleri kahretsinler.' Kimi de der ki, rüyasında Hazreti İsa'yı görmüş. O da papaza, 'Kudüs kâfirlerin elinde, sen nasıl uyursun?' demiş. Dedim ya, rivayet muhtelif işte. Toplamış bütün kâfirleri başına, uzun bir konuşma yapmış. Sonra da demiş ki: 'Bu kutsal şehri alanlar, almak için yola çıkanlar, oraya varsın yahut varamasınlar, yaralanırlarsa, ölürlerse, sağ kalıp döner yahut orada yerleşirlerse cennetlikler. Hiçbir kapıda beklemeden doğrudan cennete gidecekler ve orada ebediyen huzur ve bolluk içinde olacaklar.' Tabii binlerce, yüz binlerce kâfir delirmiş. Artık ne buldularsa, ellerine ne geçirdilerse, balta, orak, tırpan, kılıç, mızrak, toplanmış yola koyulmuşlar. Yüz binlerce kâfir. Atlara, katırlara, eşeklere, sığırlara, neye buldularsa binerek, kimi de yaya, Konstantiniyye'ye kadar gelmişler. Rumların imparatoru akıllılık etmiş, bunları hemen gemilere bindirip denizin bu yakasına göndermiş. Orada kurt gibi bekleyen Türk sultanı da bunları koyun boğazlar gibi bir güzel boğazlamış."

"Demir Adamlar bunlar değil o zaman!"

"Değil elbette, Yusuf. Demir Adamlar işte bu olaydan sonra ortaya çıkmış. Sultanın kestikleri ayaktakımıymış. Ne doğru dürüst silahları varmış ne de nasıl savaşılacağını bilirlermiş. Müslümanlar bir 'Oh!' demişler. Bu muymuş bu kadar büyütülen tehlike, diye düşünmüşler. Sultan da gurur içinde rahatlamış. Daha küçük bir kâfir güruhunun geldiğini duymuşlar, ama önemsememişler. Oysa bu gelenler kâfirlerin en zengin, en tecrübeli, en donanımlı beyleriymiş. Baştan aşağı demir zırhlar giyiyor-

larmış. Savaşa girecekleri vakit, kafalarına sadece deliklerinden dışarısını gördükleri miğferler geçiriyorlarmış. Öyle ki Türkler bunların karşısında nasıl savaşacaklarını şaşırılmışlar. O kadar ustaca kullandıkları okları bunların zırhlarına çarpıp sapır sapır yere dökülüyormuş. Ağır ve uzun kılıçlarını çektiklerinde yanlarına bile yaklaşamıyor, kılıçlarını her savuruşlarında yedi-sekiz kişiyi ot biçer gibi biçiyorlarmış. Her biri ölmek ister gibi savaşıyor, korkunç naralar atıyor, karşılarına çıkanların iliklerini donduru-yorlarmış. Hatta bunlarla savaşanların bir kısmı, bir süre sonra o zırhların içinde insan değil cinler olduğuna, bazıları da zırhların içinin boş olduğuna, kötü ruhların doldurduğu boş zırhlarla dövüştüklerine inanmaya başlamış. Üstlerine tuhaf bir korku yerleşmiş Türklerin. Zırhların içinde kimin olduğunu görememek, gözlerine bakamamak ve korkup korkmadıklarını anlayamamak asaplarını bozmuş. Gulyabanilere karşı dövüştüklerini düşünür olmuşlar. İnsan eti yediklerini duyup gördüklerinde ise kimsede takat kalmamış, bunların insan olmadıklarına kesin kanaat getirmişler. Kimileri Allah'ın bunları, günahları yüzünden gönderdiğini düşünmeye başlamış. Günahlarını düşündükçe, dehşetleri artmaya başlamış ve elleri kolları adeta kırılmışçasına, her bir yöne çil yavrusu gibi dağılıvermişler. Ondan sonra Demir Adamlar önlerine geleni yok ederek ilerlemişler. Antakya'yı, Urfa'yı, Kudüs'ü, bütün sahili ele geçirmişler. Öyle ki, on bin Müslüman bir araya gelse bin Demir Adam'a saldırma cesaretini gösteremez olmuşlar. Emirlerin bir kısmı bunlarla işbirliği yaparak mümin kardeşlerini sırtından vurmuş. Böylece kendisine dokunulmayacağına zannetmiş. Daha güçlü emirler bunların geldikleri gibi bir gün gideceklerini zannederek birbirleriyle kavgalarına devam etmişler, bunları küçümsemişler, ama can damarlarının kesilmekte olduğunu sonradan fark etmişler.”

“Bugüne kadar hiç yenilmediler mi?”

“Yenildiler Yusuf. Allah'a şükür ki yenildiler. Türkler, bunları önce Harran'da yendiler. Sonra meşhur Artuklu Beyi İlgazi,

Halep’e yakın bir yerde bunları tam anlamıyla doğradı. Ama işin sonunu getirebilecekken getirmedi. Fakat en önemlisi, bize bu iblislerin yenilebileceğini gösterdiler. Bunların yenilgileri olmasaydı şimdi seninle burada oturup konuşuyor olamazdık, Yusuf.”

Öcü, cin, dev, gulyabani, ejderha, evren. Bunlar Yusuf’un bildiğı kötü, korkunç varlıklardı. Şimdi bu listeye “Demir Adamlar” eklenmişti. Onun çocuk zihni dahi bu sonuncu kötülüğün diğerlerinden daha gerçek olduğunu belli belirsiz hissediyordu.

Tavil’den bütün öğrendiğı elbette korkutucu şeyler değildi. Aslında Tavil en başından beri ona korkuyu yenmeyi öğretmeye çalışıyor, bu nedenle de en korkunç canavarların dahi zayıf yanını derslerinin sonunda mutlaka ortaya koyuyordu. Yusuf’un Tavil’den öğrendikleri arasında en eğlenceli olanı çevgan* oynamaktı. Bodur atının üzerinde çevgan oynarken adeta uçtuğı hissine kapılıyor, bu anların bitmesini hiç istemiyordu.

Sekiz yaşına bastıktan ve Tavil, büyük emir İmadeddin Zengi’nin Urfa’yı tekrar müminlere kazandırdığı seferden döndükten sonra onu, daha önce gördüğü, fakat katılmaya hiç cesaret edemediğı bir başka âlemlle tanıştırdı. Her zaman talim yaptıkları avluya vardığında Yusuf, Tavil’in yanında, hepsi Ravedî aşiretinden yirmi kadar çocuk gördü. Bunların hepsini tanıyor, biliyordu. Hemen hemen aynı yaşlardaydılar. Sonra davulcuyu fark etti. Sonra da halka halinde oturan çocukların karşısında ayağı kalktı Tavil.

“Aranızda halay bilmeyen var mı? Yok. Sörsam nedir diye, hep bir ağızdan oyun dersiniz. Değil mi? Değil. Yanıldınız çakallar. Halay oyun değildir. Halay hayattır. Halay da hayat gibi sınavdır. Her kavme bir nimet vermiş yüce Rabbim, bize de halayı vermiştir. Halaysız yaşayamazsınız, ayakta kalamazsınız, halaysız savaşamazsınız. Heey, bey oğulları! Salak salak bakışmayın birbirinizle, bir senede adam mı oldum sanıyordunuz? Sıpayla eşeğı

---

* Polo oyunu. At üzerinde özel bir sopayla oynanır.

ayıramayana yazıklar olsun. Tek başına insandan tezek bile olmaz. Yarın savaş meydanına çıktığınızda hep birlikte davranmazsanız buz olup erirsiniz. Ne zaman saldırılacak, ne zaman geri çekilecek, ne zaman saldırıyor ve ne zaman geri çekiliyor gibi yapılacak, bunları, birbirinizin gözüne baktığınız zaman anlamamız lazım. Konuşacak vaktiniz olmayabilir, vaktiniz olsa nefesiniz kalmamış olabilir.”

Davulcu birden vurmaya başladı. Tok vuruyordu. Çocuklar dinlemeden sıyrılıp ayağa kalktılar. Tavil bağırıyordu artık:

“Halay adımı mankafalar! Bir ileri. İşte! Şimdi geri! Hah! Yaklaşın! Yaklaşın! Omuz omuza! Hayat budur! Budur hayat! Hisse din! Daha hızlı davulcu! Uyanın lan hımbıllar! Hızlı! Hızlı! Hızlı! Hah şimdi yavaşlamaya başlayın. Nefesinizi duyun. Yorgunluğunuzu, gücünüzü duyun. Siz yıkılmadan düşman yıkılsın.”

Bahardı. Yani herhangi bir takvim yoktu, kimse de mevsimlerden bahar demiyordu, ama bu dağın etekleri bas bas bağıırıyordu. Yeşiller ve morlar, sarılar, kırmızılar, maviler birbirine karışmıştı. Uzandı, büyücek bir ot kopardı Süleyman. Isırdı. Şapırdatarak yedi, büyük bir tat aldığı belliydi. Kabuğunu soymayı göstererek Cafer'e uzattı. Onun gibi ısırdı Cafer, çiğnedi. Boş gözlerle Süleyman'a baktı. "Bundan mı aldın yüzünde gördüğüm lezzeti?" der gibiydi. "Bu ne?" diye sordu.

"Buna ışıkın denir," dedi Süleyman. "Sen şimdi bundan ısırdın. Bil ki o da artık seni ısırdı. Hiçbir lezzet alamadın eksilikten başka. Ama ısırdın bir kez Cafer. Bu aldığın lezzetin değerini bir daha bu otu bulamadığında anlayacaksın! Hep böyle olmuştur, önce beğenilmemiştir tadı ve sonra hiç kimse ondan vazgeçememiştir. Kader gibi bir şey anlayacağın."

Birer tane daha kopardılar ve yürümeye devam ettiler.

KİTAP

Bazen “Mushaf” da denirdi, ama sadece “kitap” denilmesi, yeterliydi. “Kitap” O’ydu. Başkaca bir tarife gerek var mıydı? Onu herkes öğrenmeli, zihnine nakşetmeli ve hayatının merkezine oturtmalıydı.

“Mushaf”ın uzaktan görünmesi dahi fakir ahalinin heyecanlanmasına, bakışlarının ve ses tonlarının değişmesine, oturup dinlemek için sabırsızlanmalarına yol açardı. Zenginler Kur’an’a olmasa da “Mushaf”’a biraz daha başışıklık içindeydiler. En azından bir tane edininip evlerinin başköşelerine, duvara asacak güce sahiptiler. Her gün okumasalar da en azından her gün görebilir, dokunabilir, öpüp alınlarına götürebilirlerdi. En azından orada olduğunu bilmek, böyle bir varlığı hissetmek, onları rahatlatırdı.

Yusuf gibi bey çocuklarının ömürlerinin büyük bölümünün kılıçla geçeceği bilindiğinden, erişkin yaşa gelmelerinden önce

Kur'an eğitimlerinin tamamlanmasına ve birer ayaklı Kur'an ezberi haline gelmelerine dikkat edilirdi. Bir insanın, hele bir savaşçının Allah sözüne aniden pek çok ihtiyaç duyabileceği, ortada duran bir hakikatti. Ölümle oynaş olma mesleği, herhangi bir "Nur" görünmeden mümkün olabilir miydi? Ama tam da ihtiyaç duyulduğunda bir "Mushaf" bulmak imkânsız bir şeydi. En iyisi müminin Kur'an'ı zihninde taşımasıydı.

Yusuf beş yaşından beri Allah kelamını zihninde taşırdı. Bütün sure ve ayetleriyle. Hocası Şeyh Kudbettin Nişaburi ona bunları ezberletirken, anlamlar üzerinde hemen hemen hiç durmamış, sadece ezberlemesi için büyük gayret göstermişti. Bu onun eğitim tarzıydı. "Nasıl olsa her birinin üzerinde defalarca düşünecek, soracak, dinleyecek," diyordu. "Her birinin tek tek zamanı gelecek," diye ilave ediyordu.

Yine de bu çocuğun bir bey oğlundan daha fazla Kur'an merakı taşıdığını görüyor, beklediği gelişmelerin erken olacağını düşünerek seviniyordu. Yusuf bu ezberleme işini önceleri bir oyun olarak benimsemişti. Sık sık ne kadar iyi ve çok ezberlediğini hocasına göstermeye çalışırdı. Fakat çok değil, bir sene içinde ezberlerinde durulmaya, anlamlar hakkında sorular sormaya başladı. Artık oynayacak arkadaşı yoksa onunla oynuyordu. Bir duvarın dibine oturur, gözlerini kapatır, okurdu. Canını acıtan bir şey olduğunda ona sığınırdı. Üzüldüğünde okudu önce. Daha sonra sevindiğinde. Canı sıkıldığında ve daha sonra çok eğlendiğinde.

Fakat Yusuf'un dikkatini elbette en çok kendi adını taşıyan koskoca sure çekiyordu:

"Yusuf'u götürüp bir kuyunun derinliklerine bırakmayı kararlaştırdılar."

Nişaburi'yle bunu okuduklarında günlerce ağabeyi Turanşah'a korku dolu gözlerle bakmıştı. Ta ki suredeki kardeşlerin anne ayrı kardeşler olduğunu öğrenene kadar. Bereket versin ki Turanşah onun ana-baba bir ağabeyiydi ve o kadar da hain görünmüyordu. Yusuf Peygamber'i gözünde canlandırmaya çalışıyordu. Kitapta

hissettirilen güzelliğin kendisinde bulunmadığını biliyordu. Ama hocasının “O bir mecaz,” dediği kuyu, kötü kardeşler, işte bütün bunların manasına ne zaman varacaktı?

Hocasının evinde tamı tamına yetmiş sekiz yazma bulunuyordu. Bunların ikisi Mushaf, diğerleri çeşitli âlimlerin eserleriydi. Zaman zaman bunlardan birini alır, çözmeye çabaldardı. Bütün bunları okumak ve anlamının nasıl bir sonuç ortaya çıkaracağını tahayyül etmeye çalışır, Kudbeddin’e hayranlığı artardı.

Sonra bir ayı görünümüyle Şirkuh Amca ortaya çıkıverirdi. Atının üzerinde görürdü onu Yusuf rüyalarında. Zincir zırhlar içinde, kargısını atının sol yanına, ucu aşağı gelecek şekilde asmış, kılıcı atının sağ yanında, kalkanı hemen sağ bacağının üzerinde eline takılı, bir aslan gibi kükrüyordu:

“Yusuf, Yusuf! İlim iyidir. İlim okumak da iyidir. Kime? Bey doğmamışlara. Bey doğanlara azı da çoktur ilmin. Kılıç ilmi çoğaltır Yusuf, bunu unutma! İlmi iki şey çoğaltır Yusuf! Birincisi altın, ikincisi kılıç. Kılıç varsa elinde, altını her zaman bulursun. Öyleyse unutma benim Yusuf yeğenim, en değerli ilim kılıç ilmidir! Altının varsa ne dersin kıymetli olur, hikmet yumurtlamışsın gibi başlar öne eğilir, kılıç da aynı etkiyi yaratır fakat onun fazlası bir de korku yaratmasıdır ki, bir beyin en güveneceği dostu yarattığı korkudur, bunu bil!”

“Doğru mudur, hocam?” Nişaburi’nin can sıkıntısı yüzünden belli oluyordu. “Bak evladım,” derdi, “rüyanda amcana mal ettiğin yahut sana öyle ilham edilen sözler pek de yanlış olmayabilir. Sana öğrettim, hep konuştuk seninle, ne dedik? Biz ehl-i sünnet ve cemaatiz dedik, değil mi? Bu ne demektir biliyor musun? Bu, her şeyden önce, küfürden dahi beter olan nifaktan sakınmak demektir. Kur’an’a, sünnet’e ve cemaate sarılmak demektir. Allah kılıcı kime, niçin ve nasıl verir bu O’nun hikmetidir. Bunun sebebini biz bilemeyiz. Ama kılıç nifakın ilacıdır. Onun için, sana amcan yanılıyor diyemem, Yusuf. Bak, belki diyebilmeyi isterdim, ama diyemem.”

Sekiz yaşına geldiğinden beri “Bu ikisi birleştirilemez mi?” sorusu zihnini kemiriyordu. Kılıç ve Kitap, ikisinin de en bilgilisi olmak mümkün değil miydi?

Sonra bir gün Arapların “Dinin Direği,” Farisilerin “Dünya-nın Bekçisi” ve Türklerin “Şahin Bey” dedikleri Zengi’yle karşılaştı. Şirkuh Amca’sıyla bu Türk’ün birbirlerine ne kadar çok benzediklerine şaşırdı önce, ama bu benzerlik aynı zamanda rahat davranmasına da yol açtı. Bu gördüğü en “büyük” bey tutup onu dizine oturttuğunda yadırgamadı. Hatta o büyük sorusunu soracağı kişiyi bulduğunu düşündü. Aslında yanılmamıştı. Hayatının sonuna kadar tatminkâr bulacağı cevabı bu kaba saba savaşçıdan alacaktı.

“Bilginin tek başına bir değeri yoktur Yusuf. Kur’an’ı herkes-ten daha iyi bilmek bir cengâver için taşınması zor bir yükür. Kesilen o kadar kol ve bacak, dökülen onca kan. Çöp gibi atılan kelleler. Acımasız bir dikkatle çevreyi kolaçan eden, bir türlü rahat ve huzurla kapanamayan gözler. Biliyor musun onun için “Şahin” diyorlar bana. Şişko olduğum için de “Direk.” Böyle bir kalple Kur’an’ı herkesten iyi bilsen ne olur ki Yusuf’um? Bırakma elbette oku, oku, ama çok sıkma kalbini, fazla merhamet doldurma içine, sonra çok azap çekersin.”

Sonra belindeki kuşaktan, kabzasında lacivert bir taş gömülü bir hançer çıkardı Zengi. “Bu senin küçük Yusuf,” dedi.

“Peki, hançer ile kılıç arasındaki fark nedir bana söyleyebilir misin?”

Güldü Yusuf, “Elbette,” dedi “Ne kolay soru bu böyle! Biri küçük, biri büyüktür.” Güldü Zengi. “Doğru Yusuf’um doğru, ama bir de şöyle düşün, niçin? Bak söyleyeyim sana; kılıç düşman içindir. Kâfirler, Demir Adamlar, her ne ise! Hançer ise dost görünen düşman içindir. Yani yakınındakiler için. Bu nedenle de uzun olması gereksizdir.”

“Hocam,” dedi Yusuf o akşam Nişaburi’ye, “ne çok kapı var bu hayatta ve her birinin arkasında ne çok gerçek ve Zengi Efendimize bakarsan ne çok düşman! Hangi birini anlayacağız, hangi birini yeneceğiz?”

Güldü Nişaburi, “Böyle düşünmekle olmaz zaten,” dedi. “Açar yürürsün, sonra yine, sonra yine. Her kapıya bir anahtar. Açtıkça kolaylaşır merak etme. Allah çözümünü vermediği mesele koymaz ortaya.” Başını okşadı çocuğun, sertçe, adeta sarsalar gibi.

Bütün beyaz dişlerini ve bir kocaman diş boşluğunu göstererek güldü Yusuf ve cevabı yetiştirdi:

“Evet, evet. Hem benim bir surem var, bana yolumu gösterecek, keşke herkesin bir suresi olsaydı.”

Süleyman oturmuş kitap okuyordu. Cafer ne okuduğunu merak etti yaşlı adamın. Hafif hafif, kışın kışın yanına yaklaştı. Boynunu zürafa gibi uzatarak ne okuduğuna baktı. İki boş yapraktan başka bir şey göremedi. Ama Süleyman hâlâ dudaklarını kıpırdata kıpırdata ve rengi yer yer değişerek okuyordu. Besbelli heyecanlanıyor, sonra yeniden sakinleşiyor ve bir an sonra, sanki derin bir huzurla mırıldanıyordu. İyice yaklaştı Cafer. Yok, yine hiçbir şey göremiyor, hiçbir şey okuyamıyordu. Tam arkasına geçti Süleyman'ın, yine yok. Yapraklar bomboş, öyle karşısında duruyor, Süleyman ise habire okuyordu.

“Ne yapıyorsun?” dedi Süleyman’a.

“Görmüyor musun, okuyorum,” dedi öteki.

“Hayır,” dedi Cafer, “sen benimle eğleniyorsun.”

“Nerden çıkardın?”

“Çünkü ben hiçbir şey göremiyorum o yapraklarda!”

“Gel o zaman,” dedi Süleyman ve kalktı, kendi yerine Cafer’i oturttu.

“Oku şimdi.”

Cafer oturdu, hafif tedirgin bir şekilde kitaba baktı. Sonra okumaya başladı.

NUREDDİN MAHMUD

Peygamber Efendimiz Hazreti Muhammed'in beş yüzlü yıllarında ve Hazreti İsa Efendimizin bin yüzlü yıllarında esasen binli asırların hemen hemen ilk yarısında bir erkek, özellikle de soylu bir erkek on beş yaşına geldiğinde artık erişkin kabul edilirdi.

Aslı olmayan bir laftan ibarettir soyluluğun kâfir ülkelere mahsus olduğu. İddiası kılıçla olan, yaşaması kılıçla ve pek muhtemel ölümü de kılıçla olan biri bizim buralarda da soylu görünür her nedense. Bir kuşak kılıçla nam kazanan bir babanın oğlu on beşine geldiğinde “bey” olur ve kılıç kuşanır.

Türklerin bir lafı vardır buralarda; “Beylik vermekle olur” derler. Tamam, vermekle olur da, vermek ancak almakla olmaz mı? Almadan verebilen yalnızca Allah değil midir? Peki, “bey”

kime denir? Bey, vermek için kılıçla alana denir. Evet, sanırım şimdi anlaştık.

1152 yılında on beş yaşına gelen Yusuf Halep'teydi. Şam'da, Buri hanedanının hizmetinde olan babası Eyyub ve Zengilerin Halep emiri Nureddin'in peşinde dolaşan amcası Şirkuh tarafından neredeyse unutulduğunu düşünmeye başlayacaktı. Amcasının evinde kalıyordu fakat neredeyse iki buçuk yıl olmuştu yüzünü görmeyeli. Babasını görmeyeli ise herhalde üç yıl olmuştu.

Olan biteni izlemiyor, haber almıyor değildi. Şirkuh Amca her gün biraz daha büyüyordu gözünde. Bütün Müslümanları zafer duygusu içinde gözyaşlarına boğan, bulundukları her yerde kendilerini yerlere atıp sevinçten yuvarlanmalarına, secde edip yüce Allah'a dualar etmelerini sağlayan İnab Zaferi'nde* Antakya Prensi Raymond kâfirinin kafasını bir kılıç darbesiyle uçuruşu, o koca gövdesine aldırmandan savaş meydanının kargaşasında atından atlayıp kelleyi yerden alarak Nureddin'in ayaklarının dibine bırakışı, Halep'in her meydanı, her sokağı ve her evinde bire bin katılarak anlatılıyordu. Yusuf bütün bu sokaklarda dolaşırken, kendisini işaret eden insanların eğilip birbirlerinin kulaklarına hangi kelimeleri fısıldadığını gayet iyi biliyor olmalıydı: İşte Şirkuh'un yeğeni!

"Şirkuh'un yeğeni" olmak bu kadar önemliyse, koskoca adamların saygıyla eğilmelerine, hiçbir tüccarın alışverişlerinde para almamasına, daha doğrusu en azından bunu denemesine vesile oluyorsa, Şirkuh olmak acaba nasıl bir şeydi? İki kez farklı komutanlar tarafından yenilmişti Demir Adamlar. Yine de ahali bu iki zaferin mutlu birer tesadüf olduğuna inanıyor, onlar karşısında hâlâ büyük eziklik ve korku duymadan edemiyorlardı. Fakat işte şimdi Nureddin, yanında Şirkuh'la zaferler kazanıyor, Demir Adamlar'ın da ezilebileceğini bütün müminlere kanıtlı-

---

* 29 Haziran 1149'da Nureddin Zengi'nin Antakya Prensi Raymond'un ordusunu bozguna uğrattığı savaş.

yorlardı. İbn el Kayserani'nin şiiri dillerde dolaşıyor, şiiri dinleyen ve okuyanlar adeta Raymond'un kellesini havada görüyor ve Peygamber Efendimizin Mir'aç'a yükseldiği o kutsal şehrin de kurtarılmasının Nureddin'in ellerinden olacağını düşünüyor, "Mescid-i Aksa'ya! Mescid-i Aksa'ya!" diye bağırarak dolaşıyorlardı.

Ya babası? Amcasıyla kıyaslandığında babasıyla övünmesi için bir sebep bulmak zor görünüyordu. Yine de içinden bir ses ona, görünenlerin görüldüğü gibi olmayabileceğini söylüyor, babasına duyduğu güven sarsılmıyordu. Hocası Nişaburi, "İnsanın bütün ilmi Allah'ın ilmiyle kıyaslandığında zandan ibarettir," derdi ve bu sözden şu sonuca varırdı: "Asla bilginden emin olmayacaksınız. Şirke giden yoldur bu!"

O nedenle Yusuf babasına karşı bir haksız duygu veya düşünceden korunmuş oluyordu. Nureddin'in Şam'ı almak istediğini Halep'te herkes biliyordu. Amcası Şirkuh, Nureddin'le beraberdi. Babası ise Şam'ın sahibi Abak'la beraber. Yani şimdi amcası ve babası savaşacaklar mıydı?

Nişaburi çok haklıydı. Eyyub, Abak'ın yanındaydı ve onun akıl hocasıydı. Ama bu akıl hocasının Abak'a verdiği akıl şuydu: "Şam'ı direnmeden Nureddin'e vermek ve onun namus dolu cömertliğinden nasibini almak!" Dolayısıyla babası ve amcası aslında her zaman olduğu gibi aynı saflardaydı. Bu dünyada her şey affedilebilirdi belki, ama Ravedi'nin iki yiğit kardeşinin birbiriyle savaşması affedilemez bir leke olurdu.

Sonra bir gün Şirkuh Amca'nın şehre girmek üzere olduğu söylendi. On beş yaşında ceylan gibi bir delikanlı için bile bir kışa Halep Kalesi'nin en yüksek kulesine çıkmak zor işti. Yusuf o gün bu zor işi yaparak amcasının yolunu gözlemeye başladı. Büyük bir toz bulutunun şehre yaklaşmaya başladığını gördüğünde ise, tam tersini yaparak toz bulutunun yöneldiği kapıya, kale aşağı koşmaya başladı. Kapıya vardığında, amcasının korkunç ünleriyle meşhur kul askerlerinin, yani Esediyye'nin şehre

girmeye başladığını gördü. Kürt, Arap, Türk, Çerkez, çok çeşitli kavimlerden memluklardı bunlar. Beş yüz civarındaydı sayıları, ama birkaç bin askerle zorlanmadan ve korkmadan cenge tutuştukları söylenirdi. Sonra kocaman beyaz bir atın üzerinde amcasını gördü. “Bu at muhtemelen Demir Adamlar’dan ganimettir,” diye düşündü. “Türklerin ve Arapların atları bu kadar büyük olamaz,” dedi kendi kendine. Fakat amcasının bu gördüğü halini de ancak böyle bir at taşıyabilirdi. Amca tam önüne geldiğinde durdu. Yusuf koştu, atın dizginlerini tuttu. Şirkuh attan indi ve demir gibi kollarıyla onu kucakladı.

“Kocaman adam olmuş benim Yusuf’um,” dedi kükreneye benzer bir sesle. Esediyye’den bir “Maşallah” gürlemesi yükseldi. Kıpırmızı oldu Yusuf, bembeyaz elbisesinin içinde ve eğildi, amcasının elini öptü. “Benim Yusuf’um” kelimeleri çınlıyordu beyninde. Doğruydu, babası kadar, belki de daha fazla amcasınındı. Hangisinin hakkı daha fazlaydı, bu soruya cevap veremezdi. Hangisine benzemek isterdi, buna da cevap vermesi çok zordu.

Hızla eve doğru yürürken Şirkuh, kolunu yeğeninin omzuna atmış, sanki onun aklından geçeni okumuştı.

“Yarın Melik Nureddin gelecek. Beni önden gönderdi. Seni ona takdim edeceğim. Birine benzeyeceksen, ona benze yeğenim.”

O gece hasret giderildi. Şirkuh’un sekiz komutanı geniş bir sofrada kuş sütünün eksik olduğu ziyafete konuk edilip Yusuf’la tanıştırıldılar. Şarap su gibi aktı. Yusuf ilk kez orada, kafası karmakarışık, her yerde hocası Nişaburi’nin hayaletini görerek de olsa şarap içti. Her kâseyi devirdiğinde amcası sırtını tokatlıyor, “Aferin yiğide, koç bu koç!” diye homurdanıyordu. Yine de Yusuf’un beklentilerinin aksine, şarabın buruk tadı ve dil üzerinde yarattığı etki, amcasının konuşmasına, anlatmasına, özellikle de Yusuf’un o kadar merakla beklediği savaş anılarının ortaya

dökülmesine yol açmadı. Şirküh zaten az konuşurdu. Ama sohbette, şölende dili biraz açılabilirse bu savaş anıları için olmazdı. “Pislik,” derdi bazen kısaca, “pislik, savaş baştan aşağı pisliktir.”

O gecenin sonunda, testiler dolusu şarabı, kendisi değil de başkası içmişçesine ayağa fırladı Şirküh. Hizmetkârlarından biri sanki bu ânı beklermiş gibi büyücek bir sandığı kucaklayarak, odanın ortasına getirip bıraktı. Bir horoz gibi kabarak, bir kartal kanadı gibi kollarını açarak, bir deve gibi yaylanarak sandığa yürüdü Şirküh. Komutanlarına dönerek, “Gördünüz, yeğenim Yusuf artık tam bir erkek oldu. Bir erkeğe öncelikle ne lazımsa bu sandığa koyup getirmek amcasının göreviydi,” dedi ve sandığı ölçülü bir tekmeyle açtı.

Kubbeye benzer, sivri tepeli, burunluluklu bir miğfer çıkardı önce. “Bu Bağdat’tan,” dedi. Sonra her bir halkası adeta gâibi görece kadar keskin gözler ve usta ellerle örülmüş, ince bir zincir zırh çıkardı. “Bu Şam’dan,” dedi. Sandığa eğilip birtakım bezler, yün çoraplar vesaireyi hızla zırh ve miğferin yanına boşalttı. Doğruduğunda yüzünde muzaffer bir ifade ve elinde bir kılıç vardı. “Bu,” dedi, “taa Endülüs’ten Tuleytula’dan, kâfirlerin Toledo dediği şehirden!”

Hızlı bir hareketle kılıcı kınından sıyırdı. Yusuf’un yüreği o an çıkmadıysa göğüs kafesini yırtıp herhalde bir daha hiç çıkmazdı. Kılıçla havada ısıklar çalarak Yusuf’a yaklaştı Şirküh, bir metre kadar kala durdu ve kılıcı aniden delikanlıya fırlattı. Havada yakaladı ve savurdu kılıcı Yusuf. Kılıcın ıslığı beyninde uğulduyordu.

“İyi sahip çık ha! Bunlarla zavallı bir köy bir yıl geçinir!” diye bağırды Şirküh. O gecedен son hatırladığı bu ses oldu Yusuf’un.

Sabah ilk duyduğu ses yine bu ses oldu. Müezzin vazifesini çoktan yapmıştı. Telaşla doğruldu yatağında, ama artık çok geçti. Başında berbat bir ağrı, midesinde bulantı, ağzında kötü bir koku vardı. Karşısında Şirküh, yatağının hemen yanında sandık ve içinden çıkanlar. “Rüya değilmiş,” diye düşündü.

“Kalk! Kalk! Çorbanı iç. Güzelce baştan aşağı hamam yap, ısıtırdım. Sonra bütün bunları giyin, kuşan. Seni Melik Nureddin’e çıkaracağım.”

Sanki Yusuf’un alıştığı, büyüdüğü, bildiği dünya bitmişti. Yoktu. Yok, yok, sanki o vardı, ama onun altında yahut üstünde başka dünyalar vardı. Aynı gözler bu kadar farklı görebilir, bu kadar farklı bakabilir miydi?

Bu kıyafetler içinde amcasıyla birlikte kaleye doğru yürürken geçtikleri sokaklar, çarşı, bu esnaf aynı mıydılar? Daha dün aralarından geçtiği, fısıldayan insanlar bunlar mıydı? Ya burnunun üzerine inen ve hiç alışmadığı bir sürtünme duygusu yaratan burunluğun iki yanından Halep’e bakan gözler aynı gözler miydi? Artık aynı şeyleri görebilecek miydi? Eşyayı böyle gördükten sonra eskisi gibi görmek mümkün müydü?

Köprüyü geçtiler, ana kapıdan girdiler. Aşağı katlara yöneldiler. Divan odasına indiklerini anladı Yusuf. Son kapıdaki muhafızların arasından süzülüp odaya girdiler.

Tam karşılarna gelen minderde o sırada otuz dört yaşında olan Nureddin oturuyordu. Uzun boylu olduğu belliydi. Geniş göğsü ve omuzları vardı. Sakallıydı, fakat bıyıklarını tıraş ettirmişti. Alnı geniş, bakışları deliciydi. Önünde geniş bir sini duruyordu. Sinide çeşitli meyveler ve su testisi ile birkaç kâse bulunuyordu.

Amcası gibi eğilip sağ elini kalbinin üzerine götürerek Melik’i selamladı Yusuf. Amcası yürüdü ve hemen Melik’in sağ yanına oturdu. Ayaktaki Yusuf’a çok kısa bir süre baktı Nureddin ve “Yusuf bin Eyyub, gel şöyle,” diyerek sol yanını gösterip oturmasını işaret etti.

“Rahmetli babamızın yadigârı hançerdir kuşağındaki değil mi?”

“Evet efendimiz.”

Geniş bir gülümseme kapladı Nureddin’in yüzünü.

Yusuf’un vücudu buz kesmişti. Meraklı gözleri bir an divan odasını kolaçan etti. Melik’in arkasına gelen kısımda tahtadan

oyma uzun bir kafes vardı. Oymaları çok sık yapılmış olduğu için arkası tam görünmüyordu, ama Yusuf orada muhafızların bulunduğundan emindi. O kafesin tam karşısında daha sık oyulmuş tahtadan başka bir kafes daha vardı. Oranın harem yönü olduğunu biliyordu Yusuf.

Aslında Halep Kalesi'nin bu divan odasının kendisinde yarattığı sıkıntının sebebine biraz sonra varacaktı. Sık sık gördüğü bir rüyasıyla bağlantı kurması gecikmedi. Bu oda yeraltındaydı ve bir maden galerisi gibi, yani bir kuyu gibiydi. Birden kuyu içinde sıkışıp kaldığı rüyasını hatırladı. Aynı "kendi suresi"nde olduğu gibi.

Nureddin delikanlının durumunu fark etmişti. "Söyle Yusuf," diye konuşmaya başladı birden, "şehirlerin meydanlarında, köylerin odalarında, kasabaların pazarlarında her yerde biz konuşuluyoruz. Şairler, imamlar, şarkıcılar nutuklar atıyor, şarkılar söylüyor ve bize akıl veriyorlar. Hani tut ki şairin aklıyla hareket edelim dedik. Bu kez de hangi şair? Hepsi birbirinden farklı akıllar veriyor bunların. Birkaç savaş kazandık, birkaç kâfiri kahrettik, ahali bizden daha cengâver, daha komutan oldu. Pek çoğuna kalsa yarın Antakya'ya, öbür gün de Kudüs'e gireceğiz. Bunlar askeri ağaçta yetişen hurma zannediyor, topla topla sefere çık. Soruyorum sana Yusuf, sen olsan nasıl bir yol izlerdin?"

Nureddin'in kendisiyle eğlendiğini düşündü Yusuf, ilk aklına gelen bu oldu. Bu kadar büyük bir melik bunca komutanı, bunca danışmanı varken, ilk kez gördüğü kendisi gibi bir yeniyetmeye mi fikir soruyordu?

"En iyisini siz bilirsiniz, efendimiz," deyiverdi hiç düşünmeden. Bir mağara duvarından yankılanır gibi çıkmıştı bu cümle ağzından.

Dik dik baktı Nureddin. "Hâşâ!" dedi. "En iyisini bilen yalnızca Allah'tır. Fikir sorarım sana, iltifat fırsatı yaratmam. Her tarafım iltifatçı dolu zaten."

"Fikir bana mı kaldı, sultanım? O zaman Allah bizi korusun!"

Diklikle söylenmiş bir cümleydi bu da. Gülümsedi Nureddin, Şirkuh'a bakarak.

“Çocuk haklı,” dedi, “kendisiyle eğlendiğimizi zannetti. Seninle eğlenmiyorum Yusuf, özellikle sana soruyorum. Aramıza yeni katılıyorsun, en tecrübesiz olan sensin. Bu nedenle sana soruyorum. Çünkü bazen tecrübe insanın el ve ayaklarında pranga gibidir. Her şeyi o kadar tartar, o kadar ayrıntılı hesap yaparsın ki, kıpırdayamaz olursun. Senin prangaların az, bize hiç düşünmediğimiz, düşünemediğimiz fikirler verebilirsin! Şimdi yeniden soruyorum, sen olsan ne yapardın? Nereden başlardın Yusuf?”

“Sizden beklenen cihattır efendimiz.”

Bu ilk cümleye Şirkuh bile şaşırmıştı. Yeğeni mi kurmuştu bu cümleyi?

“Fakat,” diye devam etti Yusuf, “sizden cihat bekleyenlerin hepsi aynı nedenle beklemez bunu. Ahali elbette müminlerin düştüğü utanç verici durumdan kurtulmak ister. Elbette Antakya’da, Kudüs’te halkın başına gelenlerin yarın kendi başlarına da gelebileceğinden korkar ve bu Demir Adamlar kâbusunun sona ermesini ister. Onlar samimidir. Fakat siz de bilirsiniz ki Bağdat’taki ve Kahire’deki halifeler, daha pek çokları, sizi ileri sürmek, koçbaşı niyetine coşturmak isterler. Siz sefere çıktığınızda, siz Demir Adamlar’la uğraşırken, sizin arkanız ne durumda olacaktır? Halifeler çok mu üzülür siz yenilerseniz yahut şu irili ufaklı pek çok bey çok mu üzülürler? Şimdiden duyuyoruz ki, hepsi kendi adlarına gizlice kâfirlerle görüşür, aman dilenir, yüzlerini yerlere eğer, ümmeti rezil ederler. Fakir olsaydı sultanım, eğer fakir sizin yerinizde olsaydı hâşâ – ama eğer olsaydı, önce şu azmış emirlere haddini bildirir, ümmeti tek emir altında toplardı. Ancak ondan sonra cihat yolundan başka bir şey düşünmez, tüm gücünü cihada verir, mahşer günü huzura çıkacak yüze kavuşurdu.”

“Yani?” dedi Nureddin.

“Yani sultanım, fakir önce Şam’ı alırdı, sonra Kahire’yi. Ancak ondan sonra yüzünü sahile, Antakya’ya ve Kudüs’e çevirirdi.”

“Oğlan akıllı,” dedi Nureddin cevaplardan hoşlandığını belli ederek.

“Söylemiştim,” dedi Şirkuh, “ama bu kadarını ben de bekle-miyordum. Sanki kuluçkaya yatmış kerata. Nişaburi’nin sözlerini de duyar gibi oluyorum.” Yusuf’a bakarak güldüler. Kıpırmızı oldu Yusuf.

Amca yeğen kalktılar, selam verdiler ve tam o sırada, yani hafif eğilmiş olarak Nureddin’e yüzlerini, hareme sırtlarını döndükleri anda Yusuf, iki kürek kemiği arasına bir nazar okunun saplan-masıyla irkildi. Ok sımsıcak, hatta ıslak, çok derinlere girmişti. Aniden dönüp arkasına bakamazdı. Ama okçunun oralarda bir yerde olduğunu biliyor, aceleyle çıkmak, uzaklaşmak istiyordu. Her ne kadar bunun bir çare olmadığını artık bilse de...

Hurma olması lazım gelen bir ağacın altında oturmuşlardı.

Çok büyük bir dikkatle, avcunun içine bakıyordu Süleyman. Bağdaş kurmuş, sağ dirseğini dizine dayamış, kolunu dikmiş, avcunu gözlerinin hizasına kaldırmış, bütün dikkatiyle tam ortasına bakıyordu.

Cafer onun bütün tuhafliklarını kanıksamış gibiydi artık. Her tuhafliktan meydana gelen, tuhaf sonuçlara da hazırdı handiyse. Fakat bu kez sanki biraz fazla kaçmıştı tuhaflik. Süleyman'ın avcunda belli belirsiz bir şekil yavaşça ortaya çıkıyordu. Bu bir badem, yok hayır, bu bir göze benziyordu. Belirginleşiyordu şekil. Evet, evet bu bir gözdü! O kadar gözdü ki, kirpikleri ve hatta pınarında bir damla yaşı vardı.

Hafifçe sağ elini Cafer'e çevirdi Süleyman. "Nazar mı, kelam mı Cafer? Hangisi önce gelir?" dedi.

BİR İNCİDİR ŞAM

Nureddin'e takdim edildiği gün amcasının askerlerinin kala-balığına karıştığında, kendisini ufak tefek, esmer, sol gözü şehla bir adamı dikkatle izlerken yakaladı. "Gözlerim neden bu adamı izliyor?" diye düşündü. Fakih sarığı vardı adamın başında, ama hali tavrı daha çok bir dervişe benziyordu. Yakası bağrı açık, giydiklerinde fazlasıyla dikkatsiz davranmış bir hali vardı. Yirmi beş yaş civarında olmalıydı. Simsiyah seyrek sakallı, ince bıyıklı, derin bakışlıydı.

İzlendiğini fark etmiş olmalıydı o da. Bir baktı Yusuf'a, bir süre sonra bir daha baktı. Evet, izleniyordu. Doğruca Yusuf'a yürüdü, önünde durdu. Karşılıklı duruyor, birbirlerine bakıyorlardı. Adam gülmeye başladı, Yusuf da.

"Ey, Yusuf bin Eyyub," dedi adam gülmenin sonunda, "fakir, Ziyaeddin Ebu Muhammed İsa ibn Muhammed ibn İsa el-

Hakkâri, Şirkuh amcanın imamıyım. Esediyye arkamda namaz kılar.”

Gülümsedi Yusuf, “İsmin uzunmuş,” dedi. “Yok mudur bunun kıtası?”

“Beni sana Allah gönderdiğine göre, vardır bir kolayı elbette. Hakkârili İsa derler bana. Sen İsa desen yeter.”

“Hem seni Allah’ın gönderdiğinden nasıl bu kadar eminsin?”

“O kadar perişan haldesin ki bu haydutların arasında, Allah mutlaka sana bir kapı açmıştır. Benim bildiğim budur.”

1153’ü 1154’e bağlayan kışın hemen başında, Şam’ın bütün yollarını kesmeye karar verdi Nureddin. Şehri kuşatmadı, ama her türlü ihtiyacın taşıyıcısı olan yolları çok geniş bir çember halinde kesiverdi. “Kimseyi öldürmeyeceğiz, ümmetin birleşmesi mümin kanıyla lekelenmeyecek,” diyordu. Elli bine yaklaşan nüfusuyla Şam kısa sürede yiyecek sıkıntısına girdi. Ve Yusuf ilk askeri görevine çıktı. Hakkârili İsa’sı da hemen peşindeydi tabii.

Şirkuh Amca şehrin durumunu keşfetmeye gönderilmişti. Yusuf, İsa ve sayıları beş yüz civarındaki Esediyyesiyle. Şehir artık bıkmıştı. Şehrin eski efendisi Unur’un kızı İsmet Hatun, Nureddin’in eşiydi. Bu bir güvenceydi şehir halkı için. Şehirdeki muhafızların komutanı Eyyub, bu dışarıda vahşi aslan gibi dolaşan korkunç Kürt’ün ağabeyiydi ve her iki taraf arasında yüzlerce akrabalık vardı. Şam nerede biter, Halep nerede başlar artık bir muammaydı ve en kötüsü de akrabalar elinden, kış ortasında açlık çekmeye başlamaktı. İnsanın içi üşürken odunun pek bir faydası dokunmuyordu!

Kararı yaşlı bir Yahudi kadın verdi. Surların doğu tarafından, Şirkuh’un adamlarına bir ip uzattı gecenin bir yarısında. Adamlar gözlerine inanamadılar. Şirkuh’a baktılar, “Ne yapalım?” diye soran gözlerle. O böyle bir fırsatı kaçırса, oracıkta ortasından çatlayacak adamlardandı. “Çıkıyoruz,” dedi elbette. Önce kendisi davrandı. Duvarı çıkınca ilk işi ihtiyar kadının ellerini ve buruş-

muş yanaklarını öpmek oldu. Askerler onu taklit etiler. Sonra Zengilerin kartallı bayrağı dikildi duvara.

Rüyasının ortasında yatağından fırlayıp böyle bir dünyaya doğduğuna lanetler okuyarak, sadık adamlarıyla birlikte -bunlar arasında Eyyub da vardı- iç kaleye çekildi şehrin valisi Abak. Elbette kanının son damlasına kadar çarpışacak ve elbette onun bu yiğitliğini gören şehir halkı da bu istilacıyı kovalayacaktı.

Doğan güneş acı yanılgısını yüzüne ağır kale kapıları gibi çarp-tı. Öfkeden morarmış, sesi kısalmış vaziyette, halkın Nureddin'e yaptığı çılgınca tezahüratı dinlemek zorunda kaldı. İç kalenin kalın duvarları, Nureddin'in tellallarının çığlık çığlığa bağırان seslerini ondan uzak tutamıyordu.

“Ey ahali! Duyduk duymadık demeyin! Sultanımız Nureddin Mahmud Zengi, sebze ve kavun karpuz pazarlarından vergiyi kaldırmıştır!” Ortada kavun karpuz yoktu elbette, ama olsun, yaz nasıl olsa gelecekti! Öfkeden ölmek üzere olan Abak'ın yanına gitti Eyyub. Dostça elini omzuna götürüp kulağına eğildi:

“Sultan Nureddin Humus şehrini size vereceğine söz veriyor,” dedi. Köşeye sıkışan kedi tırmalamaktan o anda vazgeçti. Çok uzun yıllar sonra Halep ve Şam aynı emir altında birleşmişti. Elbette her ikisinin tüm güç ve zenginlikleri de.

“Bak Yusuf,” dedi İsa şehri ilk dolaşmaya çıktıklarında, “Burada Peygamber Efendimizin aile efradı yatar. İbrahim Peygamber'in burada doğduğu söylenir. Musa ve İsa, Lut ve Eyüp Peygamberler burayı şereflendirmişlerdir. Yine söylenir ki, mahşer günü Mesih doğu kapısının oradaki Beyaz Minare'den yeryüzüne inecektir.”

Evet, Şam muhteşemdi. Emevi Camii inanılmazdı. Çarşı pazarları eşsizdi. İpekliler, baharatlar, çelik ve cam ürünleri insanı büyüliyordu. Yusuf bu ilk Şam günlerinden pek az şey hatırlı-yordu. O başka bir âlemde, derin bir ümitsizliğin şaşkınlığındaydı. İsa bu ümitsizlik ve acının kaynağını bilmiyordu, ama sanki bir şekilde biliyor, aşılamayacak bir engelle çarpıştıklarını hisse-

diyor ve dostunun aklını, dikkatini başka şeylere çekmeye çalışıyordu. Camiinin mihrabının özelliklerini anlatıyor, oradan Şam çeliğinin nasıl yapıldığına geçiyor, ipeklilerin önem ve kıymetini ilave ediyor ve Yusuf'un boş gözleriyle karşılaşılıyordu.

Dayanamadı. “Kardeşler dert paylaşmazsa ne paylaşacak?” dedi Yusuf’a. Uzun süre sustu Yusuf. Sonra birkaç kelime döküldü ağzından, “Bir çift nazar oku, İsa!” deyiverdi. “Sıcak,” dedi. Başını salladı Yusuf. “Islak,” dedi İsa. Şaşkınlıkla bakarken yine başını salladı Yusuf. “Okçuyu biliyor musun?”

“Ok değdiğinde, derinlere girdiğinde bilmiyordum. Şimdi biliyorum,” dedi Yusuf. “Kim?” diye sordu İsa, felaketin gelmekte olduğunu hissederek.

“Nureddin Efendimizin haremi İsmet Hatun!”

Tokadın büyük olacağını anlamıştı İsa, ama bu kadar büyüğünü aklı almıyordu! Sanki zaman durdu ve sustular. Sonra İsa en eski derslerinden birine geri götürdü Yusuf’u:

Erginlik çağına erince ona hikmet ve bilgi verdik. İyi davrananları böyle mükâfatlandırırız. Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırdı, kapıları sıkı sıkı kapadı ve “gelsene” dedi. Yusuf, “Günah işlemekten Allah’a sığınırım, doğrusu senin kocan benim efendimdir; bana iyi baktı. Haksızlık yapanlar şüphesiz başarıya ulaşamazlar,” dedi.

Yusuf susturdu İsa’yı ve devam etti:

And olsun ki kadın Yusuf’a karşı istekli idi; Rabbinden bir işaret görmeseydi Yusuf da onu isteyecekti.

Sustu tekrar. “Ben ne yapacağım İsa? Bu kuyudan nasıl çıkacağım?” diye adeta bağırdı.

Çaresizce iki elini iki yanına salıvermiş oturuyordu İsa. Bitkin bir sesle, “Ben bu bahisten anlamam ki Yusuf! Bu bahisten hiç anlamam ki! Bu bahisten Şirküh Amca anlar. Ona açmaya cesaretin yoksa, ki belki de açmasan iyi olur, benim aklıma Tavil Ömer gelir. Seni oğlu gibi görür, hem de bu yollardan çok geçmişliği vardır,” dedi.

“Bu yollar” kelimeleri Yusuf’un canını sıkıyordu. Sitemkâr bir tavırla susturdu İsa’yı. “Sağ ol, sağ ol, çok yardım ettin!”

Şam’ın İsa’nın gösterdikleri dışında da güzellikleri vardı ve Tavl Ömer bir kez daha öğrencisine, hayatın savaştan çok da farklı olmayan bir yönünde tecrübelerini aktarmaktan çok mutluydu.

“Bak Yusuf, bu Halep’in ve Şam’ın çevrelerinde pek çok bağ vardır. Çok üzüm yetişir. Çok ama çok fazla. Pekmez yaparsın, pestil yaparsın, şerbet yaparsın. Hep artar, hep artar. Dökecek değilsin ya, bil bakalım ne yaparsın?”

Hızırca güldü Yusuf. “İyice ezer, fiçılara doldurur, ağızlarını iyice kapatır, serin ve loş bir yere koyarsın. Gerisini Allah bilir!”

“İşte bu doğru evlat, bak ne çabuk öğreniyorsun!”

Artık öğlene doğru uyanıyor, İsa’nın kınayan bakışları altında kendine gelmeye uğraşıyor, çıktığı yumuşak ve tombul sinelerden bir an için utanıyor, akşam olmaya başladığında ise, tekrar hangi sinede uyuyacağını telaşına düşüyordu.

Şimdi Şam valisi olan Şirkuh Amca bu durumu uzaktan izlemekle yetiniyor, bazen yeğeni için endişelendiğinde peşine tebdili kıyafet etmiş birkaç muhafız takıyor, izlettiriyordu. “Çivi çivi söker,” demişti Tavl. Bakalım bu söz doğru çıkacak mıydı?

Önde Süleyman yürüyordu. Hemen iki adım sağ gerisinde Cafer. Yanında yürüdükleri nehir kıvrıla döne, yer yer girdaplar yaratarak gürültüyle akıyordu. Bahar olmalıydı.

“Akan su da kirlenir,” dedi Süleyman.

“Eee?” der gibi baktı Cafer. “Yani?” dedi.

“Yani durgunu da, akanı da kirlenir. Sen hangisi olmak isterdin?”

Tereddütsüz cevapladı Cafer:

“Elbette akan. Akarken hem kirlenir hem temizlenir. Durgun olanın çaresi yok.”

ŞAM'IN KIVRIMLARI

“Her şerde bir hayır vardır,” denir ya işte, Yusuf da bir müddet sonra Şam’ın “Kâfir Mahallesi”ndeki meyhanelerin de faydalı bir kurum olarak hizmetlerini keşfedecekti. Her şeyden önce çok öğreticiydiler.

Humus, muhammara, abugannuş, lavaş ve şarap, yanlarında konuşkan orospular olduğunda, bütün bir dünyaya açılan muhabbetin başlangıcını oluşturabiliyorlardı. Meyhaneciler ne de çok malumat sahibiydiler! Antakya’yla sürüp giden zeytinyağı, sabun, ipekli ticaretinin neredeyse tam bir bilançosunu vereceklerdi. Bunca düşmanlığın yanı sıra böylesi büyük bir ticaretin sürüyor olması, Yusuf’ta para hakkında kendini bildi bileli var olan olumsuz duyguları daha da pekiştirdi.

Demek birileri savaşıp şehit yahut gazi olurken başkaları, hatta belki onların akrabaları, komşuları zeytinyağı alıyor, ipek

satıyor, balık alıyor, sabun satıyor, altın biriktiriyorlardı. Üstelik savaşımlar ticaret yapanlara kızmıyor, onları teşvik dahi ediyorlar, burada bir tuhafılık olup olmadığı soranlara da cahil muamelesi yaparak, “Parasız savaş mı olur, behey gafil!” diyorlardı. Bütün bu durumda çok, ama çok sahte gelen bir şeyler vardı Yusuf’a. Eğer birbirlerini doğrayacakları, parça parça edecekleri, bununla dahi yetinmeyip kadın ve çocuklarını da katledecekleri derecede bir düşmanlık varsa ortada bu ticaret de ne oluyordu? Tezgâh başlarında selamlaşmalar, sırttan pazarlıklar, birbirlerine “hayırlı işler” dilemeler büyük bir ikiyüzlülük olmuyor muydu?

Mühendislerden öğrendikleri de şaşırtıcıydı. Kuşatma ve savaş makineleri, mancınıklar, trebüşeler, mangoneller, kuleler, koçboynuzu arabaları, sayıları çok az olan mühendisleri bulunmaz hint kumaşı haline getirmiş, her birinin servetler kazanmasını sağlamıştı. Mide bulandıran ise, pek çok mühendisin hem kâfirlere, hem müminlere gizli gizli çalışmaları, hatta bazen kâfir mühendislerle Müslüman mühendislerin aralarında gizlice alış-veriş yapmalarıydı. Bu alışverişler sadece maddi bakımdan gerçekleşmiyordu, bilgi de alınıp satılıyor, mühendisler kardeşçe meslek ilerletiyordu! Güliüyordu bu duruma Yusuf, engellemeye çalışmak boşunaydı. Güldüğü ise hep kafasına takılan soruydu, tüccarlar ve mühendisler gibi bir gün din adamları ve savaşçılar da otursa ustalıklarını paylaşırsalar, kim savaşacaktı? Peki, niçin olamıyordu bu? Öğrenilecek ne de çok şey vardı.

Markus’un meyhanesinde sık sık gözüne takılan dört kişi vardı. Bunlar, kıldan siyah elbiseler giyer, yanlarına kimseyi çağırılmaz, hep baş başa oturur, birbirlerine yaklaşıp, fısıldayarak sohbet eder, sabaha doğru çıkar giderlerdi. “Bunlar kim?” diye sorduğunda Tavi’le, kulağına fısıldanan cevap inanılmazdı! Çok sakın bir tavırla, “Onlar Haşhaşın,” dedi Tavi. Yusuf’un şaşkınlığı karşısında anlamadığını düşünerek, “Dağdakiler, yani Rafiziler işte!” diye ekledi.

“Ne olduğunu biliyorum Haşhaşın’ın, Tavi! Amca. Şaşırdığım, onların böyle Şam’ın ortasında, gizlenme ihtiyacı duymaksızın dolaşıp eğlenmeleri!”

“Ee, ne olacaktı?” diye sordu Tavi!, “Muhafızlara mı yakalatacaktık? Şimdi kimseye verdikleri bir zarar var mı? Geliyor, içiyor, gidiyorlar. Arı kovanına çomak mı sokalım? Hem sen, Şirkuh Amca’nın bu şehirde Haşhaşınların varlığını bilmediğini mi sanıyorsun? Hepsini bilir, tek tek oturdukları yerlere kadar. Ama izletir. O kadar. Hayatta denge önemlidir, Yusuf. Düşmanınla bile dengeli savaşıacaksın.”

Şam’ı bir kadına benzeten ilk kişi elbette Yusuf olmayacaktı. Dar sokakları, bol kıvrımları, yumuşak dışı, kaya gibi sert özü, süt akan memeleri ve bazen suyu esirgeyen kıskançlığı. Her zaman kucaklamaya hazır ve aniden itiveren kolları. Dünyayı ve en önemlisi, büyüleyici bir çift gözün açtığı derin yarayı unutturan efsunu. Nasıl anlatabilirdi yumuşak ve mis gibi kokan bir dizde yatariken dinlenen gazelin ruha verdiği lezzeti. Böyle bir diz-pürüzsüz ve sanki cilalı- imkânsız görünürdü ona. Bu bir insan dizi olamazdı, yok eğer insan diziyse ne çok eğitilmiş olmalıydı! Bu gazel okuyan ses, o sırada başını okşayan bu el, bu okşayıştaki her bir parmağın tek tek mahareti! Şam buydu işte. Sonra birden sarhoşluktan sıyrılınca tekrar, bir kez daha duyulan imkânsızlık acısı.

Yusuf on dokuz yaşına bastığında Nureddin bir gün onu çağırdı. Telaşla Şirkuh Amcasına sordu Yusuf bu davetin muhtemel nedenini. “Hayırdır,” dedi Şirkuh, sakince.

Oysa Nureddin konuşmasına pek hayır gibi başlamadı.

“Ünün bütün şehre yayılmış Yusuf. Her sokağa girermişsin maşallah! Her kapıyı açarmışsın. Öğlen vakti başlarmış teftişin, sabahlara kadar sürermiş. Şehrin en yaşlıları bile senin kadar tanımamış Şam’ı. Herkes bir Yusuf tutturmuş, Yusuf aşağı, Yusuf yukarı. Neredeyse bizi gölgede bırakacakmış ünün.”

“Estağfurullah efendimiz, hâşâ! Ne haddimize!”

Bir el işaretiyle susturdu Nureddin, Yusuf'u.

“Babana, amcana çok güvenirim, Yusuf. Latifeyi bir yana bırakalım. şimdi sıra sende. şam artık bizim gözbebeğimiz. Bak şerden hayır ıkarmışsin. Bütün girdisini çıktısını, hırlısını hırsızını ğrenivermişsin. Tavail mer gibi de bir yoldaşın var. Ama İsa Fakih'i ihmal etme. O da bu görevinde sana lazım. Tavail'le baş başa kalıp mis gibi sinelerde kaybolur gidersiniz, bir de sizle uğraşmayalım! Seni şam'ın şahnebaşı* yaptım. Git vazifene başla ve unutma; şeriata da biraz daha yaklaş!”

şirkuh Amca şehrin valisi olarak dış güvenlikle ilgileniyordu. Unur zamanındaki Haçlı kuşatması, şehrin savunmasında pek çok boşluk olduğunu ortaya koymuştu. Özellikle bataklık bölgeler şehri saldırıya açık hale getiriyordu ve bu boşluğun giderilmesi gerekiyordu. şirkuh'un başka bir ağır yükü de Arap, Türk, Kürt, Çerkez pek çok kavimden gelen savaşçıları kaynaştırmak ve bunlardan birleşik bir Zengi ordusu ortaya ıkarabilmekti. Bu işin zorluğunu denemeyen bilemezdi.

şehrin tüm i güvenliği ve Haçlı, Haşhaşın, Fatimi ve Abbasi casuslarına karşı tedbir almak ise artık Yusuf'un görevlerinin başında geliyordu. Bir ocuk hevesi ve merakıyla eğildi yeni görevine. Kısa sürede bu göreviyle nlendi. Pazar yerlerinde Hassan ibn Numayr'ın onun hakkında söylediği şiir ve pek çok benzeri okunmaya başladığında yirmi yaşındaydı.

*Durun bakalım şam'ın tüm hırsızları,
Size gönülden bir tavsiyem var.
Güzelliği ve nezaketiyle bilinen
Yusuf Peygamber'in adını taşıyan
Biri geldi vazifeye.
Peygamber kadınların elini doğratmıştı.
Aman, bu doğratıyor erkeklerin elini!*

---

* Bugünkü emniyet müdürlüğüne denk bir görev.

Ekim 1157’de kötü günler başladı. Sultan Nureddin birdenbire ne olduğu bilinmez bir hastalığa yakalandı. Summak’taydı o sırada. Tahtırevanla Halep’e taşındı. Biraz toparlanır toparlanmaz Şam’a gitmek istedi. Şam’a getirildiğinde sanki ufalmış, gözleri çökmüştü. Yüzünden kanı çekilmiş cesede benziyordu. Tam iyileşecek derken, 1158 sonbaharında yeniden ateşler içine düştü. Yattığı yerde kendi terinden sıılsıklam oluyor, sık sık kâbuslar görüyor, çığlıklarla yataktan fırlıyor, “Geliyorlar, geliyorlar!” diye bağırıyor, iki-üç hizmetkâr tarafından ancak zapt edilebiliyordu.

Yusuf sık sık ziyaretine gidiyor, yatağının başucunda öylece oturup onu seyrediyor, bazen gül suyuna batırılmış mendille alnını, şakaklarını siliyor, harem kafesinin hemen arkasındaki sessiz varlığı ve onun tarafından izlenişini hissediyordu.

1159 ilkbaharında yatağından kalkıp iki ayağının üzerinde dikilebildi Nureddin. İlk sözleri “Hacca gideceğim,” oldu. Her zaman Allah korkusuyla yaşamıştı, bunu herkes bilirdi. Ama sanki yataktan kalktığından beri Allah’tan ve cihattan başka bir şey düşünemez olmuştu.

Yusuf ve İsa’yı sık sık huzuruna çağırıyor, uzun uzun nutuklar atıyordu. “Birisi çıksa karşıma dese ki, bu Haçlıları şunun için yemiyoruz, böyleyken böyle dese ve beni ikna etse bütün hazinem vereceğim. Rabbimiz bizi niçin terk etti? İsa diyor ki; biz her bakımdan onlardan daha iyiyiz, dinimiz iyi, biz temiziz onlar kirli, biz bilgili onlar cahil, biz merhametli onlar zalim! Eee? Bunun sonucu ne? Onlar güçlü biz zayıf! Bu nasıl oluyor? Bu niçin oluyor? Hayallerimde bunu sordular bana. Karabasanlarımda zebaniler gibi ateşler içinden çıkıp üzerime geldiler. Duruma bak. Hesabın sonucuna bak. Bütün iyi şeyler bizde, topluyorsun alt alta, onlar galip geliyor. Ben, büyük emir Nureddin bu koca Şam şehri için hâlâ saldırmazlık haracı ödüyorum bu şeytanlara! Söyle bana fakih! Bu azabı çekmek için ne günah işledik biz? Neyin cezası bu?”

İsa kımıldandı. “Sultanım, bu dünya bir sınav yeridir. Belki de fitne sebebiyle, ümmet fitneye düştüğü için...” Aslında

Nureddin'in İsa'ya bir şey sorduğu yoktu, devam etti: "Fitne, fitne fitne... Sen söyle şu âlimlere, fakihlere, bunlar ikna etmiyor Nureddin'i de. Fitneyse, onlarda da fitne var. Her gün birbirleriyle kavga ederler. O krallık senin, bu prenslik benim. Şu toprak bizim, yok bu toprak bizim diye. Siz senelerdir aynı nedenleri söyler durursunuz. Gidin çarşıdaki ahaliye söyleyin bunları. Onları sakınleştirin.

"Denizle bağlantımız kesildi. Endülüs'le aramıza bunlar girdiler. Fatimiler bugün Mısır'ı tutuyor, ne kadar daha tutarlar belli değil. Kendi sahillerimize çıkamıyor, mallarımızı limanlara ulaştırmak için ona buna yalvarmak zorunda kalıyoruz. Biliyoruz, duyuyoruz, Endülüs'te de işler yolunda gitmiyor. Bunlar inip Mısır'ı da alırlarsa İslam'ı, ümmeti olduğu gibi gömerler. Bir avuç adam! Allah aşkına bir avuç adam!"

İsa yine dayanamadı: "Sultanım, Haşhaşinlerin şehit ettiği Nizamülmülk'ün *Siyasetname* adlı bir eseri vardır. Fakir bir nüshasını görme saadetine erişmişti. Orada der ki: 'Allah her asır ve zamanda halkın içinden birini seçerek, onu padişahlık sanatlarıyla övülmüş ve süslenmiş kılar. Dünyanın işlerinden ve kulların huzurundan onu sorumlu kılar.' İşte siz bunlardansınız ve sabretmeniz lazım."

"Yahu İsa!" diye celallendi bu kez Nureddin, "Önce süsler, sonra başına bela mı verir? İyi bak bana, iyi bak! Bende süslenmiş bir hal görüyor musun sen?"

Sonra Yusuf'a döndü. "Bir gün Yusuf, bir gün, sokak sokak dolaşıp bu perişan halimizi izah edebilecek bir Allah kulu arayacağım. Bulursam zengin edeceğim! Sen bulursan bana getir! Hastalığı anlamadan tedavi edebilecek bir hekim var mıdır bu dünyada?"

"Hacca gideceğim, döndükten sonra sadece cihat!"

“Toprağın kaderi olur mu?” diye sordu Cafer.

“Niçin sordun?”

*“Sordum işte! Var say sadece sordum. Niçinsiz sor-
sam cevabı yok mudur? Bak, kum gibi elimde dağılıyor.
Rengine sanki kan bulaşmış. Bir koysan yarım bile ve-
remez. O biri de kurutur gider. Bak! Nasıl zayıf hepsi.
Avurtları çökmüş. İçleri kararmış. Gülmeyi unutmuşlar!
Kim bilir kaç zamandır böyle! Onun için sordum. Top-
rağın kaderi olur mu? Vaat edildiği söyleniyor üstelik.”*

Düşünüyormuş temsili yaptı Süleyman.

“Olur, herhalde,” dedi.

“Baksana, sürmüş gitmiş. Peki, adalet kimin için?”

HARİM

Bir büyük huzur değil, bir büyük hışımla döndü Nureddin hacdan. Mekke’de şeytan taşlayanları gördüğünde az kalsın isyan edecekti. “Burada taşladıkları şevkle, şu Haçlıları da taşlasalar ya! Bir gün bile barınamazlardı topraklarımızda!” diye bağıra bağıra dolaşıyordu. Samimi değiller miydi? Şeytanı taşlarken gösteriş mi yapıyor, yaptıkları ibadetle mi övünüyorlardı? Buna ihtimal veremiyordu Nureddin. Bunların pek çoğu fakir insanlardı, üstelik, hacca gelebilmek için kendilerini yollara atmışlardı ümitsizce. Pek çoğu yollarda ölmüş, kalmıştı. Pek çoğu dönemeyecekti. O zaman ne? Neydi onları aynı şevkle Haçlılara taş atmaktan men eden? Bu kalabalığın her biri birer taş atsa Haçlılar çoktan kaçmış olmazlar mıydı? Demek ki bir iman meselesi vardı burada. Ya Haçlılardan nefret etmiyor, ya savaşı boş görüyor ya da zafere inanmıyorlardı. Hangisiydi? Sonuçta büyük bir hışımla döndü hacdan.

Hışım her zamanki sonucunu verdi. Büyük bir ordu toplamış, aynı zamanda pek çok Haçlı şehrini tehdit edebilecek bir noktaya ilerlemişti. Trablusşam'ın kuzeyi ile Ensariye Dağları'nın güneyine Boqia Vadisi'ne yerleşmiş, son hazırlıklarını tamamlıyordu. Bilmediği bir şey vardı. Antakya'nın Haçlı kuvvetleri, Akitanya'dan henüz gelmiş taze birliklerle yenilenmiş, Rum imparatoru da Antakya'ya en iyi okçularından oluşan büyük bir birlik göndermişti. Bu kuvvetler aniden hücumla geçtiğinde az kalsın Haçlıların elinde ölüyordu. Bütün ordusunu kaybetti. Son anda, yalınayak ve gecelik kıyafetiyle, kılıcını bile alamadan ortalıkta dolaşırken Kürt muhafızları onu bir katırın üzerine atmasalardı ya esir düşecek ya da enli ve büyük kılıçlarca parçalanacaktı. Humus'a ancak bir avuç savaşıyla, manen ve maddeten çökmüş bir halde dönebildi.

Bütün adamlarının önünde yemin etti bu kez. “Bunun intikamını almadan bir çatı altında geceleme bana haram olsun!” Hazinesinin bütün kapılarını açtı, o güne kadar görülmemiş bir şey yaparak ordusunu kendi hazinesinden donattı.

“Benim yüzümden kaybettiniz canlarınızı ve mallarınızı, sizi donatmak benim borcum!” diyordu. Musul'a, Diyarbakır'a, Mardin'e, Bağdat'a mektuplar yazıyor, “bütün müminleri utançlarından sıyrılmaya” çağırıyordu. Fakihleri, kadıları, âlimleri, müderrisleri, imamları, müezzinleri, cihat için çağrı yapacak kim varsa, onları her yöne gönderiyor, müminleri, “şeytan taşlamaya” çağırıyordu. “Oruç, dua ve cihat!” diyor, minarelerin yardıma koşmasını diliyordu.

11 Ağustos 1164'te Nureddin'in ordusu Antakya Ovası'nda, Harim mevkiine yerleşmişti. Ordunun sağ kanadına Yusuf, sol kanadına Nureddin'in kardeşi, Halep valisi Nusreddin komuta ediyordu. Yusuf hemen Tavi Ömer'le yan yana duruyor ve yine onun hediyesi olan kır bir ata biniyordu. Ummadığı kadar soğukkanlıydı. Sanki kısa bir süre sonra kanlı bir boğazlaşmanın içine dalacak olan kendisi değildi. Sanki kendisi bir tepe yahut

bir kuleye çıkmış, az sonra çarpışmanın bir parçası olacak Yusuf'u seyreliyordu.

Ordu bir sarı keçe külâhlar deryası oluşturunuyordu. Her yerde sarı bayraklar dalgalanıyordu. Nureddin her cins askeri yerine göre mevzilendirmişti. Araplar süvari ve mızraklı piyade, Kürtler hafif süvari ve ciritçi, Türkler süvari ve okçu, Çerkezler ise ağır süvari idi. Sıcaklığın yakıcı etkisinden korunmak için mümkün olduğunca az hareket ediliyordu. Sakalar develerin her iki yanına astıkları devasa küplerle saflar arasında dolaşüyor, içine nane yaprakları attıkları suyu dağıtıyorlardı.

Öğlene doğru, tam karşılarında önce bir toz bulutu belirdi. Sonra güneşin parıltısı altında bazı şekiller seçilmeye başlandı. Geliyorlardı. Davullar nabız atışı ritminde çalınmaya başlandı. Biraz sonra deve yürüyüşü, daha sonra da at yürüyüşü ritmiyle çalınacaklardı. Haçlı ordusu on bin kişi kadardı. Templar ve Hospitalier tarikatlarından altı yüz kadar şövalye kırmızı ve beyaz haçlarıyla hemen seçilebiliyor, ovaya uğursuz bir görünüm veriyorlardı. Prens III. Raymond, III. Joscelin gibi Haçlı soyluları, Bizans'ın Kilikya valisi ve Ermeni Kralı Thoros komuta ediyordu bu orduya.

Yusuf sanki zihninin içinde bir saat zembereği gerilmiş gibi, "tik tak, tik tak, tik tak" seslerini dinliyordu. Her iki vuruşun arası öncekinden daha kısa, daha kısa, daha kısa oluyordu. Taval Amca, "Yanımdan ayrılma, beni koru," dedi ona dönerek. Bu belki de "Seni koruyayım," demek oluyordu. O sırada Templar şövalyeleri hücumla geçtiler. Dayanamazlardı. Vahşi kanları onları sabırsız kılar, ilk onlar saldırırlardı. Büyük bir kibir ve iddiayla, belki de Boqia'nın muzafferleri olmanın verdiği güvenle, en güçlü gördükleri sağ kanada yüklendiler önce, Nureddin ve Nusrededdin merkez ve solda hafif çarpışmalara başlamışlar, yerlerinden kıpırdamadan çarpışıyorlardı.

"Geri! Geri! Çekiliyoruz!" emrini verdi Yusuf sağ kanada. Ordunun en güçlü kanadı hızla geri çekilmeye başladı. Haçlı sü-

varisi bütün gücü ve hızıyla peşlerine takıldı. Yine de ağır zırhları onları daha yavaş kılıyordu.

Haçlı piyadesi geride, ovada bir başına kalmıştı. Asabi şövalyeler unutmıştı onları. Nureddin'in sol ve merkez süvarileri aniden ileri atıldı. Haçlı piyadeleri birden bir mezbahada buldular kendilerini. Çeliğin her türü üzerlerine inip kalkıyor, nallar altında eziliyorlardı. İnsan parçaları havalarda uçuşuyordu. Çığlıklarını kendi süvarilerine beyhude duyurmaya çalıştılar.

Süvariler durumu fark ettiklerinde geri dönmek ve yardımlarına koşmak için çok geçti. Üstelik artık bunu isteseler de yapamazlardı. Acımasız bir gülümseme yerleşmişti Yusuf'un yüzüne. Bu, kılıç gibi keskin gülümsemeyle, "Dur! Dur! Dur!" dedi önce ordunun sağ kanadına. Sanki bütün sağ kanat Yusuf'un gülümsemesini ödünç almış gibiydi. Zevkle durdular. Yerlerinde geri döndüler. Haçlı süvarileri şimdi bir duvarla yüz yüzdüler. Sağa ve sola bakındılar. Kuşatılmışlardı. Kılıçlarını kaldırdılar, "İsa adına!" "Tanrı böyle istiyor!" naralarıyla dörtlüye kalktılar. Yusuf artık kahkaha atıyordu. "Hücum! Hücum! Hücum!" diye bağırdı.

Bu kan banyosu çok kısa sürdü. Şövalyelerin hücumu, ilk anda darbe etkisini sürdürdüğünde öldürücü olurdu. Bu etki kaybolmaya yüz tuttuğunda ve ağır zırhlar içindeki devlerin atları yorulduğunda, geçen her saniye aleyhlerine dönerdi. Bir de sayılar arasında burada olduğu gibi bire on dengesizlik olduğunda hiç şansları kalmazdı. Teslim olan Haçlı soyluları köleler gibi zincirlendiler. Zevkle yerlerde süründürüldüler. Templar ve Hospitalier tarikatlarının üyeleri hemen belli oluyorlardı ve onları esir almak, affetmek, onlar için fidye istemek yasaktı. Onlar tek bir sona hazırdılar. Kılıç! Aralarında, ölürken hâlâ "Valhalla'ya!"* diye bağırانlar vardı.

---

* Avrupa'da Kuzey halklarının çoktanrı dinlerinde, savaşta ölen kahramanların gittiği yer.

Fidyelik esirler Halep’e gönderilirken, Harim Müslümanların eline düşüverdi. Haçlılar bir kez daha Asi Nehri’nin batısına sürüldüler.

Pek çok komutan Nureddin’e derhal Antakya üzerine yürümeyi tavsiye ettiler. Prens Bohemond ellerindeydi ve şehir başsız, güçsüz kalmıştı. Hepsini susturan ve Yusuf için çok öğretici olan bir cevap verdi Nureddin: “Serbest bırakacağız Antakya’nın beli kırılmış prensini. Bizans imparatorunu mu komşu istersiniz, yoksa böyle kötürüm hale gelmiş bir prensi mi?”

Hepsi birden cihat tutkusunun Nureddin’in aklını etkilemediğini görmüş oldular.

Nureddin artık bir çatı altında uyuyabilir, müminlerin ve kendisine zimmetli zimmîlerin* yeni intikamlarını düşünebilirdi.

Yusuf’un tek düşündüğü ise, hâlâ üzerinde hissettiği kan kokusundan arınmak ve en gizli rüyasına kavuşmaktı.

---

* İslam hukuku gereği İslam topraklarındaki kitaplı din mensuplarına tanınan korunma statüsü.

“Aslan gibi dövüşmek nasıl olur?” dedi Cafer.

“Çok soru soruyorsun artık,” dedi Süleyman.

“Görmüyor musun? Büyüyormuşum!” dedi öteki.

“Herkesin içinde bir aslan vardır,” dedi Süleyman, hiç düşünürmüş gibi yapmaksızın.

“Mesele onu salıvermek. Tavşan da vardır, çakal da, tilki de, karınca da, bir ağaç, hatta bir ot da vardır. Işkın bile.”

“Peki, nasıl salıverilir o aslan?”

Güldü Süleyman, “Ah!” dedi. “O öğretilemez ki! Nereye saklandığını, nerede bağlandığını kişi ancak kendisi bilir.”

EL-ADİL

Harim Zaferi'nden sonra Nureddin'deki değişiklikler iyice belirginleşmeye başlamıştı. Türklerin ve hatta babasının kullandığı atabek gibi unvanlara itibar etmiyor, adaleti tesis etmeyen, edemeyen hiçbir hükümdarın ümmeti birleştiremeyeceğini, ümmeti adaletle birleştiremeyenin de herhangi bir cihadı kazanamayacağını, hatta cihada kalkışmaya bile hakkı olamayacağını, böyle bir hükümdarın peşinden gidenlerin sayısının her gün azalacağını, gittiği her yerde yüksek sesle söylüyor, en çok kendisine “el-Adil” diye hitap edilmesinden hoşlanıyordu.

Şahsi hazinesinden Şam'a bir adalet sarayı yaptırdı. Haftanın iki gününün tamamını orada geçiriyor, ahalinin her türlü sıkıntı ve yakınmalarını sabahtan akşama kadar aralıksız dinliyor, çözebildiklerini çözüyor, çözemediklerini ise yakınlara ve bazen günlerce en yakınındaki adamlarına tekrar tekrar anlatıyordu. “Bü-

tün hekimlerimi gönderdim Yusuf,” diyordu mesela, “ama tuhaf bir yarası var çocuğun, bir türlü iyileşmiyor.” “Adam üç kez kılık değiştirip geldi. İkincisinde fark ettim. İki kez sadaka aldı gitti. Üçüncüsünde on değnek vurdurdum, bir daha gelmedi,” diyor, gülüyordu.

Haftanın üçüncü bir günü, yine kendisinin yaptırdığı hastaneyi teftiş ediyor, tek tek hastalarla ilgileniyor, bazen oturup uzun uzun konuşuyor, eğer ölmek üzere olan bir hasta varsa mutlaka helalleşmek istiyor, defalarca “Hakkını helal et,” derken adeta yalvarıyordu. Oradan çıktığında, mutlaka yine kendisinin yaptırdığı Nureddin hamamına giriyor, uzun uzun kese yaptırıyor, göbek taşında yatıyor, Yusuf ve İsa’yla, yanlarındaki başkalarıyla sohbetlere dalıyordu.

“Ümmetin ancak ehl-i sünnette buluşabileceği apaçık. Şam’da eksiklik vardı. Bu dar-ül hadisi* bu nedenle yaptırıyorum. İbn Asakir eşi bulunmaz bir müderris. Kâfir topraklarından kaçan mültecilerle yakından ilgilenin, onlar Mısırlıların ya da Haşhaşinlerin eline düşmesin. Aman siz sahip çıkın! İlmine güvendiğiniz hocaları tavsiye edin, getirelim, bir araya toplayalım. Şam’ı bir ilim merkezi yapalım!”

Hastalıktan sonra gücü hissedilir derecede azalmış olsa da, hâlâ çok iyi bir çevgan oyuncusuydu ve Yusuf’la en çok çevgan oynarken bir araya geliyordu. Yine bir çevgan oyunundan sonra Yusuf’a sordu:

“Söyle bakalım şahnebaşı! Şam’ın en usta tahta oymacısı kimdir?”

Yusuf hiç tereddüt etmedi, “el-Akharini’dir, el-Adil,” diye cevapladı.

“Tamam o zaman, yarın onu bana getir mutlaka!”

Ertesi gün el-Akharini’ye uzun uzun bir minber tarif etti Nureddin. Girdiği ayrıntılara Yusuf da şaşıyordu. “İyice anladın mı?” dedi sonunda üstada.

---

* Hadis ilimlerinin okutulduğu okul.

“Elbette, el-Adil,” dedi üstat, “sanki fakir çizmiş gibi anladım. Fakat merakımı bağışlarsanız, bu aynı zamanda mesleki de bir şarttır, bu minber, bu kadar ince, bu kadar masraflı, bu kadar zaman alacak bu minber hangi camiye konulacaktır?”

Gülümsedi Nureddin. Bir an gözleri parladı. Sonra sakın bir sesle cevapladı:

“El-Aksa Camii’ne. Nereye olabilir?”

Yusuf’la üstat birbirlerine baktılar.

“Şunu da yazalım üstüne usta: Allah fethini Nureddin’e bağışlasın!”

Minber bittiğinde uzun uzun seyretti Nureddin. Gözünden iki damla yaş geldiğini bizzat gördü Yusuf.

“Ellerin dert görmesin el-Akharini. Allah senden razı olsun! Halep’in Emevi Camii’ne yerleştirelim, vakti saati gelince asıl yerine nasıl olsa konulacaktır.”

Fakat Yusuf gayet iyi biliyordu ki, Nureddin’in bu hülyalı ve takıntılı hali, Harim’den sonra açıkça ortaya koyduğu gibi, aklının önüne asla geçmiyordu. Düşünürken geniş hayaller kurardı Nureddin, hayallerine hiçbir sınır koymazdı. Fakat davranırken akılla hareket ederdi. İnceden inceye her ayrıntıyı hesaplar, güvendiği herkese danışır, sonra harekete geçerdi.

“Yusuf,” diyordu sık sık, “Kudüs’ü, Antakya’yı almak bir derece, elde tutmak daha da zor. Rahmetli babam Urfa’yı aldığında, biliyorsun bu kâfirlerin papazı binlerce yenisini gönderdi. En zayıf tarafımız da şu Yusuf: Onlar bizim topraklarımızı tanıyor, evimizin içinde nasıl yaşadığımızı biliyorlar. Biz ise onların evini bilmiyoruz. Buraya gelenleri ve burada yaptıklarını biliyoruz. Ama niçin bu kadar şevkle buralara atıldıklarını, nasıl bunca çok olduklarını, nasıl olup da sanki tükenmez bir kaynaktan beslendiklerini bilemiyoruz. Tüm saikleri her zaman bize yabancı. Allah razı olsun ki Rum Sultanı Mesud çoğunu kesti. Kesmeseydi Urfa’yı dahi elde tutamazdık. Ki kaybettik, tekrar aldık biliyorsun.”

Yusuf'un yüzünde beliren sitemkâr ifadeyi hemen fark etmişti:

“Hayır, Yusuf, sen haksızsın! Biliyorum, Urfa'nın ahalisini idam ettirdiğim için bu sitemin. Ama haksızsın! Onlar zimmette ihanet ettiler. Babam onların kılına bile dokunmamış, hepsini zimmetine almıştı. Onlar ne yaptılar? Şehri kâfirlere teslim ettiler. Ben bunu yapmasam ne olurdu? Nasıl bir örnek olurdu?”

Kızarmıştı. Derin derin nefes aldı. Gözucüyle Yusuf'a baktı. “Allah seni böyle bir karar almak zorunda bırakmaz inşallah,” dedi.

“İnşallah,” dedi Yusuf.

“Neyse,” diye devam etti Nureddin, “Şam ve Halep'in birleşik gücü bile, düşündüğümüz gelecek için yetersizdir Yusuf. Bize Mısır lazım. Emin ol şimdi Amalrik denen şişko Kudüs kralı da aynı şeyi düşünüyordur: ‘Bize Mısır lazım.’ Biz almazsak o alacak ve o zaman çok geç olacak. Her gün pek çok vaiz gönderiyorum oralara. Halka, Haçlılar gelirse başlarına gelecekleri anlatıyorlar. ‘Haçlılar Sünni’den, Şii’den anlamaz, biz onların gözünde biriz! Kaderimiz de farklı olmaz. Antakya’yı, Kudüs’ü hatırlayın,’ diyorlar. Kıptilerin* bile Haçlılardan ödünün patlamasına çalışıyorlar. O kadar zalimler ki, bu bile zor değil, inan!”

“Mısır servet demek, Yusuf. Hazinelemek. Mısır sahil demek. Deniz ticareti demek. Mısır, Magrib ve Endülüs yolunun tekrar bize açılması demek. Donanma demek. Mısır bu kâfirleri denize dökmemiz demek!”

“Ne yapmalıyım, el-Adil? Bana bir emrin var mı?”

“Var Yusuf, var! Biliyorsun biz Harim’de savaşıırken Şirkuh Amcan da Mısır’da hem Haçlılar, hem Şaver hainiyle çarpışıyor, uğraşıyordu. Şimdi Harim geçti. Banyas geçti. Biz kazandık ve bu yönlerde epey vakit elde ettik. Kuzeyde uzun müddet toparlanamazlar. Öyleyse, bizim güneye doğru harekete geçmemizin vakti gelmiştir. Ama kahraman amcan artık yaşlanmaya başladı.

---

* Mısır'ın Hıristiyan yerli halkına verilen ad.

Sol gözü neredeyse hiç görmüyor. Onun tecrübesine, askeri dehasına ihtiyacımız var. Onun da yanında mutlak güvenebileceği genç bir yardımcıya ihtiyacı var. Senden daha çok güvenebileceği birisi var mı, Yusuf?”

“Var,” dedi Yusuf, isteksizliğini açıkça göstermekten sakınmayarak. “Oğulları var. Üçü de aslan gibi!”

Güldü Nureddin. “Kendi söylediğine kendin inanıyor musun Yusuf?” dedi. “O aslanların pençesi sağlam olabilir, ama hiçbirinde sendeki tilki zekâsı yok, pençe de yetmez bilirsin. Üstelik bilirsin ki bu dünyada en çok sana güvenir, seni sever. Böyle bir durumda onu yalnız mı bırakacaksın?”

Can alıcı cümle bu sonuncusuydu. “Beni yanından uzaklaştırmak mı istiyorsun, el-Adil?” dedi Yusuf.

“Hayır, Yusuf, şahinin bağıını çözüyorum. Artık kendisi uçsun diye,” dedi Nureddin.

Bütün gece uyuyamadı Yusuf. Yatağında döndü durdu. Şam’ı çok seviyordu. Her bir sokağını, hayır, hatta her bir sokağa döşenmiş, her bir taşını çok seviyordu. Arapçasını seviyordu. Kürtçesini, Türkçesini seviyordu. Şamlıların tümünün Arapçasını seviyordu. Kadınlarının ipeksiliğini, sokulganlığını, yuvarlaklığını seviyordu. Sabahlara kadar süren gece hayatını seviyordu. Ud seslerine karışan yanık feryatları seviyordu. Köşe başlarına kurulan kebab ızgaralarını, isli et kokusunu seviyordu. Hatta sadece is kokusunu bile seviyordu, yeter ki Şam’ın olsun. Nane limonunu seviyordu. İsmet Hatun’la aynı surların içinde olduğunu bilmeyi seviyordu.

Sabaha doğru uyumuş olmalıydı. Rüyasında rahmetli hocası Nişaburi ona kaderini okuyordu:

Hükümdar kadınlara, “Yusuf’un olmak istediğiniz zaman durumunuz neydi?” dedi. Kadınlar, “Hâşâ! Onun bir fenalığını görmedik,” dediler. Vezirin karısı, “Şimdi gerçek ortaya çıktı; onun olmak isteyen bendim; doğrusu Yusuf doğrulardandır,” dedi. Yusuf, “Maksadım vezire, gıyabında ihanet etmediğimi, hainlerin

tuzaklarını Allah'ın başarıya erdirmediğini bilmesini sağlamak-
tı," dedi. "Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis, Rabbimin
merhameti olmadıkça kötülüğü emreder. Doğrusu Rabbim bağış-
layandır, merhamet edendir." Hükümdar, "Onu bana getirin,
yanıma alayım," dedi.

Hızlı hızlı yürüyordu Süleyman, kafasını da en tuhaf hareketi yaparak, yağmurdan korunacaklarını sananlar gibi eğmişti. Hani birisi uzaktan baksa, "Orada yağmur yağıyor herhalde," diye düşünürdü. İnsanlığın ortak aptal hareketlerinden biri de buydu. Cafer ona ayak uydurmaya çalışıyor, ikide bir yüzüne bakıyor, göz göze gelmeye uğraşıyordu. Süleyman ise adeta kaçıyor, kaçınıyordu.

Epeyce yürüdüler böyle. Ne Süleyman vazgeçti ne de Cafer. Sonunda dayanamadı Süleyman. "Tamam," dedi, "Tamam yeter, sor, sor bakalım!" Durdu, aşağıya, Cafer'in gözlerinin tam içine baktı.

"Nefs nedir?" diye sordu Cafer.

"Nefs," dedi Süleyman, "sadece sende olan, sadece sana ait olandır!"

KADERLE KARŞILAŞMA

Bir bacağına altına kıvrımış, diğerini bükmişti Nureddin. Hızlı bir hareketle, kıvrıdığı bacağının altından bir mektup çıkardı, Şirkuh'a uzattı. Mısır Fatimi halifesi el-Adid'den geliyordu bu mektup ve kendi veziri Şaver'e karşı Nureddin'in acil yardımını istiyordu.

Şirkuh burnundan soluyarak okudu mektubu. Kendisini Mısır'a kadar çağırıp orada arkadan hançerleyen Şaver'den intikam almak için ne de güzel bir fırsattı. İntikam ne değerli bir şeydi amcası için. Onun düşmanı olmak istemeyeceğini düşündü Yusuf. Öyle inatçıydı ki, ölüsü bile intikam almanın bir yolunu bulabilirdi. Aşk gibi bir şeydi Şirkuh'ta intikam. Biraz uzakta oturan Yusuf dahi amcasının keskin soluklarını rahatça duyabiliyordu. "Yaralı bir aslan gibi," dedi kendi kendine.

1167'nin Ocak ayında Şirkuh yanında Yusuf, bazı Zengi emirleri ve iki bin süvariyle Şam'dan yola çıktı. Hızlı hareket et-

menin kendilerine sağlayacağı sürpriz etkeninden yararlanmak istiyordu ve o nedenle piyade kuvveti istememiş, neredeyse her birini tek tek seçtiği, atları bile dövülmüş deriden zırhlanmış süvarileri tercih etmişti. Kimsenin beklemediği bir yolu seçmişti. Haçlıların en ürkütücü kalesi olan Kerak'ın yakınından, tabiri caizse burnunun dibinden geçecek, sonra güneybatıya, sonra Sina Çölü üzerinden aniden Kahire önlerine çıkacaktı.

Mısır'ın tecrübeli veziri Şaver bu planla atlatılamayacak kadar kurnazdı. Şirkuh ve küçük ordusu Sina'ya varır varmaz Bedeviler düşmanın her adımından onu haberdar ettiler. Derhal Kudüs Kralı Şişko Amalrik'ten yardım dilenen ve para vaat eden mektuplar gönderdi. Şirkuh'un olağanüstü hızı yine de büyük bir meyve vermişti. Amalrik yeterince hazırlanamadan yola çıkmak zorunda kaldı.

Yine de Babeyn'de karşılaştıklarında, Amalrik'in ordusuyla savaşmanın çok tehlikeli olduğunu gördü Şirkuh. Geri dönmeyi dahi düşündü. Yusuf itiraz etti. O sırada Nureddin'in komutanlarından Şerafeddin Bozkuş atıldı ortaya. İki bin süvariye coşturan, korkakları karılarının dizinin dibinden ayrılmamaya davet eden ateşli bir konuşma yaptı. Toz bulutu ve ani saldırılarının yardımıyla Amalrik'in kuvvetlerini yararak geçtiler. Amalrik'in korkusuyla adeta dehşetten titreyen İskenderiye'ye vardıklarında halk onlara şehrin kapılarını sonuna kadar açtı.

Şirkuh burada ramazanı geçirdikten sonra, yardım sağlamak amacıyla Yusuf'u İskenderiye'de bırakarak şehirden ayrıldı. Yardım sağlayamadı. Araplara, Türklere, Kürtlere, bütün Müslümanlara ağız dolusu sövüp duruyor, hepsini ödlelikle suçluyordu. Yusuf şehri kuşatan Amalrik'in ordusuna karşı, halkın da desteğiyle ümitsizce direniyordu. Sonunda halkın can güvenliği koşuluyla şehri teslim etti. Amca ve yeğen Şam'a geri döndüler.

Açık ve gizli rakiplerin beklentilerinin aksine Nureddin, Şam'da onları övgü ve hediyelerle karşıladı. Hayatının en büyük

hediyelerinden birini Yusuf'a o gün tellallar duyurdular. Şöyle geldi Yusuf'un kulaklarına sesleri:

“Duyduk duymadık demeyin! Şam'ın eski şahnebaşı Yusuf bin Eyyub'a, İskenderiye şehrinde kâfir ordusuna karşı gösterdiği kahramanlık ve herkese gösterdiği merhametten ötürü, Melik el-Adil tarafından bundan böyle Selahaddin denilecektir. Duyduk duymadık demeyin!”

“Evet,” dedi Nureddin onaylayarak. “Ne dersin Şirkuh, yakıştı Yusuf'a Selahaddin adı öyle değil mi?” Şirkuh gülümseyemedi bile. Kurnaz vezir karşısında ikinci kez geri çekilmek zorunda kalmayı hazmedemiyor, öfkesini içinde saklayacağı bir kafes arıyordu. Belli belirsiz homurdandı.

Kısa süre sonra Mısır'dan gelen haberler Şirkuh'un sıkıntılarını dağıtacak türdendi. Her sıkıştığında bir yılanı sarılan Vezir Şaver bu kez Haçlılarla yaptığı koruma antlaşmasının altında ezilmekteydi. Her yıl vereceği yüz bin dinarlık vergi bu antlaşmanın belki de en hafif maddesiydi. Bundan daha ağırı Kahire'de, Amalrik'in sürekli bir temsilcisinin oturacak olması; en ağırı ise Kahire şehrinin tüm kapılarının güvenliğinin, bir Haçlı garnizonu tarafından sağlanacak olmasıydı.

Şirkuh da, Selahaddin de bunun anlamını ve sonuçlarını, dünyanın öteki ucundan dahi görebiliyorlardı. Haçlıları tanıyorlardı. Ve Haçlılar onları yanıltmadı. Kahire'de halk için hayat bir anda dayanılmaz bir hal aldı. Bu kâfirlerin kendilerini bunca aşağılama cesaretini nereden bulduklarını sordular önce. Ne mallarının ne canlarının ve ne de namuslarının güvenliği kalmıştı. “Mutlaka, mutlaka güvendikleri çok büyük bir güç olmalı,” diyorlardı önceleri. Yoksa nasıl bir cüretti bu? Her zaman bağlı kaldıkları halifeleri de çaresizdi ve Şaver sebebiyle hiçbir şey yapamıyordu.

Haçlılar da şaşkındılar. Bin kişilik bir garnizonun, nasıl olup da birkaç yüz bin Kahireliyi etkisizleştirdiğini anlayamıyorlardı. Davranışları bir güce dayanmıyordu. Sadece kendi güçleri ve başka türlü davranmayı dahi düşünemeyen, akıl edemeyen ka-

balıkları söz konusuydu. Yarattıkları orantısız itaat, birbiri ardına Amalrik'e mektuplar yazıp Mısır'ı ele geçirmek için daha ne beklediğini sormalarına, Mısır'ı ele geçirmenin çok kolay olduğunu anlatmalarına yol açtı.

Onun beklediği de buydu. Yürüdü, önce Bilbays'ı aldı. Halkı kılıçtan geçirdi. Bütün şehri yağmaladı. Bununla yetinmedi, baştan aşağı yaktı. Yangın elli günden fazla sürdü. Yanan evlere, çarşılara, oralarda yaşanan hatıralara ağlayacak hiç kimse kalmamıştı.

Kızgınlığından yapmamıştı bunu Amalrik. Mısırlılara “Direnirseniz başınıza bu gelir,” demek istiyordu. Onlarsa bu mesajı şöyle aldılar: “Direnmezseniz hepiniz böyle yanarsınız.”

Halife el-Adid çaresizdi. Şaver'in de onun Nureddin'e bir kez daha başvurmasına itiraz edecek hali kalmamıştı. Çaresizce Amalrik'e bir milyon dinar teklif etmiş, onu biraz durdurmuş, fakat ancak beş yüz bin tedarik edebilmişti.

Zevkle okuyordu mektubu Nureddin:

“El-Melik, el-Adil, Mısır topraklarının üçte biri cömert yarımınız için size verilecektir. Cesur komutanlarınıza da ayrıca topraklar verilecek ve büyük komutanınız Şirkuh ibn Şadi'nin Mısır'a yerleşmesine izin verilecektir...” Burada güldü. “Ne dersin, Şirkuh? Halife hazretleri çok cömert değil mi? Belki Şaver'i de sana haremağası verir, olur a!”

“Bu kez bu işi bitireceğim,” diyordu Şirkuh içinden.

“Evet, git bu meseleyi bitir artık,” dedi Nureddin, onun akından geçeni işitmiş gibi.

Sekiz bin süvari ve on bin piyadeyle yola çıktı bu kez Şirkuh. Nureddin uğurladı ordusunu. Her bir piyadeye on, her süvariye yirmi dinar harçlık verdi. İçinden geleni kucakladı, kiminin sırtına vurdu, kimiyle şakalaştı.

Kahire onları bayram yaparak karşıladı. Bu kez, kendilerinin haklı olduğunu anlatabildiklerini düşündüler. El-Adid onlara hediyeler verdi, bir insandan çok daha öte olduğuna inanılırdı hali-

fenin ve bu nedenle oluşan Mısır'ın engelleyici protokolüne dahi aldırmaksızın Şirkuh ve Selahaddin'i kucakladı. Onlarla neşeyle konuştu. Amalrik artık başka fırsatlar kollamalıydı. Şaver'in sarayında ise derin bir sessizlik vardı. Çok derin bir sessizlik.

Eski bir tuzak geçiyordu aklından. Devlet kadar eski bir tuzak. Hatta insan kadar eski. Kahire'nin kurtarılması şerefine, sarayında kurtarıcılara büyük bir ziyafet verecekti. Ve malum son bu ziyafette gelecek, kurtarıcılar bu dünyanın zorluklarından bir anda kurtarılacaklardı. Huzuruna çağırdığı haremağasına verdiği emir aynen böyleydi. Şirkuh bu tuzağa gelir miydi? İmkânsız derecesinde zordu Şirkuh'un bunu fark etmemesi. Fakat bu emre tanık olan vezirin oğlu el-Kamil atıldı: "Bu tuzağı uygularsan ben bunu Esededdin'e haber veririm."

"Eğer haber verirsen hepimizi öldürür! Ben bunu yapmasam da o bizi öldürecek."

"Biliyorum," dedi el-Kamil, "fakat o bizi kâfirlerden kurtardı. Bütün Mısır'ın başına ne geliyordu görmüyor musun? Senin kurnazlıkların bize öteki dünyada da felaket getirecekti. Sen şimdi onu öldürürsen Amalrik döner ve burayı alır. Bir kâfirin elinden mi ölmek istersin, yoksa bir müminin mi?"

"O mu mümin?" dedi Şaver dudaklarını büzüştürerek.

"O güçten ve paradan başka bir şeye tapmaz."

"Bunun için birbirinizi bu kadar iyi anlıyorsunuz," dedi oğlu.

Selahaddin şahnebaşılık görevinden edindiği şehir tecrübesiyle neler döndüğünü hissedebiliyordu. Hiç zaman kaybetmedi. Türklerin savaşta ve siyasette kullandıkları usulü kullandı. Hız ve oldubitti. Artık kendi aklına ve tecrübesine güvenmeye, zamanlamalarının doğruluğuna inanmaya başlamıştı. Kendisine baktığında olgun bir adam görüyordu. Özellikle de İskenderiye savunmasından sonra. Şaver'den bir hamle beklemeden, iktidarın paylaşımı esasları henüz görüşme halindeyken, ıslak ve sisli bir sabah vaktinde, Şirkuh'un karargâhına gelen ve henüz bir saldırı beklemeyen Şaver'i esir etti. Amcasının önüne adeta fir-

lattı. Görüşülecek hiçbir şey kalmamıştı. Çok iyi bildiği bir şeyi yaptı Şirkuh, kılıcını Şaver'in boynuna salladı. Hayatı boyunca, amcasının yüzünde o an oluşan ifadeyi unutmaya çalışacaktı Selahaddin.

“Ahaliyi anlamak neredeyse imkânsız,” diyordu Selahaddin akşam olduğunda. Daha bir ay önce kendilerini bayram yaparak karşılayan halk şimdi homurdanıyordu. Kesik kafası halifeye gönderilen vezir daha bir ay önce Mısır'ı kâfirlerin ayaklarının altına atmamış, onların hayatlarını Demir Adamlar'ın hiç tesadüf edilmemiş insafına bırakmamış mıydı? Şaver onlara ağlar mıydı? Böyle bir hain için Şirkuh'un önü kesilip yeni vezire taşlar atılır mıydı?

“Bana ne için kıızıyorsunuz? İşte Şaver'in sarayı orada. Sizi bekliyor, gidin kendi gözlerinizle görün, sizden neler çalmış!” dediğinde Şirkuh Amca, bir anda yeniden fikir değiştirip az önce ölümüne ağladıkları, hatta acısından çılgına döndükleri bu adamın sarayını yağmalamaya koşmak nasıl açıklanabilirdi? Selahaddin'in genç kafasındaki hiçbir kalıp bunları açıklamaya yetmiyordu. Ama artık o iyi bir öğrenci olduğunu biliyordu.

Öğrenmenin de hazır olmaya yetmediği şeyler vardır. Mart 1169'un bir akşam saatinde gelen Şirkuh Amca'nın ölüm haberi gibi. “Ne! Nasıl?” dedi Selahaddin haberi getirenlere. “Bilmiyoruz, hekimler boğazından dediler. Hani boğaz ağrısı vardı ya bir zamandır.”

Yatağa yatırılmış bedenin etrafında dolaştı Selahaddin. Çenesi bağlanmış, elleri kavuşturulmuş, göğsünün üzerine konulmuştu. Genç bir insan olarak çok fazla düşünürdü ölümü Selahaddin. Anladı ki, düşündüğü ölüm çok soyut bir ölümmüş. Şirkuh Amca'nın bedeni, ölümün düşündüğü kadar hoş olmayabileceğinin kanıtı olarak yatıyordu yatağında. Babasını özlediğini fark etti birden. Atılmamıştı ya bu dünyaya, onun da bir ailesi vardı!

Otuz ikisine yeni girmişti ve koskoca bir ülkede kendini kimsesiz, bir başına kalmış hissediyordu. Çok kısa bir sürede bu hissinde yanıldığını anlayacaktı. Ne yapmıştı da insanlar bu kadar

sevmişti kendisini? Ne olmuştu? Sevmek de Yusuf'un kaderinin bir parçası olabilir miydi? Amcasının beş yüz memluku öyle bir taziyeyle geldiler ki kendisine, bu memlukların, Selahaddin'in elini öpüp onu kucaklayışını görenler, amcasından sonra kimi izleyeceklerini hemen anlardı. Savaşlarda ömür tüketmiş, her biri kayalar kadar dik ve mağrur, bu neredeyse babası yaşındaki savaşılar ellerine sarılıyor, birini öpüp bırakıp öbürünü çekiştiriyorlardı.

Bu sahneyi gören Şirkuh'un sağ kolu Kürt el-Maştub geldi ve biatini verdi. Nureddin'in komutanı Aynüddeve, İsa'nın tüm çabalarına rağmen ikna olmadı ve Şam'a geri döneceğini bildirdi. Nihayet İsa ve Maştub birliği sağlayarak halife el-Adid'e, Şirkuh'un yerine Selahaddin'i vezir yapması gerektiğini bildirdiler.

El-Adid, Esediyye'nin bu tercihinine çok sevindi. Selahaddin çok nazik, yumuşak başlı biriydi, daha ilk gördüğünde kanı ısınmıştı ona. Gençti, bu da söz dinlemesini kolaylaştırırdı. Ve Selahaddin Mısır'da vezir oldu. Yoksa Yusuf muydu Yusuf'un tahtına oturan?

Ceviz kabuklarına küçük birer delik açmışlar, oradan içini çıkarmış, afiyetle yemişler ve yine o delikten kerpiç doldurup kurutmuşlar, bunları çeşitli şekillerde dizmiş oyun oynuyorlardı Cafer ile Süleyman. Görünen, oyunu durmadan Cafer'in kazandığıydı. Her atışında, üçgen şeklinde bir araya toplanmış duran cevizleri dağıtıyor, sevinçle kollarını açarak bağırıyordu.

"Seni her yenişimde bayram yapıyorum," dedi Süleyman'a.

Ciddileşti Süleyman. "Yok," dedi, "öyle deme, bayram her zaman olmaz. Seviniyorum de, coşuyorum de. Başka bir şey de. Bayram başkadır. Bayram çok ciddi bir iştir. Öte dünyaya açılan penceredir bayram."

RÜYANIN TA İÇİNDE

Uykusundan gecenin bir yarısında uyandı Selahaddin, sanki dışarıdaki bir şey onu rahatsız etmiş gibi. Kalkar kalkmaz pence-reye yürüdü. Sonra yaptığı kendisine de anlamsız gelmiş olacak ki, sakinleşti. Yine de aşağıya, vezir sarayının bahçesine bir kedi çevikliğiyle göz attı. O âna kadar rüyasındaki cümleyi hatırlamı-yordu: “Yoksa Yusuf, senin kuyun Mısır’ın ta kendisi olmasın?” Tarif edemediği bir sestten duyduğu cümle buydu. Sonra “Hangi sesi tarif edebilirim ki rüyada?” diye sordu kendisine. İlk kez rü-yadaki seslerin hüviyetini hatırlamadığını fark etti. Belki “alçak ya da yüksek bir ses” diyebilirdi, ama bu seslerin hüviyeti yoktu. Bu da hiç rahatlatıcı bir şey değildi doğrusu. Yani hüviyeti yoksa ses olabilir miydi bu? Olamazsa neydi? Kimsenin sesi olmayan bu ses ona aynen böyle demişti: “Yoksa Yusuf, senin kuyun Mısır’ın ta kendisi olmasın?”

Sarayın penceresinden, geniş bir Kahire manzarası görünüyordu. Koca şehir uyuyordu. Tek tük ışıklar göze çarpıyor, köpek havlamaları, yürürken ellerindeki kalın sopaları taşlara vuran bekçilerin gürültülerine karışıyordu.

Mart sonu olmasına rağmen neredeyse sıcak bir hava vardı dışarıda. Uzun uzun şehri seyretti. Amcasının koskoca bedeninin ağırlığı da sanki şimdi onun omuzlarına binmişti. “Allah’ım beni mahcup etme,” dedi sessizce. “Babamı istemeliyim el-Adil’den ve Turanşah’ı çağırmalıyım,” diye aklından geçirdi. Babasının temkinliliğine ve sabrına büyük ihtiyaç duyacaktı. Turanşah’ın ise kurnazlık ve acımasızlığına.

Halife el-Adid’i sevdiği bile söylenebilirdi. Yirmi yaşındaki bu delikanlıda insanın yüreğine dokunan bir şey vardı. Dünyaya ilişkin tüm iradesini sanki bir ağabeymiş gibi onun ellerine bırakıvermişti. Bu kadar kısa sürede ortaya çıkan böyle bir güven Selahaddin’de mahcubiyet dahi uyandırıyordu. Öyle sanıyordu ki, kısa süre sonra yanıldığını anlayacaktı. Onun dünyası değil belki ama, şahsi geçmişi el-Adid’inkinden çok daha acımasızdı ve kendisi on beş yaşındayken dahi yabancı birine böyle bir güven duyamazdı. Selahaddin için yabancı olmamanın ilk koşulu kan bağıydı. Şimdi durum sanki tersinden oluşuyor, kan bağı güveni değil, adeta koşulsuz güven kan bağını yaratıyordu. Tuhaftı, ama o da kendisini el-Adid’in ağabeyi gibi hissediyordu.

“Niçin en doğru nasihatleri hep analar yahut neneler verir, Selahaddin?” diye sormuştu bir gün el-Adid.

“Bahsettiğin nasihat nedir, el-Adid?”

“Ne babam ne amcalarım ne dedem ne de dayılarım bana böyle bir nasihat verdi. Ama halife olduğum gün annem kulağıma eğilip bana, ‘Dikkat et oğlum, Mısır, tahtına oturana firavunlaştırır,’ dedi. Kısa ömrümde pek çok örneği var kadınların daha bilge ve öngörücü olduğunun.”

Kuşkuya kapılmıştı Selahaddin. El-Adid bu soruyu kendisinden bir cevap almak için mi, yoksa kendisine bir mesaj vermek

için mi soruyordu? Bu delikanlı dokuz yıllık tecrübesini mi paylaşıyordu kendisiyle? Halifenin taht odasında geçmişti bu konuşma. Yoksa Selahaddin kendi hayatının daha acımasız şartlarda geçtiği şeklindeki kanısında yanılıyor muydu? Bu genci küçümsemiş miydi? Her yerin, duvarların dahi ipeklilerle kaplı olduğu, dönülen her köşede birkaç mücevherin, rengârenk değerli kuşların göze çarptığı bir odaydı burası. Fakirliğin daha acımasız olduğunu düşündüğünü fark etti birden Selahaddin ve bunun temel bir yanlış olduğunu hissetti. Kendisiyle burada baş başayken tahta bir tabureye otururdu halife. İkisi baş başayken bir kez dahi tahtta görmemişti onu Selahaddin. Taburesini ona verdiği tabureye yaklaştırır, adeta diz dize konuşurdu onunla. Bunun bir samimiyet vurgulamasının yanı sıra bir de güvenlik önlemi olduğunu kısa süre sonra anlayacaktı.

“Sen farklısın, Selahaddin Yusuf,” diyordu halife, “sen lütfen beni yanıltma. Farklı kal. Önceki vezirlerin hiçbirine benzeme, hatta sonrakilerin de! Çocuklarımız, torunlarımız bizden firavundu, vezirdi diye bahsetmesinler. Hayal kırıklığından yoruldum artık. Bir gün beni öldürmeye karar verirsen önce gel bana söyle. İşte de, seni şundan, şundan, şu nedenle öldürmek zorundayım. Lütfen arkadan hançerleme. Gel söyle, ilk şefaatin ben olurum mahşer gününde!”

“El-Adid! Nereden çıkarıyorsun şimdi sen bu öldürmeyi, suikastı? Neler geliyor aklına?”

“Mısır burası, Selahaddin! Göreceksin, bir yıl geçmeden sen de bütün bu hesapların içinde bulacaksın kendini!”

Yine doğru söylemişti bu delikanlı, hatta belki çocuk demek daha doğru olurdu. On bir yaşında tahta çıkmıştı halife. Ve sanki o gün ölmüştü. O gün büyümesi de durmuştu. Yok, elbette fiziksel olarak büyüyordu. Pek çok çocuğu bile vardı şimdiden. Ama sanki bu taammüden dondurulan bir çocukluktu. Taammüden çocukluk ise çok farklı bir şahsiyet yaratıyordu. İnatla çocuk gibi davranan bin yaşında bir varlık vardı karşısında. Bu,

“tacın giyinen başı akıllandırması” değildi, bu ancak tacın o başa tarifsiz acılar yüklemesiydi. Selahaddin bunu görüyordu el-Adid’de. Bu nedenle seviyordu onu. Çünkü kendisini bekleyen geleceği hissediyordu.

Bu nedenle de Nureddin’in kendisine gönderdiği mektubu gizliyordu ondan ve mektubun gereğini yapmıyordu. Çok resmi bir tavırla yazdırılmış bir mektuptu bu:

“Selahaddin Yusuf bin Eyyub, Fatımilerin sapkın halifesini neden hâlâ yerinde tuttuğunu anlayamıyor ve hayra yormak istiyorum. Neden hâlâ hutbelerde onun adını okuttuğunu yahut okumalarına izin verdiğini anlayamıyorum. Neden hâlâ ezanların sonuna ‘Aliyyün veliyullah’ cümlesini eklemelerine seyirci kaldığını anlayamıyorum.

“İstediğin gibi, baban Necmeddin Eyyub’u yanına gönderiyorum. Onun öğütlerine kulak ver! Doğru yoldan ayrılma!”

Teklifsiz çevgan arkadaşının hitabına benzemiyordu bu mektup. Dikenlerini kabartmış, bütün oklarını gösteren bir kirpi yazdırmıştı sanki.

Altan alan bir cevap mı verse, yoksa açıkça fikrini mi söylese kararsız kalmıştı. İsa’yla konuşmuştu, fakat ne bekleyebilirdi İsa’dan bu konuda. O bir fakihti. Sünni bir fakih, Şii bir halife için nasıl bir tavsiyede bulunabilirdi ki? “Kulağından tut, indir aşağı,” demişti İsa. Tam da ondan beklediği cevaptı bu.

Amcasının Türk komutanı Karakuş yetişmişti yardımına: “Selahaddin, sen din adamı değilsin. Sen hükümdarsın. Hükümdarlar meseleleri her yönüyle ele almak zorundadır. İsa’ya sordun, o da cevap verdi, hop tamam, konu bitti. Böyle olmaz. Onların dünyası ayrı, seninki ayrı. Onlar ayrı hesap verecek, sen ayrı. İsa düşünüyor mu işin sonunu? İndir gitsin! Ee, sonra? Sonra ne olacak? Şimdi sorsan diyecek ki, ‘Ben ahireti düşünüyorum.’ Dünyayı mahvedersen ahiret kalır mı acaba? Abbasi halifesi çok mu yardımcı oldu bugüne kadar sana? Söyle bana, hayatında sana bir

---

* Ali Allah’ın dostu, seveni ve sevdiğiidir.

hayrı oldu mu onun? Bırak seni, el-Adil Nureddin Efendimize bir hayrı dokunmuş mudur ki sana bunu emreder? Abbasi Peygamber Efendimizin soyundansa, bu Fatimi de öyledir. Hazreti Fatima Peygamber Efendimizin sevgili kızı değil miydi? Bunun soyca bir eksiği mi vardır? Biz buraya yeni geldik oturduk Yusuf, bu genç halife bize kalkandır, zırhtır. Yüzlerce yıldır bu ve hanedanı buradadır. Ne zararı vardır şimdilik bize? Niçin acele etmemizi ister Nureddin? Aklıma getirmek istemem, ama başka bir niyet olmasın bunun altında?”

Susturmuştu Selahaddin, Karakuş’u. Nasıl olsa, anlayacağını anlamıştı. Artık konuyu daha fazla sürdürmenin, konuşmadan da anlaşılabilmesine göre, her şeyi dile dökerek akli tahrik etmenin de bir manası yoktu. Fazla konuşmanın, üzerinde konuşulan meseleyi zehirlediğine inanırdı. Her cümle tercüme edilmemeli, her söz sündürülmemeliydi, bu nedenle müzakerenin yeterli olduğunu hissettiği anda sonlandırırdu.

Nureddin’e cevap vermeyecek, el-Adid’e de dokunmayacaktı. Kulağının üzerine yatacak, duymazdan gelecekti. Hele bir babası ve Turanşah gelsindi.

Onlardan önce Aşkalonlu Kadı el-Fadıl geldi. Birdenbire sanki Allah göndermiş gibi ortaya çıkıverdi. Konuşmalarının sonunda ona en yakınında görev verdiğini Selahaddin’in kendisi dahi şaşkınlıkla fark etti. Demek el-Adid’in güveni gibi bir güven kendisi gibi bir dağ keklğinde dahi ortaya çıkabiliyordu. “Yüce Rabbim, sen nelere kadirsin!” Şair, kâtip ve fakih idi el-Fadıl. Ama en önemlisi, Nureddin’in mektubunu sorduğunda aldığı cevap oldu; güzel Arapçasıyla Selahaddin’in çok iyi bildiği bir ayeti hatırlattı el-Fadıl:

Ey müminler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayın, dinleyin. Size selam verene dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek, “Sen mümin değilsin,” demeyin...

Babası ve ağabeyi de geldiğinde artık kendisini evinde hissetmeye başlamıştı. El-Adid’le eskisi gibi sık sık görüşüyor,

Nureddin'in mektuplarının üzerine yatıyor, Abbasi halifesinden gelen mektuplara ise geçiştirici ve müminlerin kardeş olması gerektiğini vurgulayan mektuplar yazdırarak cevap veriyordu.

Şam'dan kalan alışkanlığıyla şahne teşkilatına büyük önem veriyordu ve tüm bilgilerin ağabeyi Turanşah da toplanmasını istiyordu. Turanşah bugüne kadar kardeşini kuyuya atan ağabeylerden olmadığını kanıtlamıştı.

Bu tedbiri, vezirliğinin ilk aylarında meyvesini verdi. Turanşah halifenin Sudanlı piyade birliklerinin komutanı Mutamin'i yakından izletiyordu. Sadakatsizliğini yahut kötü niyetini ortaya koyacak hiçbir kanıta ulaşamamıştı.

Hayat cilvelidir, kanıt hiç beklemediği zamanda, beklemediği bir yerden geldi. Suriyeli bir Türk, Bilbays'ta çarşıda dolaşırken gözüne tuhaf bir dilenci takıldı. Dilenciye niçin tuhaf bulduğunu düşünürken gözü ayaklarına gitti. Bir dilencinin ayağında asla görülemeyecek kadar pahalı deri sandallar vardı, düzgün kesilmiş turnaklara sahip bu nazik ayaklarda. Şahneler dilenciye yakaladılar. Sandalların dikişinin içinde, Mutamin'den Kudüs kralına yazılmış bir mektup buldular.

Kudüs kralını Kahire'ye davet ediyordu Mutamin. Elli bin Sudanlı askeriyle ve binlerce Ermeni okçusuyla, onları desteklemeye hazır olduklarını bildiriyor, Mısır'ı kendilerine tabî kılacağını sözünü veriyordu. Bu haberi Turanşah'a getirenler zengin oldular. Mutamin'in kellesi hemen Selahaddin'in huzurunda kesilirken, onun görevine Karakuş getirildi.

O gece Kahire'de can pazarı başladı. Tam elli bin siyah adam evlerinden, halife sarayından, kışlalardan, bir nehir gibi akarak sokaklara, meydanlara boşaldılar. Elllerinde akla gelebilecek her türlü silah ve meşale taşıyorlardı. Meşalelerle aydınlanan sokaklardan yuvarlanan bir çığ gibi Selahaddin'in sarayına doğru ilerliyorlardı.

Geçtikleri yerlerde kandan bir iz bırakıyor, Selahaddin'in adamlarını hızla saraya sürüyor, önlerinden kaçmayanları pa-

ramparça ediyorlardı. Turanşah ve Karakuş saraya beş sokak kala kurdukları hilal şeklindeki barikatta ancak ve zorlukla durdura bildiler Sudanlıları. Daha ne kadar direnebileceklerini bilmeksizin savaşıyorlardı. Tecrübeleri ve donanımları düşmanlarından çok çok üstündü, fakat sayıları nerdeyse bire ondu. Üstelik Sudanlılar şehri onlardan çok daha iyi biliyorlar, barikatı dolanacak yolları keşfetmeye başlıyorlar, zaman zaman arkalarında ortaya çıkıyorlardı. Lanet olası mızraklarından zincir zırhlar dahi paralanıyordu.

Derken Sudanlıların mızraklarına ısıklar çalarak uçuşan usta oklar eklendi. Ermeni paralı askerler siyahların ayaklanmasına desteğe gelmişler, Selahaddin'in askerlerine ok yağdırmaya başlamışlardı. Barikattaki direnişi sürdürmek imkânsızlaşmıştı. Saraya doğru çekilmeye başladılar. Mümkün olduğunca düzenli çekilmeye çalışıyorlar, piyadeler çekilirken yan sokaklara gizlenen Esediyye süvarileri ani saldırılarla Sudanlıları yıpratıyor, bazen de küçük süvari grupları sokak aralarından dolanıp Sudanlıların arkasında mevzilenen Ermeni okçulara ulaşmaya çalışıyorlardı. Ulaştıklarında öldürebildiklerini öldürüyor, hızla, destek ulaşmadan geri çekiliyorlardı. Tek bir kayba bile tahammülleri yoktu, çünkü sayıları düşmana göre çok azdı. Tümüyle vezir sarayının duvarları arkasına çekildiklerinde ise Sudanlıları bir süre durdurmayı başardılar. Artık kuşatılmışlardı. Sarayın duvarlarından baktıklarında çepeçevre, davullar çalan, kalkanlarına vuran, vahşi çığlıklar atan simsiyah bir kalabalık görüyorlar. Kalabalığın hemen arkasındaki ev yahut binaların damlarında ise mevzilenmeye başlayan Ermeni okçuları seçebiliyorlardı.

Beklenmeyen, fakat belki de sadece Selahaddin'in beklediği şey ise o sırada oldu. Halife el-Adid'in sarayından çok sayıda tellal şehrin çeşitli mahallelerine gönderiliyor, halka halifelerinin mesajını iletiyorlardı.

“Ey ahali! Asi olan bu Sudanlıları şehrinizden çıkartın. Onları desteklemeyin! Onları destekleyenleri de aranızda barındırma-

yın! Şehrimizi bu asilerden temizleyelim. Emir el-müminin sizden bunu ister! Size bunu emreder!”

Derin bir nefes aldı Selahaddin. Kuyunun dibine beklediği ip uzatılmıştı. Sudanlılar şaşırdılar. Halife onları istemiyorsa, onlar niçin savaşıyorlardı? Sudanlılar buna bir nebze cevap verebilirlerdi. Artık Kahireliydi, burada doğan büyüyenleri vardı, burada karıları, çocukları, mahalleleri vardı. Hayatları vardı. Ermeniler bu cevaptan da yoksundular. Burada yabancıydılar. Okçu olarak Haçlılar da onları kiralayabilirdi nihayetinde. Halife onları istemiyorsa onlar onu niçin istesindiler? Mevzilerini hızla terk etmeye, kışlarına, evlerine dönmeye, döner dönmez de eşyalarını toplamaya başladılar.

Sudanlılar ağır bir manevi darbe yemişlerdi. Yine de yerlerini korudular ve halktan gelen bazı saldırıları vahşice püskürttüler. Artık yaralı aslanlar gibi daha da tehlikeliydiler.

Kurnaz Turanşah bir kez daha ortaya çıktı. “Selahaddin,” dedi, “bu durumun sürmesine izin veremeyiz. Kaybediyoruz. Bana izin ver, süvarilerimle çıkayım, arkadan dolanıp Sudanlıların mahallesine hücum edeyim. Bir kez daha hız kazansın. Göreceksin buradakiler darmadağın olacaktır.”

“Kadınlara ve çocuklara mı saldıracaksın?” dedi Selahaddin şaşkınlıkla. Necmeddin müdahale etti. “Savaş bu Yusuf, savaş hileden ibarettir.” dedi. Sustu Selahaddin. Turanşah bir an bile beklemedi. Sarayın arka kapısından beş yüz civarında seçme süvariyle çıkıp ellerinde kılıç ve meşale, Mansure mahallesine yöneldi.

Sudanlıların bir kısmı Turanşah’ın niyetini anladı. Daha büyük bir kısmı ise kendilerine saldırmak için dolanacağını düşünerek mevzilerinde kaldılar. Niyeti anlayanlar, Mansure mahallesine zamanında yetişemediler. Vardıklarında mahalleleri yanıyordu. Yazın kuruluşunda sadece bir kıvılcım yeterdi saz damlarına. Meşaleler fazla bile gelirdi. Fazla gelen meşaleler de ailelerine yeterdi. Kadınlara ve çocuklarına.

Sıcağında pinekledikleri, serininde uyudukları, oyunlar oynayıp yemekler yiyerek eğlendikleri, kavga ettikleri, çocuklarına gururla baktıkları mahalleleri, bütün bir hayatın bittiğini işaret eder gibi yanıyordu artık. Kaçışan karıları ve çocuklarını görüyorlardı. Bunlar şanslıydılar. Diğerleri yerlerde yatıyorlardı.

Kadı el-Fadıl, Selahaddin'in yanına yaklaştı ve kulağına eğildi: "İşte haksızlıklarına karşı çökmüş bulunan evleri! Bunda, bilen bir millet için şüphesiz ders vardır," dedi.

Kısıp bir sesle cevap verdi Selahaddin: "Affedip, affetmeyeceğini hesap gününde göreceğiz, kadı," dedi.

Sudanlılar artık kaçıyorlardı. Ailelerinden, önceki hayatlarından geriye kalanları toparlamaya çalışarak güneye, ülkelerinin olduğunu bildikleri yöne kaçıyorlardı.

Turanşah ve süvarileri artık birer yırtıcı kuş gibi kaçışan kalabalıkları didikliyordu. Pek azı bir zamanlar ülkeleri olan topraklara dönebileceklerdi. Döndükleri yerde kuzeye, Mısır'a güvenmemenin hayatın en önemli dersi olduğunu öğreteceklerdi. Mısır artık onlar için eski firavun ülkesiydi.

Selahaddin iki kolu iki yanına sarkmış oturuyordu. Necmeddin buzlu şerbet getirtti. İçti. Bir daha getirtti, yine içti. Konuşmadan öylece oturdu saatlerce. El-Fadıl, Karakuş, İsa ve avdan dönen Turanşah sessizce izlemekle yetindiler.

Sonra yavaşça kalktı. Boş gözlerle hepsini süzdü. İki elini iki yanına açtı. Babasına selam verdi ve tam bir gün sürecektir bir uyku için onları terk etti.

Mansure zaferin adıydı.

“Sen sormadan ben söyleyeyim, Cafer,” dedi Süleyman. Çok eski zamanlardan kaldığı düşünölebilecek bina yıkıntılarının arasında, bir zamanlar geniş bir salon olduğu belli bir mekânda oturuyorlardı. Galiba aralarında yerde geniş bir mendilin üzerine serpiştirilmiş yiyecekler duruyordu.

“Neyi?” der gibi sorar gözlerle baktı Cafer. Sevinmişti, çünkü böylesi daha iyiydi. Hediye gibi bir şeydi bu.

“Ben geleceğı görürüm diyen birine rastlarsan hemen ondan uzaklaş!”

“Niçin? Göremez mi kimse geleceğı?” diye sordu Cafer.

“Geleceğı sadece Allah görür, Cafer! Onun da buna ihtiyacı yoktur. Bunu cahil derse, sus uzaklaş. Yok, bunu okumuş, akıllı, güç sahibi derse, hem uzaklaş hem korun. Bil ki Cafer, ben geleceğı görüyorum diyen, her zulmü kendisine hak görecektir!”

MANSURE

Mansure mahallesinin yıkıntıları arasında dolaştık İsa'yla. Basit tüccarlar gibi giyinmiştik o gün. Günahım beni kendisine çekmişti, günlerce unutmaya çalıştım, her türlü meşgaleye verdim kendimi, fakat işte burada buldum sonunda. Hâlâ duman tüten evler var. Çok fakir evler bunlar. Toplasalar külleri pek de fazla bir şey çıkmaz. Uzun yıllar burada yaşamış bu insanlar ve işte şimdi sadece birkaç çuval kül çıkar buradan.

Kudüs'te böyle mi olmuştu? Bütün o taş yollar, duvarlar, koskoca binalar, birden içinden canı çekilmiş gibi mi kaldı? Öyle anlatırlar. Bir bakıma Mansure gibi olmak Kudüs gibi olmaktan yeğ değil mi? Burada Mansure'de hiç ama hiçbir şey yok eskiyi hatırlatan. Kişiyi daha bir hafta öncesinin tasvirine ulaştıracak bir ipucu dahi kalmamış. O gururlu ve cesur savaşçıların, karanlık ve aydınlık olarak nesi olmuşsa geçmişte, şimdi sadece kül. O kadar. Kül.

Kudüs farklı. Kudüs'te de şehir bir ceset gibi ayakta duruyor. Ruhu çalınmış içinden. Sanki nefesini çalmışlar ve ayakta durup tüm olup biteni tekrar ve tekrar seyretme cezasına çarptırmışlar. Kudüs'ün başına kaç kez gelmiş bu. Durmaksızın ruhu değiştiren, daha doğrusu değiştirilmeye çalışılan bir beden.

Köpekler dolaşüyor Mansure'de. Belli, bazıları sahiplerini arıyor. Her yeri koklayarak, bir iz bulmaya çalışıyorlar. Nafile. Onlar bile kül ve is kokusundan başka bir ipucu bulamazlar. Birbirlerine sokularak oturuyor, şaşkın şaşkın çevreye bakıyor, ne olup bittiğini anlamaya çalışıyorlar.

İsa neredeyse koluma asılıyor, yangın yerinden uzaklaştırmak için. Sanki görmezsem yaptığım şeyi unutacağım. Var mıydı bunun bir orta yolu? Hesap günü bin kez sorulsa yine “Hayır!” diyeceğim. “Hayır! Yoktu. Başka bir şey yapılamazdı!” Biliyorum, tekrar sorulacak:

“Bunun günah olduğunu bilmiyor muydun? Bu günah değil mi?”

“Evet,” diyeceğim, “evet bu bir günah! Benden inkâr beklemeyin, bu bir günah ve ben cezasına razıyım. Ama yapabileceğim başka bir şey de yoktu. Benim amaçlarım var!”

“Hem vicdan hem de amaçlar! Ne ağır bir yük yüklenmişsin sen böyle!”

Boynumu eğeceğim. Yapabileceğim başka bir şey var mı?

“Söyle İsa, Kudüs ve Haçlıları denize dökmek için bütün bunlara değer mi sence?”

“Tuhaf bir dünya bu Selahaddin. Yani bir sınav bu kadar usta işi olur mu? Melik Nureddin her zaman ne derdi? Mısır'ı almadan bu cihadı kazanamayız. Şimdi bu sözün doğruluğunu sen de ben de görüyoruz. Be zenginlik nerede var? Şam'la Halep'i toplasan, üzerine Musul'u, Urfa'yı eklesen yine de bu zenginliğe ulaşamazsın. Burada kurabileceğimiz orduyu göremiyor musun? Eminim şimdi sen onların hesabını çoktan yapmışsındır. Bana sordun, söyleyeyim, değer! Bin kere değer! Elbette en iyisini Allah bilir!”

Derme çatma evlerle dolu, fakat merkezinde beyaz taştan yapılmış büyük bir kilise olan bir Kıpti mahallesine girmiştik yürürken. “Bunlara sorarsan, sen Mansure’yi yaktırarak büyük hayır işlemiş oldun,” dedi İsa. “Çok çekmişler Sudanlılardan.”

Alaycı olduğumu saklamaya gerek duymadım. “İsa bana gerekçe bulmaya çalışma. Tamam, seni anladım. Fakat Sudanlı bebekler de mi çektiymiş bu Kıptilere?”

“İyi,” dedi somurtarak, “uğraş sen de, zindan et dünyayı kendine!”

Kıptilerin olsun, müminlerin olsun, tüm mahallelerde gözümün ilk çarpan şey muazzam fakirlik oldu. Sefaletin böylesini ne Baalbek’te ne Halep’te ne de Şam’da gördüm. Buranın zenginliği de sefaleti de daha derin. Hazreti Ömer geldi aklıma, bütün bu adaletsizlikleri ben düzeltebilecek miydim?

Öğle vaktinden hemen sonra, bir küçük mescidin duvarının kenarında oturduk. İki büyük ağaç gölgesinde küçük bir cemaat oturmuş, sohbet ediyordu. Namazımızı kılamamıştık. Kazasını kılacaktık artık. Biz bu mescide girip namaz kılsak hemen anlayabilirlerdi kim olduğumuzu. En azından onların mezhebinden olmadığımızı. Genç bir molla namazdan kalan beş kişiyle sohbet ediyordu. Geçen hafta olanları konuşuyorlardı. Biz katılınca buyur ettiler, ama konuşmayı da kestiler. Kahire’ye geldim geleli ilk kez halktan birileriyle oturuyordum. Tuhaf, ama böyle. Burada halk sanki bir perdenin arkasında. Siz onu ve o sizi, belli bir mesafeden seyrediyorsunuz.

“Yabancıyız,” dedim mollaya, “tüccarız. Uzun süredir gelir gideriz. Mal alır, mal satarız.”

Gözleri, inanmadığını açıkça ortaya koyuyordu. Devam ettim, “Bunca zamandır gelir giderim, evime, çocuklarıma çeşit çeşit hediyeler götürürüm Şam’a. Bugüne kadar bir kıssa götürmedim. Sen arif bir kişisin, bize bir kıssa ver, bu kez bereketsiz bir ticaret oldu, onu götüreyim.”

Tepeden tırnağa süzdü bizi molla.

“Siz Şamlılar burada namazınızı gizli saklı kılarırsınız. O nedenle de mescit sohbetine kalmazsınız. Geldiniz sohbe oturdunuz, öyleyse ben bir kıssa vereyim, her zengine lazım olur.”

Sözünü kesmemek için sustum, itiraz etmedim.

“İbn Babşad’ı bilir misiniz?” diye sordu sonra. Birbirimize baktık ve hayır anlamında salladık başlarımızı.

“İbn Babşad büyük bir dil âlimiydi,” diye devam etti. “Burada Kahire’de yüz yıl önce yaşamış. Bir gün aynı sizin, bizim gibi, eşile dostuyla oturmuş bir camiinin avlusunda, yemeklerini yiyip sohbet ediyorlarmış. Yanlarından alacalı bir kedi geçiyormuş. İbn Babşad ona büyücek bir lokma uzatmış. Kedi almış, alır almaz da gözden kaybolmuş. Biraz sonra yine gelmiş. Sonra bir daha. Bir daha. Âlimler merakla kediyi takip etmişler ve caminin bitişiğindeki evin çatısına varmışlar. Kedinin İbn Babşad’dan aldığı lokmaları götürüp kör bir kedinin burnunun ucuna, kokusunu alabileceği şekilde bıraktığını görmüşler. İbn Babşad, kimilerine göre o gün delirmiş, kimilerine göre ise o gün akullanmış. Allah’ın kör kediye rızkını ulaştırışı onun gözünde malın mülkün değerini yok etmiş. Bütün malını mülkünü yoksullara dağıtmış. Ben artık kör bir kediyim diyerek ölene kadar huzur içinde yaşamış.”

“Bu kadar mı?” dedim. Çakır gözleriyle gözlerimin içine baktı.

“Yetmez mi?” dedi.

“Yeter elbette, anlayana,” dedim.

“Anlamayana zaten hiçbir şey yetmez,” dedi.

Müsaade isteyip kalktığımızda, “Beyzadem!” diye seslendi birden, “naçizane tavsiyem, mesleğiniz yürüyüşünüzden bellidir. Bari deyin ki, kılıç alır, kılıç satarız!”

Hep birlikte o kadar acının üzerine gülüştük.

Yorgun argın, ağzımızda ve ruhumuzda kekremsi bir tatla döndük saraya. İsa izin istedi, “Allah rahatlık versin,” diyerek.

Birikmiş kazalarımı kılıp yattım. Böyle gizli gizli namaz kılmak da ağrıma gitmişti doğrusu. Sonra Nureddin geldi bir hışım

içinde. “Çekinmedim, ürpermedim” dersem, bilin ki yalan olur. Her zaman çekinmişimdir ondan, ama bu kez daha büyük bir hışım vardı üzerinde ve tamamen bana yönelmişti.

“Daha ne çalacaksın benden, Yusuf?” Geniş bir kubbenin altında yankılanıyordu bu ses. “Hâşâ, efendimiz! Bugüne kadar fakir sizden bir pul bile çalmamıştır. Allah saklasın!”

Sesimi ben bile duyamıyordum. Ama duyuluyordu, bunu biliyordum. Tekrar bağırdı:

“Mısır bir puldan daha mı azdır, Yusuf?”

“Hâşâ efendimiz, Mısır bize emanettir. Mülkün sahibi önce Allah, sonra sizsiniz!”

“Bu nice emanettir ki Yusuf, üzerinde hiçbir hükmümüz geçmeye!”

Tanıyordum seslerin yankılanış şeklini. Daha doğrusu, Nureddin’in sesinin yankılanışını. Evet! Burası Halep Kalesi’nin divan odasıydı. Ancak oranın yankısı bu kadar güçlü olurdu. Sonra o gözleri hatırladım. Hayır, hayır, işte o bal rengi gözler tam karşımda, gözlerimin içine dikilmişti. Nureddin bağıırıyordu:

“Daha ne çalacaksın benden, Yusuf?”

“Hâşâ, hâşâ, hâşâ efendimiz,” diyordum ezile büzüle. O sırada uyanmışım. Kalktım, geceliğimi yokladım, Kur’an’da denildiği gibi arkasında herhangi bir yırtık var mı diye. Yoktu.

OĞULLAR

Müminlerin en ileri görüşlülerinin dahi pek azı, Rum imparatoru ile Haçlıların müttefik olarak davranacaklarını, üstelik bunu Dimyat'a saldırmak için yapacaklarını öngörebilmişti. Allah'ın yardımıyla ve askerlerimizin kahramanlıklarıyla kâfirleri püskürttük, fakat bu bir zafer de olsa, benim için çok üzücü bir sonucu vardı. Kardeşim kadar sevdiğim Hakkârili İsa burada Kudüs kralına esir düştü. Kim bilir nerede ve ne durumdaydı.

1170 yılının, hissiyatım bakımından karmakarışık bir günüydü. İki saat önce ilk oğlumun doğduğu haberini aldım. O kadar şaşkındım ki, haberi getiren hadımağası müjdeliğini beklemekten bunalmış olmalıydı. “Efendimiz, nur topu gibi bir oğlan...” diyerek iki kez tekrarlamış, bu tekrarların arasına da hayli bekleme süresi yerleştirmişti. Evet, hislerim karmakarışıktı. Sadece iki kez baş başa kaldığım ve hemen hiç tanımadığım bir kadın şimdi

benim oğlumun annesi oluvermişti. Kendi kendime, bunun bir mecburiyet olduğunu söyleyip duruyordum. Bütün hükümdarların oğulları olmalıydı ve bu oğullar onların meşru hanımlarından doğmalıydı. Böyle olmazsa ne olurdu? Çözümü herkesçe bilinen bir durumdu bu. Mesela Şirkuh Amcamın Esediyyesindeki en azından yirmi yiğit bu durumdaydı. Yani aslında onun özbeöz oğullarıydı! Allah beni böyle bir durumdan korusun!

Şaşkınlığım daha geçmeden, elinde bir mektupla Kadı el-Fadıl ortaya çıkıverdi. Kudüs'ten, Kral Amalrik'in oğlunun hekimisi olan Ebu Süleyman'dan geliyordu mektup. Şu Allah'ın işine bak, Hristiyan Müslüman diyerek birbirimizi kesiyorduk, sonra en değerli varlıklarımızı emanet ediyorduk! Bunun hangisi doğru! Ebu Süleyman, İsa'nın yerini bildiriyordu! Amalrik onu zindana atmış, bununla yetinmeyip demirden bir elbisenin içine yerleştirmişti. Verilmiş sadakası varmış ki, Ebu Süleyman'a rast gelmiş, bin dinar ödemiş ve İsa'mı serbest bıraktırmış. Herhalde yoldadır, belki de gelmek üzeredir. El-Fadıl'a yollara süvariler çıkartmasını emrettim.

Sonra kralın çocuğunun hastalığı geldi aklıma. El-Fadıl anlattı hikâyesini. Onun da bilmediği yoktur. Bir gün bu çocuk soylu kâfirlerin çocuklarıyla sarayın bahçesinde oynarken fark etmişler ki, bu prensin acı hissi pek azdır. Eline hançer ucu batırıp gülüyor, bacağına derince kesip eğleniyormuş. Bunu hekimler duyunca işi tetkik etmişler ve anlamışlar ki, çocuk cüzzamlıdır. O zaman yedi yaşında imiş. Yedi yaşında bir çocuğa bu hastalık günahlarından gelmediğine göre babasının günahlarından gelmiş olmalı. O da değilse, atalarının herhangi birinden yahut tümünden. Bunun başka bir izahı olamaz. Kudüs Krallığı için ne kötü bir haber bu! Ne kötü bir kehanet!

Aynı gün için biraz fazla belki, ama biz el-Fadıl'la görüşürken halifenin sarayından “vezir hazretlerine davet” geldiğini öğrendik. El-Fadıl yalvarır gözlerle baktı bana. “Efendimiz bu adama daha fazla taviz vermez inşallah,” cümlesi çıktı ağzından.

Benzi iyice sararmıştı el-Adid'in. Uzun bir süredir hastaydı aslında. Gençliği direniyordu. Ağzından sık sık kan geliyordu. Bu durum da Fatımiler için kötü haberdı. Onlar için kötü bir alamet!

Satranç oynarken konuşmayı sever, önem verdiği meseleleri konuşacağında satrancı hep ortaya koyar ve beni yenerken konuşurdu. Bu ona zevk veriyor olmalıydı.

“Selahaddin,” dedi, “bütün komutanların, bütün danışmanların halifeliliğini elimden alacağını, senin hiçbir zaman beni meşru halife olarak tanımadığını, Abbasi halifesini tanıdığını söyleyip duruyorlar. Seninle birbirimize açık davranacağımızı konuşmuş-tuk daha önce, ne diyeceksin bu konuda?”

“Babam Necmeddin Eyyub bana çok önemli bir şey öğretti, efendimiz. O da günü gelmeyen konunun konuşulmamasıdır. Özellikle de devlet işlerinde. Vezirliği sizden aldım. Sizden almakla ve sizin veziriniz unvanını taşımakla sizi tanımış olmuyor muyum? Fakirin tek bir amacı var efendimiz, ümmeti birleştirip kâfirleri topraklarımızdan kovmak. Bu hedeften fakiri uzaklaştıran her şey benim için haramdır.”

“Selahaddin, sen dünyada ne olup bittiğinin farkında mısın Allah aşkına? Ortada ümmet mi kaldı? O çok bağlı olduğun Abbasiler, Haçlılar ortalığı toz duman ederken o Karun hazinelerinden bir kuruş çıkarıp ortaya attılar mı senin cihadın için? Senin kölen Karakuş, benim için ‘Firavun’ dermiş. Hadi diyelim ki öyleyim, Halife Mustadi ne o zaman? O mu benden fakir, o mu benden adil? Cihat için para lazımdır dediniz ve gözleriniz Kahire’ye döndü. Niçin hiçbirinizin gözü Bağdat’ta değil` Endülüs, Kudüs’ün kaderiyle ilgilenmedi, ilgilenmiyor. Peki, buradaki hangi mümin Endülüs’ün kaderiyle ilgileniyor? Son durum nedir biliyor musun? Bilmezsin. Sadece Gırnata çevresine sıkışıp kaldılar. Haçlılar orada da onları her yerden sürüp atıyorlar. Kim ilgilendi? Ümmet deme bana! Bak Rum imparatoruyla Kudüs kralı müttefik oldular. Onların mezhebi aynı mı? Değil. Ama si-

zin âlimleriniz bize tahammül edemiyor. Bizim kâfirden beter olduğumuzu söylüyor ve yayıyorlar. Söyle bana Selahaddin, senin yerine Amalrik'i çağırılmaz mıydım? Kâfirden beter olsaydım bunu yapmaz mıydım? Kudüs'ten buraya gelir, otururdu. O zaman sizin haliniz ne olurdu, söyle bana! Sen burada ayrı bir din mi görüyorsun? Ne olur samimiyetle söyle. Ezanımızda bir cümle fazla: 'Aliyyün Velîyullah,' Ali Allah'ın dostudur. Buna mı karşısın Selahaddin? Bu mudur aramızdaki tahammül edilmez fark? El-Ezher'de her gün âlimlerimiz başka bir din mi öğretiyorlar? Başka bir Tanrı, başka bir peygamber mi? Hem söyle bana Selahaddin, sen Şia'yı yasakladığında onun ortadan kaybolacağına inanıyor musun? Üstelik şunu bil, bak benimle konuşuyorsun, konuşabiliyorsun, belki de konuşamayacakların çıkacaktır karşına. Efendin Nureddin, Halep'te bizim mezhebimize her türlü yasak getirmiş, bunu sana duyuruyor ki, onu taklit edesin. Seni sıkıştırmak istiyor. Burayı karıştırmak, burası karışınca gelip buraya el koymak istiyor. El-Fadıl ise mezhebinin çıkarlarından başka bir şey düşünmüyor. Sen bunları göremiyor musun? Mansure'de olanlardan sonra kâfirlerle cihadına giderken yanına bir kişi olsun Sudanlı gelecek mi artık? Böyle ümmet birliği olmaz ki! Ümmetin birliği önce gönülde olur, Selahaddin. Sana hak verdiğim tek bir husus var, o da Abbasi halifesi uzakta ve ben burada burnunun dibindeyim. Diyorsun ki Bağdat'tan bana tehlike gelmez, gelecek olursa da gelene kadar tedbirimi alırım. İşte bunda haklısın. Ama bil ki, cihadında da sana oralardan bir yardım gelmeyecektir. Yalnız başınasın, bunu bil. Mısır'ın hazineleri ve en yakınların var elinde, o kadar. Bütün malzemen bu. Ben ölüyorum Selahaddin. Ama biliyorum, sen itikadında da, cihadında da samimisın. Ne kötü! Keşke Şia'dan olsaydın! O zaman görür ve öğrenirdin ki, hayatta sadece nefse karşı cihadın bir anlamı vardır. Büyük cihadın. Küçük cihat, kâfirlere karşı cihat, dediklerinin tek bir anlamı vardır, kan dökmenin, insan öldürmenin meşrulaştırılması, aynen Haçlıların yaptığı gibi. Bizim için

ancak Mehdi zuhur etmişse küçük cihat meşrudur, o zaman da Hakkın Batıl'la çatışması söz konusudur son bir kez, dinin dinle savaşı değil anlayacağın, gerisi boş laf, gerisi savaş. Sadece savaş. Evet, savaş zorunlu olabilir, ama savaşa durduk yerde cihat diye-mezsın. Eğer bu hataya düşersen yarın herkes birbirine karşı her gün cihat ilan edecektir. Olsun her neyse, ama şunu hatırlamanı istiyorum, biz düşman değiliz. Ailemi sana emanet ediyorum. Onlara iyi bakacağına inanıyorum. Artık Nureddin'e güvene-mezsın. O da senin gibi bir adam, ama aranıza efendilik meselesi girdi. Haçlılar arasında da farklar var, bunu biliyorsun, bundan faydalan, bazılarıyla müttefik bile olabilirsin. Dağdakilere dikkat et, onlarla ne yap et bir orta yol bul. Bunlar benden sana kardeş nasihatı. Mısır'ın kumları üzerindesin, unutma kum kayar.”

Bu gence bu kadar ağır bir yükün yüklenmesi, hep üzüntü verdi bana. Şimdi öldüğünü, ölmekte olduğunu biliyor ve bu yük daha da ağırlaşıyor. Hiç düşmanlık duymadım ona. Ama işin doğrusu pek az kişiye düşmanlık duydum ben. Ölüm fermanını verdiklerim arasında bile şahsi düşmanım yoktu. Sudanlılara düş-manlık duydum mu? Hayır! Ya Haçlılara? Hayır! Evet, belki bazı Templar ve Hospitalierlere evet! Onlara duydum, duyuyorum. Ama bu karşılıklı!

“Ebu Müslim Horasani'yi benden iyi bilirsin, el-Adid,” de-dim. “Hani onunla ilgili denir ki, şerrinden emin olduğu için en yakınındakilerden ihmal etti, boşladı ve sonra lütuflarda bulun-duğu düşmanları ayaklandığında yakınında kimseyi bulamadı. Haklısın, ben Abbasi halifesine ve ehlisünnet ve cemaate bağ-lıyım, bağlı kalacağım. İtikaden bu böyle ve değişmez. Ama si-yaseten de uzaktakilerin muhtemel dostluğu için, yakındakilerin kıskançlığı ve öfkesini kazanamam!”

“İşte Selahaddin,” dedi el-Adid çocuk sesiyle bağırarak, “bak bu Nizamülmülk'ün ve bütün firavunların öğrendiği ilk derstir. Aman bu dersi hemen unutmaya bak. Ufkun böyle ge-

nişlemez, daralır. Her yerden, yakınlardan ve uzaklardan dostların arttığında sana dost kalmak zorunda olanların sayısı artar. Bunu unutma.”

1171’in sonuna doğru öldü el-Adid. O ölüm döşegindeyken, ben onun adını hutbelerden çıkarmış, yerine el-Mustadi’nin adını koymuştum, bu durumu öğrenmemesi için elimden gelen tedbiri almıştım. Ölüm döşeginde bunu öğrenmesinin kime ne faydası olabilirdi ki? İsa’yı Kahire’ye kadı olarak görevlendirdim. Yüzlerce yıldır ilk kez bir Sünni kadı oluyordu Kahire’de. Her türlü Hüseyiniyat’ı* yasakladım. Şiilerin sapkın kitaplarını meydanlarda yaktırdım. Onun ailesini söz verdiğim gibi güven ve bolluk içinde yaşatacaktım. Ben artık vezir değildim. Ne idim? Bunu görecektik. Ama bildiğim şu: el-Ezher de dahil olmak üzere Mısır artık Şii değildi. Sünni olacaktı. El-Adid sanki bunu bilir ve buna tepkisini gösterir gibi, 1171 yılının 10 Muharremi’nde öldü. Hayatımdan bir dost ve bir tehlike eksildi. Dost eksilişini hissettim. Tehlikeyi hayır. O kadar çok tehlike vardı ki!

---

* Hazreti Hüseyin’in şehadetini anlatan eserlerin ve onunla ilgili matem törenlerinin tümüne verilen genel ad.

“Söyle bana Cafer,” dedi Süleyman, “kasabın çırağı mı yener, berberinki mi?”

“Berberinki elbette,” dedi kafası sıfır numara kazınmış Cafer. “Her gün et yer kasabın çırağı, ama ötekinin de saçı hep kısa kesilir.”

“Aferin,” dedi Süleyman, “şimdi şuna cevap ver: buğday yetiştiren mi kahramandır, ejderhayı öldüren mi?”

Bilmiş bilmiş cevapladı Cafer: “Elbette ejderhayı öldüren. Sen de amma kolay soruyorsun!”

“Peki, tehlikeyi sever misin?”

“Hayır,” dedi Cafer, “niçin seveyim? Kim sever ki?”

“İnsan!” dedi Süleyman, “bak sana okuyayım: ‘Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, korktular. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalim, çok cahildir.’”

Sustu bir müddet, sonra sordu: “Hiç buğday gördün mü, Cafer?”

“Amma yaptın,” dedi çocuk olan, “gördüm de, yedim de!”

“Aferin, aferin,” dedi Süleyman. Bir ani tokat attı ensesine çocuğun.

“Hiç ejderha gördün mü aptal?” dedi.

İSMET HATUN

İsmet Hatun, Nureddin'i hiçbir zaman efendisi olarak görmedi. Ne kendisinden aşağıda gördü ne de yukarıda. Onun hanımı olmakla övündüğü de söylenemezdi. Nureddin'e hürmeti vardı. Kocasını gerçekten kahramandı, korkusuzdu, akıllıydı, dine bağlıydı. Belki tek zayıf yönü, cihat ve devlet hizmeti dışındaki konularda bir miktar cimri olmasıydı.

Eğer bir erkekle övünecekse önce rahmetli babasıyla övünürdü. Babası gördüğü en akıllı ve en cesur adamdı. Muineddin Unur'un korktuğu bir an dahi görülmemiştir. Haçlılar Şam'ı kuşattıklarında, yaşının ilerlemiş olmasına rağmen her duvarı, her barikatı, her kapıyı bizzat denetleyişini hâlâ hatırlıyor, yaşına rağmen dik ve gururlu duruşundaki parıltı hâlâ gözlerini kamaştırıyordu. Onun da belki tek kusuru, Şam'la yetinmesiydi. Dünya adeta Şam'dan ibaretti onun için. Elbette hırslı olmamak

iyi ve doğru bir şeydi, ama bir hükümdar için bu çok tartışılacak bir doğrudu. Araplar gibi yatuk* değildi Unur, ama neredeyse olacaktı. Aldığıyla yetinmek Türk savaşçı özelliklerinin başında gelmezdi.

Peki, şu kara kuru, kısa boyludan hallice, dağ kekliği, şu Yusuf denilen, şimdi de Selahaddin oluveren Kürt'te neydi dikkatini çeken? Dikkatini çekmek? Bu iki kelimeyle kendisini kandırdığını düşündü. Ne kadar hafif kelimeler seçmişti böyle. Hani yerde daha önce hiç görmediği yeni bir şey görmüş de gözleri ona kaymış gibi. Dikkatini çekmiş! Hüzünle gülümsedi. Yusuf'u görmüştü oysa.

O sırada Yusuf on beşindeydi. Kendisi de on altıydı. Yusuf'u görmüş ve Züleyha oluvermişti birden. Üstelik arkadan görüyordu. Gözlerinin iki kürek kemiğinin arasına battığını, bakışlarının adeta içeri, Yusuf'un içine gömüldüğünü hissetmişti. Küçük kıpırdanışlar sonucu yandan gözlerini ve burnunu gördüğünde, şimdiden gür ve simsiyah, fakat ince kesilmiş sakalını fark ettiğinde, gözleri yuvalarında birer ateş parçasına dönüşmüş, ağlamış gibi kızarmışlardı.

Peki, neydi onu bu hale düşüren? Daha önce hiçbir erkeğe bakarken hissetmediklerini niçin Yusuf'a bakarken hissetmişti? "Bunu ancak güzel bile olmayan bir adama Yusuf ismini yakıştıran, onun babasına bu ismi ilham eden yüce Rabbim bilebilir," diye düşündü. Her an uçabilecekmiş gibi duruşu, aslında saygısını gösterme yolu olan, fakat onu tanımayanlarca korkaklığına yorulabilecek tedirginliği, kuyu kadar derin gözleri ve hatta hatta o kılıcın gümüşlü kabzasını sıkıca kavrayan küçük eli, hatta hatta o elin o kabzayı tutuş hali... İsmet Hatun, bunların binlercesini sayabilirdi. On sekiz yıldır bunlardan birini, ikisini düşünmediği bir günü olmuş muydu? Bir gün aklına gelmese, kendisini Yusuf'una ihanet etmiş hissetmez miydi? Ondan gelen tüm haber-

---

* Göçebe Türklerin yerleşikler için kullandığı alaycı sözcük. Tembel ve durumunu değiştirmek istemeyen anlamında.

lere kulak kesilmez miydi? Onun tüm zaferlerine, gizli gizli oturup geceler boyunca dua etmemiş miydi?

Nureddin'e ihanet miydi bu? Bir fakihe bile danışmıştı bu konuyu. "Allah aşkına hocam, söyle bana, ben şimdi helalime ihanet mi etmiş oluyorum?" Uzun uzun düşünmüştü hoca ya da en azından düşünüyormuş gibi yapmıştı bu müşkül sorunun cevabını. Sonra ağzından dirhemle çıkan sözcükler, birbiri ardına sıralanmaya başlamıştı: "Bak kızım, bizim mektebimiz der ki, imanda niyet esastır. Niyet esas ise, senin gidip artık o erkek her kim ise, onun koynuna girmen gerekmez. Niyet esas ise, maalesef senin bu anlattıklarından bir çeşit zina hâsıl olmuş oluyor. Eh! Gerisini artık sen düşün."

Dadısı Emine bunun tam tersini söyleyecek bir fakih bulana kadar "göbeğim çatladı" deyip durdu.

"Bak kızım," dedi bu zor bulunan hoca, "şimdi bir adamı öldürmek istesen, yani bunu aklından geçersen sadece, cinayet işlemiş olmayacağına göre, burada da bir bedeni birleşme olmadığından ortada günah olan, zina olan bir durum yoktur."

Bütün bu fakihler, bu sorular, bu cevaplardan murat neydi? Olumsuz cevap aldığında ya da olumlu cevap aldığında, bu cevaplar onun ruhunda çok mu farklı rüzgârlar estiriyordu? "Hayır," diye düşünüyordu İsmet Hatun, bütün bunlar bir oyundu. Tekrar tekrar, değişen bahanelerle Yusuf'u düşünme oyunlarıydı hepsi. Cevaplar umurunda değildi. Varsın günah olsun. Günah insanlar içindi ve yüce Rabbimiz esirgeyen ve bağışlayandı.

Nureddin bir vazifeydi. Kendisine, ailesine, Şam halkına karşı yerine getirmesi gereken bir vazifeydi. İki tahtın birleşmesiydi. Bu vazifeye karşı hiçbir kusuru olmamıştı ve olmayacaktı. Ama gönül kuşu da ancak bu kadar ferman dinliyordu. Ancak bu kadar!

Yusuf'la yalnız mı kalmışlardı ki? Hayır! Allah korusun! Allah korumuştı ki, yalnız kalmamışlardı! Yusuf'la tek kelime mi konuşmuşlardı? Hayır! Allah korusun! Sesleri tutuşurdu! Sadece

bakışmışlardı. Hatta Yusuf'un kendisine bakıp bakmadığından, onun bakışını hissedip hissetmediğinden bile emin değildi. İçinden bir his, "Elbette hissetti, elbette o da bana baktı," diyordu ve İsmet bundan o kadar emindi ki!

İşte şimdi gelen haber, ne tuhaf bir haberdir onun için. Yusuf'un bir oğlu olmuştu. Kimden? Ne önemi vardı! Yusuf'un bir oğlu olmuştu! Başı da sonu da buydu. Oğul Yusuf'undu. Yusuf ise Züleyha'nın. O zaman oğul da Züleyha'nındı. Zaten bunca senedir kısır olduğu bilinmiyor muydu?

Küçük fakat olağanüstü bir sandık duruyordu önünde. Özenle tek tek koklayıp, katlayarak zıbinlar, minik kaftanlar koyuyordu sandığın içine. Kurutulmuş lavanta çiçekleri serpiştiriyordu. İncelikle, sanki her birine çok değerli şeyler degecekmiş gibi oyalanmış bebek bezleri yerleştiriyordu sandığa. Yeşilin açıklı koyulu her tonundan, zeytinyağının en güzeliyle yapılmış defne ve nane sabunları koyuyordu sandığa. Medeniyetinin kadınlarının bütün damıtılmış inceliklerini sergiliyordu tek tek. Sanki çok yorucu bir iş yapıyormuş gibi, her bir parçayı yerleştirdikten sonra duruyor, derin bir iç çekiyor, dalıyor, sonra silkinip devam ediyordu. Sandığı kapattı, ellerini çırttı. Gelen genç kıza, "Bu sandığı Nurreddin Efendimize götürsünler, Emir Selahaddin'in yeni doğan oğluna gönderilecek," dedi.

“Hiç âşık oldun mu?” dedi Cafer, Süleyman’a.

“Âşık olmasam burada işim ne!” dedi Süleyman gülererek.

“Kaç kez?” diye sordu Cafer.

“Kaç kez olacak, bir kez elbette!”

“Niçin elbette diyorsun? Birden fazla, pek çok kez olmuş olamaz mısın?”

“Hayır,” anlamında başını salladı adam. “Bir kez, ancak bir kez olabilirsin. Böyle büyük bir kismetini ancak bir tane verir Allah.”

“Ya birden fazla olanlar nasıl oluyor?” diye belirtti çocuk.

“Hisler de birbirini taklit eder,” dedi adam.

BABALAR

Küçük sandığa karmakarışık hislerle baktı Nureddin. “Allah da bilir, vicdanlı kul da bilir; ben Yusuf’u severim,” dedi içinden. “Cihat.” Bu sihirli kelimeyi kendisinden öğrendiğini biliyordu Yusuf’un. Yani en azından uygulandığını ilk kez onunla görmüştü.

Zaferlerini kutlayışlarını hatırladı. Şimdi hangisinin bu sihirli kelimenin gereğini daha iyi yerine getireceği konusunda mı rekabet ediyorlardı? Belki yarın birbirlerini öldürebilecek hale bu nedenle mi geleceklerdi? Kim daha büyük “mücahit?” Mısır’ın, Şam’ın ya da Halep’in altınları neden olabilir miydi? Başka bir şey miydi? Cihada yaramayacaksa altının ne değeri olabilirdi? İşte altmışına yaklaşıyordu ve altınla yapacağı bir şey kalmış mıydı cihattan başka?

Ya İsmet? İsmet olabilir miydi bu damarlarını şişiren gerginliğin kaynağı? Hayır, elbette olamazdı. Bir kadın, bu kadar önemli

olabilir miydi? Namusu dünyadan daha önemliydi, ama İsmet'in bunu zedeleyecek hiçbir şey yapmadığından ve yapmayacağından da emindi.

1172'de Selahaddin bir teftiş ve keşif gezisindeydi. Babası Necmeddin Eyyub, Kahire'nin Zafer Kapısı'ndan girerken atından düştü. Böyle bir şey için yaşlıydı. Sekiz gün sonra öldü. "Şirküh Amcamın yanına gömün, inşallah bir gün her ikisini de Medine'ye, efendimizin şehrine taşıyız," dedi Selahaddin. Bu ölümden sonra, hayatı ailesi adına kendisinin sırtlayacağı bir döneme girdiğini düşünüyordu. Turanşah onun büyüğüydü, ama kendisi pek öyle hissetmezdi, bütün yakın çevreleri de Selahaddin'i büyük görürlerdi. Bir kez daha surede yazılı kader gibiydi bu.

Babasının son öğütlerinden birine harfiyen uydu Selahaddin. Nureddin'e vergisini hiç aksatmadan kuruşu kuruşuna gönderdi. Cuma hutbelerinde, mektuplarında, hediyelerinde, elçilerinde, hep onun üstünlüğünü resmen kabul ettiğinin belirgin olmasını sağladı.

Fakat mesafesini de hep korudu. Çağrıldığı Kerak Kalesi seferine katılmaktan son anda vazgeçti, defalarca davet edildiği Şam'a asla gitmedi. Soranlara, "Nureddin'in beni öldürüp günaha girmesi ihtimalini ben yaratmak istemiyorum," diyordu.

Sonra 15 Mayıs 1174'te Nureddin'in öldüğü haberi düştü Kahire'ye. Son sözünün "Hep şehitlik istemiştım, fakat Allah nasip etmedi," olduğu öğrenildi. Babasının ölümünde hissettikleri Selahaddin'in içinden geçenler. Hayatın boşluğu gibi hissedilen bir anlık bir isyan duygusu. Ortaksız, yoldaşsız kalma duygusu. Bir baba kaybı. İkinci kez olduğunda dayanılması çok zor olan bir kayıp duygusu. Bir mahcubiyet. Pişmanlık. Bir içten Fatiha. Bir derin yalnızlık yası.

"Allah her şeyi zamanında yapıyor," dedi Kadı el-Fadıl, "ne bir lahza önce, ne bir lahza sonra." Selahaddin'in kıpkırmızı kesilen gözleriyle karşılaştı.

“Senin göğsünde bir kalp var mı? Bazen bunu çok merak ediyorum el-Fadıl,” dedi.

Bütün gerilimlere rağmen hayatı boyunca Nureddin’e saygıda kusur etmemiş olması, Şam’ı, Selahaddin için olgun bir meyve haline getirmişti. Ekim 1174’te eski bir dostla kucaklaşır gibi Şam’a girdi. Gençliğinin şehrine döndüğünde ağlamamak için kendini zor tutuyor, Nureddin’in sarayının önünden geçerken ümitsizce pencerelere bakıyor, bir an için de olsa bir çift göz dileniyordu. Gençliğinin geçtiği eve adeta koşarak gitti. Binlerce Şamlı onunla birlikte koşuyor, sevinç çılgınları atıyordu. Emevi Camii’nde, o meşhur minberden kısa bir konuşma yaptı ve Kur’an’a uygun olmayan tüm vergileri kaldırdığını, askerlerine, şehirde yağmanın her türünü yasakladığını ilan etti. Şamlılara binlerce altın dağıttı. Şam’ı Humus, Hama ve Baalbek’in alınması hızla izledi. Artık bir tek Halep kalmıştı. Sanki onunla gençliği geri gelecekti. Oyuncaklarını bulan bir çocuğa benzetiyordu kendisini. Birer birer bütün parçalar tamamlanıyordu. Parçalar tamamlandıkça sisli Ensariye Dağlarına yaklaşıyordu Selahaddin. El-Adid’i de, onun son tavsiyelerini de bir an olsun hatırlamıyor, art arda gelen zaferlerin unutturucu gücüne kapılıyordu.

Halep’in hâkimi Gümüştekin, çaresizlik içinde çırpınıyordu. Selahaddin’in tellalları her yerde ondan kâfirlerle işbirliği yapan bir hain olarak bahsediyor, saygınlığını yok ediyorlardı. Daha önce Müslümanların pek bilmediği bir yöntem uyguluyorlardı, önce Nureddin ve şimdi de Selahaddin. Her yere fakihler gönderiyorlar, cihatlarına katılmayanları korkak ve işbirlikçi ilan ediyor ve bu sözlerini ısrar ve sabırla yayıyorlardı. Çoğu kez savaştan daha etkili bir yöntemdi bu. Şehir, geniş bir çember içinde adeta kuşatılmıştı. Halk arasında İslam’ın birliğinin önünde tek engel olarak kendisinin kaldığı söylentilerinin alıp yürüdüğünü gayet iyi biliyor, bazen bilmekle kalmıyor, kendi kulaklarıyla duyuyordu. O da başka bir silaha sarılmaya karar verdi. Önce Nureddin

zamanında şehirde Şiilere getirilen tüm yasakları kaldırdı. Sonra da onların hakir görülmemesi gerektiği yollu konuşan vaizler gönderdi Halep'in camilerine. Zaman zaman düzenlediği şöenlere şehrin Şii önderlerini de davet etmeye başladı. Neredeyse İslam tarihi kadar eski bir silahtı bu. Siyaseten ya da askeri olarak gücü kırılan ya da kendisini zayıf hisseden, her zaman orada, hazır ve nazır bekleyen bir gerilimi siyaset sahnesine davet ededi. Mezhepler arası gerginlik. Bunu bazen güçlü durumda olup kendi saflarında bölünme ihtimali gören hükümdarlar da yapar ve böylece mezhep nefretleri harekete geçirilince iç bölünmeler engellenmiş olurdu. Şimdi zayıf olan yapıyor ve yakınındaki dağların tepesine, oralardan rahatlıkla görüleceğine ve duyulacağına inandığı bir işaret vermiş oluyordu.

Ensariye Dağları'nın tepesinde çok yaşlı bir adam vardı. Buradan, bütün düzlüklerde olup bitenleri günü gününe izlerdi. "Dağın İhtiyarı" derlerdi ona. Irak'tan geldiği bilinirdi, ama ne zaman ve nasıl bilinmezdi. Müminler de korkardı bu isimden, kâfirler de. Gören yoktu. Neye ve kime benzediğini bilen yoktu. Sanki sadece bir isimdi. Öyle ki, o ölse yerine başkası bu ismi giyinse, değişen bir şey olmayacak gibi gelirdi insanlara. Ezeli ve ebedi bir varlığın ismiydi sanki ve onun gördüğü işlev hep canlı kalacak gibiydi. El-Adid'in Selahaddin'i uyardığı dağdaki-lerin önderi bu adamdı işte. Şeyh-ül Cebel. Ve Şeyh-ül Cebel düzlükte çırpınan Gümüştekin'in ne demek istediğini bir çırpıda anlayacak kadar bilgeydi.

Selahaddin ordugâhını Halep'in hemen dışına kurmuştu. Şehri tam bir kuşatma altına almak ve böylece halkın nefretini kazanmak istemiyordu. Onları aç ve susuz bırakmak nasıl bir cihat olurdu ki? Selahaddin hızlı hareketinin ve coşkuyla karşılaşmalarının tek meşrulaştırıcı gücünün, cihat olduğunun farkındaydı. Halepliler bilmeli ve anlamalıydı ki, o Halep'i vergilerini toplamak, zenginliklerine zenginlik katmak için istemiyordu. Halep'i ümmetin birliğinde ve cihat yolunda önemli bir adım olduğu

için istiyordu. Bütün şehirler bu hakikati anlamış ve bağlılarını Selahaddin'e açmışken, bu güzel ve kahraman Halep cihat yolunda onlardan geri mi kalacaktı? Onları kuşatmıyor, sıkıntı çekmelerini istemiyordu, rızalarını istiyordu. Bir mücahide yakışmayacak şeyler yapmayacaktı, ama onlar da artık bu hakikati kavramalıydılar. O ve cihat artık her yerde özdeşleşiyor, biri diğerini hatırlara getiriyordu. Bu hali zedeleyemez, bu inancı hırpalayamazdı. Sabır göstermek zorundaydı. O nedenle ordugâhında kendisini oyalamak, dişlerini sıktığını dahi hissettirmemek zorundaydı.

El-Adid'den alıştığı satranç, oyalanmanın en güzel yollarından biriydi. Genellikle İsa'yla oynardı, ama İsa Kahire'deydi ve o bu gece Karakuş'la oynuyordu. Çadırın içi loştu. Dışarıdan, Selahiyye'nin efendilerini rahatsız etmekten çekinen mırıltiları, daha uzaktan ordunun sesleri gelmekteydi.

Bir de "sesi gelmeyenler" vardı. Baştan aşağı siyahlar giymişler, derilerinin açıkta kalan kısımlarına kömür karası sürmüşlerdi. Her birinin elinde ucu özenle zehirlenmiş hançerler vardı. Gece, onları bir siyah kılıf gibi örtüyordu. Her biri farklı yönlerden ilerleyen, yürüyen, koşan, sürünen tam on üç kişiydiler. Onlara Haşhaşın denilir ve hayatlarını böyle hiçe sayarak tehlikeye atılabilmek için haşhaş kullandıklarına inanılırdı. Oysa buna ihtiyaçları yoktu. Bazen keyiflerini yerine getirsin diye kullanırlardı. Ama böyle "iş başında" oldukları zamanlarda pek çoğu buna ihtiyaç duymaz, en ayık hallerinde olmak isterlerdi. Davalarının en haklı dava olduğuna inanmak, bu dava için ölmenin şehitlik anlamına geldiğini bilmek yetiyordu onlara. Onları zaten bütün keyif vericilerin hazır ve nazır olduğu bir "cennet" beklemiyor muydu? Ölümünden korkmaları için belki tek neden, ölümün geldiği o anda duyabilecekleri acıydı, ama o da bir andı; adı üzerinde, hemen geçerdi ve sonra sonsuz huzur gelirdi.

---

* Doğrudan Selahaddin'e bağlı askerler.

Kim bilir kaç çatışma ve savaştan bir ufak yara dahi almadan çıkmayı başarmış dört tecrübeli Selahiyye savaşçısı en küçük bir ses çıkaramadan ölmüşlerdi bile. Karaltılar sabırla yaklaşıyorlar, bazen bir dakikada metrelerce sürünüyor, bazen yarım saatte bir santim kıpırdıyorlardı. Sonra bir memluğun boğazı kesilirken kan tuhaf bir sesle fişkırdı. Bütün savaşçılar kan kokusu almış kurtlar gibi kılıçlarına sarıldılar. Keskin gözler karanlığın içini taramaya başladı. Haşhaşinler zamanlarının kalmadığını biliyorlardı. Artık şartlar aleyhlerine dönmüştü. Her an meşaleler karanlıklarını aydınlatabiliirdi. Her biri bulunduğu yönden, çığlıklar atarak Selahaddin'in çadırına doğru çılgınca koşmaya başladı. Ölümle yarışıyorlardı.

Selahaddin ve Karakuş hâlâ işittikleri çığlıkların anlamını çözemedi-mişlerdi. Satrancı elbette bırakmışlar, kılıçlarını ellerine almışlar, soran gözlerle birbirlerine bakıyorlardı. O sırada dışarıda, on gölge muhafızlarca biçilmiş, bu arada dört muhafız daha ölmüş-tü. Birden Karakuş çadırın içinde bir gölgenin belirdiğini gördü. Çığlıkları duymuş olmasa gözünün önünden bir gölge geçtiğini düşünebilir, bunu bir göz aldanması sanabiliirdi. Düşünmeksizin vurdu kılıcını siyaha ve siyahın, kırmızı olduğunu gördü. Arkasını döndüğünde Selahaddin'in vuruşunu ve havada uçan kelle-yi, açık gözlerinin oynadığını gördü. O sırada Selahaddin'in arkasında hançer kaldıran kola son bir gayretle kılıcını savurdu. Kopan koldan boşalan kan, Selahaddin'in yüzüne fişkırdı.

Dışarıda ve içeride derin bir sessizlik oluştu sonra. Sanki bir kapı açılmıştı gecenin karanlığında ve o açılan kapıdan bir an için başka bir âlemi seyretmişlerdi. Bildikleri dünyanın kurallarına tabi olmayan bir dünya görmüşlerdi. Orada bütün ayaklar her an baş olabilir, başlar bir anda yerlerde yuvarlanabiliirdi. Hazine-ler ve ordular gerekmezdi o âlemde çarpışmak ve yok etmek için. Sabır ve ustalıkla bilgiler toplanır, her ayrıntı ilmek ilmek örülür, sonra öngörüle-meyecek bir akıldışılıkla harekete geçilirdi. Kara idi o âlemin rengi. Gece en sevilen zamandı. Ordular ve şehir-

ler teslim alan bir güç orada bir hançere yenilirdi. Yıllar süren bir yükseliş bir anda yok olurdu. Karanlıktan kapkara sıyrılır ve bitirirlerdi. O kadar. Bu dünyanın öngörülemez kalleşliği dehşete düşürmüştü ikisini de. Zaferin burnunun dibindeyken sonu yaşamıştı Selahaddin. Bilgisine sahip olduğu sonun bunca çıplak yüzünü ilk görüşüydü.

Savaş başka bir şeydi. Savaşta ölmek, öldürmek başka bir şeydi. Ama bu da neydi böyle? Evinde, yuvanda, en güvende, huzur içinde olduğun, etrafın dostlarıyla çepeçevre sarılıyken? Bu nasıl bir şeydi böyle?

“Talihli bir gecemizmiş,” dedi Karakuş kılıcındaki kanı yerddeki cesede sürerken.

“Talih nedir?” diye sordu Cafer merakla.

“Hatırlıyor musun,” dedi Süleyman. “Bir gün aşağı neresi, yukarı neresi diye sormuştun. Her şeyi sana ben mi öğretmek zorundayım?”

“Varlık sebebin bu değil mi? Hem sen soruma cevap ver!”

“Talih,” dedi Süleyman, “hâlâ talihten söz edebilmektir!”

REŞİDEDDİN SİNAN

Reşideddin Sinan, Haşhaşınların piri Hasan Sabbah'ın en gözde öğrencilerinden biriydi. Felsefede, simyada, gaip âlemine ilişkin tüm ilimlerde senelerce göz nuru dökmüş, bunlarla yetinmemiş, siyaset ilmiyle de yakından ilgilenmişti.

1163'te, Haşhaşınların Kazvin'deki "Ölüm Kalesi"nde bulunan karargâhı Suriye'ye, oradaki cemaatlerini toparlayacak, onları güçlü bir geleceğe hazırlayacak bir önder göndermeye karar verdiğinde, tereddüt göstermeksizin bu kişinin Reşideddin olduğu sonucuna varmıştı.

Elinde asası, üzerinde kıldan cübbesi, ayaklarında çarıkları, yaşlı bir derviş olarak önce Halep'e yerleşti Sinan. Aylarca birkaç Haşhaşın dışında kimseyle sırrını paylaşmaksızın burada yaşadı. Bütün bölge hakkında derinlemesine bilgi edindi. Selahaddin daha o zamandan dikkatini çekmiş, kendi deyişiyle ona bir mim

koymuştu. Sonra tek tek Haşhaşın kalelerini dolaşmaya başladı: Kudmos, Alifa, Kehf, Masyaf. Bunların her birinde aylarca kaldı. Her kalenin halkı ve muhafızlarıyla şahsi ilişkiler geliştirdi. Dostluk, saygı, güven ve en nihayet, tartışmasız itaatlerini elde etti. Olgunlaştırdığı bir kaleden diğerine geçiyordu. Nihayet tüm kalelerin mutlak itaatini sağladığına kanaat getirmiş olarak Masyaf Kalesi'ne yerleşti.

Selahaddin Halep'i almak için uğraşırken, o, burada Masyaf'taydı ve artık aralarındaki mesafe çok kısalmıştı. Güce bu kadar yakın olmayı sevmezdi Sinan. Yakın çevresinde tek bir hükümdar olması, onun Hasan Sabbah'tan en ince ayrıntısına kadar öğrendiği siyaset ilmine aykırıydı. Tehlikeli bir durumdu bu. Haşhaşınların hayatlarını sürdürdükleri bölgelerde, dünya iktidarı sahiplerinin sayısı bire inmemeliydi. Her zaman birden fazla olmalıydılar. İki bile yetersiz bir sayı olabilirdi. Üç, mümkünse dört hükümdar ya da hükümdar adayı, her zaman birbirine karşı oynanacak satranç taşları anlamına gelirdi. Selahaddin bu kuralı bozmak üzereydi ve Gümüştekin, Halep'te başlattığı uygulamalarla kendisine ittifak teklifinde bulunmuştu. Haşhaşınlar ve diğer Şiiler artık Halep'te daha serbest ve rahattılar. İşte Sinan'ın Selahaddin'e gönderdiği gece ziyaretçileri bu konuşulmamış antlaşmanın sonucuydu. Suikastçıları gönderirken Sinan her zamanki duasını etmiş, "Pir yardımcınız olsun," demişti, ama başarıları konusunda belirgin tereddütlere sahipti. Selahaddin'in değişik bir hamurdan geldiğini düşünüyor, bir yandan da onunla herhangi bir işbirliği yolunun açılıp açılmayacağını yokluyordu. Şimdiden, Selahaddin'in Hama valisi olan dayısı Şahabeddin Mahmud'la haber alışverişine başlamıştı bile. Yine de gönderdiği "gece ziyaretçilerinden" sonra aldığı mektup bu konuda ümit kırıcı görünüyordu. Şöyle yazdırmıştı Selahaddin:

"Kendisine Dağın İhtiyarı dedirten sahte bir şeyh olarak fazla cüretkâr ve dünyevi davranmaktasın. Mısır memleketinin vezir

adını takınmış firavunları da ben yanlarına varmadan önce pek cesurlardı. Ben de seni ziyarete geleceğim. Bu ziyaret korkak ve hainlerin yaptığı gibi gece olmayacak. Gündüz ve herkesin gözleri önünde olacak.”

Sinan’ı başkalarından ayırt eden en önemli özellik, muazzam sabrı ve son âna kadar bir soruna çözüm arama gayretini terk etmemesiydi. Selahaddin’in bu mektubu, onun yerinde bir başkası olsa muhtemelen bir yaklaşım değişikliğine yol açardı. O oturdu ve bir çocuk gibi eğlenerek cevap mektubu yazdı:

“Mektubunu çok dikkatle okudum. Şunu çıkardık ki bu mektuptan, sen bizi tehdit ediyorsun. Allah bilir, bu gerçekten çok hayret verici, filin kulağında bir sinek vızıldıyor ve bir sivrisinek bir heykeli sokuyor. Senden önce de böyle şeyler söyleyenler oldu, onları mahvettik. Kimse de destek olmadı onlara. Sen hakka karşı batılı mı savunuyorsun? Yanlış yollara girenler başlarına neler geleceğini fark etmeliler. Dağlarda kartal yuvaları gibi yerleşmiş kalelerimizi yıkmaları için komutanlarına, emirlerine emirnameler yazıp duruyorsun. Sen gündüz gözüyle hayal görüyorsun. Öz kalıcıdır, boşuna uğraşma. Araz özü yok edemez, bunu öğrenemedin mi? Hastalıklar ruha bir şey yapamaz, yoksa bunu da mı bilmiyorsun? Peygamber Efendimiz aslında çok güzel bir örnek verir ve der ki: ‘Hiçbir peygamber benim gibi takibata uğramadı.’ Onun ailesi ve destekçilerine neler olduğunu bilirsin. Şimdi de aynısı sürüp gitmektedir. Bizim nasıl ortaya çıktığımızı ve her biri şehadet dileyen adamlarımızın kimler olduğunu bilirsin. Atasözümüzdeki gibi, sen ördeği suyla mı korkutuyorsun? Zorluklara, tehlikelere hazırlan öyle ise ve ölüme karşı zırhlar kuşan. Sana senden ölüm göndereceğim. Ölümün kendi ellerinden olacak. Allah için bu zor değildir elbette. Sözün kısıtı; sen kendini koru ve Nahl suresinin başı ile Sâd suresinin sonunu mutlaka oku evladım.”

Selahaddin bu mektubu aldığında Haşhaşinlerin Azaz Kalesi'ni kuşatmaktaydı. Sinan'ın dediğini yaptı önce:

“Allah’ın buyruğu gelecektir; acele gelmesini istemeyin, Allah ortak koştukları şeylerden münezzehdir, yücedir.” (16:1)

“Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra öğreneceksiniz.” (39:23)

Aslında en başından beri biliyordu bu adamın sıradan bir düşman olmadığını. Belki vakti olsa ve zihnini biraz daha zorlasa, bu kadar zorlu bir düşmanı da tasavvur edebilirdi. Haçlıların düşmanlığını tercih ederdi doğrusu. Bunu kılıçla yenemezdi. Daha doğrusu tek başına kılıç yetersizdi. Bu, kendisiyle aynı dili kullanıyordu. Onun hürmet ettiği her şeye hürmetkâr görünüyordu. Kitabı onun kadar, en az onun kadar biliyor, peygamberimizden “efendimiz” diye bahsederken, emindi ki onun da ses telleri titriyordu. Bir ve aynı din nasıl olurdu da bu kadar farklı yorumlanabilirdi? Bir ağaç nasıl olurdu da bu kadar farklı meyveler verebilirdi? Nasıl bir zorlu nifaktı bu?

Maneviyatı sarsıldığında dışarıdan bakan biri bunu anlamazdı. Bir komutan ve hükümdar olmanın belki de ilk koşulu buydu. Fakat böyle bir sarsılmanın kendisi için şaşmaz belirtileri vardı. Üzerine büyük bir yalnızlık ve anlaşılmamışlık duygusu çökerdi. Kendisine çekilen bir hançer Selahaddin'i korkutmazdı, fakat o hançeri savuran elin kendisini anlamazlığının büyüklüğünden dehşete düşerdi.

Mektuptan tam üç gece sonra Emir el-Asadi'nin çadırında oturuyorlar, sürdürdükleri kuşatma hakkında konuşuyorlardı. Birden çadıra dalan biri hançerini Selahaddin'in kafasına savurdu ve Selahaddin'in yanağını yarıdı. Üçüncü hamle boğazına geliyordu ki, hançer taşıyan eli bileğinden yakaladı Selahaddin. Seyfeddin Yazguç o anda saldırganı ikiye böldü. İkinci saldırgan o kadar yaklaşmadı. Onu Emir Davud halletti. Üçüncüsünü ise Selahaddin'in amcaoğlu Muhammed bin Şirkuh öldürdü.

Çadırın içi kanla yıkanmış gibiydi. Her biri bir mindere oturdu. Hepsinin kılıçları ellerindeydi ve kan içindeydi. Askerler ce-

setleri taşımak için gelmişlerdi. İki muhafızın koltukaltlarından ve bacaklarından kaldırdığı bir cesede baktı Selahaddin. İcini büyük yalnızlığı sardı yine.

“En çok üzüldüğüm nedir bilir misiniz?” diye sordu emirlerine, sustular.

“Hepsi saldırırken ‘Allahu Ekber’ diye bağırdı,” dedi.

Ertesi sabah kuşatmayı kaldırma emri verdi Selahaddin. Doğruca Hama’ya, dayısı Şahabeddin Mahmud’un yanına gitti. Düşmanını daha yakından tanımak istiyordu ve bu konuda en iyi bilgiyi dayısından alabileceğini düşünüyordu.

“Acele etme Yusuf,” dedi dayısı, “düşman ilan etmekte çok acele ediyorsun!”

Şaşırdı Selahaddin, “Acele mi?” diye bağırdı. “Ne acelesi dayı! Anlamadın mı, ben mi anlatamadım? Yüzümü de mi görmüyorsun? Bunu yapan düşman değilse, düşman kimdir?”

Gülümsedi Mahmud yeğeninin kızgınlığına. “Bu doğru. Doğru, ama bu sıradan adamlar için doğru, Yusuf. Aşiretler arasında kan davası nedeni bu. Doğru. Ama sen hükümdarsın. Bir hükümdar birini düşman ilan ederken önce oturur kendi hesabını yapar. Senin herhangi bir hesap yapmadığını görüyorum. Sen bu düşmanlığı Nureddin’den ve Abbasilerden miras edinmiş gibi davranıyorsun. Hemen anlamsız bir mücadele başlatıyorsun. Yusuf, seni kuyuya çekmelerine izin verme!”

“Nasıl?” dedi Selahaddin bir nebze sakinleşmiş olarak.

“Bak Yusuf, bunlarla savaş sana sadece kaybettirir, kazanacağın hiçbir şey yok oysa! Bunların kalelerinde öyle hazine falan da bulamazsın. O gün kazanır, o gün yerler. Çiftçilik yaparlar, hayvancılık yaparlar. Yakınlarına bir yerlere düşman gelirse koşar kalelerine sığınır. Ben din adamı değilim, öyle uzun boylu anlamam neden sapkındırlar vesaire. Allah bilir. Ama şunu bil, bunlarla savaşa başlarsan sana bir ömür de yetmez, iki ömür de. Oysa sen Haçlılar için yola çıktın, değil mi?”

Uzunca bir süre sustular. Meyve yediler. Teslim olmuş bir halde konuştu Selahaddin. “Peki, nasıl olacak?”

Rahatladı Mahmud. Kolunun altına özenle bir minder yerleştirdi. “Orası kolay,” dedi. “Ben şimdi Masyaf’a bir haberci yollarım, oturup konuşmak istediğimizi bildirir.”

“Onunla mı?” diye hayretle sordu Selahaddin.

“Elbette onunla. Meselemiz onunla değil mi Yusuf? Öyleyse onunla konuşacağız. Hem merak etme, aslında çok hoşsohbet bir ihtiyardır.”

Gönderilen haberci iki hafta sonra, çözülmesi gereken başka bir meseleyle dönmüştü.

“Efendimiz, Dağın İhtiyarı sizinle görüşmekten şerefleneceğini fakat hem yaşlı olması hem de şeyhlerin, sultanların ayağına gitmemesi kuralı gereği, sizi misafir etmek istediğini bildirdi.”

“Emrederler,” dedi Selahaddin alaycı bir ifadeyle ve Mahmud’a sitem ederek, “İki denemede başaramadığı işi artık Masyaf’ta halleder. Bizi aptal mı sanıyor bu adam?”

Sustu Mahmud, fakat aslında beklediği cevaptı bu.

Habercinin dönüşünden iki gün sonra bir sabah Selahaddin uyandığında yastığının hemen kenarında duran bir mektup buldu.

“Selahaddin Bin Eyyub,” diye başlıyordu mektup. “Bu mektubu buraya bırakan el eğer istese idi, dün gece şüphesiz ki sana bir zarar gelirdi. Biz seni görmek ve seninle konuşmak isteriz. Sen bizi anladığına dair işaretler gösterdin ve biz bunlara değer verdik. Gel, görüşelim. Canın bize emanettir!”

Selahaddin bu davete icabet etti. Bütün ordusu ve kuşatma araçlarıyla. Ağustos 1176’da yazın en sıcak günlerinde Masyaf’ı kuşattı. Her gün kalenin çevresini atla dolaşıyor, kuşatmanın tefitişini bizzat yapıyordu. Her gün çok uzaktan, kalenin ana kapısının iki yanındaki savunma kulelerinin tam ortasına kurulmuş bir çadırda oturan Dağın İhtiyarı’nı görüyordu. Müritleri her sabah onu oraya taşıyor, güneş batmadan önce de oradan alıyorlardı.

Aslında daha Masyaf’ı gördüğünde dayısına hak vermişti Selahaddin. Bu kaleyi alırdı belki. Alırdı, ama herhalde onun için

harcayacağı gayret, para ve canla Kudüs'ü de alırdı. Ne boş bir zahmet! Ne büyük günah!

Kuşatmanın altıncı gecesiydi. Kalenin muhafızları ve okçular uyarılmıştı. Batı kapısından iki kişi içeri alınacaktı. Bunlar bir meşale yakacaklar ve üç kere salladıktan sonra söndüreceklerdi. Söylendiği gibi oldu.

Reşideddin Sinan karşısında Selahaddin ve Mahmud olduğu halde yerde büyük bir minderde oturuyor, ortadaki geniş bakır tepside aldıkları üzümleri onlara uzatıyordu.

“Bu üzümler altı günlük değil,” dedi Selahaddin şaşkınlıkla.

“Şaşırmama gerek yok,” dedi Sinan, “sen tecrübeli bir komutansın Selahaddin, bilirsin ki böyle eski kalelerde pek çok tünel bulunur ve Allah bilir nerelere çıkar!”

Geniş bir gülümsemeyle söylemişti bunları, onun gülümsemesine katıldılar. Baştan aşağıya siyahlar giyinmişti. Bembeyaz, neredeyse beline kadar inen saç ve sakalları bu siyahlarla hoş bir tezat oluşturunuyordu. Derin kara gözleri vardı. Teni esmerdi.

“Biz hep açık konuşuruz, Selahaddin. Sizi buraya mezhebimizi tebliğ etmeye davet etmedim. Ne biz sizin mezhebimize hürmet ederiz ve dinleme meraklısıyız ne de siz bizimkine. Üstelik biliriz ki, şimdi mesela sizi ikna etsek de dışarı çıksanız ne olacak? Hiç! Sizin âlimleriniz bizi sevmez, biz de onları. Biz onlara Müslümanlık öğretecek değiliz. Allah saklasın! Bir zahmet onlar da bize öğretme gayretkeşliğinden kurtulsalar ya! O kadar cahil var ki Selahaddin, onlara öğretsinler. Duyuyorum, pek çok medrese açıyor, buralara âlimler yerleştiriyorsun. Devam et! Ama burası medrese değil. Ve dışarıda bizi çepeçevre kuşatmış bir ordu var. Gayet iyi gördüğün gibi, içeride de kendisini kanının son damlasına kadar savunmaya yemin etmiş yoldaşlarımız var. Şimdi ne olacak? Biz bunu konuşacağız. Biz sana deriz ki, biz senin şehirlerine saldırmayız, camilerine, medreselerine, mahkemelerine saldırmayız. Fakat siz Selahaddin bin Eyyub nerede bizi görseniz, nerede bizden bir işaret görseniz saldırırsınız. Bize

kâfir, münkir, müşrik, ağzınıza ne gelirse sayar ve saldırırsınız. Sorarım size, bir gün hepimizin boyunlarında sallanan haçlar görseniz, üzülür müsünüz, sevinir misiniz? Bize kalırsa sevinirsiniz. Çünkü o kadar eminsiniz ki zannınızdan, o kadar şirk* derecesinde eminsiniz ki bizim küfrümüzden, o haçları görmek size ve zannınıza rahatlık getirecektir. Kanıt olacaktır haklılığınıza! Ee, peki sonra Selahaddin? Sonra bunca Haçlı varken ve bunlar Frengistan'dan ve bilumum başka yerlerden dalga dalga buralara gelirken bir de bizim haçlarımızdan mesut mu olacaksınız?

“Diyor ki âlimleriniz: ‘Bunların fitnesi olmasaydı bu kâfirler bize galebe çalamazdı!’ Hiç bundan büyük bir yalan duydun mu sen Selahaddin? Peygamber Efendimizden hemen sonra olmadı mı bu işler? Asr-ı Saadet diyor âlimleriniz, yapmasınlar Allah aşkına! Söyle onlara bu nasıl Asr-ı Saadet'tir ki, dört halifeden üçü din kardeşlerince öldürüldü. Eceliyle ölen birincisi herhalde yaşının ilerlemiş olmasına dua ediyordu. Bu Haçlılar sizle bizi ayırırlar mı? Bırak sizle bizi, bunlar kendi dinlerinden olan bizim eski zimmîlerimizi katletmediler mi? Onlara köpekten de aşağı muameleleri reva görmüyorlar mı? Sen ne yapıyorsun ey büyük mücahit? Sen geliyorsun bizimle uğraşıyorsun! Sen Haçlıları bırakıyor, bize saldırıyorsun. Üstelik bizden sana cihadında yarayacak hiçbir şey de çıkmaz. Ne altınımız var ne gümüşümüz bunca gayrete geçecek!”

Sağ elini kaldırmıştı Selahaddin. Sinan sustu.

“Seni dinliyorum Reşideddin Sinan. Dinliyorum ama bitecek gibi değildir konuşman. Kusura bakma susamam. Söylediklerin ağır sözler. Sence ben rüyamda görüp geldim ve senin kalelerini kuşatıyor, sana zulüm ediyorum, öyle mi? Gece kuşları gibi çadırımı basan, adamlarımı öldürenleri de rüyamda mı gördüm? Ya şu suratımdaki kesik ne? Onu senin mazlum adamların kazara mı yaptılar? Sultan Alpaslan, Nizamülmülk ve Sultan Melikşah

---

* Allah'a eş koşturmak, başka canlı yahut varlıklara tapınmak ya da tapınmak derecesinde bağlı olmak.

da kazara mı öldürüldüler? Haçlılarla bin bir türlü görüşmeyi de bizim arkamızdan kazara mı yapıyorsunuz?”

Güldü Sinan. “Açık sözlü olmana sevindim, Selahaddin, benim kadar açık sözlüsün, ben de sana yine öyle cevap vereceğim,” dedi.

“Nureddin Halep’te bizi yok etmek istedi. Sen Mısır’da bize ait hangi iz varsa yok etmek istiyorsun. Yok edemeyeceksin. Kan döktük, doğrudur. Ama Selahaddin sen sadece Kahire’de, Mansure mahallesinde arkada otuz bin ceset bıraktın ve bize Nizamülmülk’ün hesabını soruyorsun! Nereden çıkardınız dünyaya nizam verme görevini? Kur’an’da size böyle bir görev mi verilmiş? Yazık o zaman bana, o kadar okudum da Allah sözünü, bunun en küçük bir işaretini göremedim. Yazık benim aklıma fikrime! Nizamülmülk de kimmiş, size peygamberimizin vermediği ödevi verir? Siz sultanlar kan döktüğünüzde topluca döker, sonra bizden bir yezitin hesabını sorarsınız! Kusura bakma, tutmadık onun hesabını! Keşke vaktimiz olsaydı da, meşhur *Siyaset-name*’sinde bize ettiği hakaretleri tartışabilseydik seninle. Hem biliyor musun, biz kimsenin toprağına ordular sokmadık bugüne kadar, fetihler yapmadık. Öldürdük, doğrudur. Ama oturup bir sayalım istersen.

“Haçlılar meselesine gelince, bu konuda da haksızlık ediyorsun bize. Nureddin de görüştü onlarla defalarca. Baban, amcan hepsi görüştü. Vergi bile ödediler. Haraç verdiler. Utanç. Kabul ediyorum! Utanç, ama bize mahsus değil. Daha çok yakında, senin büyük hürmet gösterdiğini bildiğim İsmet Hatun, Şam’ı rahat bıraksınlar diye haraç vermedi mi onlara? Senin gibi mücahitler bu büyük orduları bize karşı sürdükçe dahası da olacaktır.

“Haçlılarla görüşüyormuşuz, yapma Allah aşkına Selahaddin! Önce gırtlığımızı kılıcınızı dayıyor, sonra çırpındığımız için suçluyorsunuz. Şeytanla bile görüşürüz, hakkımızdır. Önce şu kılıcı çekin, sonra sorun bu soruyu.”

“Nasıl?” diye söze girdi Mahmud. “Nasıl şeyh efendi? Bize bir teklifin varsa onu da açıkça söyle. Biz buraya çözüm için geldik.”

“Görmüyor musun Mahmud? Çözüm ortada duruyor. Sabah kuşatmayı kaldırırsınız. Bir daha da bize hücum etmezsiniz. Biz de size hücum etmeyiz, sultan da, biz de yaşadıkça bu antlaşma geçerli olur. Medreseler vesaire, ne anlatırsanız anlatın hakkımızda, biz de anlatacağız elbette. Canımıza kastetmeyin, canınıza kastetmeyelim. Cihadınıza yürüyün. Orada yardıma ihtiyacınız olursa bize de söyleyin. Aklımıza yatarsa neden olmasın?”

Sıcağın erken saatlerde başladığı bir ağustos sabahında, Selahaddin’in verdiği, “Kuşatmayı kaldırıyor, Şam’a dönüyoruz,” emrine kimse anlam veremedi. Yine de bu emre üzüldükleri söylenemezdi.

Ordu toparlandıktan sonra, kulelerin arasındaki çadırında yerini almış olan Sinan’a bir gösteri yaptı Selahaddin. İki büyük suikast girişiminden sonra, geceleri tahtadan yapılmış bir kulenin üzerinde yalnız başına uyuyordu. İşte o kuleyi meydana getirtti ve Sinan’ın gülümseyen bakışlarının karşısında yaktırdı.

Ne kadar çok yangın gördüğünü düşündü Sinan, dalgın gözlerle yanan kuleye bakarken. Yanışın tüm aşamalarını ezbere biliyordu adeta. Birazdan ateş azalmaya, dumanların rengi koyulaşmaya başlayacaktı. O sırada kulenin üst kısmı yan yatmaya başlayacak, bir yerinden kırılacak ve devrilecekti. O devrilirken Sinan’ın içinde bir şey cız edecekti. Ne çok ihtimal yanıp gidiyordu hayatta ve ne çok fırsat bir daha geri gelmemecesine yok ediliyordu.

Kulenin dumanları arasından, surlarda oturan adama, uzun uzun baktı Selahaddin. Bugün beyazlar giymiş olduğunu fark etti. O da bir daha ele geçmeyecek fırsatları geçirdi aklından.

“Ölümden korkmuyor musun?” diye sordu Cafer, Süleyman’a.

“Bilmem,” dedi öteki. “Daha çok ne olacağını bilememekten korkuyorum belki.”

“Ne olacak ki? Ya cennet ya cehennem,” dedi çocuk.

“En iyisini Allah bilir,” dedi adam.

Bilmiş bir edayla, “Evet, elbette,” dedi çocuk.

“İşte ben de ondan korkuyorum,” dedi adam.

KIRK SEKİZ SAAT

Bir bahar dalı değildi İsmet Hatun. En azından artık kendisini öyle hissetmiyordu. Hüzünlü, yorgun ve asabi olduğunda “kocamış” hissettiğini bile söylerdi. Elbette en yakınlarına.

“Kırka geldik,” dediğinde, bu cümleyi avurtlarını şişirerek, ağzını doldurarak söylerdi ki, bu tavrı ile söylediği cümle bir tezat oluşturur, bu haliyle şımarık bir kız çocuğuna yahut nazlı bir yeni geline benzerdi İsmet.

Türklerin övünçle “Hatun” dediği kadınlardandı oysa. Her hatun, hatun olarak kabul görmezdi. İsmet ise yıllarca bu unvanın içini tam anlamıyla doldurmuş, kocasının sağlığında dahi Şamlıların gözünde “Ulu Hatun” mertebesine yükselmişti. Bu yükselişte Şam’da yaptırdığı pek çok eserin etkisi vardı elbette, fakat en önemli etken siyasi kişiliğiydi. Şam halkı Nureddin’in sağlığında onu ikinci bir başvuru mercii olarak görmüş ve kabul

etmişti. Belki de bir itiraz ve temyiz makamı. Çünkü neredeyse Nureddin'in kararlarını değiştirebilen tek kişi oydu. Nureddin hastayken şehri adeta tek başına o yönetmişti. Beyaz atına biner, şehrin her yerini dolaşırdı. Görüldüğü her yerde tezahüratlarla karşılaşır, gerçek bir hükümdar gibi, esnafın dükkânlarına dahi girer, hatta erkeklerin gözlerinin en içine bakmaktan bile çekinmezdi.

Nureddin ölünce, Haçlılar Şam'a yöneldiğinde, halkın önüne yine o düşmüş, başka bir çare olmadığını gördüğünde, haraç ödemek bahasına, şehri yine o kurtarmıştı. Nureddin'in ölümü onu aslında hiç beklemediği kadar sarsmıştı. Onunla resmi bir tavırla yaptıkları konuşmaları, bazen resmiyeti ortadan kaldıran sohbetleri özlemeyi yahut bu denli özlemeyi beklemiyordu. Bu duygu iyi bir insanın ölümüne duyulan üzüntüden, sıradan bir hasretten daha büyük bir duyguydu.

Selahaddin'in şehri güvence altına almasıyla, üzerindeki yükün hafiflediğini hissetti ve iç kaledeki sarayına çekildi. Ne Selahaddin Şam'a ne de Şam Selahaddin'e yabancıydı, fakat yine de Şam halkı, bu yeni güçlü hükümdar erkeğin yanı sıra, iç kalede oturan bir "hatun"un varlığından ilave bir güven duydu. Bu ince uzun, beyaz tenli, büyük ela gözlü hatun onlara "ilahi" bir hediye gibi görünüyordu. Fakat İsa, Turanşah ve artık iyice yaşlanmış Tavi Ömer ve belki de İsmet'in bir-iki nedimesi dışında hiç kimse bu "hatun" ile o "hükümdar" arasında, bakışmalar âleminde neler yaşandığını bilmemekteydi.

Masyaf'tan dönen Selahaddin yol boyunca Sinan'la konuşmalarını düşündü. Her kelimelerini, cümlesini ve bunlar dile gelirken ortaya çıkan her yüz ifadesini hafızasından tekrar tekrar çıkarıyor, zihninde dolaştırıyordu. Konuşmalarının tatmin edici olduğunu ve Sinan'ın sözünde duracağını düşünüyordu. Şimdi Şam'a doğru yol alırken ise özellikle bir cümle çok dikkatini çekiyordu.

"... senin büyük hürmet gösterdiğini bildiğim İsmet Hatun..."

“Vay kurnaz ihtiyar vay,” dedi Selahaddin, “bu cümle tesadüfen kullanılmış olamaz ve bu adam bırakın bir cümleyi, tesadüfen bir harf bile kullanmaz. Demek ki bu ihtiyar kısmen de olsa bu kadar gizli bir sırra ulaşabiliyordu.”

Sonra birden, ikide bir bu cümleyi hatırlamasının aslında İsmet’i hatırlama arzusundan doğduğunu fark etti. Bu fark edişten sonradır ki, bütün yol ona daha eğlenceli ve heyecanlı gelmeye başladı. İsmet’i gördüğü bütün halleri düşünüyor, bir tahtırevan perdesinin arasından gördüğü iki ela gözü defalarca zihninde canlandırıyor. At üzerinde dörtmala gittiği bir sahneyi hatırlıyor, kendi kendine gülümsüyor, sonra kimsenin görüş görmediğini anlamak için çevresine bakınıyordu. Allah, aşkı yaratarak ne büyük bir hediye vermişti böyle. Bu yaşta bile çocuk olabilmenin, insanın içinin titremesinin başka bir vesilesi olabilir miydi? Şam’a az kalmıştı. Bu kez çok kararlıydı.

Şehre girip soluklanıp yerleştikten hemen sonra, İsmet’in erkek kardeşi ve kendisinin de gençlik arkadaşı olan Sadeddin Mesud’u çağırttı. Oturdular ve bir müddet eski hatıraları karıştırdılar. Bunların önemli bir kısmı Selahaddin’in aslında artık pek de hatırlamak istemediği türden, Şam’ın loş sokaklarına ilişkin yumuşak, ıslak ve yuvarlak hatıralardı. Sonra birden, “Sadede gelelim Mesud,” dedi.

“Gelelim Yusuf,” dedi Mesud konuyu bilirmiş gibi.

“Mesele şu Mesud,” dedi katı bir tavırla Selahaddin, sanki tavrını biraz yumuşatsa cesareti kırılacaktı.

“Mesele şu: büyük kız kardeşin İsmet Hatun’u, Allah’ın emri, Peygamber efendimizin kavliyle senden isterim.”

Mesud’un yüzündekine artık gülümseme denemezdi, basba-yağı gülüyordu.

“Tamam Yusuf, ben verdim. Şimdi git kendisinden iste kendisini, yoksa beni öldürür!”

Selahaddin de güldü. “İsterim, isterim de, ben de beni öldürmesinden korkarım!”

“Tamam,” dedi Mesud, “mesele anlaşıldı. Bu akşam açarım kendisine.”

Gelecek cevabı bilmiyordu Selahaddin. Bilmediği, İsmet’in kendisine âşık olup olmadığı değildi. Bunu biliyordu. Kendi aşkı kadar emindi onun da aşkından. Ama evlilik başka bir şeydi. İsmet bunu bir sevda meselesi olarak ele almaz, öyle değerlendirmezdi, bunu biliyordu. İsmet ve Yusuf olsalardı, alacağı cevabın olumlu olacağını da biliyordu Selahaddin. Ama Burî İsmet ve Eyyubî Selahaddin söz konusu olduğunda emin olamıyordu.

Mesud’u bu nedenle sabırsızlık ve uykusuzlukla bekledi.

“Yusuf,” dedi Mesud gelir gelmez, “İsmet Hatun, teklifinin kendisi için bir şeref olduğunu bildirmemi istedi ve ne zaman gerçekleşmesini istediğini sormamı rica etti benden.”

“Hemen! Hemen! Hemen!” diye bağırdı Selahaddin, kıpkırmızı olmuş bir yüz ve uykusuzluktan baygın bakan gözlerle. “Hemen!”

“Bugün salı ve uygun bulursan, perşembeyi cumaya bağlayan akşamı tercih edeceğini söyledi. Yer olarak da rahmetli babamızın divan salonunu tercih edersen mesut olacaktı.”

“Ne isterse ve nasıl isterse!” diye tekrar bağırdı Selahaddin. Yanına yaklaştı Mesud, sinsi bir gülümsemeyle kulağına, “Sizi böyle görmeseler efendimiz!” diye fısıldadı. Bir kahkaha ve Mesud’un sırtına hatırı sayılır bir tokat attı Selahaddin. Perşembe akşamı Kadı İbn Abi Aşrun birkaç şahidin huzurunda bir nikâh kıydı. İsmet ve Selahaddin’in nikâhını.

Ilık bir sonbahar gecesiydi. Titriyorlardı. Bu titremenin havanın ısıyla bir ilişkisi yoktu. Gözyaşlarının üzüntüyle bir ilişkisi olmadığı gibi. Yatağa girmemişlerdi bile. Selahaddin’e nazire yapmış, bütün odayı Hüsn-ü Yusuf çiçekleriyle süslemişti. Büyük bir minder aldı, balkona yürüdü İsmet. Yere attı, üzerine oturdu, sırtını duvara dayadı. Eliyle gel işareti yaptı Selahaddin’e. Selahaddin yanına gitti, başının ucunda öylece şaşkın dikildi. Kucağı-

nı gösterdi İsmet, “Gel Yusuf, gel. Koy başını. Yıldızlar çok güzel,” dedi. Yasemin kokuyordu kucağı. Ne kadar da sakınmasızdı kendisine karşı. Sanki kırk yıllık kocasıydı İsmet’in. Üzerinde sadece ipekten bir gecelik vardı. “Ya ben,” dedi içinden, “nasıl da itaat ediyorum Züleyha’ma!”

“Bir bahar dalısın İsmet!” dedi fısıldar gibi.

“Sen de bir fidan,” dedi karısı.

“Bir kez âşık olur insan!”

İsmet’in tok sesi yankı yaptı sanki: “Bir kez!”

“Zaman da orada durur.”

“Vuslat bekler.”

Dudaklarının titrediğini fark etti Selahaddin. İsmet’in ince parmakları saçlarının arasında dolaşüyor, sonra iniyor, sakalından birkaç kılı kavırıyor, hafifçe çekiyor, yine saçlarına dönüyordu.

“Öleceksem şimdi, burada ölmeliyim,” dedi Selahaddin.

“Nerede ve ne zaman öleceğini Allah bilir,” dedi karısı.

“İsyan değil, dua ediyorum İsmet,” dedi koca.

“Birlikte edelim o zaman! Allah’ım canımızı şimdi ve burada al!” dedi yüksekçe bir sesle. Tekrarladı Selahaddin. Gecelikleri gözyaşlarından sırlıklam olana kadar öylece oturdular balkonda. Başka bir zaman ölçüsüne sahip değillerdi. Niçin böyle bir his verilmişti ki insana? Bu kadar tuhaf bir his. Birini görür görmez aklın uçup gitmesi, büyük bir keşif tutkusu. Üstelik ezel-den tanıdık hissi taşıdığın bir varlığı keşfetme tutkusu. Sonra yavaşça ayağa kalktı Selahaddin, elini uzattı. Elini tutup ayağa kalktı İsmet. Kocasından bir kafa daha uzundu. Yataklarına doğru yürüdüler. Cebinliği indirip yataklarını açtılar, kandillerini söndürdüler. Uzun uzun ağlama sesleri ve sonra kahkahalar duyuldu.

Gecenin bir yarısı uyandılar. Aşk acıktırır. Meyve yediler. Haçlıları, Musul’u, halifeyi, Sinan’ı konuştular. Yusuf ile Züleyha gibi değil, İsmet ve Selahaddin gibi konuştular. Cümleler arasında

birbirlerinin “diğer” bakışlarını yakalamasalar, sanki hep böyle devam edebilirlermiş gibi geliyordu onlara. Sonra yine kandillerini söndürdüler. İki gün iki gece odalarından çıkmadılar.

Bütün Şam şaşkındı. Böyle bir durum siyasi bir evliliğe işaret etmiyordu. İki âlemin kavuşması gibi bir şeydi öyleyse ve Allah sonunu hayır etsindi!

“Aşktan güçlü bir duygu var mı?”

Elbette Cafer’di bu. Sıkılmış bir ifadeyle çocuğa döndü Süleyman.

“Niçin bir süredir aşk deyip duruyorsun?” dedi.

“Niçin her aşk dediğimde konuyu değiştirmeye çalışıyorsun?” dedi çocuk.

“Vardır,” dedi Süleyman. “İman. İman etme duygusu.”

Gülmeye başladı çocuk. “Yahu sen de böyle saçmalar mıydın? İman zaten aşk değil midir?”

BİR KARA ŞÖVALYE

Selahaddin, Haçlılara karşı tasarladığı uzun savaşlar zincirine başlamadan önce, kendi cephe gerisinde önemli rakip güçler bırakmak istemiyordu. Bu nedenle Halep ve Musul'a tüm gücüyle yükleniyor, buraları ele geçirmeye çalışıyordu.

Kudüs'te ise Kral Amalrik ölmüş, onun yerine cüzzamlı oğlu IV. Baldwin geçmiş, yaşının küçüklüğü nedeniyle de Trablusşam hâkimi Raymond naipliğe atanmıştı. Raymond, Müslümanlara karşı merhametli davranışlarıyla tanınmış, sakin ve siyasi hesaplamalarda nadiren yanılan bir kişilikti. Selahaddin'le topyekûn bir savaşa girişilmesinin yanlış olacağını hesaplıyor ve onu pazarlıklara, uzun süreli ateşkeslere zorlayacak kısmi askeri harekâtlar planlıyordu. Bu hususta karşılaştığı en büyük zorluk ise Templar ve Hospitalier tarikatlarının muhalefeti idi. Her iki tarikat da, hayatta oldukları sürece Müslümanlara düşman olacaklarına yemin

etmiş şövalyelerden oluştuğundan, onların gözünde ateşkes dahi ihanet anlamına gelmekteydi.

Humus, Hama ve Harim'e, Selahaddin'in ordusuyla uzakta olmasının da rahatlığıyla akınlar düzenlediler.

Selahaddin kendisini gücünün doruğunda hissediyordu. Bu his zaman zaman gerçek ölçülerin dışına çıkıyor ve bir zaafa dönüşüyordu. Çevresindekiler ona herhangi bir zaaf noktasını göstermek yerine, gece gündüz onu övmeye başlamışlar, böylece gerçeklik algısını fena halde bozmuşlardı. 1177 yılında yirmi bin kişilik bir ordu ve zengin bir donanıyla Kahire'den ayrıldı. Haçlıların elinde bulunan Filistin'e girdi ve Aşkalon'da kamp kurdu. Burada yakalanan bazı Templar şövalyelerini idam ettirdi. Kuvvetleri serbestçe ilerliyor, rahatça yağmalıyor, fakat bu bile onda hiçbir şüphe yahut huzursuzluk yaratmıyordu.

Ramla kasabası yakınlarındaki geniş düzlüklere genişçe yayılmış ilerliyordu ordu. 25 Kasım 1177 gününün öğleden sonrasıydı. Kasım için hayli ılık bir gündü. Pek çok ganimet taşıyor, elde ettikleri esirleri sürüklüyorlardı. En basit, ileri gözcü yollama tedbirini bile almamıştı Selahaddin ve komutanları da onu uyarmamışlardı. Birdenbire Haçlı ordusuyla burun buruna geldiler. Rehavet yerini şaşkınlık ve hemen arkasından dehşet duygusuna bıraktı. Şaşkınlık ve ümitsizlikle her bir yöne dağıldılar ve kaçmaya başladılar. Selahaddin birkaç bin savaşıncısını son anda topladı. Nehir kıyısında küçük bir tepede mevzilendirmeye çalıştı. İşte o sırada bir kara şövalye ortaya çıktı. Bu adamın adı Chatillon'lu Reynald idi ve o sırada birkaç yüz ağır zırhlı şövalyeye komuta ediyordu. Yıllardır insan şeklinde bir intikam halinde, böyle bir an yakalamanın arzusuyla yaşamıştı. Şimdi bu fırsatı kaçırmaya hiç niyeti yoktu. Selahaddin'in düzene girmeye çalışan saflarına bu şövalyeler bir çığ etkisiyle bindirdiler. Saflar kurulamadan darma-dağın oldu. Uzun kargılar askerlerini paramparça ederken birkaç süvarisiyle zorlukla kaçabildi Selahaddin. O kaçtıktan sonra dahi korkunç bir ölüm kalım mücadelesi sürdü. Karanlık bastırana dek.

Sarsılmış haldeki Selahaddin ve süvarilerine yolda canını kurtarmış başkaları da katıldı. O sırada sevgili dostu İsa'nın esir düşüğünü öğrendi. Daha sonra onu kurtarmak için altmış bin dinar ödeyecekti.

Geride bıraktıkları su ve erzak kamplarının Bedevilerce yağmalanmış olduğunu görmek başka bir darbe oluşturdu. Aç ve susuz bir halde Sina Çölü'nü geçip Mısır'a vardıklarında aralık ayının sonlarına gelmişlerdi.

Gururu incinmişti ve her çeşit danışmanına kızgındı. Üstelik daha yenilginin ağır yaralarını saramadan, aile içi meselelerle uğraşmak zorundaydı. Ağabeyi Turanşah verimli toprakları olan Baalbek'i kendisine istiyordu.

"Mukattım'dan al, bana ver," diyordu. Oysa orayı Mukattım'a veren de Selahaddin'di. Sonunda Turanşah'ın istediği oldu fakat bu Selahaddin'de ağabeyine karşı büyük bir kırgınlık yarattı. "Allah hepimizi sonunda toprağa doyuracak, yıllardır bütün olup bitenlerden tek anladığın bu mu ağabey?" demişti Turanşah'a. Öteki duygusuzca cevap vermişti: "Asıl sana şaşıyorum kardeşim, merak ediyorum cihat sadece sana mı farzdır diye. Sonunda cesedin açıkta kalacak!"

Yenilgi veyahut İsmet Hatun, karargâhını Şam'a taşıma kararıyla yeni bir dönem başlattı. Nisan 1179'da Şam'a yerleşti. Burada suresi yahut kaderiyle tekrar yüz yüze geldi.

Cüzzamlı kral, zaferinden büyük cesaret almış, Selahaddin'e karşı fetihlere girişebileceğini düşünmeye başlamıştı. Kuzey Ürdün'de sağlam bir üs oluşturması gerektiğini düşünüyordu. Fakat belki de bunun için seçtiği yer yanlıştı. Haçlılar bu yere "Yakup'un Kalesi" derken Müslümanlar "Beyt-el Ahzan," yani "Hüzünlerin Evi" derlerdi. Yusuf Peygamber'in babası Yakup Peygamber, burada oğlu sağ olduğu halde öldüğü haberini almış, gözyaşları dökmüş ve mateme girmişti. Seçilen yer askeri olarak doğru bir yer olabilirdi, fakat şahsi geçmişi ve suresi, Selahaddin için burada yapılacak bir kaleyi göz yumulamaz kılıyor-

du. Elbette Kudüs kralı bunu bilemezdi. Kalenin yıkılması için Selahaddin'den talep geldiğinde yine de savaş için fazla hevesli davranmadı IV. Baldwin.

“Masraflarımı karşılırsanız kabul ederim,” cevabını verdi. Altmış bin dinar teklif etti Selahaddin. Reddedildi. Yüz bin dinar teklif etti bu kez. Yine reddedildi. Üstelik bu kez Baldwin, kaleyi Templarlara devretmişti.

Selahaddin kaleyi askeri yöntemlerle yoklamaya başladı. Pek çok küçük çatışma oldu. Birinde Baldwin'in baş askeri danışmanı öldürüldü. Bir başkasında Selahaddin'in Taval Amcası. Taval'in ölümüne şahit olanlar, atından düşmeden önce en az yedi kişiyi öldürdüğünü, sonra iri bir atın çarpmasıyla atının devrildiğini, zırhı nedeniyle kalkamadığını ve o sırada akbabalar gibi üzerine üşüşen kâfirlerce parçalandığını, öldürenlerin uzun süre “Taval'i öldürdük!” diyerek zafer naraları attıklarını söylüyorlardı. Haberi aldığı anda, “Geçmişim bir bir ölüyor İsmet!” demişti Selahaddin. Nihayet önemli bir çatışmada Templarların büyük üstadı St. Amand'lı Odo: iki yüz yetmiş şövalyesiyle birlikte ele geçirildi. Fakat kale o uğursuz silüetiyle bir heyula gibi öylece duruyordu.

Hayır, Selahaddin bu kalenin varlığına katlanamazdı! Ağustos 1179'da bütün gücüyle kaleyi kuşattı. 24 Ağustos Cumartesi günü ise korkunç bir saldırının emrini verdi. Kaleye her yönden oklar, taşlar yağıyordu. Halep'ten madenciler getirilmiş, duvarları çökertmek için tüneller kazılıyor, kale direniyordu. Şövalyeler madencilerin tüneline ateşe vermiş, genişletilmesini engelliyorlardı. Çılgına döndü Selahaddin. Nehirden bir tulum su getiren askere bir dinar vaat etti. Askerler deliler gibi su taşımaya başladı. Yangın söndürüldü. Madenciler tekrar işe koyuldular. Tünel nihayet duvarda bir yarık meydana getirdi. Şövalyeler atlarına bindiler ve hep birlikte yarıktan karşı hücumla geçtiler. Atlar, bedenler ve zırhlar duvardaki gedikte adeta kenetlendi. Ölenlerin hiçbirisi tek bir yara taşımıyordu. Gedikte kenetlenen vücutlar sa-

vaşçılarının birbirine ulaşmasını engelliyordu. Bedenler paramparça olduğunda aradaki engel ortadan kalkıyor ve ancak o zaman geride hâlâ canlı olan savaşçılar boğazlamak için birbirlerine kavuşuyorlardı.

“Yakup’un Kalesi”ne yardım için çoktan yola çıkmıştı Kral Baldwin, fakat geç kalmıştı. Kıl payı gecikmişti. Selahaddin’e bu kadarı yetmişti. Kale artık bir taş yığınının başka bir şey değildi. Sultan, Şam ile Mısır arasında böyle bir üsse izin vermemişti. Yine de her yerde, her taşın altında aramasına rağmen “Kara Şövalye”ye ulaşamamıştı.

Nureddin’in onu, Halep zindanında tam on beş yıl karanlık ve acılar içinde misafir ettiğini biliyordu. Buna şaşırıyordu da biraz. On beş yıl o gayet iyi tanıdığı zindanda kalan bir adamın, oradan çıkıp hâlâ savaşıyor, savaşabiliyor olmasının ardındaki şeytani gücü garipsiyor ve merak ediyordu. Zor kurtulmuştu bu gücün elinden. Bir derviş bir sohbet sırasında Haçlıları şöyle sınıflandırmıştı: “Şeytanın karasından az ve çok pay alanlar. Çok pay alanlar gönüllüce gidip dizinin dibine oturmuştur. Az pay alanlara ise şeytan zifirini bulaştırmıştır.” Reynald çok pay alanlardandı.

Sabit fikre dönüşmüştü Halep ve Musul Selahaddin için. Bu iki şehri almadan Haçlılara karşı etkili bir cihat yürütemeyeceğine inandırmıştı kendisini. Baldwin hastalığı, Selahaddin de sabit fikri yüzünden fırsatlar kaçırıyorlardı. Selahaddin hanedanında yeni parlayan bir yıldız vardı; yeğeni Farukşah’tı bu. Farukşah şöyle diyordu:

“Amca sen de, Kudüs kralı da çok temkinli, tedbirli komutanlarsınız. Aranızda bir tedbir ve temkin dengesi meydana geldi. Bu dengeyi bozacak olan çılgın ise Reynald’dır. Bozduğunda biz kazanacağız!”

Ruhu Ramla’nın yaralarını tamir edememişti. Aç, susuz, kampını Bedevilerin bile yağmaladığı bir “sultan.” Sadece İsmet uyarmıştı onu. Belki de sadece o uyayabilirdi.

“Hatalar ve zaaf kullara mahsustur, Yusuf. Kendini yenilmez ve hatasız görürsen, çevrendekilerin seni her gün biraz daha içine sürükledikleri şirke düşersin!”

“Yine de Reynald’ı bulmalıyım!”

“Sakın kinci olma Cafer,” dedi Süleyman.

“Yani,” dedi Cafer, “bana yapılan bütün kötülükler yapanların yanına kâr mı kalsın?”

“Yani,” dedi Süleyman, “bütün hayatın başkalarının senin için tayin ettiği kavgalarla mı geçsin?”

“Kaçayım mı yani?”

“Sana kaç diyen yok. Sen kendi yolunda yürü. Bırak onlar seni izlesinler de bütün ömürleri bununla geçsin. Gölgeden yürüyerek.”

KERAK

Reynald, Kerak'ın efendisiydi. İrili ufaklı başka kalelere de sahipti, fakat asıl gurur kaynağı Kerak'tı. Bu kartal yuvası kalenin tarihini bilen yoktu. Sanki ezelden beri bu tepeyi gören bütün komutanlar fikir birliği içinde davranmışlar, "Evet, bu tepeye bir kale lazım," demişlerdi.

Yemyeşil geniş bir düzlüğe bakıyordu her bir yanından. Pek çok irili ufaklı köy yer alıyordu bu düzlüklerde. Elbette hepsi de Kerak'ın efendisine bağlıydılar. Geniş kilerlerindeki tükenmez gibi görünen erzak yığınlarının kaynağı bu köylerdi. Büyük taş fırınlarında her gün pişen yüzlerce ekmek bu köylerden gelen buğdayla yapılırdı.

Ölü Deniz'i, Kızıldeniz'deki olağandışı durumları ve Mısır'dan muhtemel bir askeri hareketi de Kerak denetlerdi. Her gece yüksek burçlarına pek çok gözcü çıkar, çevredeki en küçük

şüpheli hareket dahi dikkatle izlenirdi. Dikkate değer bir askeri hareket görüldüğünde borular çalınır, herkes dikkat kesilirdi. Görünen askeri hareket, Kerak ya da Kudüs'ü tehdit edebilecek büyüklükteyse “asayiş ateşi” yakılır, Kudüs'ten görünen bu ateş, güneyden bir tehlike geldiğini ya da Kerak'ın yardım istediğini bildirirdi.

Reynald bu kalede belki de hayatının sonuna kadar güven içinde yaşayabilirdi. Macerayla dolu hayatı yeni başlıyor değildi, ellisini çoktan devirmişti ve artık huzurlu bir hayatı tercih edeceği umulabilirdi. Üstelik bu hayatın tam tamına on beş yılını berbat bir zindanda geçirmişti. Reynald'ı tanıyanlar için boş bir umuttu bu “huzurlu hayat” düşüncesi. Antakya Patriği'ne yaptıkları daha hafızalardan silinmemişti. Yazın en sıcak gününde adamın kafasına bal sürüp, yüksek bir tepede çarmıha bağlayıp arılara terk etmiş, ancak istediği para verilince serbest bırakmıştı. Aniden Kıbrıs'a saldırmış, ada halkını katletmiş, hiç gereği yokken ve Haçlıların yeteri kadar düşmanı varken bir de Bizans'ı düşman edinmişti.

Her savaşı gibi onun da özendiği biri vardı ve belki de bu öngörülemez davranışların altında bu örnek kişi yatıyordu. Bu kişi I. Haçlı Seferi'nin kahramanı Godfrey de Bouillon'du. Fakat Reynald, Godfrey'e gıpta etmezdi. Düpedüz haset duyardı. Onun sözlüğünde olumlar anlamda örnek almayı karşılayacak bir sözcük yoktu.

“Ben ondan daha büyüğüm.” Reynald'ı en iyi açıklayan cümlelerden biriydi bu. Godfrey'in yaptığından daha fazlasını o neden yapamıyordu? O kendisinden barış dilenmeye gelen Müslümanlara ne yapmıştı? Çok basit. “Barış mı?” demiş, yüzlerine karşı geçirmişti. Sonra kılıcını alıp üzerlerine yürümüştü. Mısır vezirinin adamlarını sonuna kadar bu şekilde yok etmemiş miydi? “Barış mı? Biz buraya barış için mi geldik? Barış isteseydik vatanımızdan ayrılır mıydık? Barış! Güldürmeyin beni! Ne barışı? Barışta şövalye ne işe yarar? Kim yüzüne bakar şövalyenin? Hem barış olsa

biz kendi dindaşlarımızı mı keseceğiz? Mecburuz, kılıçla tarım yapılmıyor ve biz tarımdan, çobanlıktan anlamayız. Gözyaşı ve kan mı? Yahu siz bu kadar aptal mısınız? Gözyaşı ve kan kahramanın hayat iksiridir.”

İşte Godfrey buydu ve Reynald için aşılması gereken bir örnekti. Reynald onu aşmalı, kendisinin daha büyük olduğunu göstermeliydi. Aptal hasta kral, İbelin’li Balian, Trablusşam’lı Raymond, yavaş yavaş Müslümanlaşan, ama Müslümanlaştığını bile fark etmeyen bütün düşük karakterliler bunu görmeliydi. Godfrey niçin buralarda yaşayan sözde Hristiyanlara itibar etmemiş, niçin onlara iyi davranmamış, Müslümanlara kılıcın ucunu vururken, niçin onlara da kabzasını vurmuştu? Çünkü büyük bir adamdı ve aslında onların Müslüman zevkleri, kıyafetleri, yemekleri, hekimleri, vesaireyle Müslümanlaştıklarını, onların Hristiyanlığının sadece kiliselerinin içinde kaldığını görmüştü. Tanrı’nın Krallığı için dövüşmeyen bir Hristiyan, Hristiyan olarak kabul edilebilir miydi? Dinsizlerin egemenliği altında, sadece yaşamak için yaşayan Hristiyanlar, hangi saygıyı hak ederlerdi ki? Bir de bunların “o zamanlar iyi yaşıyorduk” gibi hainane cümlelerine tahammül gösterilebilir miydi? Yahudi gibi olmuşlardı bu halleriyle ve Yahudi olmak herhalde Müslüman olmaktan da beterdi.

Müzakereler, ikide bir ilan edilen silah bırakmalar, durmadan gelişen, miktarı artan ticaret, dinsizlerin tıbbına, sanatına, her şeylerine düşkünlük, bütün bunlar Reynald için affedilemez suçların başında geliyordu.

“Bereket Templar ve Hospitalierler var. Onlar da olmasa Tanrı’nın Krallığı’nı kim savunacaktı?”

Kiliseye de kızgındı aslında. Onları yollara döken, buralara şehitlik ateşiyle gönderen ve Tanrı’nın Krallığı için çarpışmalarını isteyen, hatta emreden papa değilmiş, cennetle müjdeleyen kilise değilmiş gibi, burada hemen yumuşayıvermişler, dinsizlerin de insan olduğu gibi saçmalıkları hatırlamışlardı.

Şüphesiz, o kendisini Kudüs kralı olarak görmek istiyordu. Bu da yetmezdi, aslında o bütün Outremer'in* kralı olmalı, burada İsa'ya yakışan bir düzen kurmalıydı. Herkesin içine girip günahlarından arınacağı koca, koskoca bir ateş gerekiyordu ve çevresine bakındığında bu ateşi yakabilecek bir tek kişi görüyordu. O da kendisiydi. Chatillon'lu Reynald.

Kervanlara saldırıyor, Kerak'ın denetim alanı içinden geçmekte olan hiçbir Müslüman'a göz yummuyordu. Selahaddin durmadan onu Baldwin'e şikâyet ediyor, karşılıklı silah bırakmayı ihlalle suçluyordu.

"Tanrı elbette cüzzamı bu krala boşuna vermemişti. Mutlaka bir bildiği vardı. Kral da Selahaddin karşısında ıkınıyor, sıkınıyor, bana, Reynald'a söz dinletemediğini itiraf ediyor ve bu itiraf krallığını ne duruma düşürdüğünü dahi fark edemiyordu."

Fakat Reynald ne yaparsa yapsın, Selahaddin'in gündemi ni değiştiremiyor, bir son hesaplaşma savaşı arzusu her zaman kursağında kalıyordu. Selahaddin Halep ve Musul'la uğraşüyor, Zengi Hanedanı'nın gölgesinden tümüyle kurtulmaya çabılıyor ve sabit fikriyle boğuşuyordu. Reynald'ın temsil ettiği tehlikenin farkındaydı, ama Müslümanları birleştirmeden o tehlikenin üstesinden gelemeyeceğini düşünüyordu. Bir gün bir minyatürde kendi kuyruğunu yutmuş bir yılan figürü gördüğünde gülmüş, "İşte bizim halimiz bu!" demişti.

Reynald ise bütün olup bitenlerden tek bir sonuç çıkarıyordu: Yeterli tahrikte bulunamadığını. Kimsenin aklına gelmeyen, Selahaddin'i bütün gücüyle Haçlıların üzerine çekecek bir tahrik ortaya koymalıydı. Müslümanları sarsacak ve intikam ateşiyle coşturacak bir şey yapmalıydı. Kızıldeniz'in kuzeydoğu ucunda, kısmen denetimi altında tuttuğu Akabe Körfezi onun şeytani zihnine tam da bu nitelikte bir fikri ilham edecekti.

Kerak'ta her biri kırkar kişi alabilecek büyüklükte beş kadırğa yaptırmaya başladı. Bütün kale ve çevre köylerin halkı, bu tuhaf

---

* "Kutsal Topraklar"daki Haçlı topraklarının genel adı.

faaliyeti merakla izlemekteydi. Bu teknelerin Ölü Deniz’de hiçbir anlam ifade etmeyeceğini bu insanların en safları bile anlayabilirdi. Çevrede başka bir deniz de yoktu. Ya Reynald delirmişti ya da yine beklenmedik bir şey yapacaktı.

Öyle de oldu. Gemiler parça parça develere yüklendiler, uzun bir kervan oluştu ve bu kervan, yüklerinin ne olduğu dikkatle gizlenerek Akabe Körfezi’ne vardı. Orada, ücretli Arap ve Fenikeli denizciler bunları hızla birleştirdi. Savaşçılar gemileri doldurdu, Kızıldeniz yüzlerce yıl sonra ilk kez Müslüman olmayan bir donanmayla karşılaşılıyordu. Yine de Reynald asıl hedefini bu gemilerin mürettebatından bile saklıyordu. 1182’de denize indirilen bu donanma Müslümanlarda yeterince büyük şaşkınlık ve korku yaratmıştı, fakat Reynald’ın asıl hedefi her zaman olduğu gibi daha büyük, daha iddialıydı.

Selahaddin’in küçük kardeşi el-Adil, Mısır’ı onun adına yönetiyordu. Hemen tedbirler aldı ve bu küçük Hristiyan donanmasının peşine düştü. 1183’tü ve Reynald gemilerdeki savaşçılarını asıl hedeflerini söyledi. En uygun yerde gemileri terk edecek, Mekke ve Medine’ye baskın düzenleyeceklerdi! Hatta kulaktan kulağa başka bir söylenti dolaşıyordu. Asıl emir Müslümanların peygamberinin mezarının yağmalanmasıydı!

Bu savaşçılar gemilerini terk ettikten kısa bir süre sonra el-Adil’in birlikleri tarafından yakalandılar. Elbette onları korkunç bir son bekliyordu. Bütün İslam şehirleri ayaktaıdı. Ortalık muazzam bir öfkeyle kavruluyor, bu öfke Selahaddin’i bile tedirgin ediyordu. Yüz yetmiş esir gruplara ayrıldılar. Her bir grup değişik şehirlere gönderildi. Buralarda şehrin en büyük meydanında öfkeli kalabalıkların gözleri önünde idam edildiler. Bu sonuç dahi artık yaydan çıkan oku durduramayacaktı.

Reynald Kerak’ta oturmuş gülüyordu. Sonunda başarmıştı!

“Peki, senden daha güçlü bir düşmana açık açık saldırı yapmak aptallık, hatta intihar değil midir?”

Çocuğun bu soruya nasıl olup da vardığını anlayamamıştı Süleyman.

Balık tutuyorlardı çok da büyük olmayan bir gölde. Aslında tuttukları filan da yoktu, tutuyormuş gibi ellerinde oltalarıyla oturuyorlardı.

“Kimisi böyle düşünür,” dedi çocuğa.

“Ya sen?” diye ısrar etti Cafer.

“Her zaman için sana söyleyebileceğim bir doğru yok bu konuda,” dedi Süleyman. “Kimisi böyle durumlarda susmayı, düşmanlığı belli etmemeyi ve içinden beddua etmeyi öğütler. Allah’ın bu bedduayı duymasını bekler.”

“Allah her şeyi duyar ve görür diyen sen değil miydin?”

“Yok,” dedi Süleyman telaşla, “o manada duymaktan bahsetmedim. Yani O’nun bildiği en iyisidir. Duyar da hani gereği ne olur, onu O bilir.”

“Peki ya Allah hiçbir şey yapmazsa ve bu da bir sınavsa?”

“Kimisi de der ki; güç önemli değil, önemli olan Hak’tır. Hak’lı olmaktır. Bir kişi de olsan düşmana saldırıyorsun. Aslında saldırmadan da gerçek gücünü asla anlayamazsın!”

VÜCUT İKLİMİ

1185 yılı boyunca, Fırat'tan fazla uzaklaşmamaya dikkat etti Selahaddin. Cüzzamlı bahtsız kral mayıs ayında, henüz yirmi üç yaşındayken ölmüş, böylece Haçlı dünyası büyük bir kargaşa ve iç iktidar kavgasına düşmüştü. Onlar bu haldeyken, hep düşünüyordu ki kurduğu ümmetin birliğini sağlamakla meşgul olabilirdi. Yakında Fırat'ın öte yakasına ve Musul'a bir kez daha yönelmesi gerekeceğinin hesabını yapıyordu.

Sonbaharda hâlâ Mezopotamya yöresindeydi. Kasım sonlarına doğru bir büyük halsizlik hissetmeye başladı. Harran civarındaydılar. 3 Aralık 1185 günü ise, muhafızlarının gözü önünde atının ensesine doğru büküldü, sonra ayakları üzengilerden kaydı ve yavaşça atının ayaklarının dibine yığıldı. Kaldırıp tahturevana yatırdıklarında vücudu ateşler içindeydi. Anlaşılmaz kelimeler ve cümleler çıkıyordu ağzından. “Kimse duymasın!” cümlesi anlaşı-

labilen birkaç cümleden biriydi. Sonradan gelişen olaylar, “Keşke o cümle de anlaşılmadan kalsaydı,” dedirtecek cinstendi. Saray tarihçilerinden biri, Şam’da bulunan el-Fadıl’a hastalığı bildiren bir mektup yazdı. Belki de Selahaddin’i çok sevdiği için aşırı bir kaygı kattı bu mektuba. El-Fadıl bu durumu bir-iki önemli adamla paylaştı. Ertesi gün Eyyubi mülkünün bütün şehirlerinde sultanlarının ölüm döşeginde olduğu, her an ölebileceği ve hatta bazılarına göre çoktan öldüğü, fakat bir kargaşa çıkmasın diye bunun ahaliden gizlendiği söyleniyor, camilerde sağlığı için dua ediliyordu.

Bütün bunlardan habersiz Harran’da yatıyordu o. Şam’daki tüm doktorları başucuna gitmişler, teşhis ve tedavi konusunda birbirlerine girmişlerdi. Bazen ağrılarınin etkisiyle inliyor, bağılıyor, bazen yüksek ateşle kâbuslar görüyor, çılgınlık atıyor, durmaksızın hızlı hızlı sayıklıyor, nihayet dili dolanıyor, boğulma tehlikesi geçiriyor, müdahaleyle bir nebze düzeliyor, dağlardan getirilen kar ve buzlarla sürekli vücudu ovuluyordu.

İsmet’i görüyordu bazen. Kendisi gibi ateşler içinde görüyordu onu da. Koşuyor, çıkarmaya çalışıyordu ateşlerden. Birlikte yanıyorlardı. Bağırıyordu o zaman. İsyankâr bir çılgık atıyordu. Vuslatın bu kadar geç olup bu kadar erken sona ermesine isyan ediyordu. Hüngür hüngür ağlıyor, sonra isyanından utanıyor, derin bir yorgunluk uykusuna düşüyordu.

Görüntüler birden tekrar başlıyordu. Kudüs’ü görüyordu. Kalın, aşılmaz gibi görünen duvarlarını, ürkütücü kulelerini görüyor, bu kulelerin en korkuncu olan Davut Kulesi’nin dibinde bir karınca gibi buluyordu kendisini. Kuleden bu küçücük karıncaya dahi kızgın yağlar dökülüyordu. Bağırıyor, bağırıyor, bağırıyordu. Bu görüntü ve seslerin bitmesini, kesilmesini istiyor, çok derinlerinde bir yerde bir varlık, varlık bile denemeyecek, ses mi, ne olduğu belli olmayan başka bir şeyle, “Bitsin artık!” diye Allah’a yalvarıyordu. Bir şekilde bilinci bu yakarmayı algılıyor, hem tanıdık hem de tümenden yabancı bu duacının hüviyetini anlamaya çalışıyordu.

İsmet Hatun ise Şam'da, yatağında aynı görüntü, ses ve acılar içinde çırpınıyordu. O da Selahaddin'i görüyor, ona ulaşmaya çalışıyor, ümitsizce "Yusuf! Yusuf!" diye bağınıyordu. Aralık ayının ortalarında haber almıştı Selahaddin'in hastalığını ve ocak ayının hemen başında yatağa düşmüştü. Hekimler uğraşıyorlar, fakat hastalığı sakinleştiremiyorlardı. Nihayet 25 Ocak'ta sakinleşti İsmet. Sanki onun içinden yakaran varlığın "Bitsin artık!" dileği kabul edilmiş gibiydi. Hekimler hüznün ve çaresizlikle birbirlerine baktılar. Hepsisi, bunun hemen ölüm öncesinde ortaya çıkan huzur hali olduğunu anlayacak kadar tecrübelilerdi. Ne güzel, ne asil bir huzurdu bu! 26 Ocak 1186'da İsmet Hatun huzur içinde, aldığı emaneti sahibine geri verdi. Yüzünde sadece Yusuf'una bakarken beliren gülümseme vardı. Şam'da babasının yanına gömülürken dahi Selahaddin'in hiçbir şeyden haberi yoktu. Aslında haberi olabilecek hali de yoktu.

"Bahar dalı" toprak altına girerken, onun içindeki varlık yahut her neyse, "Bitsin artık!" diye yakarmasını sürdürüyordu.

Sonra, birkaç gün sonra bu yakarmanın seyrekleştiğini hissetti. Bu, beyninin, aklının yahut onları temsil eden her ne idiye, onun hissettiği bir şey değildi. Bu daha çok bacaklarının, kasıklarının, midesinin, bağırsaklarının hissettiği bir şeydi. İçinde hayvana ait ne varsa bu mücadeleyi kazanmış gibiydi. O hayvan çok derinlerde bir yerde, önce çok kısık bir sesle bir zafer çılgılığı atmıştı, şimdiyse bu ses hızla yükseliyordu. "Bitsin artık" cümlesi duyulmamaya başladı, sonra da tümünden kesildi.

"Susadım!" "Acıktım!" ve "Çok yorgunum" geldi sırasıyla. Su, çorba verdiler, odasını kararttılar, günlerce uyudu.

Şubatin başlarıydı. "El-Adil'i çağırın gelsin," dedi. Bakıcıları kararsızlık geçirdiler. Bu gerçek bir emir miydi, yoksa bir hastanın sayıklaması mı? Emir daha keskin bir tonda tekrarlanınca "Allah'a şükür," dediler. Efendi geri dönmüştü!

Selahaddin tümüyle kendisine geldiğinde ilk duyduğu haber, amcaoğlunun, evet, babasından bile çok sevdiği Şirkuh Amca-

sının oğlunun, o hastayken tahtını elde etmeye çalıştığı oldu. Nasireddin bu amaçla Suriye'ye ordu yığmaya kalkışmıştı. Bu meseleyle Kadı el-Fadıl ilgileniyordu ve Selahaddin'e yazdığı mektupta şöyle diyordu:

“Efendimiz, bazıları ne yapsınlar, ellerinden başka bir şey gelmez. Tabiatları böyledir. Kaplumbağanın sırtında nehri geçmeye başlayan akrebin hikâyesini bilirsiniz. Kendisini tutamaz, sokar hayvancağızı da ikisi birlikte ölürler. Biri zehirden, biri boğularak. İnşallah bu da kendi zehrinde boğulacaktır!”

Mart başında Nasireddin'in yediği bir yemekten sonra fenalaşıp aniden öldüğü haberi geldi Harran'a. Anlaşılan el-Fadıl, hanedandan birinin kanının dökülmesini istememiş, meseleyi akrebin kendi yöntemiyle halletmişti.

Büyük bir tuhaflık seziyordu yine de Selahaddin. Elbette bu kadar sevilen bir amcanın oğlunun böyle bir davranış içine girmesi herkesi olumsuz etkiler, tuhaf davranmalarına yol açabilirdi. Ama bu kadarı da fazlaydı. İşte cezasını bulmuştu. Bundan başka bir cezası olacaksa, o da Allah'ın bileceği bir şeydi. Selahaddin'in hissettiği tuhaflığın ölçüsü daha büyük bir şeye işaret ediyordu. Evet, kardeşi el-Adil de dahil olmak üzere herkes ondan bir şey saklıyordu. Bu sakladıkları sır her ne idiye sıradan değil, büyük bir sırdı.

Mektupçusu İmadeddin'den öğrendi bunu. Ancak canıyla tehdit ettikten sonra. İki eli kasıklarında oturdu yere. Gecelik entarisi ateş gibi yapışmıştı üzerine. Sağını solunu çekiştirdi.

“Çık! Çık! Çık!” diye bağırdı İmadeddin'e. Bütün gün öylece oturdu. Çorba getirene terlik fırlattı, kovaladı. El-Adil yanına girmeye çalışınca öteki terliğini fırlattı. Sabaha kadar kendi kendine konuştuğunu, çığlıklar attığını, “İsmet!” “Hatunum!” diye bağırdığını duydular. Züleyha'sız bir Yusuf artık ne yapabilirdi ki?

“Dünyadaki en büyük ırmak hangisidir?” diye sordu Cafer.

“Seni tam akıllı zannetmeye başladığımda aptallığın ortaya çıkıyor,” dedi Süleyman, “elbette Fırat’tır, aptal evladım!”

Biraz sustu ırmağa bakarak. “Hem öyle büyüktür ki, dünyanın neresinden olsa görünür.”

“Attın şimdi,” dedi laubali bir şekilde Cafer. Ters ters baktı Süleyman.

“Ben hiç görmedim ki Fırat’ı,” dedi çocuk.

Hafifle sert arası bir tokat attı ensesine Süleyman.

“Sen rüyada hiç ırmak görmedin mi?” diye sordu.

“Gördüm,” dedi çocuk.

“İşte!” dedi Süleyman, “o gördüğün Fırat’tır.”

MECLIS

Şam'a döndüğünde bir arayış içine girmişti. Bir şey arıyor, ama ne aradığını da bilmiyordu. Kırk dokuz yaşındaydı artık ve "Bir kırk dokuz daha olmaz," diyordu kendi kendine. İsyana dönüşmesin diye de, "Allah bilir elbette!" ilavesini yapmayı unutmuyordu. İşte İsmet, elli yaşında gitmişti. Kim bilir nerede ve nasıldı, ne hissediyordu ruhu? İşte Nasireddin hırsının kurbanı olmuştu. Kendisiyle aynı yaşıydı. Humus yetmemişti ona, hepsini, her şeyi istemişti. Nasireddin'le pek yakın değillerdi, özel bir yer işgal etmezdi Selahaddin'in gönlünde, fakat onun için çok değerli olan Şirkuh Amca'nın ruhuna mutlaka acı vermişti bu durum. Hastalığı boyunca ölümle oynayışını hatırlıyor, kayıplarını düşünüyor ve hayatının artık yeni bir evresinin başladığını hissediyordu. Ne yapacağını bilemez halde oraya buraya saldırı-

yordu şimdilik. Kütüphanede sıkılıyor, satrançta sıkılıyor, hareme girmek dahi istemiyordu. Hali olsa belki çevgan onu kurtarırdı, ama ona da hali yoktu.

Şam'a uzaklardan, Endülüs'ten bilgin bir kişinin geldiğini duyduğunda hemen huzuruna getirilmesini emretti. Söylendiğine göre İbn Cübeyr adındaki bu şahıs hem ünlü bir tarihçi hem de seyyahı, mutlaka Selahaddin'in zihnine farklı bir rüzgâr getirirdi.

"Gel bakalım âlim kişi," dedi, huzuruna getirdikleri ufak tefek ve belli ki az da olsa ürkmüş, kendi yaşlarındaki esmer adama. Kendisinden bile esmer olan bu adamı ilk görüşünde yüreği ısınmıştı.

"Yok, yok, otur, bak şu mindere geç, biz âlimleri ayakta bekletecek hükümdarlardan değiliz. Uzaklardan, Endülüs'ten geldiğini duyunca, elbette bu kişiden öğreneceklerimiz vardır, gelsin sohbet edelim dedik. İnşallah rahatsızlık vermedik," dedi.

"Estağfurullah efendimiz," dedi Cübeyr kısıp bir sesle, adeta hırıltılı konuşuyordu. "Bize ancak şeref olur sizinle sohbet. Dili-miz döndüğünce efendimizi cevaplandırırız."

"Endülüs'te durum nedir? Bütün Mağrip'i kervanla geçip geldiğine göre, yol boyunca durum nedir? Önce bunları merak ederiz!"

"Sultanım, Endülüs'te durum buradakinden kötüdür. Burada siz varsınız. Orada hiç kimse yoktur. Hristiyanlar her gün yeni bir toprak daha almakta, her gün müminleri bir geri, bir geri eski topraklarına atmaktalar. Bizim ise bütün derdimiz kendimizle. Bu haldeyken bile emirler birbirleriyle çatışmaktalar. Bu hal bütün Mağrip'i de etkiliyor. Ticaret bir zamanlar çok canlıydı, şimdi bütün yollar el değiştiriyor. Endülüs'ün ticareti güneye değil, kuzeye dönüyor. Korsanlık artıyor bütün kıyı boyunca. Öyle bir illet ki bu, önce kendilerine 'Deniz Gazisi' deyip ortaya çıkanlar, sonra kâfir olsun, mümin olsun bütün ticareti vuruyorlar. Sultanım fakiri bağışlasın, fakat sanki büyük bir fırtına var ve bu fırtına

bize karşı esiyor. Neden böyle diye hep kendi kendime soruyorum, fakat cevabını bulamıyorum. Bazen birkaç rüzgâr esiyor bizim tarafımızdan, umutlanıyorum, beklediğim fırtına geliyor diyerek, ama rüzgâr çıkıyor, yelkenlerimiz şişer gibi oluyor, sonra onlar da kesiliveriyorlar.”

“Bizden nasıl bahsedilir? Oradan burası nasıl görünür?”

“Başta sizin adınız duyulduğunda efendimiz, herkes pek bir ümitlendi. Önce Melik Nureddin’in adı, sonra sizin adınız bir müjde havası yarattı.”

“Niçin başta dedin? Şimdi değil mi?”

Sustu Cübeyr. İtaatkâr bir tavırla iki eli iki dizinde oturdu ve önüne baktı.

“Tamam,” dedi Selahaddin, “tamam, sana söz veriyorum, söylediğin hiçbir şey ceza nedeni olmayacak.”

Derin bir nefes aldı Cübeyr, sultanlarla konuşmanın en zor yanı buydu, onların inandığını yahut duymak istediğini söylediğinizde, bu adam dalkavuk derlerdi içlerinden ve söylenene değer vermezlerdi. Doğru bildiğinizi söylediğinizde ise, en hafifinden saygısız, en ağırından hain olurdunuz ki, Allah korusun!

“Efendimiz, yıllardır bir cihat sözü almış gider. Hem burada hem Endülüs’te cihat der, her gün toprak kaybederiz. Toprak kaybettikçe birbirimize düşeriz. Burada yıllardır cihat deniliyor, rahmetli Melik İmadeddin zamanında alınan Urfâ dışında, iki küçük kale verilmiş, üç küçük kale alınmış, başka görünen bir şey yoktur. Fakir zaman zaman kendime sorarım; acaba bu kadar medeniyet bize fazla mı geldi diye. İpekli, bin bir çeşit kokular, yemekler, sabunlar, yağlar, dünyayı bulurken kendimizi mi kaybettik? Bir zamanlar Tarık bin Ziyad devrinde, Allah ondan razı olsun, kâfirlerin başına gelen şey yoksa şimdi bizim mi başımıza gelmekte? Bağışlayın beni efendimiz, orada da en hırs ve imanla Franklar yahut Normanlar çarpışıyor, sonradan Hıristiyan olanlar yani. Burada da işte belli, Türkler, Kürtler, sonradan Müslüman olanlar. Sizce de bu işte bir iş yok mudur?”

“Yani İbn Cübeyr, ne demek istersin?” diye sordu. Bahis ilgisini çekmişti.

“Yani şu efendimiz, önce Melik Nureddin ve sizin için de herkes bir Tarık bin Ziyad’dır diye düşündü, ama maalesef şimdi durum farklıdır. Seneler gelip geçiyor ve kâfirler bizi her yönden sıkıştırırken biz ipeklilerle dolaşıp duruyoruz.”

“Fakat sence birliği sağlamadan onlarla savaşmak ve zafer ummak beyhude değil mi?”

“Belki de efendimiz, birliği zaferden ummak daha doğrusu değil midir? Üstelik kâfirler de birlik içinde değil ki! Hem sormamız lazım, niçin zafer için bizim onlardan daha kalabalık olmamız gerekiyor?”

“Birliği zaferden ummak dersin, öyle mi?”

“Öyle efendimiz. Düzünü deneriz senelerdir. Olmazsa tersini deneriz. Bir de öyle olsun.”

“Yani?”

“Yani efendimiz, müminlerin ruh halini değiştirecek bir şey gerek. Böyle bir zafer. Büyük bir lokma. Rüzgârı fırtına yapacak bir şey. Mescid-i Aksa’dan Mi’raç’a çıkmak gibi bir şey efendimiz. Hastalıktan yeni kalkmışsınız. Allah korumuş, vadeniz gelmemiş. Ama canınızı alsaydı Azrail, şimdi hangi hükümdarın ufkuna sığardı bu iş? Hangi hükümdar, sizden başka kim, Kudüs’ü ufkuna sığdırabilirdi?”

“Biz Kudüs’ü de, Antakya’yı da, Konstantiniyye’yi de sığdırırız da ufkumuza, sadece bizimle olmuyor bu işler İbn Cübeyr. Bir küçük kaleyi kuşattık. Alamıyoruz. Tünelimizi tutuşturdular. Göz göre göre, günlerce süren emek boşa gidecek. Askere ‘Söndürün!’ deriz, öyle bakarlar. ‘Bir tulum su getirene bir dinar!’ dedik, hemen sönüverdi yangın. Hepimiz mi kaybettik şerefimizi, bu kadar mı alçaldı ruhumuz?”

“Yakın şu gemileri, demişti Tarık. Arkasına bile dönüp bakmamıştı yaktılar mı diye. Yakıvermişlerdi. Oturup bu mesele ne-

dir, onu düşünmek lazım efendimiz. Fakire soracak olursanız, Tarık'ın askerleri biliyordu ki, tam bir adalet vardır Tarık'ta. Tam adaletin olduğu yerdir, herkesin canla başla uğraşacağı, ateşe gireceği yer.”

“Yani? Yani biz de adaletsizlik mi görürsün?”

“Hâşâ efendimiz! Herkes sizin cömertliğinizi de bilir, mütevazılığınızı da. Fakat Tarık'ın bütün komutanları da öyleydi. Tarık'ın devri öyleydi.”

“Bir yere ayrılma İbn Cübeyr, emir vereceğim, sana yatacak yer gösterecekler. İstirahat et. Akşam yine gel, burada görüşeceklerimiz var.”

Akşam olduğunda küçük bir meclis toplamıştı Selahaddin. El-Fadıl, el-Adil, İbn Cübeyr ve el-Efdal vardı bu mecliste. İştahı yerine gelmemiş olsa da, kuş sütünün eksik olduğu bir sofraya hazırlanmış, “Yemesem de iştah neymiş seyredirim,” demişti.

İbn Cübeyr'in böyle önemli bir sofraya davet edilmesinin yarattığı besbelli kıskançlığa aldırmadı Selahaddin.

“Birlik mi zaferi, zafer mi birliği getirsin? İbn Cübeyr der ki: Denediniz olmadı. Şimdi tersini yapın. Sizin için herkes saltanatını genişletmek ister, başka bir derdi yoktur diye düşünür. Cihat sadece bahanesidir derlermiş. Aynen böyle der. Sizler ne dersiniz?”

Herkes dağarcığındakini döktü ortaya. El-Fadıl daha hazırlıkların olgunlaşmadığını, Dimyat'a pirince gidenin, eldeki bulgurdan olabileceğini, tabii ki bekâra karı boşamanın kolay olduğunu, sırtında yumurta küfesini taşımayanın rahat olacağını söyledi. El-Adil kadiyla aynı görüşü paylaştı. En gençleri olan el-Efdal, İbn Cübeyr gibi düşünüyordu.

“Kâmil hazırlık, kâmil bir müddet gerektirecektir,” dedi babasına, “böyle bir müddete bir insan ömrü yetmeyebilir. Ne manası kalır o zaman zaferin de, cihadın da? Tarık böyle düşünseydi Endülüs mü olurdu?”

O gün kendisinden sonra kimin hükümdar olacağına da karar verdi Selahaddin; el-Efdal olacaktı bu. Büyük oğlu. Verdiği cevap yetmişti babasına.

“Büyük savaş için hazırlanın. Perakende oylanmak yok artık. Hedefimiz el-Aksa’da namaz kılmaktır!” dedi.

“İnsanlar niçin savaşıır?”

“Savaşmak bir zanaattır, Cafer. Nasıl demircinin, çalgıcının, şairin, berberin bir zanaatı varsa, nasıl fırıncı ekmek yapıyorsa, biz de oturup afiyetle yiyorsak, hükümdarların zanaatı da savaşmaktır.”

“Seni anlayamıyorum. Demirciyi, şairi, fırıncıyı anladım. Ben çok severim taze somunu. Peki, savaşı kim afiyetle yiyebilir ki? Neye yarar savaş?”

“Hükümdarlara herhalde. Baksana onlar ister savaşı. Durmadan çıkardıklarına göre, bir bildikleri vardır.”

“Fırıncıyı, demirciyi, şairi anladım. Peki, hükümdarlar kime lazım?”

“Bunu herkese sorabilirsin, ama bir hükümdara sorma olur mu?”

HATTİN'İN BOYNUZLARI

“Sultanım hiç paranız kalmadı, hiç olmazsa bir miktar şahsi kara gün parası saklasaydınız,” dedi el-Fadıl, Selahaddin’e. Bütün kaynaklarını seferber etmişti sultan. Mısır’ın, Suriye’nin tüm kaynakları yeni ordu için bir araya getiriliyordu. Hazineler sonuna kadar açılmış, altın ve gümüş eşyalar eritiliyordu.

“Yahu el-Fadıl, ben parayı ne yapacağım? Sen hiç beni pazarda alışveriş yaparken gördün mü? Suyu altın kâse yerine bakırdan içsem ne olur, değer mi kaybederim? Görmüyor musun demirci, at tüccarı, kuşatma mühendisleri, erzak tüccarları hepsi para isterler, para almadan kimse bir adım atmaz. Para döndürür olmuş bu âlemi. Bulacağız vereceğiz. Yalnız bu işte bir tuhafılık var, biliyor musun? O demirci, atçı, tüccar, onlara ne zaman sorsan cihat der başka bir şey demezlerdi. Şimdi biz cihat diyoruz, onlar para diyor. Sence de bu işte bir tuhafılık yok mu?”

Hazırlıklar bütün hızıyla sürerken, 1186 yılında Reynald tekrar ortaya çıktı. Kahire'den Şam'a giden bir Müslüman kervanı yağmalandı. Selahaddin eline geçen fırsatı iyi değerlendirmek istiyordu. Tümüyle meşru zeminde kaldı. Şimdi artık muradına ermiş ve Kudüs kralı unvanını elde etmiş bulunan Lusignan'lı Guy'a bir mektup yazdırdı. Aralarında kendisinin bildiği kadarıyla bir ateşkes olduğunu, eğer kendisi doğru biliyorsa, bu kervanı yağmalayan Reynald'ın cezalandırılmasını, yağmalanan malların geri verilmesini ve baskın sırasında öldürülen iki muhafızın cesetlerini ve onların ölümleri için tazminat istediğini bildirdi.

Aldığı cevap tam da istediği türdendi. Guy çaresizliğini bildiren bir cevap verdi. Bu konuda bir şey yapamazdı. Selahaddin ateşkesin artık sona ermiş bulunduğunu memnuniyetle bildirdi Kudüs kralına.

Mısır, Suriye, Diyarbakır, Cezire, hatta Yemen'den toplanmış muazzam bir ordu 1187 yılının ilkbaharında harekete geçti. Hepsi pek çok savaş görmüş on iki bin tecrübeli süvari ve otuz bin yayadan oluşan bu ordu yüzyıllardır bu bölgede görülen en büyük orduydü. Birlikleri toplamak, bir araya geldiklerinde düzene sokmak ve talimatları vermek el-Efdal'in göreviydi.

Nisan ayında bu koca ordu bir sarı başlıklar ve bayraklar deryası halinde yürüyüşe geçti. Ürdün topraklarına girdi ve burada halen Mısır'dan gelmekte olan yeni birliklerle güçlendi. Haçlıların tarlalarındaki ürünler sistemli olarak yok ediliyor, böylece Müslümanlar tarafından açık alana çıkmaya zorlanıyorlardı. Kerak ve Montreal Kalelerinin uçsuz bucaksız manzaraları, artık nüfusu kalelere sığınmış köylerin ve bir zamanlar yeşil olan tarlaların siyahlığından ibaretti.

İlk çatışma Gökbörü'ye nasip oldu. Uzun süredir Selahaddin'e sadakatle hizmet eden bu Türk komutan keşif için Safuriya yöresine gitmişti. Burada birden kendisine baskın veren şövalyelerle savaşa tutuştu. Hospitalier tarikatı üstadı bu çatışmada öldü, Templar üstadı son anda büyük zorlukla kaçabildi. İlk çatışmada

yüzün üzerinde şövalye kaybetmek Haçlılar için şanslı bir başlangıç sayılmazdı.

Nihayet mayıs ayında ordunun tüm unsurları Havran'da bir araya gelmişti. Savaş divanında ordunun sağ kanadına Selahaddin'in her zaman asi, fakat gerçek bir savaşçı olan kuzeni Takiyeddin'in, sol kanadına Gökborü'nün ve merkeze de kendisinin komuta etmesi kararı verildi. 27 Haziran 1187'de ordu Filistin'i işgale başladı.

Haçlılar Selahaddin'in bu büyüklükte bir ordu toplayabileceğini tahmin etmemişlerdi. Dehşete düşmüşler, aralarındaki bütün kavgaları ertelemiş, tüm olanaklarını seferber etmişlerdi. Köy köy müfrezeler çıkarılmış, savaşabilecek bütün erkekler toparlanmıştı. Sandıklar açılmış, çevrede ne kadar paralı asker varsa kirallanmıştı. Manastırlar dolaşılıyor, yarı deli keşişler, onların hac uğruna ölmeye can atan yarı aç yarı tok talebeleri sürüler halinde bir araya getiriliyordu. Bütün bu uğraş, sonucunda Outremer'in her zaman hissettiği en büyük zaafi olan nüfus yetersizliğini ortaya koyacak şekilde, bin iki yüz ağır süvari ve yirmi bin piyadeden oluşan bir ordu ve yine iki bin kadar paralı Türkopol* anlamına geliyordu. Bütün bu ordu tam merkezine, Hazreti İsa'nın gerildiği çarmıh olduğu söylenen "Gerçek Haç"ı almış, Safuriya'da toplanmıştı.

Selahaddin, savaşı Safuriya'da kabul etmek istemiyordu. Guy'ı kendisine daha uygun bir yere çekmek için durmaksızın ordusuna manevralar yaptırıyordu. Nihayet 2 Temmuz 1187'de doğru yeri buldu. Hemen yakınlarındaki Taberiye kasabasına saldırdı. Burada Trablusşam kontu Raymond'un karısı Lady Eschiva bulunmaktaydı ve saldırı üzerine muhafızlarıyla birlikte kaleye sığınmıştı. Onun bu durumunu bildirmek için gönderdiği haberciler ise, Selahaddin'in kurnaz ve alaycı bakışları altında Müslümanlara görünmeden (!) kaçabilmişlerdi!

---

* Hristiyan Türk paralı askerlere verilen genel ad.

Haçlı karargâhında ilginç bir tartışma başladı. Karısı kuşatılmış bulunan Raymond ısrarla bunun bir tuzak olduğunu, Selahaddin'in kendilerini orada zevkle karşılayacağını, karısının en kötü ihtimalle esir alınacağını ve fidye isteneceğini, bu fidyenin ödenebileceğini, canı ve namusundan ise emin olduğunu söyleyip duruyordu.

Oysa Reynald, bu durumu çılgınca bir saldırı fırsatı olarak görüyor, her zaman düşmanı kabul ettiği Raymond'u aşağılama bahanesine dönüştürüyordu.

“Sen karını dinsizlerin eline terk edebilirsin, belki de ondan sıkılmışsındır, fakat biz şerefli şövalyeler Hristiyan bir hanımefendiyi dinsizlerin eline bırakamayız!”

Çekilen kılıçlar, ancak Kral Guy'ın müdahalesiyle kınlarına sokuluyordu. Guy iç çekişmelerde, ani kalleşlikler için, saray darbesi vesaire cinsinden baştan aşağı seviyesiz tüm işlerde Reynald'a sonuna kadar güvenirdi. Fakat ince strateji, yaratıcı zekâ gerektiren işlerde Reynald'ın fikrine değer vermezdi. Safuriya'da kalmaya karar veriyordu ki, sahneye Reynald kadar savaş aşkı yolunda aklını yitirmiş biri ortaya çıktı. Bu, daha pek kısa bir süre önce Gökbörü'nün elinden zorlukla kurtulan ve gururu incinen Templar üstadı Ridefort'lu Gerard'ın ta kendisiydi. Raymond'un son çabaları da sonuç getirmedi.

3 Temmuz 1187 sabahı Haçlı ordusu yürüyüşe geçti. Bunu haber alan Selahaddin ordusunu Hattin Boynuzları denilen tepelere yerleştirdi. Taberiye kasabasında iyi mevzilenmiş bir birlik bıraktı ve sağ ve sol kanatlardan iki süvari birliğini hızla Haçlıların muhtemel kaçış yollarını tutmak için düşmanın gerisine yolladı.

Ölüm oyunu başlamıştı. Temmuz sıcaklığında, yakınındaki kaynaktan ve Ürdün vadisinden sürekli bir zincir oluşturan deve kervanlarından taze sularla sulanan Selahaddin'in ordusu, sabırla bekleyebiliyordu. Selahaddin, susuzluğun karamsarlık, karamsarlığın umutsuzluk ve umutsuzluğun da insan ruhunda bozgunu beslediğini gayet iyi biliyor, zaferin en azından yarısının bu yolla

kazanılmasını bekliyordu. Haçlıların yolları üzerinde hiçbir ciddi su kaynağı yoktu. Taberiye Gölü'ne ulaşmaları gerekiyordu.

Kral Guy büyük bir hata yaparak elindeki belki son galibiyet fırsatını kaçırdı. Taberiye'ye doğru büyük bir hücum emri vermek ve ordusunu suyla buluşturmak yerine, fırın gibi sıcak bir ortamda geceyi geçirmeye karar verdi. En yanlış kararını verdiği anda çok kararlıydı. "Hemen saldırmalıyız," diyen komutanlarına "Orduyu dinlendireceğiz," diyor, temmuz gecesinin yakıcı sıcağında susuz bir dinlenmenin nasıl bir dinlenme olacağını ise düşünemiyordu. Sabahın ilk saatlerinde savaşı bekliyordu. "Dinlenmiş" ordusu ağızları kurumuş, damakları şişmiş, boğazları yanar, bütün hareketleri yavaşlamış bir şekilde sabahı karşıladı.

Selahaddin bu beklentiyi de boşa çıkardı. Zaman onun için işliyordu. 4 Temmuz 1187 sabahı Selahaddin'in hiç acelesi yoktu. Hele öğlen güneşi tepeden dik ışınlarını göndermeye başlamıştı! Ordusuna sürekli su dağıttırıyor, susuzluktan kavrulan Haçlılar, tepelerden gelen "Allahu Ekber" sesleriyle şaşkın davranışlar sergilemeye başlıyorlardı. Çıldıran biri aniden tepelere doğru hücumla geçiyor, arkadaşları onu durdurmaya çalışıyor, Haçlı safları mütemadiyen dalgalanıyordu. Öğle güneşiyle birlikte büyük çalı çırpı kümeleri tutuşturttu Selahaddin ve tepelerden aşağı duman ve ateş topları inmeye başladı. Düşmanlarının susuzluk hissini kabartmak ve ateş kümeleriyle saflarını dağıtmak zorunda bırakmak istiyordu. Tepelerden her bir ateş topu indiğinde, düzenli Haçlı safları dağılıyor, sonra ateş topu geçince tekrar düzene giriyor ve defalarca tekrarlanan bu hareketler, güçlerinin sürekli azalmasına yol açıyordu.

"Tek bir Müslüman askeri fazladan ölecek olsa bunun hesabını ben vereceğim," diyor, hiç acele etmiyordu.

Okçuları da hiç acele etmiyor, hedef bolluğunu ok bolluğuyla bekliyordu. Sabah saatlerinde kırk bin ok dağıtılmıştı okçulara. Böyle bolluğu görmemişlerdi hayatları boyunca, atacak ve yine atacaklardı! Ellerini tutan olmayacaktı!

Düşman sol kanadında yer alan Trablusşamlı Raymond ve İbelin’li Balian, askerlerinin sıcağın ve sinir bozukluğunun etkisiyle dağılmak üzere olduğunu fark ederek Takiyeddin’in sağ kanadına hücumla geçtiler. Kısa sürede bunun imkânsız bir girişim olduğunu anlayarak kaçmaya başladılar. Takiyeddin Selahaddin’in flamalarına baktı ve takip etmesini istemediğini anladı. Raymond ve Balian’ın peşine düşülmeyecekti. Kaçanların arkasından bakarken İmadeddin Zengi’nin şu sözünü hatırladı Selahaddin: “Düşmanını kahretme, onda bir nefes bırak, olur ki bir gün yeni bir düşman karşısında o eski düşmanına ihtiyacın olur.”

Haçlı ordusu her an eriyordu. Savaşta çok bir temsile benziyordu her şey. Susuzluktan çıldıranlar sersemce hareketler sergiliyor, henüz o derece susamış olmayanlar da diğerlerine bakarak az sonra kendi başlarına gelecek olanı gördüklerinden, susuzluğun kendisinden değil, fakat duygusundan, delice davranışlar sergiliyor, bir kişi, elli, bazen yüz kişiyi panik içinde peşinden kaçmaya sürüklüyordu. Susuzluk sanki beden bulmuş, devasa bir canavara dönüşmüş, peşlerine düşmüş kovalıyordu.

Guy ve Reynald, ellerinde kalan son savaşçılarla, kayalıklardan oluşan ve bazı kale kalıntılarının desteklediği bir doğal çanakta savunmaya geçtiler. “Gerçek Haç,” kalın kerestelerden yapılmış, muazzam büyüklükte, sekiz öküzün çekebildiği bir arabanın üzerine dikilmiş olarak tam ortalarında idi. Guy’ın çadırı haçın tam önündeydi. Haçlılar kahramanca, ancak ümitsizce çarpışıyorlardı. Dört bir yandan saldırıya uğruyor, baştan aşağı kırmızıya boyanmış gövdeleriyle inatla ayakta kalmaya çalışıyorlardı. Bir an düşmanlarını püskürtünce canlanır gibi oldular, yavaşça toplanıp örselenmiş saflarını düzenlediler. Mağrur görünüyorlardı. Az sonra cennete gidecek yahut şu an imkânsız görünse de zafer kazanacak savaşçıların gururu içindeydiler. Bağırmadan, küfretmeden, kanlar içinde kalmış üst başlarına aldırmadan aniden hücumla geçtiler. Selahaddin’in tüyleri ürperdi. Ölüm bu ka-

dar mı çekiciydi bunlar için? Aynen böyle düşündü Haçlı atlıları askerlerinin ilk saflarını ezer ve parçalarken. Sinirlendi ve hatta bir an, çok kısa bir an için endişelendi. Hücum borularını çaldırttı, davullara delice vurdurttu. Takiyeddin ve Gökbörü'nün memluklarının Hızır gibi yetiştiklerini, atların birbirine karıştığını, Haçlıların kalan son güçlerinin ve umutlarının tükendiğini, adım adım gerilediklerini gördü.

El-Efdal'in kabı kabına sığmıyordu. Atı durmadan zıplıyor, oynuyor, yerinde duramıyordu. "Baba kazandık!" diye bağırdı birden. Sert bir sesle azarladı oğlunu Selahaddin. "Sus çocuk!" dedi Guy'ın çadırını göstererek. "O çadır ayaktaiken kazanmış olamayız!"

Cümlesi bittiği anda çadırın yıkıldığını gördüler. Ellerini gökyüzüne açtı Selahaddin ve bütün gücüyle bağırdı: "Allahu Ekber!"

Müslümanları bile ürperten sahne ise "Gerçek Haç"ı ele geçirdiklerinde meydana geldi. Yüz, belki yüz elli şövalye güçlerinin sonuna gelmişler, yine de iki elle tuttıkları uzun kılıçlarını çılginca savuruyorlardı. Sonra "Gerçek Haç"ı Müslümanların iterek ve çekerek hızla götürdüklerini gördüler. Dev gibi adamlar birden ellerindeki kılıçları, yıldırım çarpmış gibi sağa sola atmaya başladılar. Sonra kendilerini yerlere attılar. Ağlıyor, bağırıyor, dövünüyorlardı. Yerlerde yuvarlanıyor, böğürmeye benzeyen ve muazzam bir acıyı dışa vuran insanlık dışı seslerle Tanrı'ya, niçin kendilerine böyle bir ceza verdiğini soruyorlardı. Bu sahne karşısında Müslüman savaşçılar dahi kılıçlarını indirdiler, sessizce, adeta acıyarak, ellerinden bu acıyı dindirmek için bir şey gelmek-sizin, bu çırpınan devleri izlediler. Savaş şimdi bitmişti.

Komutanları ve en yakınlarıyla çadırında oturuyordu Selahaddin. Akşam çökmek üzereydi. Bekliyordu. Çok beklemişti ve şimdi az kalmıştı. Bu az, ona çok geliyordu. "Sadece ikisini getirin, demişti adamlarına, "diğerlerini sonra düşünürüz. Bana kralı ve Reynald'ı getirin!"

Elleri bağı, boyunlarında iplerle, hayvanlar gibi sürüklenerek getirildiler. Bir el işaretiyle bağlarını çözdürdü. Temmuz sıcaklığında bütün gündür susuzdular. Selahaddin bir kâse su uzattı krala. Guy içti ve kâseyi Reynald'a uzattı. O da içti. Sinirlenmiş gibi yaptı Selahaddin, "Suyu vererek seni affetmiştim Kudüs kralı, o suyu şeytanına vermen için vermemiştim!" dedi.

"Bana şeytan diyene bak!" diye bağırdı Reynald.

Sükûnetle soğuk bakışlarını onun üzerinde gezdirdi sultan.

"Sen alçak bir adamsın Chatillon'lu Reynald," dedi buz gibi bir sesle adeta hırıldayarak. "Hiçbir antlaşmaya uymadın, hiçbir masuma acıma göstermedin, sen alçak bir adamsın!"

"Bana hakaret etme, dinsiz! Ben Tanrı'nın bana emrettiğini yaptım. Sana acıma göstereceksem seninle niçin savaşıyorum. Ben Raymond ve Balian cinsinden değilim, kâfir! Benim cinsim ayrı. Biz ateşten yapıldık ve benim cinsim sana daha çok ateş getirecek! Beni öldürebilirsin, ama cinsim yaşayacak, bunu sen de biliyorsun. Aslında biz olmasak sen de, o Raymond gibi sözde Hıristiyan dostların da haremлерinizden çıkmazdınız. Sor kendine! Tanrı istemese ben bunları yapabilir miydim? Sen de elinden geleni yap. Ne ölümden ne de senden korkarım!"

"Kafan da çalışmıyor şövalye," dedi Selahaddin tıslar gibi bir sesle. "Allah istemese şimdi sen benim insafıma kalmış olur muydun? Senin gibi birine asla göstermeyeceğim insafıma!"

Selahaddin'in kılıcının ne zaman kınından çıktığını ve ne zaman Reynald'ın sağ kolunu omzundan kopardığını gören olmadı. Çadırda bulunanlar sadece bu hareketin sonucunu gördüler. Korkunç çığlıklar atıyordu Reynald ve anlaşılmasız küfürler savuruyor, bir yandan da yerde yatan koluna çaresizce bakıyordu. Bir göz işaretiyle, iki muhafız sürükleyerek çadırdan çıkardı onu. Dışarıdan son bir çığlık ve bir koldan daha kalın bir şeyin kesildiğine işaret eden, tok bir kılıç darbesi duyuldu. Guy titriyordu. Dehşetle çevresine bakıyor, küçücük bir kafeste bir tünekten ötekine atlayan çaresiz bir kuş gibi görünüyordu.

“Sen sakın olabilirsin Kudüs kralı,” dedi Selahaddin çok yüksek bir perdeden. “Biz krallara böyle davranmayız. Kaldı ki, o insan sıfatını bile hak etmiyordu.”

El-Fadıl kulağına eğildi hemen, “Merhamette yüce Allah’la yarışmayın efendimiz,” dedi.

İleride bu kararından belki de pişman olacaktı.

“Hiç insan öldürdün mü?” diye sordu Cafer.

Süleyman böyle bir soruyu hiç beklemiyordu. Deliye döndü.

“Sen ne haddini bilmez bir hal aldın böyle!” diyerek bağırdı çocuğa. “Bu ne biçim soru böyle, terbiyesiz! Böyle soru sorulur mu? İnsan bu. Öldürmek diyorsun. Böyle sorulur mu bu?”

Hiç istifini bozmadı çocuk.

“Soruma cevap vermek istemediğinde hep böyle hırçınlaşıyorsun. Yahut suçluluk duyduğunda,” dedi.

Uzun bir süre sustular. Burnundan hızlı hızlı soluyordu Süleyman. Nice sonra, “Evet,” dedi büyük bir utanç ve zorlukla.

“Ne hissettin?” dedi çocuk.

“Bütün insanlığı öldürmüş gibi,” dedi adam.

EL-KUDS

Kudüs kralı Guy, Hattin’e, elinde avcunda ne varsa dökerek, ileri karakollardaki askerleri, daha büyük kalelerdeki garnizonları da getirerek gelmişti. Hattin’e getirip yığıldığı, Outremer’in bütün maddi ve manevi varlığıydı. Savaşı kaybettiğinde başta “Gerçek Haç” olmak üzere hepsini kaybetmişti. Artık Outremer neredeyse savunmasız olarak Selahaddin’in önünde uzanıyordu.

El-Adil ve Gökbörü gibi komutanlar bu fırsatın derhal değerlendirilmesinden yanaydılar. Ordudan büyücek kollar çıkarılmasını, aynı anda pek çok merkezin hazırlıksız yakalanmasını tavsiye ediyorlardı. Taberiye zaten savaştan hemen sonra teslim olmuştu. Selahaddin’in ordusunun üst ya da orta düzey komutanları şehrin önüne geliyor ve ahaliyi temsil eden bir heyetle görüşmek istediklerini bildiriyorlardı. Heyete söyleyecekleri kısa ve özdü:

“Şehirde cizyenizi” ödeyerek bizimle birlikte barış ve güven içinde yaşayabilirsiniz. Bunu istemiyorsanız eşyalarınızı, kadın ve çocuklarınızı alıp şehirden çıkmak için size kırk gün süre tanırız. Bu kırk günde ve çıkarken sizin can ve malınıza bir zarar gelmeyeceğine yemin ederiz. Ama direnir ve şehri teslim etmezseniz, şehir üç gün yağmalanacak ve sizler de esir muamelesi göreceksiniz!”

Beyrut, Sidon, Hayfa ve Arsuf hemen teslim oldu. Aşkalon direndi, düştü. Darum, Gazze, Ramla ve Ludd teslim oldu. Sur direnişe geçti. Selahaddin ağır tahkimat arkasında kendisini savunan bu liman şehrini görünce orada oyalanmamaya karar verdi. Onun hedefi daha büyüktü. Sur maddi yahut askeri olarak belki Kudüs’ten daha önemliydi, ama Kudüs düşmanın da, dostun da kalbiydi. Tek hamleyle düşmanı kalbinden yaralayacak, dostu da Selahaddin’e koşturacak, onun tartışılmaz önderliğini sağlayacaktı. Askeri olmaktan çok siyasi bir karar aldı ve ordusunu Kudüs’e yöneltti. Kendisi için ise bu karar belki de ne askeri ne de siyasiydi. Öteki âleme, “Ben Selahaddin Yusuf bin Eyyub, Kudüs fatihi, Kubbetüssahra’nın, Mescid-i Aksa’nın kurtarıcısı! Bu şehri kâfirlerden Ömer Faruk gibi kurtardım, onun gibi adaletle girdim, şimdi beni rahmetle kabul edin,” diyerek gururla girmek istiyordu. Bu başka her şeyden daha önemli değil miydi?

Kudüs ise Selahaddin’e karşı ümitsizce hazırlanmaktaydı. Kraliçe Sbyllia, Patrik Heraklius ve en önemlisi, tecrübeli şövalye İbelin’li Balian bu direnişi hazırlamaktaydı. Çevre kasaba ve köylerin halkının da koşup Kudüs’e sığınmalarıyla birlikte şehrin nüfusu binler, hatta on binlerle ifade edilebilecek şekilde artmıştı. Bu, belki savunmanın insan gücü açısından istenecek bir gelişmeydi, ama her bir insan şehrin zaten sınırlı su ve gıda kaynakları üzerinde önemli bir baskı oluşturacaktı. Ayrıca bu binlerce insanın pek azı savaş deneyimine sahipti. Zaten çoğu ellerine kılıç almaları yasak olan serflerdi.

---

* İslam devletlerinde zimmîlerin ödemek zorunda oldukları bir vergi.

Pek çok tedbirin yanı sıra Balian'ın ilk eylemi, halkın moralini yükseltmeye yönelik gösterişli bir tören oldu. Patriğin de katılımıyla Balian şehirde on altı yaşına ulaşmış tüm soylu ailelerin erkek çocuklarını şövalye ilan etti. Artık kutsal şehri “şövalyeler” koruyacaktı! Şehrin tüm kulelerine yağ kazanları, kuşatma makineleri ve yeterli sayıda muhafız yerleştirildi. Surların zayıf görünen kısımları karıncalar gibi hızla çalışan binlerce insan tarafından onarıldı. Her gece ayinler düzenlenmeye başlandı. Şehri savunanlar yalnızca kendi hayatlarını, mal ve mülklerini savunmayacaklar, Tanrı'nın Krallığı'nı savunacaklardı. Dünyanın en kutsal toprağını savunacaklar ve eğer bu sırada ölürlerse şehit olarak doğrudan cennete gideceklerdi! Bu, aslında onların önüne çıkmış muhteşem bir fırsattı. Hiçbir Hristiyan böyle bir fırsattı, şimdi onların önlerinde buldukları gibi kolaylıkla bulamazdı. Bu fırsat mutlaka şehitlikle değerlendirilmeliydi. Şehirde bir korku havasından çok şenlik havası oluşmuş gibiydi.

Binlerce insan, kısa bir süre içinde cennete gidecek ve bu dünyanın bütün eziyetlerinden kurtulacak olmanın sevinciyle sokaklarda ilahiler okuyarak geziyor, taşkın eğlenceler bunları izliyordu.

Selahaddin'in ordusunun şehre doğru yürüyüşü de çok farklı bir havada geçmiyordu. Orduda hemen her türlü farklılık önemi yitirmişti. Zenginle fakir, Türk, Arap, Kürt, Çerkez, Farişi, Sudanlı, hepsi sanki kardeş olmuşlardı. Herkes yiyeceğin en iyisini yiyebiliyor, suyun en temizini içebiliyor, şarkılar hep bir ağızdan söyleniyordu. Ordunun ortak anlaşma dili genel olarak Arapçaydı, fakat zaman zaman diğer diller de kolaylıkla dolaşıma giriyor, ortak neşeye katılıyordu.

Bütün askerler, tıpkı Hristiyanların bildiği gibi olmasa da, biliyorlardı ki, Kudüs'ü fethederken ölen birisi şehit olur. Şehitlerin öteki âlemdeki yeri de herhalde bellidir! Surlardan dökülen bir kazan kızgın yağ, aynı anda on kişiyi, bir kaya aynı anda üç dört kişiyi cennetlik edebilirdi. Öyleyse ordu bir bayrama gider

gibi yürüyebilir, çok yakında sırat köprüsünden birlikte geçecek olan bu askerler aralarındaki her türlü sorunu unutabilirlerdi.

Üstelik bütün yiğitliklerini ortaya koyabilmeleri için her şey mevcuttu. Daha önce hiçbir İslam ordusuna nasip olmamış imkânlar sahiptiler. Deve yükü yiyecekler, içecekler, onları ker-
vanlar halinde izliyordu. Hepsinin üzerinde sıcaktan da, gece-
nin soğuşundan da koruyacak giysileri vardı. Kullanımında usta
oldukları silah hangisiyse onun en iyisi ellerinin altındaydı. Her
türlü kuşatma aletinin yapımına başlanmıştı. İsimleri İslam tari-
hine kûfi* harflerle kazınacaktı!

19 Eylül 1187 günü Kudüs surlarından bakan şehir halkı
Selahaddin'in ordusunun çıkardığı büyük toz bulutunu görü-
yordu. Daha önce gördükleri hiçbir orduya benzemiyordu bu.
Buna benzer ordular duymuşlardı babalarından, dedelerinden,
ama onlar hep Hıristiyan ordularıydı. Bu ordu ise bir İslam ordu-
suydu ve taşıdıkları "Gerçek Haç" şehrin duvarlarından rahatlıkla
görülüyor, şehir halkının gurur ve inancında derin yaralar açıyor-
du. Tanrı buna nasıl ve niçin izin vermişti? Ne suç işlemişlerdi de
böyle bir cezayı hak etmişlerdi? "Oğul"un gerildiği bu çarmıhın
şimdi bu kirli ellerde böylece dolaştırılması, acayip bir nesneymiş
gibi seyre çıkarılması "Baba"yı hiç mi incitmiyordu? Yoksa neden
bu incinmeye dahi aldırmayacak derecede gazaba gelmişti?

21 Eylül 1187 günü Selahaddin'in ordusu artık tam anlamıyla
yerleşmiş, on iki dev mangonel başta olmak üzere kuşatma
araçları şehri bombardımana başlamıştı. Surları aşan bazı kaya-
lar aynı anda yedi-sekiz evi süpürerek ezebilecek büyüklükteydi.
Düştükleri yerde elbette ki durmuyorlar, denize atılmış bir taş
gibi kayarak evlerin, insanların üzerinden geçiyorlardı. Şehrin
duvarlarına çarptıklarında, büyük taşlar yerlerinden kopuyor ve
şehrin içine saçılıyordu. Bazı taşlar ise şehrin mancınıkları tara-
fından kuşatmacıların üzerine geri fırlatılıyordu. Özellikle bu

---

* Arap harflerinin bir türü, köşelidir ve daha çok kitabelerde ve anıtsal yapılar-
da kullanılır.

manzara, aklıktan kendi etini kesip yiyen bir insanın davranışına benziyordu. Şehrin mancınıklarının cephanesi şehri koruyan duvarların artık yorulan ve çöken parçalarıydı.

Her iki cephedeki savaşçılar adeta cennet acelesiyle çarpışıyorlardı. Dinleri intiharı onlara yasaklamıştı, fakat bu haliyle bu dünyanın yaşanacak halde olmadığını düşünüyor yahut hissediyor olmalıydılar ki, birbirlerinin üzerine şuursuzca atılıyor, bazen de yedikleri son kılıç ya da balta darbesini gülümseyerek karşılıyorlardı. Elbette hâlâ gülümseyebilecek bir suratları varsa. Çünkü düşmanlar önce birbirlerinin kafalarını hedef alıyorlar ve bu, pek çok ölünün son bir gülümseme şansını yok ediyordu. Zaman zaman Kudüs savunucuları duvarlarının koruması dışına çıkıyor, burada, açık alanda Müslümanlarla kapışıyorlardı. Patrik Heraklius kendisini savaşçıların arasına atmış, durmaksızın bağıriyordu: “Tanrı duvarların dışına çıkmanızı intihar kabul ediyor. Çıkmayın! Çıkanlar kadın ve çocukları savunmasız bırakıp günah işliyor!”

Yüzlerce tünelci şehrin duvarlarının altına tüneller kazıyor, duvarların herhangi bir yerinde gedik açmaya çalışıyor, Hristiyanlar ise bir tünel bulduklarında bu tünele nafta döküyor ve ateşe veriyorlardı. Bazıları için cehennem bu dünyaya geliyordu!

29 Eylül günü kuşatmacılar duvarda büyük bir gedik açmayı başardılar. Duvarın bu kısmında bir an için de olsa Selahaddin’in sarı bayrakları görüldü, sonra bu bayraklar tekrar düştü. Gediğin bir ucunda kuşatmacı ordu, diğer ucunda savunucular toplandılar. İki hücum denemesi savunucular tarafından püskürtüldü ve gedik birbirine kenetlenmiş insan cesetleriyle doldu. Etlere, kanlara kanlara karışıyor, fakat hiç kimse bu tuhaf yaklaşmanın farkında görünmüyordu. Her iki taraf gediğin başında, bir diğerinin en küçük kıpırdanışını gözlüyor, hatta göremese dahi koskoca duyargalar haline dönüşmüş binlerce vücut, sadece birkaç metre uzağından birbirinin her hareketini hissetmeye çalışıyordu.

Şehrin düşeceği artık belliydi. Bu belliydi, fakat bedelin yüksekliği de ayan beyan ortadaydı. Şehrin komutanı Balian sözüne güvenilen ve namuslu bir şövalye olarak bilinmese, belki de Selahaddin onun görüşme isteğini reddedecek, her iki taraf da en yüksek bedeli ödeyecekti.

“Sultanım,” dedi Balian Selahaddin’e, “biliyorsun ki biz de şehrin içinde pek kalabalığız. Aslında hiçbirimiz çarpışmaya devam etmek istemiyoruz. Ama sen bize güvenli ve onurlu bir yol sunmak istemiyorsun. Öyleyse biz ne yapabiliriz? Sana söyleyeyim yapacağımızı: Önce bütün Müslüman esirleri öldüreceğiz ki, sayıları beş bin civarındadır. Sonra kendi kadın ve çocuklarımızı. Sonra Mescid-i Aksa’yı ve bu şehirde hangi kutsal bina varsa hepsini yıkacağız. Sonra da çarpışarak öleceğiz. Değer mi, bütün bunlara sen karar vereceksin sultanım!”

“Sen oldum olası iyi bir müzakereciydin İbelin’li Balian,” dedi Selahaddin.

“Sen de hep merhametli bir hükümdardın,” dedi Balian teşekkür eden bir sesle.

Güldü Selahaddin. “Merhamet bana bazen çok pahalıya patlıyor Balian,” dedi, “hazinemi boşalttı sizinle savaşmak. Size ancak adam başı on dinar, her kadına beş dinar, her erkek çocuğa dört dinar, diğerlerine de ikişer dinar karşılığı izin verebilirim,” dedi sakalını sıvazlarken.

“Ya süre sultanım, kaç gün veriyorsun bu dediklerini karşılamak için?”

“Kırk gün, fazla olmaz. Zenginleriniz cimrilik etmesin de fakirlerin ödemesini yapsın!”

Bütün düzenlemeler yapıldıktan sonra 12 Ekim 1187’de, Recep ayının 27’sinde, yani Hazreti Muhammed’in Mi’raç’a yükseldiği gecenin gününde Selahaddin şehre girdi. Bütün surlara önceden bayrakları dikilmişti. Şehrin içinde Darum, Ramla ve Gazze’den kaçmış binlerce mülteciyi gördüğünde şaşkınlığa

düştü. Sokaklarda neredeyse yürüyecek yer kalmamıştı. Kurtulmalığını denkleştiremeyenler yahut denkleştirdiği halde taşıyabileceklerinden fazla malı olanlar, şehrin müsait her yerini birer pazar haline getirmişlerdi. Daha birkaç gün önce birbirlerini öldürmek için en küçük bir fırsatı kollayan askerlerle şehrin ahalisi neredeyse şehrin her köşesinde pazarlığa girişmişlerdi. Bu üç gün öncesinin can düşmanları şimdi birbiriyle pazarlık için el sallıyor, şakalaşiyor, kârlı bir alışveriş için uğraşıyorlardı. Kısa bir süre sonra bunlara, Selahaddin'in verdiği izinle şehrin yerli Hıristiyan halkı da katılacaktı.

“Onlar Haçlılar gelmeden önce bize zimmetliydi. Biz onları da koruyamadık, çok zulüm gördüler. Şimdi Allah önünde yine bizim zimmetimizdeler. Elbette mal ve mülk alabilirler,” demişti Selahaddin.

Fakir halk çaresizce çırpınıyordu. Anlaşmada belirlenen rakamları ödeyemezlerse esir olacaklarını biliyor, ondan sonrasını ise düşünmek dahi istemiyorlardı. Selahaddin'in hazinesinden sorumlu olan memurlar bu konuyu sıkıca takip ediyorlar, fazla merhametli davranmaması için her gün yeni gerekçeler bulmaya çalışıyorlardı. Fakat cömert olan yalnızca Selahaddin değildi ki! Patrik Heraklius'un koca bir kervan dolusu malıyla elini kolunu sallayarak şehirden çıkıp gitmesi, sultanın kardeşi el-Adil'i çileden çıkartmıştı. Patrik şehirden çıkarken şehir halkından binlercesi kapıya dizilmiş, belki görür de insafa gelir diye doğrudan onun duyarsız gözlerinin içine bakmışlardı. Gözlerini kaçırmış ve pek çoğu için kölelik anlamına gelecek olan kaderleriyle ilgilenmediğini ortaya koymuştu. El-Adil bu adama o kadar nefret duymuştu ki, Selahaddin'e koşup, “Sultanım, senden bin kişinin kurtulmalığını bana vermeni istiyorum,” dedi. Elbette aldı ve bin kişiyi ücretsiz azat ediverdi. Heraklius, zengin Hıristiyanlardan kurtulmalık için yardım bekleyen şehirlilerin küfürleri, hakaretleri arasında şehri terk etmişken, el-Adil şehirden çıkan Hıristiyanların her birinin duasını alıyordu.

Bu olaydan sonra iki kardeş arasında komutanların isteksizce de olsa katıldığı bir cömertlik ve alicenaplık yarışı başladı. Elbette en çok Selahaddin bağışladı ve serbest bıraktı, en çok duayı da o aldı. Bu merhamet yarışından can düşmanı Reynald'ın karısı ve oğlu dahi paylarını alacaktı.

Şehirdeki bütün ibadethanelerin gül suyuyla yıkanmasını emretti. Takiyeddin zeminlerin yıkanmasıyla yetinmedi, Şam'dan getirttiği gül sularını Mescid-i Aksa'nın ve Kubbetüssahra'nın duvarlarından, kubbelerinden döktürdü. Mescid-i Aksa baştan aşağı halılarla döşendi ve bir hafta sonra Selahaddin ilk cuma namazını kıldıktan sonra inandı ki, şehir artık tekrar İslam'ındır ve bunu kendisi başarmıştır. Secdeden başını kaldırdığında Nureddin Mahmud'un sözü geldi hatırına.

“Yarabbim, zaferi Mahmud'a değil, İslam'a nasip et. Mahmud köpeği kim ki zaferi hak etsin?”

Kardeşi el-Adil'e döndü hemen, unutmaya ihtimalini ortadan kaldırma heyecanıyla. “El-Adil,” dedi, “efendimiz Nureddin buraya konulmak üzere bir minber yaptırmıştı. Geçici olarak Halep'teki Emevi Camii'ne konmuştu, emir ver, onu hemen buraya getirsinler. Efendimizin ruhu şad olsun.”

Her önemli başarıdan, her büyük zaferden sonra üzerine bir hüznün çökerdi Selahaddin'in. Bu başarıyı kimlerin görmesini isterdi ve kimler göremeyecekti? Şirkuh Amca, Tavl Amca, babası, abisi Turanşah, İsmet Hatun. Birer birer zihnini ziyaret ederler, yüreğini keskin bir acıya boğarlardı. Bütün göremeyenler ve bu sevinci yaşayamayanlar ve elbette ki Nureddin. Ona bu yolu açan Nureddin. Şöyle demek isterdi ona:

“İşte sultanım, bak burası Kudüs! Böyle görmemiştin değil mi? Dinle! Birazdan ezan okunacak şu minarelerden!”

İsmet'le Kudüs arasında özel bir bağ yoktu. Aslında kendisinin de Kudüs'le özel bir bağı olduğu söylenemezdi. Onların ortak ve kendisinin şahsi şehri her zaman Şam'dı. Kudüs ona verilmiş bir görevdi ve Allah'ın izniyle bu görevi başarmıştı.

“İsa,” dedi, Hakkârili İsa’ya bir gün, “sana tuhaf gelmiyor mu, biz cihat için bunca çırpınıyoruz, bunca harcıyoruz, bu adamlar bunca canlarını hiçe sayıyorlar, ama Bağdat’tan, Halife en-Nasr Hazretlerinden, Hattin’den bu yana bir tebrik mektubu dahi almadık. Biliyorsun, o zaman da adı sanı duyulmamış bir oğlancık göndermişti tebrikçi olarak.”

“Demek ki kıskançlık makam tanımıyor,” dedi İsa, halife adına biraz mahcup olmuş bir tavırla.

Birden çok önemli bir buluş yapmış gibi neşeyle döndü İsa’ya tekrar: “Bak İsa, şu bizim hızlı ulak var ya hani, kendisine Melik en-Nasr der durur, deli midir nedir? Onu gönderelim Bağdat’a, adaşına zaferimizi o bildirsin!”

İsa bu fıkirden pek hoşlanmasa da, söyleyeceği hiçbir şeyin kendisini dahi ikna etmeyeceğini fark etti ve sustu. Halife bu muameleye müstahaktı belki de.

Asıl kaygısını Kadı el-Fadıl’la paylaştı bir gün Selahaddin. “Ya kadıların kadısı!” dedi. “Söyle bana, biz fethettik Kudüs’ü, ki bizden önce yine müminler fethetmişti. Ya bizden sonra? Adı üzerinde, kutsal olan bu kadar hırpalanır mı? Ceza mıdır bu? Yok mudur bunun daha makul bir çözümü?”

Ne cevap vereceğini bilemediği her durumda yaptığını yaptı temkinli vezir. “En iyisini Allah bilir efendimiz!” dedi.

Sinirli bir sesle, “Onu ben de bilirim el-Fadıl!” dedi Selahaddin.

“Hayatın boyunca çok fikir değiştirdiğin oldu mu?” diye sordu çocuk.

“Aynı konuda mı?” dedi Süleyman.

“Evet tabii. Ne saçma soru bu?” dedi çocuk.

“Çok saygısızlaştın, ne oldu sana böyle?”

Sustu çocuk, cevap vermedi.

Biraz düşündü Süleyman, karşısında uçsuz bucaksız gibi uzanan şehrin ışıklarına bakarak. Ateşböcekleri gibiydiler.

“Çook,” dedi sonra, “ikide bir değiştiririm,” diye ilave etti.

“Bu kötü bir şey değil mi?” diye sordu Cafer.

“Hayır,” dedi adam. “Bu niçin kötü olsun ki? Sen kötü olma yeter!”

YÜCE PEDER

Felaketler, Haçlı dünyası üzerine adeta bir yığın halinde çökmüştü. “İyi bir haber” bekliyordu Papa III. Urbanus. Gelmedi. Onun yerine üst üste üç felaketin haberi geldi. Patavatsız ve belki de kötü niyetli habercinin üçünü böyle arka arkaya sıralayıverceğini tahmin etselerdi, rahipler şüphesiz bu melun adamı Yüce Peder’in yanına bırakmazlardı.

“Hattin denilen bir yer, Yüce Peder,” diye başlamıştı. “İşte orada bu adam ordusuyla bekliyordu. Bazı soylu komutanlar, Kral Guy’a oraya gitmemesini söyledilerse de dinletemediler. O biliyorsunuz, kendisini göstermek istedi. Sonra bu dinsiz adamın ordusu orada bizim kahraman şövalyelerimizi yok etti. Kötülüğün kazandığı bir Armageddon gibiydi efendimiz!”

Urbanus’u yakından tanıyan rahipler onun ne kadar sarsıldığını anlayabildiler. Bir bardak su istemişti. Oruç zamanlarında

günlerce susuz durabilen bir adam öyle ortalık yerde su istemez, içmezdi. İhtiyaç belirtisi göstermek bir papaya yakışır mıydı hiç?

“Kötülüğün kazandığı Armageddon!” Breh, breh, breh. Lafa bakın, herif sanki Yüce Peder’i yaralayacak en zararlı kelimeleri aramış yol boyunca. Uğursuz yine susmadı. Fakat bunda elbette, “Anlat! Anlat!” anlamında elini sallayan ve o sefil teşvik eden Yüce Peder’in de payı vardı.

“Sonra bu adam efendimiz,” diye devam etti sefil herif, “bütün kıyı şehirlerini, Sur dışındaki bütün şehirleri bir bir ele geçirdi. Filistin sahilinde Sur’dan başka şehrimiz kalmadı. Bütün bunlar bitince ordusunu tekrar bir araya topladı. O sırada Mısır’dan destek kuvvetler de katıldılar. Sanki yer gök bu kâfirlerle dolmuştu. Loş bir ormanda mantarlar yerden nasıl biterlerse, bunlar da her yerden öyle bitiveriyorlardı. Sonra efendimiz, Tanrı beni affetsin, söylemek zor, ama bu ordu Kudüs’ün üzerine yürümeye başladı.”

Yüce Peder’in bunları dinlerken tahtının kolluklarını sıkıdığı, hatta kutsal sağ elinin sıkılmaktan dolayı morardığı görüldü.

“Sonra efendimiz, on iki gün süren kuşatmanın ardından şehri savunanlar teslim kararı aldılar! Teslim oldular ve şehri peyderpey terk etmeye başladılar. İbelin’li Balian yedi bin kişi için otuz bin dinar kurtulmalık ödedi. Parasını denkleştiren, bu kâfilere kurtulmalığını ödeyip şehri terk etti. Şehir bunların eline teslim oldu. Her tarafı çekirgeler gibi istila ettiler. Her yerde kendi saçma sapan ibadetlerini yapmaya başladılar. Kiliselerimizden haçlarımızı söküp yok ettiler. Büyük kubbenin üzerindeki altın haç söküşlerindeki barbarlığı görseniz yüreğiniz dayanmazdı. Güzelim fresklerimizi, bütün süslemelerimizi mahvettiler.”

Yüce Peder’in artık gözyaşlarını tutamadığı, yaşların iki ırmak olup göz pınarlarından taşıdığı görüldü. Durmaksızın ve artarak taşıyorlardı. Genç rahiplerden birinin mendille silme girişimini sertçe bir el işaretiyle engellediğini gördük. “Kim?” diye gürledi sesi birden. “Kim bu şeytan?”

Hepimiz gibi haberci de bu soru karşısında ürpermişti. Yüce Peder'in, "şeytan" diye hitap ettiği birisi, şüphesiz hepimizi ürpertirdi. Bu, onun şeytan olma ihtimali anlamına gelmezdi. Bu, şeytanlığının onaylandığı anlamına gelirdi. Bir tek o bunu görebilir, bildirebilirdi. İşte şimdi bildirmişti. Sahiden kimdi bu şeytan?

"Bir tuhaf ismi var bu dinsizin efendimiz," dedi haberci, "Sala... Sela... Silah... Yok, yok, hah tamam, Saladin diyorlar. Adı bu Saladin. Satan'a da benziyor gerçekten!"

Hepimiz, kızgınlıkla densiz haberciye baktık. Neredeyse Yüce Peder'le sohbet edebileceğini sanıyor olmalıydı.

"Ya," dedi Yüce Peder, "ya bu savunma sırasında Gerçek Haç ne oldu? Kullanılmadı mı? Kimsenin aklına da mı gelmedi onu şehrin imdadına çağırmak? Anlamadılar mı karşılarındakinin şeytan olduğu? Bir şeytan karşısında Gerçek Haç dururken kılıç ne yapsın? Bir rahip de mi yoktu koca şehirde?"

Habercinin renginin bozulması, adeta kararmasından hepimiz endişeye kapıldık. Ne oluyordu? Deminden beri bu mende-bur herif birbirinden uğursuz haberleri sıralamıştı da rengine bir şey olmamıştı. Şimdi daha ne olabilirdi? Yoksa...

"Söylemeyi unutmuşum, efendimiz," dedi damdan düşer gibi. "Gerçek Haç, Hattin Savaşı'nda bu kâfirlerin eline geçmişti. Şehri kuşattıklarında, karşıdan şehri savunanlara gösterip maneviyatlarını bozuyorlardı!"

Tahtından iki dizinin üzerine düşüverdi Yüce Peder. Bir el hareketiyle kaldırılmak istemediğini belirtti. Hepimiz iki dizimizin üzerine çöktük. Sanki Kudüs'ün surlarından dinsizlerin ordularına bakanlar bizlerdik. O mahşeri kalabalığı görüyorduk. Onların arasında Gerçek Haç yükseliyordu. Her kıpırtısında yüregimiz dağlanıyordu. Bunu biliyor gibi, onu bir kaldırıyor, bir indiriyorlardı. Her kaldırışlarında sağa sola sallıyorlardı. Bu aptal haberci haklı mıydı yoksa? Cahiller bizler miydik? Yoksa Armageddon olmuştu da biz mi kaybetmiştik? Dünyanın sonu demek olurdu bu.

Derin bir hırıltı çıkardığını duyduk Yüce Peder'in. Sonra alının yere hızla çarpacak şekilde öne düştüğünü. Çarpmadan yakaladık. Kollarımızda can verdi. Bu, tam 20 Ekim 1187 tarihinde oldu. Ben, keşiş Peter, bu sahneye gözlerim ve ruhumla tanık oldum, keşke olmasaydım. Şeytan orada zevkle bizi seyrediyormuş gibi, hepimizi korkunç bir ürperme sardı.

Elbette ki bu yüce makam boş kalmayacaktı. Kısa sürede seçilen VIII. Gregory yeryüzünü sahipsiz bırakmadı. Yeni peder, hızla Kutsal Topraklar'da olup bitenlere ilişkin açıklayıcı ve emredici bir bildiri yayımladı.

Öncelikle, "Bu herkes tarafından gözyaşı dökülmesi gereken olaya gözyaşı dökmeyenlerin inançlarını yitirmiş olacaklarını" vurguladı bildirisinde. Elbette ki bu kadar büyük felaketler art arda geliyorsa, inananlar bunun arkasında Tanrı'nın gazabını aramalıydılar. Ne olmuştu da, zafer üzerine zafer kazanan şövalyeler bu rezil ve sefil duruma düşmüşler ve hâlâ onursuzca yaşamaktaydılar? İnanan bir akıl bu durumu, günahlara verilen ceza dışında bir fikirle izah edebilir miydi? Elbette bu işlere bir vasıta gerekiyordu. Bu da oydu! Adı neydi? Evet, bu vasıtanın adı da Saladin'di.

Şimdi gözler, inançsızlar dünyasından inançlılar dünyasına dönmeli, bu kan içicilerden hesap soracak kahramanlar ortaya çıkmalıydı. Goliath* Davut'u karşısında görmeliydi! Orada bir Saladin varsa, mutlaka onun karşısına imanlı bir kahraman çıkmalıydı.

Saladin adı artık Avrupa'nın sokaklarında dolaşıyordu. Tanıdık ve en belalisinden bir "kötü ruh"tan bahsedilir gibiydi. Bütün büyük kötülükler gibi bu isim de yüksek sesle söylenmiyor, kulaktan kulağa fısıldanıyordu. Her an, her gece bir kasabada yahut bir şehirde belirebilirdi. Bir evin bacasından içeri girebilir, melekler gibi uyuyan Hıristiyanları öldürebilirdi! Demek ki o

---

* Kutsal kitaplarda adı geçen kötülük sembolü varlık; Câlut.

yok edilmeden, Hıristiyanlar rahat bir uyku yüzü göremeyecekler, sabaha uyanıp uyanamayacaklarını bilemeyeceklerdi.

Yüce Peder bütün bunların bilincinde olarak, yeni kahramanlara çağrı yapıyordu. Bugüne kadarkilerden daha büyük olan bu belanın karşısına, mutlaka önceki Haçlılardan daha büyük kahramanlar çıkmalıydı. Hiç değilse yeni bir Godfrei ortaya çıkmalı, Goliath'a meydan okumalıydı.

Papalık bildirisinde bu Haçlı seferine katılacakların, tüm itiraf edilmiş günahlarının bağışlanacağı, bu sefer sırasında ölenlerin "sonsuz hayata" kavuşacağı, sefer sırasında haklarında hiçbir yasal sürecin işletilmeyeceği, borçlarına faiz uygulanmayacağı, geride bıraktıkları mallarının ve ailelerinin kilisenin koruması altında olacağı bildiriliyordu.

Trubadurlar* festival festival dolaşıyor, gittikleri her yerde kahramanları görev başına çağırıyorlardı. Gerçek Haç dinsizlerin elindeyken uyumak, çocuklarımızı sevmek, sevgilimizle sevişmek bize helal olamaz, diyorlardı. Bu konuyu işleyen yüzlerce beste çarşı pazarlarda dolaşıyor, rüyalarda tekrar tekrar çalınıyordu. Bu utançtan hemen, ama hemen kurtulmalıydılar.

Kasım 1187'de ilk büyük kahraman ortaya çıktı. Pek çok sorunu vardı bu kahramanın. Ülkelerini bırakıp böyle bir sefere gittiğinde, geri dönüp onları bulup bulamayacağını bilemiyordu. Canı tez kişiliğine rağmen bir süre rakiplerinin çıkıp çıkmayacağını merak etmiş, beklemişti. Rakipleri de sefere çıkacaklarını ilan etseydi rahatlayacaktı elbette. Arkada bıraktıkları için daha az endişelenecekti. Fakat tez canlılığı sonunda galip geldi. Aslan Yürekli Richard, Tours şehrinde III. Haçlı Seferi'nin haçını teslim alan ilk soylu oldu. Trubadurlar onu yeni bir Roland olarak ilan ettiler. Yeni bir destanın arifesinde olduklarını hissediyorlar, bu havayı her yere yayıyorlardı.

---

* Genellikle alt düzeyde soylu ailelerinin çocuklarının oluşturduğu gezgin tiyatrolar. Haçlı Seferleri sırasında ortaya çıkmışlar ve ortaçağda önemli bir medya ve muhalefet işlevi üstlenmişlerdir.

Uzun boylu, dev yapılı, kızıla yakın sarı saçlı bir adamdı İngiltere kralı. Şairler hemen onu övmeye başladılar. Cesareti Hektor'a, kahramanlığı Aşil'e benziyordu. Büyük İskender'den aşağı kalır hiçbir özelliği yoktu ve aynı zamanda Ulysses'in bilgelğine sahipti. Ama yeterli parası yoktu ve bu ciddi bir sorundu.

Kısa sürede diğer soylular da bir bir dirençlerini kaybettiler. Richard'a düzülen bütün övgülerin tam tersi, bu büyük sefere katılmayanlar için gelmek üzereydi.

Yine de sefere katılmaya karar vermekle yola çıkmak arasında çok önemli farklar vardı. Para bulmak gerekiyordu. Korkunç bir vergi uygulamaya konuldu. Bütün Hıristiyanlar taşınır mallarının onda birini verecekler, vermeyenler aforoz edilecekti. Bu vergiye duruma yakışır bir isim verilmişti: Saladin Vergisi.

“Hiç Şeytan gördün mü?”

Çok sıradan bir soruyu cevaplar gibi hemen cevap verdi Süleyman:

“Evet, çokook. Her gün görürüz.”

“Niçin ben görmüyorum o zaman?” diye ısrarcı oldu çocuk.

“Bakmasını bilmen lazım, bir de gözün açık olacak!”

“Hangi gözüm? Hepimizin iki gözü yok mu?”

“Hayır, ikiden fazla gözümüz vardır. Burada sözünü ettiğim gönül gözün. Hiçbir yerde göremezsen, gidip aynaya bak. Gönül gözün açıksa mutlaka görürsün.”

“Aynada kendimi görürüm.”

“İyi ya,” dedi Süleyman, “kötülük gördüğün her yerde o vardır. Dikkatle bak içine, sana göz kırpacak!”

SUR

Kudüs'ün üzerine yürümeden önce, Sur kuşatmasında ısrarcı olamamıştı Selahaddin. Fakat arkasında -üstelik de çok önemli bir liman ve güçlü bir kale olarak- Sur'u bırakmak büyük bir hata olurdu. Ayrıca Sur yerinde durduğu sürece, Haçlı Kudüs Krallığı'nın tüm toprakları fethedilmiş olmuyor ve dolayısıyla pek yeni ve soylu iştahlara açık bu krallık tehdit oluşturmaya devam ediyordu. Yılanın kafası ezilmedikçe mutlaka batıda bu makama yeni adaylar bulunacak, onlar da koştur koştur gelecekler, müminlerin başına bela olacaklardı. Artık bu kâfirlerin düşünce biçimini öğrenmişti Selahaddin. Yüzlerce yıl geçse de üzerinden, lanet olası ayaklarını bir kez bastıkları yeri kendilerinin belliyor, ilk fırsatta, bitlerinin ilk kanlanışında tekrar çullanıyorlardı. “Şurası bizim filanca kralımızın,” diyorlardı. “Nasıl?” dediğinizde tümüyle pişkin bir tavırla, “Onun dedesinin dayısı burada bir

gün hüküm sürmüş,” diyebilir ve sizin bunu kabul edecek kadar aptal olmanızı, yok eğer aptal değilseniz aptalmış gibi davranmanızı beklerlerdi. Dolayısıyla sadece bunları kovmanız yeterli olmazdı, ortaya attıkları unvanları da yok etmeliydiniz.

Selahaddin Sur’da kendisini yine zorlu bir mücadelenin beklediğini biliyordu. Sur, ünü bütün bölgeye yayılmış bir komutan bulmuştu kendisine. Montferrat’lı Conrad’dı bu şövalye. Uzunca bir süre Bizans İmparatoru II. Isaac Angelos’un muhafız komutanlığını yapmış ve en yakın danışmanları arasında yer almıştı. Fakat Bizans’ın bitmez tükenmez saray suikastlarından birinde efendisini kaybedince, canını da kaybetmek üzere olduğunu fark etmiş, Bizans’ı terk edip Filistin’e gitmeye karar vermişti. Yetmiş civarında silahlı adamıyla birlikte bu genç marki, Hattin savaşından birkaç gün sonra, korkudan felç olmuş Sur’a vardı. Sur onu hemen baş tacı yaptı. Sanki bu kahraman şövalye, Tanrı’nın bu zor günlerinde onlar için gönderdiği bir hediye ya da büyük bir müjdenin ta kendisiydi.

Hızla işe koyuldu Conrad. Selahaddin’in ilk kuşatmasında meydana gelen gedikleri onardı. Templar ve Hospitalier tarikatlarından önemli miktarda şövalyeyi şehrin savunmasına dahil etti ve Piza ve Ceneviz filolarının desteğini elde etti. Bizans’ta geçirdiği yıllar, bölge siyasetinin ayrıntılarına girme fırsatını vermişti ona ve böylece nereden ve nasıl destek alabileceğini biliyordu.

Sur bir ada üzerine kurulmuştu ve anakarayla bağlantısı ince bir doldurma köprü vasıtasıyla sağlanıyordu. Derin bir dış limanı vardı ve burası duvar ve zincirlerle korunan iç limandan ateş altına alınabilirdi. Selahaddin kasım başlarında şehrin önüne geldiğinde, tahmininden zor bir sınavla karşılaştığını hemen anlamıştı. Şehrin savunmasındaki gediklerin örtüldüğünü, çıplak gözle görebiliyordu. Ceneviz ve Piza gemileri limanı doldurup boşaltıyor, bu da şehrin kuşatma altındayken hiçbir şeyin eksikliğini çekmeyeceğini gösteriyordu.

Selahaddin ordusunu en yakınlarıyla birlikte yönetiyor, bu şekilde kendisine giderek hâkim olmaya başlayan yalnızlık duygu-

sunu üzerinden atmaya çalışıyordu. Kardeşi el-Adil hemen yanı başındaydı ve gözlerini ağabeyinden ayırmıyordu. Büyük oğlu el-Efdal artık tecrübeli sayılabilecek bir komutandı ve küçük oğlu el-Zahir şimdi burada ilk askeri tecrübesini ediniyordu.

Daha ilk bakışta, limanı kontrol etmeksizin kuşatmanın bir anlam ifade etmeyeceğini görmüştü Selahaddin. Artık oldukça güçlendirmiş olduğu Mısır'daki donanmanın hemen getirilmesi ni emretti. Onlar gelene kadar kuşatmanın kara yönündeki eksikliklerini giderdi. On dört büyük mangonel kurdurdu ve bunlarla şehri bombardımana tuttu. Nihayet aralık ayının başında donanma geldi ve limanı kapattı. Artık tam bir kuşatma sağlanmış bulunuyordu. Kuşatma halinde kışı dahi geçirebileceğini düşünüyordu Selahaddin.

30 Aralık 1187 gecesı bütün hesaplar altüst oldu. Sur limanındaki Ceneviz ve Piza gemilerinin usta kaptanları, Selahaddin'in donanmasına bir baskın düzenlediler. On bir kadirgasını ele geçirdiler. Bu hem maddi hem de manevi bir yıkım meydana getirdi. Çılgına döndü Selahaddin. Atının kuyruk ve kulaklarını kesti, bu haliyle hayvana bindi ve bütün ordusunun gözleri önünde sürdü. Acısı ve yalnızlığını ordusunun gözüne sokuyordu. Kendisini hiç kimsenin, en yakınlarının dahi anlamadığını, O, "cihat" dedikçe kendisine tuhaf bir şey söylemiş gibi bakıldığını düşünüyordu. Sanki sabit fikirlere kapılmış bir deliydi de, yakınları ona yazıklanıyorlardı. İçinde bulunduğu ruh hali buydu. Hani onun bu sabit fikri bir gün iyileşirse, Hristiyanlarla Müslümanlar artık hiç savaşmayacak, kardeşlik içinde yaşayacaklarmış, kendisi buna engel oluyormuş gibi düşünenler olduğunu hissediyordu. Hani sanki o olmasa bütün bunlar olmayacaktı. Ama yaptığı bu hiddet gösterisiyle ne acısı ne de yalnızlığı azaldı, aksine arttı. Bir kenara çekildi, atına yaptığına pişman oldu, oturdu ağladı, ağladı, ağladı. Uzun süre yanına hiç kimse yaklaşmadı. Ta ki el-Adil gelip elini omzuna koyana kadar.

O akşam İsa bir son hamle yaptı. "Yusuf," dedi, "biz bu adamın erkek kardeşi William'ı boşuna mı esir ettik? Adam şimdi

Kudüs'te bizim esirimiz değil mi? Öyle! O zaman getirelim onu. Gösterelim kardeşine ve şehri teslim ederse barış içinde gidebileceğini, yok teslim etmezse kardeşinin öldürüleceğini söyleyelim.”

“İşe yarayacağını zannetmiyorum İsa,” dedi Selahaddin, “ama yine de denemeye değer, bir deneyelim.”

William getirtildi ve Conrad'a gösterildi. Kısa sürede cevabını verdi Conrad.

“Değil kardeşimi, her ikimizi de, tüm ailemi de yok etseniz, Sur'u size teslim etmeyeceğiz. Sur'un tek bir kulesini bile...”

Bu cevabı aldığı gece aile efradını topladı Selahaddin. “Ne düşünüyorsunuz?” dedi. El-Efdal ve el-Zahir babaları sormasa konuşmayacaklardı. Babalarının yanında o sormadan fikir sahibi olup bunu açıklamayı ayıp kabul ederlerdi. Yine de söz önceliğini diğerlerine bırakıp en akıllı uslu hallerini takınarak oturdular. Onları burada gören birisi, dışarıda görse şaşkınlıktan küçük dilini yutabilirdi!

El-Adil konuştu. Duruma en çok hâkim olan da oydu. Belki ağabeyinden bile daha fazla.

“Sultanım, hiç iyi vaziyette değiliz,” dedi. “Belki en kötümser birinin düşündüğünden de beter haldeyiz. Askerler şikâyetçi, aylardır atımızdan inemedik, mabadımız nasır tuttu, aylardır ailelerimizi görüp çocuklarımızı koklayamadık der dururlar. Asıl beteri, emirlerin hali. Hadi askerlere biraz harçlık verir, iki tatlı sözle gönüllerini alırız. Ama emirler hiç hoşnut değil, bu da beni çok huzursuz ediyor. Hazinesin boşaldığını biliyorlar ve seni merhametli olmakla, bu yüzden fidye alıp hazineyi doldurabileceğin değerli esirleri gösteriş için salıvermekle suçluyorlar. Cömertliğinin artık bir kusura, müsrifliğe dönüştüğünü söylüyorlar. Bence bunların senin kulağına geleceğini biliyor, biraz da bu sebeple söylüyorlar. Hepsi, kuşatmayı uzatma kararı aldığında dönüp onlardan borç isteyeceğinden korkuyorlar. Keselerinin üzerinde bin bir düğüm var, üstelik bu keseleri senin sayende doldurdular. Sen belki farkında değilsin, ama cihat bazıları için

hayli dünyalık kazanmanın adı oldu bile! Emirlerinin her biri senden daha zengin.”

“Herkes kendi yaptığıyla, yapmadığıyla ve niyetiyle hesap verecek kardeşim,” dedi sakinleştirici bir sesle. Oysa içi bas bas bağırıyordu. Kılıcını çekip birilerini doğramak istiyordu. Çevresindeki bütün ikiyüzlüleri, arkasından çevirdikleri her dolabı, kendi ismini bildiği gibi biliyordu. Kim hangi yağmadan ne gizlemiş, ne kadar kaçırmış, kim hangi kölelerini saklamış, bütün bunlar hafızasında yazılıydı. Ama bunların vakti saati gelir miydi, gelmez miydi belli değildi. İşte şimdi oğullarının önünde sakin davranarak onlara hükümdarlık dersi vermek istiyordu. Bir hükümdarın her an her şeyi görmüş ve duymuş gibi davranmasının pek çok hükümdarlığı yıktığını ve yıkabileceğini çok iyi biliyordu. Bu dünya bütün hesapların görülebileceği bir yer değildi. Ömürlerinin sonunda bütün hesaplarını görmüş olmayı dileyenler gözü açık gitmeye aday olanlardı. Gün sayarak hayat geçmeyeceği gibi, hayıflanarak ölmek de herhalde pek tatsız olurdu!

“Ne yapalım el-Adil,” dedi, “dördümüz Sur’u alamayız. Daha zor zamanlar olabilirdi. Emirlerimiz namuslu adamlar, şimdiden uyardılar.”

Bu cümlelerin ağzından zorlukla çıktığı belliydi. “Kaldıracağız kuşatmayı, daha küçük kaleleri yahut daha umutsuz durumda olanları fethedeceğiz. Emirleri de gönderelim bir müddet, istirahat etsinler. Nasırları açılsın!” Hazin bir gülümsemeyle son verdi sözlerine.

El-Zahir’e, küçük oğluna döndü sonra, hükümdar değildi o anda, babaydı. Sırtına hafif bir şaplak attı. “Kusura bakma oğlum,” dedi “sana ilk savaşında bir zafer veremedik. Ok mesafelerine girmiyorsun, değil mi? Yaşlı babana evlat acısı yaşatma sakın!”

1188 yılının hayli soğuk sayılabilecek bir ocak sabahında, Sur’un surlarına doluşan şehir halkı gördükleri karşısında sevinç çığlıkları atıyor, yerinde duramıyordu. Borular kurtulmanın sevinciyle üfleniyor, kadın ve erkekler surların üzerinde dans edi-

yorlardı. Müslümanlar on dört büyük kuşatma makinelerini ateşe vermişler, eşyalarını çoktan toplamaya başlamışlardı! Kudüs Krallığı ölmemişti! Burada, bu topraklarda kaldıkları süre içinde “Çıkmadık candan ümit kesilmez,” sözünü öğrenmişlerdi.

Gururu kırılan Selahaddin önce güneye döndü. Ürdün’ün iki önemli Haçlı kalesine yöneldi. Defalarca kuşatılıp alınamayan Kerak ve Montreal Kalelerini, garnizonlarını kendi at ve develelerini yemeye mecbur bıraktıktan sonra, birer yıllık kuşatmalarla ele geçirdi. Böylece Mısır-Şam yolu güven altına alınmış, hacıların yolu tamamen açılmış oluyordu. Yine de çölün ortasında adeta kimi kimsesi kalmamış bu iki kalenin bir yıl direnmesi canını sıkmamış değildi. Bazı ruh hallerini anlayamamak keyfini kaçırıyordu. Bu durumla karşılaştığında Abbasi halifelerine lanet okuyordu. Kâfirlerin kiliseleri onları ateşleyebiliyor, binlerce kilometre öteye bir ok gibi fırlatabiliyordu! Ama halifeler, bu halleriyle, sadece mızımlık aşıyorlar, köle yetiştiriyorlardı. Selahaddin şimdi efendisi Nureddin’in niçin medreselere o kadar önem verdiğini daha iyi anlıyordu! Bir şey uğruna savaşılacaksa o şeyin niçin değerli olduğu bilinmeliydi. Anlayamadığı bir şey için savaşmak çok zordu!

Sonra kuzeye yöneldi. Burada esas olarak Hısn-ül Ekrad’ı (Kürt Kalesi) hedef alıyordu. Şövalyelerin Krak’ı da denilen bu kaleyi alamadı. Fakat onun yerine çok sayıda küçük, ama önemli mevki ele geçirdi. Bazılarını tamamıyla yıktırdı ve Şam’a döndü.

“Sabır sence önemli bir erdem midir?”

Cafer’in bu sorusu Süleyman’ı sevindirdi.

“Bak,” dedi, “sana bir hikâye anlatayım. Adamın biri çok sabırlıymış. Sabrın sonu... Sabrın sonu... der dururmuş. Toprağı kireçliymiş, Getirmiş bir söğüt ağacı, dikmiş toprağına. Ağaç tabii ki kurumuş. Bu geçmiş karşısına, beklemiş yeniden yeşersin diye. Her aklına gelişinde, gitmiş, kovalarca su dökmüş. Dualar etmiş söğüde. Beddualar etmiş. Olmamış. Ama o sabrından vazgeçmemiş.”

“Sonra?” dedi Cafer sabırsızlıkla.

“Ölmüş,” dedi Süleyman.

“Ağaç mı?”

“Hayır, adam!”

KARA BULUTLAR

Şam’a döndüğünde ilk kez Kadı el-Fadıl’ı azarlayacaktı. Kadı, Selahaddin için kalenin içinde, güneye bakan büyük, hatta kocaman, avlulu bir ev yaptırmıştı.

“Biz Şam’da oturmak için hükümdar olmadık. Cihat için hükümdarız!”

Hiç aldırmadı bu azara kadı, “Cihat için yaşamanız lazım öncelikle sultanım!” dedi. “Yaşamak için de dinlenmeniz.”

İnadını sürdürdü Selahaddin, ters ters baktı kadıya. Kadı yıkıcı cümlesini kurdu inatçı hükümdarına: “Sultanım, artık genç değilsiniz. Biliyorsunuz ki biz elli yaşımızı devirdik!”

Direnmekten vazgeçti bu kez Selahaddin. “Hoşlanmadığı” evin avlusunda, revak altında minderlere oturmuş, her birinde bir mucize aramış gibi tek tek eline alıp incelediği üzümlerden yiyordu. “Gel,” dedi kadıya, “gel el-Fadıl, eski dost. Otur biraz konuşalım. Çatlayacağım!”

İyice şişmanlamıştı el-Fadıl, önceleri de öyle pek ince sayılmazdı, ama şimdi neredeyse, “şişko” lakabını gururla taşıyan komutan el-Haica’yla yarışacaktı. İki yana sallana sallana, vücudunu taşımakta zorlanan bacaklarını ağır ağır açarak yürüdü, geldi oturdu. Oturur oturmaz da üzümlere uzandı.

“Son zamanlarda sürekli derinlere daldığını görüyorum sultanım, ne dersin belki de konuşmanın zamanı gelmiştir.”

Acı bir gülümseme takıldı Selahaddin’in yüzüne. “Evet, el-Fadıl, belki de gelmiştir,” dedi. Üzüm yemeyi kesti, artık Selahaddin’e bakıyordu soran gözlerle.

“Hattin, Kudüs, Kerak. Ya sonra el-Fadıl? Senelerce Kudüs’ü geri almak benim hayalimdi. Bütün Haçlı ordusunu meydana çekip kılıçlarını eğdirmek benim hayalimdi. Mekke ve Medine’nin hizmetkârı olmak, hac yolunu emin hale getirmek, benim hayalimdi. Şimdi bütün bu hayallerimi gerçekleştirdim. Peki, el-Fadıl, söyleyebilir misin bana, niçin hayalini kurduğum mutluluğun bir zerresi bile yok içimde? Niçin hayallerim gerçekleştikçe mutluluğum artmıyor da azalıyor? Ya en kötüsü, niçin her geçen gün kendimi daha yalnız hissediyorum? Bazen kendime bütün ümmetin yükünü sen mi taşıyacaksın Yusuf, diyorum. Sonra bakıyorum çevreme ve soruyorum: Sen şimdi düşersen, peki kim taşıyacak? Kimseyi göremiyorum, dehşete kapılıyorum. Bana ‘maymun iştahlı’ diyormuş bazı ismi lazım olmayan emirlerimiz, niçin? Mesela Sur’da kuşatmayı kaldırdığım için, Hısn-ül Ekrad’da kuşatmayı uzatmadığım için. Hakklılar mı? Bilemiyorum el-Fadıl, hakkı mı? Hattin’de biz ne yaptık, Haçlıları ezdik, geride başka orduları yoktu ve pek çok şehirleri, kaleleri, toprakları olgun meyveler gibi düştü. İslam’ın benim ordumdan başka, bu yükü kaldıracak bir ordusu var mı? Yok. Ben temkinli davranmaz da bu orduyu yele verirsem ne olacak? Yüz yıl daha mı bekleyecek ümmet, bu beladan kurtulmak için?

“Kudüs’ü verdik. Alması neredeyse yüz yıl sürdü. Kendi şehrimize sanki yabancılar gibi girdik, baba ve dedelerimizin anlat-

tıklarını hatırlayarak pek çok şeyin ne olduğunu anladık. Yeniden hayatı kuracağız orada. Sil baştan. Sıfırdan. Şimdi tekrar verirsek, kim bilir kim, kim bilir ne zaman? Şirkuh Amcam ataktı, doğru. Bazen onu hatırıma getiriyorum, düşman hesap yaparken, o, hesap yapan kelleyi alırdı bile. Ama onun zamanında biz bin, iki bin kişiye ordu derdik. Yanılıyor muyum el-Fadıl? Şimdi öyle mi? Meydana çıktığımızda, bütün ümmetin yiğitlerini ortaya döküyoruz. Ya kırdırırsak? Bu hesabı kim verebilir?”

El-Fadıl şeftalilere uzandı, soyuyor, dilimliyor, bir dilim yiyor, diğer dilimi Selahaddin’in önüne bırakıyor, dikkatle de dinliyordu.

“Hayallerin seninle birlikte büyüyor sultanım,” dedi. “Güzel söyledin, bin, iki bin kişiye ordu derdik diye. Şimdi artık yetmiyor. Çünkü hayaller büyüyor. Elbette gençleşmiyoruz. Elliye deviren adamlara genç mi denir? Elbette yalnızlaşıyoruz, bu da doğru. Zaten yaşlılık yalnızlaşmak değil midir? O, kanatlarımız varmış gibi uçtuğumuzu zannettiğimiz günleri hatırlayın. Kaç kişi kaldı etrafımızda? Peki, ne yapacağız? Sana bu evi yaptırttığım için kızdın bana. Ne yapacaksın? Çiçek mi ekeceksin? Sebze mi yetiştireceksin? Ayaklarını suya sokup, şerbet içip, satrançla gün mü geçireceksin? İkimiz de biliyoruz sultanım, bunları yapamayız. Benim işim kitapla, seninki kılıçla. Ben oturabilirim, sen oturamazsın. Bazen kendimi bir hayvana benzetsem hangisi olurdu diye soruyorum. Ya baykuş ya karga çıkıyor bahtıma. Otur düşün, adil karar ver. Benim işim oturmakla.”

Güldü Selahaddin. “Tombul bir baykuşa daha çok benziyorsun, el-Fadıl,” dedi. Şimdi el-Fadıl’ın yanına evin kedilerinden Veled gelmişti. Kadı ona üzüm veriyor ve hayret ki kedi de iştahla yiyordu. Kadı gibi şişmandı. Üzüm biraz gecikince pençesini uzatıyor, kadıyla kırk yıllık dost gibi elini çekiyordu. Bu karamsar havasında bile gülümsetti Selahaddin’i.

“Ben de düşündüm bunu, ben herhalde bir atım. İslam’ın yükü sırtımda, üstelik çevik olmak zorundayım. Yetmez, bir de

düşünceli davranmalıyım. Sert de olabilmeliyim, yumuşak da. Ama en kötüsü el- Fadıl, en kötüsü şüphe!”

Gözleri korkuyla açıldı kadının. Bir fakih için şüphe denildiğinde ilk akla gelen şey gelmişti onun da aklına. Hemen anladı Selahaddin bu gözlerin ne dediğini.

“Yok! Yok! O kadar değil. O şüphe değil bahsettiğim. Allah’a şükür, O’ndan bir şüphemiz yoktur. Söz ettiğim şüphe kendimden el-Fadıl. Kararlarımdan, duygularımdan, isteklerimden, beklentilerimden!

“Bak sana bunun örneğini şöyle vereyim: Konstantiniyye ve Sicilya’daki casuslarımızdan gelen haberleri sen de biliyorsun. Neydi bu Alman kralının adı, hani kendisine imparator diyen? Hah! Frederick! Konstantiniyye’ye yaklaşmış. Ordusunu casuslarımız iki yüz elli bin kişi olarak bildiriyor. Sicilya’daki casuslarımız İngiliz kralı ile Fransız kralının orada buluştuklarını, onların da otuz bin civarında, belki de daha fazla bir kuvveti olduğunu bildiriyorlar. Ya biz el-Fadıl? Ben, taş orta yerinden çatlasa, bütün söz verenler sözünü tutsa, bütün paralar zamanında ulaşsa, elli bin asker ya çıkarırım, ya çıkaramam. Şimdi soruyorum sana: İslam ümmetinin çıkarabileceği kılıç sayısı bu mudur? Sen de ben de cevabı biliyoruz. Hayır! Bana soruyorlar: Sur kuşatmasını niye kaldırdın diye. Sebebini biliyorsun; paramız bitti. Ümmetin parası bu kadar mıydı? Hayır! Şimdi şüphenin konusu bu; biz mi ümmeti temsil etmiyoruz, ümmet mi kendinden geçti? Şimdi bana diyeceksin ki: ‘Ümmet yanlıştta ittifak etmez!’ Öyleyse bizim ümmetimiz, o eline kılıç alan elli bin kişiyle onların aileleri mi el-Fadıl? Bakıyorum, pek çoğu, Haçlılar gelse onlara da vergimizi öder, yaşar gideriz havasında. Seccadeyi serecek bir yer buluruz nasıl olsa diye düşünüyorlar. Emir-ül müminin nerde? Hiçbir cihatta gördün mü sen Abbasi halifesini? Ya hazinesini? Ya askerlerini? Bu öyle bir şüphe ki, her şeye bulaşıyor. Kaç yıldır yeni bir dostun yok el-Fadıl, hiç düşündün mü? Yok, çünkü artık kimseye güvenemiyoruz. Gençken nasıl da kolaydı dost ve düşman edinmek!

“Soruyorum kadı, şimdi biz bütün bu gelenlerle birlikte tüm Haçlıları denize döksek, savaş bitecek mi? Kılıcımızı kınına sokup, bir rahat uyku uyuyabilecek miyiz? Cevap ver!”

“Sana Bakara suresinden konuşmayacağım, sultanım. Ama belki cihattan murat sadece kılıç değildir. Burada sana küçük cihat, büyük cihat da demeyeceğim. Nasıl büyük cihatta nefsimizi kılıçla kesemiyorsak, belki bir gün küçük cihatta da kılıç gerekmez. Ama şunu bilirim ki, Allah dileseydi bütün insanları tek dinden yapardı! Rahat uykuya gelince, sen onun yolunu bilirsin. Uykun geldiğinde, dünyayı ve kaygını Allah’a havale et, yat, uyu! Benim ümmet konusunda kanaatim değişmez. ‘O, yanlıta ittifak etmez.’ Aksini düşünsem, bu beni mahveder. Şu Dağdaki İhtiyar gibi olurum. Aklımın, ilmimin yetmediği yerde de susarım.”

“Bu Haçlılarda beni rahatsız eden şey, ölümü sevmeleri, el-Fadıl. Ölümünden korkmamak ayrı bir şey, ölümü sevmek ayrı. Allah bize intiharı haram kıldı. Ama pek çok yerde gördüm, savaşlar uzadığında savaşçılar ölümü sever oluyorlar. Ölüme âşık oluyorlar. Şirk gibi bir şey bu! Hâşâ! İlahları ölüm olmaya başlıyor. O zaman öldürdükleri konusunda da hiçbir endişe, kaygı, Allah korkusu duymuyorlar! Sevapla başlayan günahla bitiyor. Kafam karışık eski dostum. Kafam da, ruhum da! En hafif rüzgârım kasırğa!”

El-Fadıl’ın kendisi için dilimlediği ve artık bir öbek oluşturmuş şeftalilerden yedi. Sustular. Sonra konunun değiştiğini ve bir karar verilmesi gerektiğini belli eden bir tavır ve sesle sordu Selahaddin:

“Biliyorsun bu Kudüs kraliçesi, kralını serbest bırakmamız için bize yalvarıyor uzun zamandır. Serbest bırakırsak kocasının bir daha asla bize karşı eline kılıç almayacağını söyleyip duruyor, ne dersin?”

Güldü el-Fadıl. “Tabii, bütün kediler de aynı gün ciğer yemekten vazgeçecekler!” dedi. Birlikte güldüler.

“Sultanım, eminim ki siz bu Guy’ı bırakırsanız, bu nedenle bırakmayacaksınız. Kanaatimce bırakalım, Sur’daki Conrad çok çetin bir ceviz. Şansımız şu ki, bu ikisi birbirinden nefret ediyorlar. Guy’i bırakalım ki, eşit şartlarda birbirlerini yesinler!”

“Kara bulutlar var el-Fadıl, kendimizi gelenlere hazırlamalıyız!” dedi Selahaddin.

Soğuk olduğu izlenimi veren bir havada, yer yer donmuş gibi görünen, yer yer de koyu yeşil renkli yosunlarla kaplı bir yamacı tırmanıyorlardı. Süleyman elindeki uzun sopaya dayanıyor, yine de arada bir kayalardan birine oturuyordu. Hızlı hızlı soluklanarak sordu Cafer: “Peki insan çok, ama çok yorulsa, ölsem de dinlensem diyemez mi?”

“Canlılar dinlenir çocuk!” diye kestirip attı Süleyman. Ama çocuğun inadını biliyordu.

“Hani ölüm O’na kavuşmaktı? Niçin sevmiyoruz o zaman?”

“Aptal!” dedi Süleyman, “Oh ne âlâ! Öl ve kavuş! Birincisi, O isterse kavuşma olur. Ölen var, geberen var, bunu anlamalısın!”

“Kim karar veriyor ki ölene, geberene?”

“Elbette O! Ölümü seversen bütün insanlığı öldürebilirsin. İyi ile kötü arasındaki mesafe soğan zarı kadardır. Bunu hiç unutmal!”

AKKÂ

Selahaddin'in beklenen cömertliğiyle serbest kalan Kudüs kralı Guy, kendisini gerçekten herkesin ciddiye aldığı bir Kudüs kralı zannederek önce Sur şehrine gitti. Burada hiç beklemediği bir tuhaflıkla karşılaştı. Kendi krallığına bağlı bir şehrin, hatta krallığının son şehrinin bütün kapıları yüzüne kapanmıştı. Conrad emir vermiş, "Guy şehre alınmayacak," demişti. Bu kadarı yetmişti. Kim ağzını açıp Hattin bozgununun ve Kudüs'ün Müslümanlarca ele geçirilişinin, Gerçek Haç'ın dinsiz ellere düşüşünün baş mimarını savunmaya, bunun için tek kelime kullanmaya cesaret edebilirdi ki? O, Outremer için artık bir gölgeydi. Kimse onun yanında görünmek istemiyordu.

Fakat henüz genç sayılabilecek yaştaydı. Sağlığı iyiydi, tut-saklığında iyi bakılmış, hatta semirmişti, muazzam bir hırsa ve buna denk şeytani bir zekâya sahipti. En önemlisi, Selahaddin

sayesinde özgürdü! Bu borcunu en kısa zamanda ona verdiği sözü tutmayarak ödeyecekti.

Sur'un kapısına çadır kurup, Conrad'ın insafa gelmesini bekleyecek değildi. Kraliçesinin ona sağladığı bir miktar parası vardı. Bu parayla Lübnan'da dolaşmaya, krallarına sadık Hristiyanları aramaya çıktı. Conrad şimdilik Sur'un içine kapanıp Avrupa'dan geldikleri bilinen kralları beklemeyi tercih ediyordu. Oysa Haçlılar arasında bu kadar sabırlı olamayanlar vardı. Üstelik nasıl fakir ve sıradan Müslümanlar arasında bu aralar en geçer akçe cihat ise, aynı durumdaki Hristiyanlar için de Haçlı mücadelesi öyleydi. Onurlarından başka bir şeye sahip olmayanlar en azından onun için ölmeyi bilmeliydi. Bu sayede başına birkaç bin kişi topladı Guy. Derken, her zaman "harekette bereket" olduğuna inanan ve her daim "cehenneme odun arayan" bazı Templar ve Hospitalier şövalyeleri de ona katıldı. O zaman, hiç kimsenin "korkak" olarak tanınan kendisinden beklemediği bir hamle yaptı. Kendisini uzaktan izleten Conrad'a ve yakından izleten Selahaddin'e karşın, aniden Akkâ'ya doğru yürüyüşe geçti. Delice bir hamleydi bu ve ancak yanındaki türden adamlarla yapılabilirdi. Bu topluluk 28 Ağustos 1189 günü Akkâ'nın karşısında beliriverdi.

Akkâ, Müslümanların elindeki en önemli limanlardan biriydi. Şehrin çevresinin büyük kısmı denizdi. Dolayısıyla buraları, savunulması büyük ölçüde denize bırakılmış, önemli bir kuvvet ayırmayı gerektirmeyen kısımlardı. Kuzeydoğusunda sağlam duvarlar vardı ve burada en önemli savunma mevzii olan "Lanetli Kule" bulunmaktaydı. Güneydoğu köşesinde duvarlar dış limanla birleşiyor, buradaki doğal kayalık da ikinci bir duvar gibi duruyordu. Bu bölgede daha küçük, fakat yine çok sağlam "Sinek Kulesi" bulunuyordu. Selahaddin ordusuyla bu kadar yakınlardayken, hiçbir kuşatma makinesi yokken, böyle bir kaleye karşı yapılan böyle bir hamle ancak delilik olabilirdi. Conrad yeni bir Hattin olacağını düşünüyor ve Guy'ın yok olacağını tahmin ediyordu. Selahaddin ise her zamanki gibi çok temkinliydi. Bu du-

rumun altında başka bir plan arıyordu. Acaba Guy gizli bir ittifak mı kurmuştu? Aniden bu müttefik ortaya çıkacak ve kendisi için bir tuzak mı oluşacaktı? Yoksa Avrupa'dan gelmekte olduklarını bildiği ordular bu kadar mı yaklaşmıştı? Bütün bu sorular sultanı her zamankinden de temkinli olmaya sürüklüyordu.

Gerçek tabloya her gün yeni bir şey ekleniyor gibiydi. Selahaddin'in yaklaşmakta olduğunu haber alan Guy sadece merdivenlerle şehre saldırı emrini verdi. Şehri savunanların şaşkın bakışları altında Haçlılar hücum ettiler. Elbette bir şansları yoktu ve hücumun ortasında, Guy bir kez daha paniğe kapılarak ordusunu geri çağırdı. Selahaddin'in öncüleri görülmüştü. Şimdi Haçlılar iki kuvvet arasında sıkışıp kalmışlardı. Kuvvetleri bir grup Piza'lı denizcinin katılımıyla ancak beş bini aşmış bulunan Guy yeni bir emir verdi. Siperler kazılacak, iki cephe de olsa savaşılacaktı. Ordu bu siperlere girdi. Durmaksızın "Tanrı bizimle! Tanrı bizimle! Kudüs'ü geri alacağız!" diye bağırıyor, ordusunu coşturmaya çalışıyordu. Tanrı'nın kiminle olduğu tartışılabilir-di, ama kesin olan, Avrupa'nın kuşatmacılarla birlikte olduğuydu. Geri almaya bir yerden başlanacaktı ve bu kadar "cesur" bir adam burada böyle bir hamle yapmışken yalnız bırakılmamalıydı.

10 Eylül 1189'da Guy için sanki bir mucize gerçekleşti. Elli gemilik bir Haçlı donanması Akkâ karşısında ortaya çıkıverdi. Bunu kimse beklemiyordu. İngilizler, Fransızlar ve Almanlar bekleniyordu, burası tamamdı. Ama hiç kimse böyle aniden, Akkâ kıyısında Danimarkalıları ve Frizyalıları beklemiyordu. Üstelik bu gelenler seçkin savaşçılardan oluşan on iki bin kişilik dinç bir kuvvetti. Hristiyanlığın tanrısı onlar için eski Yunanlıların Mars'ı, Vikinglerin Odin'i gibi bir tanrıydı ve savaşmak onlar için, en az sevişmek kadar çekiciydi. Bu kuvvetin katılımından sonra Akkâ kuşatması Haçlı seçkinleri için bir vitrin halini aldı. Hepsi burada kendilerini göstermek için yarışmaya başladılar. "Akkâ'ya ne zaman gidiyorsun?" diye soruyorlardı birbirlerine. Guy intihar gibi bir hamle yapmış, Selahaddin'in bir anlık tered-

düdü sonucu bu hamle büyümüş, koskoca ve kalıcı bir kuşatma kilitlenmesine dönüşmüştü. Nihayet üzerindeki baskıya daha fazla dayanamayan Conrad eylül sonunda yirmi bin piyade ve bin kadar şövalyesiyle kuşatmacılara katıldı.

Şimdi en baştaki tuhaf durumun ölçeği muazzam derecede büyümüştü. Çok güçlü bir kale çemberin ilk halkasıydı. Onu yine en azından artık çok güçlü ve iyi donanımlı bir ordu kuşatmıştı. Bu orduyu da her geçen gün yeni katılımlarla büyüyen başka bir güçlü ordu -Selahaddin'in ordusu- deniz dışında çepe-çevre sarmıştı.

16 Eylül'de Takiyeddin komutasındaki kuvvetler, kuzeyde zayıf bir noktadan Haçlı hatlarını yararak şehre önemli miktarda erzak sokmayı başardılar. O gün Selahaddin öğleye doğru bizzat şehre girdi. Savunma hazırlıklarını denetledi ve surlara çıkıp şehri kuşatmış olan Haçlı ordusunu seyretti. Şehir garnizonundaki bütün askerlerle tek tek kucaklaştı. Onların maneviyatını yükseltici sözler söyledi. Akşama doğru şehirden ayrılırken Takiyeddin'e, "Bu iş başta zannettiğimizden çok daha ciddi bir hal almış," diyordu.

İşin ciddiyeti 4 Ekim 1189 günü şiddetle ortaya çıktı. Haçlı ordusu, Selahaddin'in kuvvetlerine doğru ağır ve çok temkinli bir yürüyüşe başladı. Acaba Hattin'in intikamını şimdiden alabilirler miydi? Sıcak ve güneşli bir ekim sabahıydı. Akkâ Kalesi'nde kim varsa surlara ve kulelere yığılmış, dışarıda olup biteni görmeye çalışıyordu.

Selahaddin'in ordusu da yavaşça hareketlendi. Öğlene yaklaşırken, Haçlıların sol kanadıyla Takiyeddin komutasındaki sağ kanat arasında yer yer çarpışmalar başlamıştı. Takiyeddin emrindeki tecrübesiz Diyarbakır kuvvetlerini çatışmanın ağırlaştığı noktalara sürmüyor, onları daha çok hızlı vur kaç manevralarına sokuyordu. Büyük bir vur kaç dalgasının "vur" kısmını bitiren Diyarbakırlılar, "kaç" dalgasını başlatmışlardı ki, kuvvetlerinin hareketini izleyen Selahaddin, bu manevrayı, yenilgiye bağlı bir

geri çekilme olarak yorumladı ve oraya desteğe doğru harekete geçti. Bu hamle merkezini zayıflattı ve Haçlılar bütün güçleriyle merkeze yüklendiler. Diyarbakırlıların kaçışını bütün merkezdeki birliklerin bir anlık paniği izledi. Haçlılar bu panikten hızla atılarak, Selahaddin'in karargâhını kurduğu Tel-el Ayadiyye'ye vardılar. Burada Selahaddin'in hizmetçilerini öldürüp şahsi eşyalarını yağmaladılar. Felek anbean gülümsediği yönü değiştiriyordu. Yanında sadece beş muhafızı kalan Selahaddin atını kaçan birliklerinin tam önüne sürdü. Kendisini görmeleri ve tanımaları için elinden geleni yapıyordu. Askerleri onu tanımaya başladılar. "Evet, bu sultan"dı! Dağıldıkları kadar hızla toparlanıp karşı saldırıya geçtiler. Templar şövalyelerinin büyük üstadı, fazlasıyla cesur Gerard Ridefort bu karşı saldırıda öldürüldü. Büyük şövalyenin ölüm haberi dalga dalga yayılırken, Akkâ'daki garnizon durumun vahametini görüp Haçlı siperlerine ve karargâhına ani bir saldırı düzenledi. Haçlılara her yönden saldırı başlamıştı. Bu kez panik onların içinde yayıldı. Binlercesi şuursuzca koşuyordu. Bu sırada Conrad kuşatıldı. Onu kurtaran can düşmanı Guy oldu. Pek çok seçkin şövalye öldürüldü. Haçlılar siperlerine ve önceki günkü konumlarına geri çekilirken arkalarında üç binin üzerinde ceset bırakmışlardı. Deliliğin öngörülemezliğinin sağladığı üstünlüklerin de bir sınırı vardı. Bedel ağır olmuştu. Selahaddin'in kaybı ise ancak birkaç yüz civarındaydı. Yine de karşı saldırıya geçmedi. Ordusunun böyle bir hücum için yeterli manevi güce sahip olmadığını düşünüyordu. *Cihadın Faziletleri*'nin yazarı Bahaeddin ibn Şaddad, Hakkârili İsa gibi din adamları, sürekli askerin arasında dolaşüyor, manevi bir çöküntünün önüne geçmeye çalışıyorlardı.

Dayanamadı bunu duyduğunda Selahaddin, "Yahu İsa," dedi Hakkâriliye, "Senin kardeşin daha dün şehit olmadı mı? Var sen mateminde ol!"

"Ne matemî Yusuf?" dedi öteki. "Onun bayramı. O sevgiliye kavuştu. Sürünen biziz!"

Sonuçta zafere rağmen durum çok değişmedi. Akkâ'ya, şişko Ebu Haica ve Karakuş komuta ediyordu. Guy şehri kuşatmaya devam ediyordu. Selahaddin ise birliklerini bir miktar daha geri çekmiş, Halep'e gitmiş olan el-Adil'in taze kuvvetlerle gelmesini bekliyordu. Hava bozmaya başlamıştı. Her yer ve her şey ıslanmış gibiydi. Selahaddin her gün bir yerlere mektuplar yazıyor, destek beklentisini dile getiriyor, özellikle Abbasi halifesi-ne sitemler gönderiyordu. 19 Aralık 1189'da bir yürek sarsıntısı daha geçirecekti. Sabah namazına kalkmak üzereydi ki, hayattaki en eski dostu Hakkârîli İsa'nın ölüm haberini aldı. Vücudu yorgunluğa ve yürek acılarına daha fazla dayanamamıştı bu kadim dostun. Yükseklerden düşen bir kayanın yere çarpınca yaşadığı sarsıntı gibi bir şeydi hissettiği. Hiçbir şey söyleyemedi önce haberciye. Öylece ayakta durdu. Sonra "Bekle!" dedi. Abdestini aldı, namaza durdu. Alnı her secdeye geldiğinde seccadesi göz yaşlarıyla sırlıklam oluyordu. Kardeşini Allah'ın merhametine emanet ederken bin kez soruyordu kendine: "Bin Akkâ bir İsa'ya değer mi?"

Öğlene doğru sordu Bahaeddin'e: "Şehittir, değil mi?"

"Evet," dedi öteki, "cihadın tam içindeyiz!"

Öğle namazından sonra defnettiler İsa'yı. Cenaze sırasında on-on beş kişilik bir cemaat fark etti Selahaddin. Daha önce hiç görmemişti onları. Savaşçı olmadıkları kıyafetlerinden belliydi. Her şeyi merakla izliyor, acemice davranıyorlar, bir an olsun birbirlerinden ayrılmıyor, adeta ordunun içinde kaybolmaktan korkuyorlardı. Başları olduğu belli olan kırk yaşlarındaki adam, seyyitlik alameti olan yeşil sarık sarmıştı. Hep birlikte içleri parçalanırcasına dua ediyorlardı. Cenazeden sonra tanışmak istedi onlarla.

"Bağdat'tan geldik," dedi başları.

"Halifeniz mi yolladı?" dedi Selahaddin son bir ümitle, ama kendisi de buna ihtimal vermiyordu. Halifenin adamı olsalar giysileri bu kadar sade olmazdı herhalde!

“Yok,” dedi orta yaşlı adam, “bizi zamanında rahmetli pirimiz sana yollamıştı. ‘Kudüs’ü fethedecek adamın hizmetinde bulunun,’ demişti. Biz oraya yetişemedik. Burayı duyduk, buraya geldik. Cenk etmeyi bilemesek de, duamızla burada olalım dedik.”

“Piriniz kimdir, duyduk mu kendisini acaba?” dedi Bahaeddin şüpheyle.

“Bağdat’ta yaşadı, orada göçtü. Kendisine Abdülkadir Geylanî denilir,” dedi yeşil sarıklı adam.

“Bilirim,” dedi Selahaddin, “çok duydum namını. Allah ondan razı olsun. Peki, efendi, sen onun nesi olursun?”

“Fakirin adı Abdülaziz’dir sultanım, pirimizin soy ve yol oğlu oluruz.”

“Siz bugünün tek tesellisi oldunuz,” dedi Selahaddin.

Günler geçtikçe kışın ıslaklığıyla birlikte, savaşçı ateşi de ıslanmaya başlamıştı. İç içe geçmiş orduların birbirinden gizlisi saklısı kalmamış gibiydi. Bir Ceneviz gemisi kuşatmacılara destek olarak üç yüz genç fahişe getirdiğinde, fahişeler birkaç günde kendi pazarlarını fethetmiş, Akkâ garnizonunun kalbinde ve cebinde de derin izler bırakmışlardı. Günah olduğunu bilmeseler bu “desteği” getiren Cenevizlilere Müslüman savaşçılar da dua edeceklerdi! Fahişelerle başlayan yakınlaşma önce sözlü atışmalara, sonra karşılıklı müzik aleti kullanma becerilerini sergilemeye, daha sonra danslara kadar ilerlemişti. Farklı ordulardaki savaşçılar artık birbirlerini ismen tanımaya başlamışlardı. Bu daha önce olmamış bir şey değildi. Fakat bu kadar geniş ölçekte ilk kez oluyordu. Kış ayları boyunca tek çatışma denizde meydana geldi ve galibi belirsiz olarak kaldı. Beyrut’tan gelen bir Müslüman filosu Hristiyan kılığında Haçlı devriye gemilerini geçip şehre önemli miktarda yardım ulaştırmayı başardı.

Karada hareketlenmenin tekrar başlaması, 1190 Nisan ayı sonlarını bulacaktı. El-Efdal yeni destek birlikleriyle babasının yanına geldi. Bu, sultanın neşesini yerine getirse de, gelen haber-

ler iç açıcı değildi. Kutsal Roma-Cermen imparatoru Kızıl Sakallı Frederick'in ordusu Rum ülkesine varmıştı. Selahaddin bütün casuslarından bu ordunun büyüklüğü konusunda hemen hemen aynı haberleri almıştı ve bu rakamlar onu dehşete düşürüyordu. İki yüz elli bin kişilik olduğu söylenen bu ordu, bölgeye yettiğinde, onun önünde hangi güç, nasıl duracaktı? Koca ordularla gelmekte olan İngiltere ve Fransa kralları bile destek güç gibi kalırdı böyle bir ordunun yanında. Bu nedenle kuzeydeki şehir ve kalelerinden istediği miktarda askeri geri çekemiyor, Akkâ önüne yığamıyordu. "Hoş ya," demişti bir keresinde kardeşi el-Adil'e, "Allah korusun bu Frederick buralara varırsa ne biz kalırız ne Bağdat ne de ümmet!"

Allah "korudu!" 10 Haziran 1190'da Silifke yakınlarında ordusuyla nehri geçerken, ağır zırhlar içindeki Frederick'in atının ayağı kayıverdi. Attan nehre düştü imparator. Çıkarıldığında boğulmuştu. Bu olayı izleyen iki-üç gün içerisinde, Selahaddin'in kâbusu haline gelen Alman Haçlı ordusu darmadağın oldu. Baronlar, kontlar, hepsi kendi kuvvetlerini alarak ülkelerine dönme telaşına düştüler. Onların bağlılık yeminleri kiliseye değil, öncelikle kendi efendilerinin şahsınaydı. Pek azı Haçlılara yardım için güney yürüyüşüne devam edecekti.

Bu sırada Akkâ'da karşılıklı ağır silahlar kullanımıyla idare ediliyordu. Haçlılar her çeşit kuşatma silahı yapıyor, duvarları ve kenti tehdit ediyorlardı. Tecrübeli Karakuş her yerde bulunamayacak Şamlı bir simyacı bulmuştu. Bu adam Rum ateşini geliştirdiğini iddia ediyordu. Karakuş'un da ona ödeyecek altını vardı. Gece gündüz çalışıyordu artık Şamlı ve bu işin sonunda ateşli silahlarda Müslümanların üstünlüğü bir kez daha ortaya çıkacaktı. Karakuş ve Şişko Ebu Haica surlardan gülererek seyrettiler üç kuşatma kulesinin alevler içinde kalışını.

"Aman oğlum, bol bol yap şu testilerden," dedi Karakuş, Şamlıya. Yanıcı madde şarap testilerine dolduruluyor, ağzına sokuşturulan paçavra tutuşturulup testi hedefe fırlatılıyordu.

Bu ateşe su dökmek ateşi ancak genişletmeye yarıyordu. Mangoneller, trebuşeler ve mancınıkların ömrü bu testiler karşısında pek kısa oluyordu. Nihayet iki bin beş yüz altın dinar harcanarak yaptırılan bir kuşatma kulesi, içindeki yetmiş seçme şövalyeyle birlikte yanınca, her iki taraf da ilan edilmemiş bir ateşkes içine girdi. Adeta mecburi bir ateşkes.

Temmuz ayı ise kuşatmacılar için açlık ve susuzluk ayı halini aldı. Uzun süredir yeni erzak gemisi gelmemesi sıcakla birleşince çıldıracak hale geldiler. 25 Temmuz 1190'da yiyecek ve içecek bulmak umuduyla Selahaddin'in kampına çılgınca saldırdılar. Sonuç belliydi. Arkalarında beş bin arkadaşlarının cesedini bırakarak, daha aç ve susuz olarak mevzilerine geri döndüler. Selahaddin yine saldıramadı. Ağlaşan emirleriyle uğraşıyordu. Özellikle Cezire, Sincar emirleri geri dönmek istiyorlardı. "Cihat önemliydi de, onlar cihattayken kendi mülkleri elden çıkarsa o mülkleri halife mi alıp onlara geri verecekti?"

1191'de tekrar kış onları ıslattığında ordusunun önemli bir kısmını istirahatata gönderdi Selahaddin. Hastalık ortalığı kasıp kavuruyor, özellikle açlıkla boğuşan şehirde ve Haçlılarda her gün yüzlerceye varan kayıplar meydana getiriyordu. 5 Ocak 1191'de korkunç bir yağmur ve fırtına mancınıkların yapamadığını yaptı. Akkâ'nın surlarının bir kısmı yıkıldı. Ama Haçlılarda da bu fırsatı değerlendirecek hal kalmamıştı. Surlar onarıldı. Ortada sürüp giden duruma savaş, kuşatma vs. demek artık mümkün değildi. Her iki taraf da adeta sürünüyor, sadece hayatta kalmaya çalışıyordu. Sanki Tanrı bilmedikleri bir nedenle tümünü birden cezalandırıyordu.

İki kez hastalandı sultan. Allah, işi bitmemiş olacak ki, almadı canını. Artık hemen hemen hiç uyumuyordu. Gündüz savaş üzerine yoğunlaşmakla geçiyordu. Geceleri kan çanağına dönmüş gözleriyle ya yakın dostlarıyla hüznünü paylaşıyor yahut namaz kılıyordu. Alnındaki secde nasırı her gün biraz daha belirginleşiyordu. Birkaç kez secdede uyuyakalmıştı.

“Nasıl bir girdap bu böyle Allah’ım? Yusuf’un kuyusu da böyle miydi?” diyordu kendi kendine. Her gün yeni haberler alıyordu, ama bir tanesi bile iyi değildi ki! Ufukların bu kadar kara olduğu başka bir çağ var mıydı acaba? Olmuş muydu? Sanki mahşer günü, bu çağın insanları “Nasıl yaşadınız?” sorusuna şu cevabı vereceklerdi:

“Yaşamak mı? Ne yaşaması? Biz öyle bir şey bilmeyiz. Hâşâ! Savaştık ve öldük!”

“Ne yaptın Yusuf?” denildiğinde, “Savaştım!” diyecek ve susacaktı herhalde.

“Çok az çoban böyle düşünür ve hisseder sultanım,” dedi Bahaeddin. “Tarih böyle,” diye devam etti. “Bütün hükümdarlar böyle düşünür ve hisseder zannederim. Yahut pek azı bunun dışında huzurlu bir hayat sürmüştür. Ama bir çobanı düşün. Şimdi gitsek, dağın birinde bir çoban bulsak, ‘Çok sakın bu hayat, hep böyleymiş,’ derse, şaşırır mısın? Hani kırk yılda bir sürüye kurt gelecek de! Kaderin bu, sultanım. Adınla birlikte yazılmış. Çekeceksin!” Selahaddin ayağının altına alıp dövmek istedi Bahaeddin’i.

Oklar atılıyordu. Taşlar atılıyordu. Sığır leşleri, cesetler, bazen öfke çok kabardığında canlı canlı esirler mancınıklarla karşı mevzilere atılıyordu. Arada bir baskın girişimleri oluyor, kılıçlar ancak o zaman kullanılıyordu. Siperlerdeki tükenmiş gibiydi. Hastalık, açlık, her biri köpek boyuna gelmeye yemin etmiş fareler onlara niçin burada olduklarını bile unutturmuştu. “Baskın!” denilince kılıçlarını sıyırıp ortaya atılmalarının zâfer gibi kavramlarla, hatta en temel canlarını koruma güdüsüyle dahi bir ilişkisi kalmamıştı. Ne bilinçle ne de ruhla bir ilişkisi vardı siperdeki varoluşlarının, sadece öyle devam ediyordu o kadar. Güneş geliyor uyanıyorlar, artık ne olduğu önemsiz bir şeyler yiyorlar, sonra bir zaman güneş gidiyordu. Böyle bir şeydi hayat. Biliyorlardı ki, kaledeki Müslümanlar için de, onları kuşatanlar için de buna benzer bir şeydi.

Sonra 8 Haziran 1191’de, ağzına kadar asker ve erzak dolu yirmi beş kadirgayla “o” geldi. Şövalyelerin en beyazı! Aslan Yürekli Richard, kadirgasından Akkâ’nın kumlarına insanüstü bir yaratılmış gibi indi. Kızıla çalan sarı saçları, sanki ışıklarla yıkanmıştı. Sicilya’nın güneşi ve bolluğunda dinlenmiş ordusu, Kıbrıs’ın şaraplarıyla neşe ve güç bulmuştu. Aceleye hiç mi hiç gerek yoktu! Nasıl seyirciler oturup başoyuncunun sahneye çıkmasını beklerse, tarih de zaten bu kralı bekleyecekti! Aslında Akkâ’da zaman durmuştu, ama faniler bunu fark edemiyordu. Belki bir tek şu “Saladin” fark ediyordu ve sıkıntısı da bundandı. Herhalde artık o da aydınlığın gelip kendisini yani karanlığı kovması için sabırsızlanıyordu! İşte “baş melek” gelmiş, “Lucifer”in karşısına dikilivermişti.

Siperlerdeki Haçlılar gözlerine inanamıyordu. Kadirgalar boşaldıkça boşalıyordu. Sicilya şarapları, Kıbrıs şarapları, domuzlar, koyunlar, meyveler, balıklar! Şairler, şarkıcılar, trubadurlar! Her yanlarından şehvet ve işve akan fahişeler! Akkâ surlarından bakan Kürt Maştub ve Türk Karakuş’un ve binlerce gözün önünde bir Avrupa kuruluyordu. Bir Avrupa düğünü sergileniyordu. Şarkılar, şiirler, danslar, küçük turnuvalar, şölenler, sözde kaçıyormuş gibi yapan fahişeler ve sözde kovalıyormuş gibi yapan azgın savaşçılar! Ateşböcekleri gibi Akkâ önünde yanıp sönen, yer değiştiren binlerce ışık! Uzaklardan uğultu olarak duyulan muazzam bir gürültü. Ne olmakta olduğunu bilen ve minderinde derin bir hüüzünle havayı koklayan, havayı dinleyen bir Selahaddin. Mırıldanıyordu:

“Câlut ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında ‘Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır akıt. Bize cesaret ver ki tutunalım, kâfir kavme karşı bize yardım et,’ dediler.”

Guy da kral kabul edilirse şimdi Selahaddin’in karşısında tam üç kral bulunuyordu. İngiltere, Fransa ve Kudüs kralları. Mağrip’ten ve Muvahidlerden yardım istemiş, nasihat almıştı. Rum Selçuklu sultanı Mesud kendi derdiyle uğraşıyordu ve en

azından Almanları hırpalamıştı. Ama işte hepsi bu kadardı ve şimdi burada üç başlı bir ejderhayla baş başaydı.

Fakat Kutsal Topraklar'ın bir özelliği vardı. Bu sarışın savaş tanrısı kısa sürede bununla tanıştı: Yabancı hastalıklar. Bu topraklara gelen her Avrupalı'nın vermesi gereken ilk sınav, bunu verenlerin hayata devam edebildiği, veremeyenlerin diğer hiçbir yeteneğinin bir anlamının kalmadığı bir sınav. Avrupa'da bilinmeyen herhangi bir hastalık. Bir süre yattı. Kalkar kalkmaz da, "Bu Saladin'le buluşup görüşsek, belki anlaşılabiriz," dedi. Ölümlülüğün havasından bir nefes solumuş, insan olduğuna karar kılmış ve insan olduğunu kabul ettiği muhatabıyla görüşmeye karar vermişti.

"Savaş halinde olan krallara oturup birbiriyle konuşmak yakışmaz, ancak savaş biterse konuşabiliriz," cevabını aldı Selahaddin'den. Bunun üzerine bir Müslüman esirini serbest bıraktı ve üç elçi gönderdi Selahaddin'in karargâhına. Ününü pek duyduğu meyvelerden istiyordu, eğer şerbet de gönderilirse çok sevinecekti.

Bahaeddin, Richard'ın elçileri gelmeden önce hazırlık yapmıştı. Ordudaki tüm esnaf tezgâhlarını mallarla, çeşit çeşit yiyeceklerle doldurmuştu. Her tarafta şerbetler, meyveler satılıyordu. Elbette bu elçiler krallarına Müslümanların muhteşem bir bolluk içinde olduğu haberiyle dönmeliydi. Haçlı cephesinden bu aralar iyi haberler gelmiyor değildi. İngiltere kralı ile Fransa kralı arasında zaten büyük bir gerilim vardı. Buna yerel gerilim de eklenmişti şimdi. Guy, Richard'ın korumasını elde etmiş, bunun karşılığında can düşmanı Conrad da Fransa Kralı Philip'e yanaşmıştı. Bahaeddin aralarında bir çatışma çıkması için her gün dualar ediyordu, ama henüz dileği kabul olunmamıştı.

Selahaddin ise artık umudunu yitirmişti. Akkâ'ya her bakışında gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Temmuz 1191'de Haçlılar şehre yaptıkları saldırıların yoğunluğunu arttırdılar. Binlerce altın dinar harcanarak yeni kuşatma makineleri yapıldı. Yüzlerce ma-

denci getirildi ve duvarların altına tünel kazma işine koyuldular. Öyle büyük masraflar yapılıyordu ki, gayretlerin artık çılgınlık ölçüsüne vardığı ortaya çıkıyordu. Richard'ın mancınıklarının Akkâ duvarlarına fırlattığı iri kayalar, Sicilya'dan özel olarak getirilen volkanik kayalardı. Kimin, hangi şeytanın aklına gelirdi kadirgalara kaya yükleyip getirip bir şehre atmak!

Akkâ'dan uçurulan ve onları dahi hedef alan Haçlı okçularından kurtulan bir güvercin, Selahaddin'e 4 Temmuz 1191'de şu mesajı getiriyordu:

“Yarın eğer bizim için bir şey yapamazsanız biz artık şehrin teslim şartlarını müzakere etmek zorunda kalacağız!”

Mesajın altında el-Maştub ve Karakuş'un mühürleri bulunuyordu. Bu iki komutanın sadakati, cesareti ve askerliklerinden bir şüphe duyamazdı Selahaddin, demek ki artık Akkâ düşmüştü!

Görüşmeler el-Maştub ve Haçlılar arasında zaten başlamıştı. Fakat Haçlılar varılacak antlaşmaya Selahaddin'in de onay vermesi gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Richard ve Philip hasta olduklarından onlarla, bu iş için görevlendirilmiş el-Adil arasında bir görüşme söz konusu olamıyordu. Nihayet İsa'nın ölümü üzerine, Selahaddin'i yalnız bırakmamak amacıyla Mısır'dan gelen kadı el-Fadıl'ın girişimiyle, 12 Temmuz 1191'de bir antlaşma gerçekleşti.

Buna göre, Akkâ'daki garnizon, Müslümanlar sözleşmenin gereğini yerine getirene kadar hapsedilecekti. Fidyeye için ayrılan Maştub, Karakuş, Hakkârili Seyfeddin gibi emirler bu muameleden ayrı tutulacaktı. Selahaddin iki yüz bin altın dinar ödeyecek, Hattin'de ele geçirdiği “Gerçek Haç”ı geri verecek ve elindeki iki yüze yakın yüksek rütbeli esiri serbest bırakacaktı.

17 Temmuz 1191'de Akkâ'nın kulelerinde, Haçlıların hemen her renkten bayrakları dalgalanıyordu. Hattin ve Kudüs'le gelişen Müslüman özgüveni büyük bir darbe yiyor, Selahaddin, ordusunu kilometrelerce öteye Saffaram'a, dinlenmeye çekiyordu.

Akkâ düşmüş, kavgası ise henüz bitmemişti. Antlaşma yapılırken, iki taraf da çok hesaplı kitaplı davranmış görünmüyordu. İki yüz bin altın dinardan söz etmek belki kolay, fakat bu kadar uzun süren bir savaştan sonra bir araya getirmek olağanüstü zordu. Richard sabırsızlanıyordu. Guy ile Conrad arasındaki sorunları çözmüş, Philip'in ani bir kararla Fransa'ya yelken açmasından sonra ise, Haçlıların tek lideri olarak kalmıştı. Artık ileri yürümek, hızla yol almak ve şu "Saladin" belasından kurtulup Kudüs'ü almak istiyordu. Hem aceleci bir kişiliğe, hem de acele için gerçekçi nedenlere sahipti. Avrupa'daki en büyük düşmanı Philip, Fransa'da kim bilir nelerin peşinde olacak ve Richard'ın kıtadaki topraklarına ilişkin kim bilir ne tehlikeler yaratacaktı! Richard, Kudüs'ü geri alan kahraman unvanını kimseye bırakmazdı, ama şüphesiz Avrupa topraklarını da! Elinde üç bin civarında esir vardı. Bunlarla birlikte iki yüz bin dinarlık beklenti onu bulunduğu yere çiviliyor, kıpırdıyamıyordu. Selahaddin'in müzakerecileri üzerinde baskı kuruyor, antlaşma gereklerinin bir an önce yerine getirilmesi gerektiğinde ısrarcı oluyordu.

Selahaddin ise aynı aceleye sahip değildi. Sorun halledilir halledilmez saldırı dalgasıyla karşılaşılacağını biliyor ve ağırdan alıyordu. 2 Ağustos'ta Richard sert bir uyarıda bulundu. Gerçek Haç, bin altı yüz esir ve toplamın yarısı olan yüz bin dinar hemen teslim edilmeliydi. Sonra "hemen"i gevşetti ve 12 Ağustos'u kabul etti. Reddedildi.

20 Ağustos 1191'de Richard ordusuyla birlikte Akkâ'yı terk etti. Yakın zaman önce Haçlı kuşatmacıların siperlerinin bulunduğu ovada kamp kurdu. Selahaddin'in ileri gözcüleri o gün kanlarını donduran bir sahneyi gözlemenin ıstırabını yaşadılar. Haçlı ordusundan önce bir grup süvarinin ayrıldığını gördüler. Sonra onları bir grup piyadenin izlediğini ve beraberlerinde iplerle ellerinden birbirlerine bağlı Müslüman esirleri sürüklediklerini... Sonra aniden Haçlı askerlerinin bu esirleri kılıç, mızrak ve balta darbeleriyle öldürmeye başladıklarını... Akkâ garnizo-

nunda esir edilen iki bin yedi yüz askerin gözleri önünde parçalanışını...

Bu haberi Selahaddin'e ulaştırdıklarında el-Fadıl ve Bahaeddin'le oturuyordu sultan. Fatiha suresini okudu. Sustu. Belki bir saat öylece suskun oturdu. Bütün bu girdabın içinde anlamlı bir şey kalıp kalmadığını düşündü. Sonra "Şimdi?" dedi el-Fadıl'a. Öteki cevabı çoktan hazırlamıştı. Gereğinin kararını vermek sıkça bu kadiya düşmez miydi?

"Şimdi," dedi, "merhamet kelimesini hatırlamayacaksın, sultanım. Şimdi bin altı yüz esir var elimizde, onları Richard'ın gözcülerinin göreceği bir noktaya götürüp bu kez biz kasaplık vazifesi yapacağız!"

El-Fadıl'ın dediği yapıldı.

Koca koca açmıştı gözlerini Cafer, yeni bir şey öğrendiğinde böyle olurdu.

“Savaş hileden ibarettir diye yazıyor burada, hile kötü bir şey değil mi?”

Gülerek, “Niçin kötü olsun?” dedi Süleyman.

“Yalansız hile olmaz, yalan da kötüdür,” dedi Cafer.

“Bir müminin, bin müminin hayatını koruyacaksa değildir,” dedi öteki.

Çıplak ayaklarını kenarına oturdukları suya uzatmışlardı. Ayaklarını sudan çıkardı çocuk ve altına topladı. Kafası karışınca böyle yapardı.

“Yani,” dedi, “o zaman bu demektir ki, mümin müminle savaşılamaz!”

“Evet,” dedi Süleyman. “İşte, mesele gelir burada dayanır. Müminin kim olduğuna!”

ARSUF

22 Ağustos 1191'de Richard'ın ordusu Akkâ önlerinden güneye doğru harekete geçti. Selahaddin'in komutanları, uzaktan izledikleri bu ordunun uzun süredir rastlamadıkları kadar disiplinli ve düzenli olduğunu sultanlarına itiraf etmek zorundaydılar. Ayrıca daha önce hiç görmedikleri kadar da iyi donatılmış olduğunu bildiriyorlardı.

En önde, artık alışlageldiği şekilde tecrübeli Templar şövalyeleri öncü olarak ilerliyor, onlara, gerektiğinde keşif ve haberleşme için Türkopollar eşlik ediyordu. En arkada ise yine tecrübeli Hospitalier şövalyeleri artçılık ediyor, malzeme arabaları ve sökülmüş kuşatma arabalarını çok sayıda okçuyla birlikte onlar koruyorlardı.

Selahaddin'in Akkâ'dan çıkardığı en önemli sonuç, bu Haçlı ordusuyla belirli bir mevziye çakılmış olarak savaş kazanama-

yacağı idi. Dolayısıyla bu orduyu yetmiş beş kilometrelik yollarını tamamlamadan açık alanda bir savaşa çekmesi gerektiğini düşünüyordu. Varlığıyla ona güven veren yeğeni Takiyeddin yanındaydı. Oğlu el-Efdal, Haçlıları yakından izleyen kuvvetlere komuta ediyordu ve el-Adil her an müzakere edebileceği mesafedeydi. Kendisini Akkâ'da olduğu kadar yalnız hissetmiyordu. Akkâ'da özellikle askeri görüşlerine çok güvendiği Takiyeddin'in olmayışı onu çok sıkıntıya düşürmüştü.

İlk işaretlemlerin iyi olmadığıнын farkındaydı Selahaddin. İngiltere kralının çok akıllı bir asker olduğunu görebilmesi için yakınında olmasına gerek yoktu. Her hareketini izletiyor ve en kısa zamanda haberdar oluyordu. Henüz yanlış verilmiş bir kararına rastlamamıştı. Arkasını her hareketinde denize vererek yürüyordu Richard. El-Efdal kendisine haberci gönderip bir miktar destek kuvvet istediğinde Selahaddin ümitlendi.

“Biraz daha kuvvetim olsa öncü kollarında tahribat yaratırım,” diye yazmıştı oğlu. Gönderdi. El-Efdal hesabının yanlış olduğunu yaşayarak gördü. Temel sorun şuydu: Müslümanların attığı oklar, Richard'ın şövalyelerine de piyadelerine de işlemiyordu. Büyük paralar harcanarak yaptırılan zincir zırhlar, neredeyse Haçlıların bütün vücutlarını örtüyor ve oklar çarpıp düşüyordu. En sert yaylardan atılan en usta işi, sert, güçlü oklar ise zırha giriyor, fakat delip geçemiyordu. Gözcüler şaşkınlıkla, “Üzerlerine sekiz-on ok saplandığı halde, kirpiller gibi, hiçbir şey olmamış gibi yürüyor, hatta saldırıyorlar,” diye bildiriyorlardı.

Oysa Selahaddin atılan okların sayısından dahi kaygılanacak durumdaydı. Hazinesi neredeyse tükenmişti ve arkasında daha öncelikle korumak zorunda olduğu Kudüs vardı. Zaferlerinin başında ümitle beklediği para desteğini ise artık beklemiyordu. Biliyordu ki kendisi yoksa bu cihat da olmayacak, yahut kendisi gibi bir kurban bekleyecekti. Arada bir, hatta belki de her gün cihadına katılmak için gelen müminlerle konuşuyor, onları buraya hâlâ neyin getirdiğini merak ediyordu. Acıyla fark ediyordu ki,

bazı istisnalar dışında, bunların önemli bir kısmı fakir, hatta çok fakir insanlardır. Bazıları ellerinde koca bir sopayla çıkıp geliyor, bunu Haçlı şövalyelerine karşı bir silah olarak görüyorlardı.

“Yeminimi bozuyorum el-Fadıl, biliyorsun yakınmamaya yemin etmiştim. Ama bu kaçınıcı bozuşum! Allah affetsin!”

Öteki başını sallıyordu. “Affeder inşallah. Affeder inşallah!”

7 Eylül 1191’de Selahaddin, Richard’la açık alanda karşılaşmayı başardı. Hazreti Meryem’in doğum günüydü ve kutlu bir gündü. Richard da öyle düşünüyordu. Bakire Meryem’in doğum günüydü ve mutlak zafer getirecekti! Bir cumartesi günü sabahı iki ordu Arsuf’ta karşılaştığında, Selahaddin artık böyle bir karşılaşmayı istediğinden emin değildi. Süvarileri ustaca manevralarla Haçlı ordusunu gerisi hariç -çünkü gerisini sürekli denize dayıyordu Richard- kuşattı. Yağmur gibi ok ve mızrak yağıyordu Haçlıların üzerine. Richard ordusuna hücumla kalkmayı yasaklamış, yürüyüş hızıyla ilerleme emri vermişti. Selahaddin’in taciz birlikleri, ok ve mızraklarını şövalyelerin atlarına yönelttiler bu kez. Bu atlar Avrupa’dan getirilmiş özel savaş atlarıydı ve bölgede yerlerinin doldurulması imkânsızdı. Atlarını kaybetmeye başlayan şövalyeler çılgına dönüyor, durmaksızın Richard’a haberci yollayıp hücum izni istiyorlardı. Kral ısrarcıydı, sadece yürünecekti. Hristiyanların safları o kadar sıkıştı ki, bir elma atıl-sa yere düşmeyeceği söyleniyordu. Koskoca metal bir kütle sanki can kazanmış, yürüyüşe geçmişti. Karşılarındaki atlıları kendileri için çok fazla tehditkâr bulmuyorlardı. Siyah hecin süvarilerinden ise ürküyorlar, onları gördükleri her yerde dikkat kesiliyor, korkarak ilerliyorlardı. Derilerinin bu kara rengi, elbette Tanrı’nın bir cezası olmalıydı ve altlarındaki lanet develer atlarını korkutuyorlar, tekmeleri ise yayalar için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Selahaddin’in taciz birlikleri dalga dalga geliyor, hızla vuruyor, iç içe geçen bir boğuşmaya girmiyor, geri çekiliyor ve az sonra yerlerini yeni birlikler alıyordu. Hristiyanların büyük kayıplar verdiği söylenemezdi, ama gururları inciniyor ve moralleri bo-

zuluyordu. Selahaddin durmaksızın birlikleri arasında dolaşıyor, onlara güç veriyor ve saldırıya teşvik ediyordu.

Sonra birden, Haçlı artçısı Hospitalier tarikatı şövalyelerinin hücumu kalktıkları görüldü. Richard'ın ordusunun sabrı taşmıştı. Saldırının geri saflardan merkeze, oradan da ön saflara bir çığ gibi gelerek bütün orduya bulaştığını gördü ve yapacağı bir şey kalmadığını anladığında, o da kılıcını çekip merkeze hücum emri verdi. Selahaddin'in ordusu en başından beri ısrarla bekledikleri saldırı geldiğinde bu ani harekete hazırmış gibi davranmadı. Üzerlerine adeta yuvarlanan bir kaya gibi gelen ağır şövalyeleri gördüklerinde artık çok geçti. Müslüman ordu bir anda panikle kaçmaya başladı. Her bir yöne dağıldılar. Merkez, sol kanat ve sonra sağ kanat sırayla dağılıverdi. Yüzlerce başsız gövdenin yerlerdeki görüntüsü dehşeti artırıyor, arkadaşlarının yardımına koşanlar da bu görüntünün etkisi altında dönüp kaçıyorlardı. Selahaddin'in canhıraş toparlama çabaları belki bir an sonuç veriyor, birkaç bin kişi toparlanır gibi oluyor, arkasından yeniden dağılmaya başlıyorlardı.

Takiyeddin, amcasını bu anlarda kurtardı. Emrindeki bin kadar memluk süvarisiyle bu kez Haçlıların beklemediği bir karşı saldırıya geçti. Richard'ın kuvvetleriyle dağılan ordu arasına bir kama gibi girdi memlukler. Zaferin havasına girmiş şövalyeler bu taze ve ağır süvari karşısında bocaladılar. Durakladılar, hatta atının başını geri çevirmeye başlayanlar oldu. En önde gelen kahramanlarından Felemenk şövalye Avesnes'li James bu sırada öldü. Adamları saldırının orta yerinde, cesedinin başına toplanıp sanki inanılmaz bir şeyle karşı karşıya kalmışlar gibi bakıyor, diz çöküp anlaşılmaz dualar ediyorlardı. İşte bu saldırı Selahaddin'e, geri çekilme ve dağılan birliklerini toparlamak için gereken hayati süreyi kazandırdı. Ordusunu kurtarmıştı. Birkaç bini geçen bir kaybı olduğunu şimdiden görebiliyordu, ama en azından elinde hâlâ bir ordu vardı. Fakat bir kez daha "Melik Ric"e yenilmişti ve bu durum bu adam karşısındaki tedirginliğini arttırıyordu. Artık

Kudüs'ü savunmanın çarelerini düşünmekten başka yapabileceği bir şey kalmamıştı. Mısır yolunu tutan Aşkalon ve Kudüs bulundukları yere yaklaşık aynı mesafedeydiler. İkisini birden savunamazdı. Kudüs'ü savunacaktı. Aşkalon'daki garnizona şehrin duvarlarını yıkma emri verdi. Richard'ı Kudüs yolunda oyalamak için harekete geçti.

Richard, Aşkalon'da büyük bir yıkıntı buldu. Şehrin dumanı hâlâ tütüyordu. Halk boşaltılmıştı. Yürüyüşe devam ettiler. Yafa'ya girdiklerinde onlar da tükenmişlerdi. Richard ordusunu burada yedi hafta dinlendirmek zorunda kaldı. Bu yedi hafta Selahaddin için bulunmaz bir fırsat olacaktı. Kudüs'e giden yollardaki tüm korunaklı mevzileri yok ettirdi. Richard'ın kurmak istediği tedarik zincirine ağır bir darbeydi bu. Ordusuna malzeme taşıyan kervanların geceleri korunacak mevzilerden yoksun kalmaları, Selahaddin'in askerleri olmasa bile Bedevi saldırıları karşısında korunmasız olmaları demekti.

Hırslı bir vur kaç savaşı başlattı sultan. Sürekli sokup kaçan arılara benziyordu Türkmen süvarileri. Adeta bu iş için yaratılmışlardı. Sabah, öğle, gece, günün herhangi bir anında, bir vızıltı bir boyuna saplanan ok anlamına gelebilirdi. Düşmanı görmek, defetmek için yeterli olmayabilirdi. Yakalamaları gerekirdi. İşte bu pek müşküldü. Bir ağır şövalye atı bir adım atarken, onların hafif ve bodur atları üç adım atmış oluyordu. Kudüs'e giden yollar, belli ki can acıtan dikenlerle dolu olacaktı.

“Görüşmemiz lazım bunlarla,” dedi Conrad'a Richard. Sonra ekledi: “Ama askerler ve şövalyeler bilmemeli. Güçlerini kaybederler. Gizli bir görüşme sağlayabilir misin?”

“Bu benim vazifem majesteleri,” dedi Conrad soğukkanlılıkla.

Bahar olmalıydı. Üstelik bol karlı bir kışın baharı olmalıydı. Sular sanki çokluklarına sevinmiş gibi, neşeyle akıyorlardı. Çok, çok büyük bir gürültü vardı nehirde. Muazzam bir uğultu. Yine de rahatsız edici gelmiyordu.

Manda derileri özenle yüzülmüştü, belliydi. Şişirilmiş, kalın iplerle bağlanmışlardı. Üzerlerindeki tahtalar da öyle. Süleyman elindeki sırıkla ustaca yön veriyordu keleşe.* Cafer korkudan dili tutulmuş, onu izliyordu. Yine de her hareketinden bir şeyler öğrenmeye çalışıyordu. Böyle zamanlarda susardı. Hoş, konuşsa yahut bağırırsa kim duyardı ki?

Karşıya geçtiler. İyice karaya çekti keleş Süleyman. Cafer'in nefesi düzeldi.

"Delisin sen! Ya boğulsaydık? Ya bu su bizi götürseydi?" diye bağırdı.

"Götürmez," dedi Süleyman gülerek.

"Götürmezmiş, ya götürseydi!"

"Bir şey olmazdı ki! Sen bilmiyorsun tabii. Bu su ölümsüzlük suyudur. Buna düşen ölmez," dedi adam.

İnanmamış gözlerle baktı Cafer. Öteki hiç istifini bozmadı.

"Bu suya düşen er ya da geç bir gün çıkar. Nerede kaldıysa oradan devam eder. Şaşkın bakışlar karşılar onu. Çıkar, silkinir ve kurulanır, sonra da yürür, yarım kalan işine gider," dedi.

---

* Şişirilmiş hayvan postlarından yapılan sal.

GÖRÜŞME

20 Ekim 1191’de, Conrad’ın karargâhının birkaç yüz metre uzağında, zengin döşenmiş ve yere kurulmuş sofralarında pek çok çeşit yemeğin bulunduğu geniş bir çadırda Conrad, Richard, el-Adil ve el-Fadıl bir araya geldiler. Toron’lu Humphrey de tercümanlıklarını yapıyordu.

Conrad ve el-Fadıl daha önce defalarca görüşmüş olmanın rahatlığı içindeyken, Richard ve el-Adil sanki her an kılıçlarına sarılacakmışçasına gergindiler.

“Siz görüşme talep ettiniz,” dedi el-Adil, ilk cümle olarak.

“Bu pek hoş bir başlangıç sayılmaz, prens,” dedi Conrad, babacan bir edayla.

“Hayır, pek hoştur, çünkü maksadı ne istediğinizi sormaktır,” dedi el-Fadıl.

“Çok basit. Çok anlaşılır,” dedi Richard muhataplarının üzerinde belirgin bir güç iddiasıyla.

“Kudüs’ü ve ‘Gerçek Haç’ı bize teslim edersiniz. Belirli bir süre için barış ilan ederiz. Herkes yaralarını sarar. Yıkılanlar yapılır.”

“Bunun için gelmedim buraya,” dedi el-Adil ayağa kalkarken. Elinden çekti el-Fadıl, oturttu.

“Otur sultanım,” dedi. “Daha işin başındayız. Belli ki kral şaka yapıyor!”

Conrad güldü. Dördü de birbirlerinin tüm hareketlerini, hareketliliklerini, hatta nefeslerini takip ediyor, kendilerine sonuçlar çıkarıyorlardı.

“Şaka yapmıyorum. Kudüs bizimdir ve elbette ‘Gerçek Haç’ta,” dedi Richard.

“Kudüs nereden sizin oluyor?” dedi el-Adil alayla.

“Sizden önce biz vardık orada,” dedi Richard.

“O zaman Musevilere verin,” dedi el-Adil yine alayla. “Onlar sizden de bizden de önce oradaydılar. Adalet bunu gerektiriyorsa şehri aldığınızda niçin onları da yok ettiniz?”

Duymazlıktan geldi Richard.

“Tamam, o zaman,” dedi el-Fadıl, neşeli bir sesle. “Anlaşamayacağız demektir. Hadi tekrar savaşalım. Keselim birbirimizin boğazını. Bir daha, bir daha. Yetmez. Toplanalım yeniden, yeniden dinsizler gibi kurban ayinleri yapalım. Bunun için geldik bir araya!”

Şakanın gücüyle istediği sonucu almıştı kadı. Herkes derin bir nefes aldı. Birbirlerini süzmenin yanı sıra artık bakmaya da başladılar. Kimse aslında konuşma zeminini kaybetmek istemiyordu.

“Gerçek Haç konusunda anlaşıyor muyuz?” diyerek söze girdi Conrad.

“Anlaştığımız konulardan başlayalım. Oradan daha kolay olabilir işimiz.”

“İşte,” dedi el-Fadıl, “bakın yurduna dönmek isteyen ne kadar aceleci. Burasını yurt edinen ne kadar ılımlı!”

“Anlaşıyoruz,” dedi el-Adil. “Elbette, Hazreti İsa Peygamberimizin gerildiğini zannettiğiniz o haçı size vereceğiz. Ne yapalım elimizde tutup? Biz sevmeyiz putları. Ama mademki değerlidir, her mesele birlikte ele alınmalı.”

Birden, “Sen bu çeneyle bu kadar nasıl savaştın?” diyen Richard’ın sesi duyuldu. Gülerek söylemişti bu cümleyi. Aynı şekilde gülerek cevapladı el-Adil:

“Ben de senin bu gövdeyle nasıl bir oka hedef olmadığını düşünüyordum!”

“Tüccar gibi pazarlık yapıyorsun!”

“Bunun için çağırmadınız mı bizi? Savaşçıyız biz, cömertliğimiz gücümüzdür.”

“Olur, o zaman, başla ve göster cömertliğini!”

Omzuna bir tokat attı Richard el-Adil’in. Aynı şekilde karşılık verdi öteki.

“Hadi, yemek yiyelim de öyle konuşalım,” dedi Conrad. Acıkmışlardı. Birbirlerine verdikleri hediyeler hakkında konuşarak yemek yemeye başladılar. Mücevherli hançerler, zemberekli yaylar, miğferler, eyerler, süslü altın kupalar. İşte şu hançer şuradan gelmişti, üzerindeki taşı bilmem hangi usta kesmişti. Böyle bir kesim asla yapılamazdı. Değeri şu kadardı. Soyluların her zamanki böbürlenmeleri ve yavaştan yatak hikâyeleri.

Birden el-Adil’in lokması boğazında kaldı. Çadırın kapısından uzun boylu, sararmış buğday sapları gibi saçları açıkta, gözleri delici mavilikte bir genç kız girdi. Önce hayal gördüğünü sandı el-Adil. Bacağını dürttü yanında oturan Kadı el-Fadıl’ın. O ise cevap olarak kıza gülümsedi ve başını eğdi. Kıza ve el-Adil’e baktı Richard, güldü.

“Bu,” dedi, “benim kız kardeşim Joanne. Nasıl, çok güzel değil mi?”

“Hımm, hımmm,” diyebildi el-Adil boğuk bir sesle. Bereket versin, kız ortaya çıktığı gibi aniden kaybolmuştu gözden. Çadı-

rın içinde parlak bir ışık bırakarak. Yemekten sonra daha gevşek oldu müzakere. Ağzındaki baklayı çıkardı Richard.

“Kudüs sizde kalabilir. Ama hacılarımız serbestçe gelebilmeliler. Kiliselerimizde ibadet edebilmeli, rahiplerimizin tam can ve mal güvenliği olmalı.”

“Siz buraları kırıp geçirmeden önce bunların hepsi vardı,” dedi el-Fadıl.

“Şimdiye bakalım,” dedi Conrad, “biz şimdi çözüm arıyoruz ve majesteleri çok cömert bir teklif yaptı.”

“Bu görüşmeyi sultanımıza olduğu gibi aktaracağız,” dedi el-Adil.

“Sultanınız bizi herhalde aşağı görüyor ki, kendisi görüşmüyor,” dedi Richard.

“Hâşâ,” dedi el-Adil. “Bizde melik, krala denktir. Sultan ise ancak bir imparatora. Bunu gözetmek zorundadır sultanımız.”

“Gözetsin bakalım,” dedi Richard gülerek.

“Nasıl bir adam bu Melik Ric?” diye sordu Selahaddin, görüşmeden döndüklerinde.

“Kaba saba bir vahşi. Ama çok akıllı,” dedi el-Fadıl.

“Bize benziyor, kurnaz ve yiğit,” dedi el-Adil.

“Kurnaz, evet çok kurnaz. Zaman kazanıyor. Arkasında bıraktığı yolları kullanılır hale getirip erzak ve silah akışını düzene kavuşturmak için zamana ihtiyacı var. Bilmiyor ki, bizim de aynı şeye ihtiyacımız var. Olsun bakalım, bu görüşme oyununa devam edelim.”

16 Ekim 1191’de Haçlı tarafından ikinci bir görüşme talebi geldi. Yafa’nın hemen dışında her iki tarafın temsilcileri buluştular ve burada Richard’ın Selahaddin’e yazdığı bir mektup iletildi. Mektubu kralın bizzat kendi eliyle yazdığının vurgulanması unutulmadı. Bu ayrıntı Selahaddin’i gururlandıracaktı.

“Müslümanlar ve Hıristiyanlar öldürücü derecede kan kaybediyorlar. Canlar ve mallar yok oluyor. Bu duruma bir son verme zamanı gelmedi mi Saladin? Kudüs bizim hac ve ibadet yerimiz ve biz bir kişi kalsak da bundan vazgeçemeyiz. Kudüs’ü bize vermek ve sizin için bir tahta parçasından başka bir şey olmayan Gerçek Haç’ı da iade etmek zorundasınız. Ancak ondan sonradır ki, sonsuz bir barış yapabilir ve bu anlamsız savaşa son veririz.”

El-Adil’e baktı Selahaddin bu noktada. “Bizim zayıfladığımızı düşünüyor herhalde, Kudüs’ü yeniden istediğine göre,” dedi el-Adil. Önünde diz çökmüş duran elçileri süzdü Selahaddin ve tane tane konuştu:

“Kudüs bizim için daha da değerlidir. Peygamberimiz göğe yolculuğunu burada tamamlamıştır ve bizler mahşer gününde burada toplanacağız. O gün geldiğinde, buranın kâfirlerin elinde olmasını nasıl izah edebiliriz sizce? Ayrıca siz Hıristiyanlar şehri bizden aldığınızda, şehirde tüm dinlerden insanlar ibadetlerini açıkça yapabiliyorlardı. Biz sizden geri aldığımızda bırakın ibadeti, yaşamaları bile söz konusu değildi.

“Doğru, Gerçek Haç dediğiniz tahtanın bizce bir değeri yoktur. Çünkü İsa Peygamber çarmıha gerilmemiştir. Boş inançlarınız bunlar. Ama mademki sizin için değeri büyük ve mademki biz onu ele geçirirken pek çok şehit verdik, siz de bu bedeli ödemelisiniz.”

“İzin verin sultanım,” diye ortaya atıldı el-Adil, “bu cevabınızı ve diğerlerini ben Kral Ric’in kendisine yüz yüze ileteyim!”

Meraklı bir ifadeyle kardeşine döndü Selahaddin.

“Peki, git bakalım,” dedi, “hediyeler götürmeyi de unutma. Vardır herhalde bir bildiğin. Yahut seni çeken bir şey vardır Melik Ric’in karargâhında!”

Bir şey bilmeden söylemişti bu cümleyi Selahaddin. Bunu ona söyleten, insan yönetmekte edindiği büyük tecrübeydi. El-Adil böyle anlamadı, ağabeyinin her şeyi bildiğini düşündü ve baştan aşağı kıpkırmızı kesildi. Selahaddin ancak o zaman cümlesiyle bir

kuş vurduğunu anladı. Sultanlar ve yönetilenler arasındaki eski bir oyundu bu. Yönetilenler sultanların her şeyi, bütün sırlarını bildiği korkusuyla yaşar ve rüyalarında bile bu en derin ve sıkıntılı sırların yüzlerine vurulduğunu görürler, en küçük bir imada yerle bir olurlardı. Bu nedenle sultanların bol imalı konuşmaları gerekirdi ve üstat Nizamülmülk bunu bolca öğütlerdi.

Yedi cins deve ve kadifeden yapılmış erguvani bir çadırı hediye olarak taşıyarak aceleyle yola çıktı el-Adil. Richard'ın kampına vardığında, kralın sülûkle vücudundaki pis kanı aldırıldığını, hemen görüşemeyeceklerini öğrendi. El-Adil için bu bir sorun değildi. Ağabeyinin ima ettiği gibi, elbette Joanne onu bu kampa çekiyordu, ama çekici olan şey sadece o da değildi.

Burası onun için başka bir âlem gibiydi. Daha önce hiç görmediği çalgılar görüyordu burada. Hiç duymadığı müzikler dinliyordu. Arabaların üzerine çıkıp temsiller yapıyorlardı. Kadınlar da bu temsillere çıkıyordu. Ancak Türkmenlerde buna benzer bir şey olabilirdi. Zırhlar içinde kadın şövalyeler görüyordu. Onların maiyetleri de savaş giysileri giymiş, üzerleri silahlarla dolu kadınlardı. “Acaba silahlı bir kadını fethetmek daha mı zevkli olurdu?” En azından daha gurur verici olurdu. Çok değişik yemekler ve âdetler doluydu burası. El-Adil'e sanki orada bin yıl geçirse, yine de yeterince öğrenemeyecekmiş gibi geliyordu. Hata galiba, bundan emindi.

“Sanki bizim de, onların zihinlerinde de birbirimizin çok basit şeylerini dahi anlamamıza engel olan bir kilit var! Hani bin yıl yaşasam burada, sonunda ben yine el-Adil, o yine Melik Ric olarak kalacak. Bin yılın sonunda biz yine birbirimizi anlamaya çalışan, bazen birbirini sevebilen düşmanlar olacağız. Belki de bu nedenle daha da fazla çekeceğiz çarpışmalarımızdan. Vurduğumuz her darbenin acısını daha iyi hissedebileceğiz bu nedenle.”

El-Adil, Richard'la ortak bir plan yapmıştı ve bu plani Selahaddin'e kabul ettirebileceğini düşünüyordu. Karşılıklı mektuplarla geliştirilmiş bu plan aslında ilk bakışta olağanüstü ince-

likliydi. Eski Sicilya kraliçesi ve Richard'ın kız kardeşi olan dul Joanne ile el-Adil evlenecekler ve birlikte melik-melike yahut kral-kraliçe olarak Kudüs tahtına oturacaklardı. Kudüs böylece iki büyük dinin birbirine kavuştuğu bir şehir olacak, burada farklı dinlerin ebediyen kardeşçe yaşayacağı bir Tanrı krallığı kurulacaktı. Bundan sonra Richard iç rahatlığıyla ülkesine dönebilecekti.

“El-Adil,” dedi Selahaddin, “sen bu yaşına bu kafayla sapa-sağlam nasıl gelebildin kardeşim? Yoksa sen yaşlandıkça aklın geriliyor mu? Buna nasıl inanırsın? Bu kadın bu kadar mı güzel, bu Ric bu kadar mı tatlı dilli? Sen en basit bir gerçeği göremeyecek hale geldin, farkında değil misin? Aklını uçuran nedir senin?”

“Neymiş o en basit gerçek?” dedi el-Adil kızgın ve alıngan bir sesle.

“Sen Melik Ric'in kampına gidip sık sık onunla eğleniyorsun, değil mi?”

“Evet,” anlamında başını salladı el-Adil.

“Peki, benim aptal kardeşim! Her gün gittiğin Ric'in kampı her gün buraya ve dolayısıyla Kudüs'e daha da yaklaşmış olmuyor mu?”

Dehşet duygusuyla sustu el-Adil. Mahcubiyet, kızgınlık ve dehşet dolaştı benliğinde. Selahaddin devam etti:

“Peki, neymiş engel evlenmenize? Hadi diyelim ki tamam. Ben Filistin'deki tüm topraklarımı sana devrettim, Melik Ric de kız kardeşine devretti. Oh ne güzel! O Templar ya da Hospitallerler de seni bir gece karının koynundan alıp boğmadılar diyelim. Karı-koca Kudüs'ü gül gibi yönetmenize bugün engel olan nedir? Hadi hemen şu düğünü kuralım.”

Muazzam bir sıkıntı ve tükenmişlik duygusuyla cevap verdi el-Adil:

“Önce kız kardeşine ve papaya sorması gerekirmiş Melik Ric'in. Onlardan onay alınca kardeşini bana verecekmiş.”

Selahaddin bir müddet gülsün mü, ağlasın mı bilemedi. El-Adil'e aptal denilemeyeceğini kendisi de gayet iyi biliyordu. Aksine, pek çok zaman aklına şahit olmuştu.

Demek herkesin bir boşluğu bulunabiliyor, diye düşündü.

Bu konuşmadan iki gün sonra Melik Ric, el-Adil'e, "Joanne'ın bir şartı var kardeşim," dedi.

"Nedir?" dedi el-Adil ümitsiz, soğuk bir sesle.

"Joanne senin Hıristiyanlığa geçmeni istiyor. Bir imansızla evlenemem. El-Adil, kadar güzel ve güçlü de olsa, dedi bana!"

Güldü el-Adil. "Eh, fazla bir şey istememiş Ric!" dedi, "bir âlemden ötekine geç demiş sadece bana!" Sonra sustu. Richard'a sarıldı, kucakladı ve ayrıldı.

Ağabeyinin yanına dört muhafızıyla at sürerken, havanın soğumaya başladığını ve yolun iyice kısaldığını fark etti. Richard'ın karargâhı ile Kudüs arasında otuz kilometre kadar bir mesafe kalmış olmalıydı.

Karargâha döndüğünde ağabeyinin kimseyi yanına kabul etmediğini söylediler. Nedenini bilmiyorlardı. Sadece bir mektup gelmiş ve sonra sultanın bağırdığını ve ağladığını duymuşlardı. Muhafızları elinin tersiyle iterek ağabeyinin yanına girdi. Çoğu zaman olduğu gibi, secdede yığılmış olarak buldu onu. Tuttu, hafifçe sarstı. Gözlerini açtı Selahaddin, "Takiyeddin," dedi. "Zaten az vardı kardeşim. İslam bir yiğit kılıcını daha kaybettir!"

Koluna girdi el-Adil ağabeyinin. Mindere oturmasına yardım etti, arkasına destek için yastıklar koydu. Soluklana soluklana konuştu Selahaddin:

"Halife hazretleri yardım gönderemeyecekmiş. Bağdat vesaire karışıkmiş. Kuvvetini orada kullanıyormuş. Ne zaman karışık değildi ki? Bir de şimdi Takiyeddin! Ne büyük bir kayıp ve ne zamansız el-Adil! Allah bize ne demek istiyor?"

“Şişko Haica yolda,” dedi el-Adil. “Çok yakında burada olur ve Mısır’ın en diri, en tecrübeli savaşçılarıyla geliyor.”

“Sen Ric’le uğraşırken ben Kudüs’ü dolaştım. Haica da geldiğinde mesele kalmaz. Duvarları bile tek tek dikkatle denetledim. Hiçbir olumsuzluk yok. Ama başlı başına o şehri kuşattırmam bile bana yeterli bir ayıp olacak.”

“İnşallah böyle bir şey olmayacak!” dedi el-Adil yüksek sesle.

Bunu o kadar inanarak söylemişti ki, Selahaddin yüksek sesle “Âmin!” dedi.

Kısa bir süre sonra Richard’ın bir savaş meclisi topladığını ve kışı geçirmek üzere Aşkalon’a doğru geri döndüğünü öğrendiler. Allah şimdilik el-Adil’i duymuştu.

Mevsimler kış da olsa biterdi. Selahaddin artık Kudüs’ün içine çekilmişti ve burada da bin bir dertle uğraşıyordu. Rahmetli Takiyeddin’in oğlu Mansur itaatsizlik belirtileri gösteriyordu. Bunun için rahmetliye kızamazdı, çünkü kendi oğlu el-Efdal bile söz dinlememeye başlamıştı. Sanki uyumadan, oturmadan, dinlenmeden meydana getirdiği bu devlet yanan bir evdi de, bunlar içinden mal kaçırıyorlardı! Ordusunda uzun bir süredir Türklerle Kürtler arasında bir gerginlik baş göstermişti ve bu, Melik Ric gibi bir adam Kudüs’e doğru tekrar yürüyüşe geçmişken çok tehlikeli bir durumdu. Gözcü kuvvetleri haziran başında Aşkalon’dan harekete geçen Haçlı ordusunun şimdi Beyt Nuba’dan ayrıldığını bildiriyordu.

2 Temmuz 1192’de Selahaddin bir savaş meclisi topladı. El-Adil, Şişko Haica, Bahaeddin ve pek çok emir katıldı bu toplantıya. Onları dinledi önce sultan. Birlikleri arasındaki huzursuzlukları, her an çıkabilecek iç çatışmaları, ihanet ihtimallerini ve artık cihada duydukları aşkın azaldığını dinledi emirlerinden. Sonra kendisi konuştu. Hazinesin tükendiğini anlattı onlara. İhanetleri anlattı. Ric’in ordusundaki inancı niçin onlarda göremediğini sordu. En sonunda tek tek izlenmesi gereken yol konusunda gö-

rüşlerini aldı. Ortaya çıkan sonuç, en kötü kuyu rüyalarında dahi görmediği kadar korkunçtu.

Emirleri ona, Kudüs'te kalmasının bütün devlet ve İslam için çok büyük bir tehlike olacağını, esir düşmesi durumunda telafi edilemeyecek sonuçlar doğacağını söylüyorlardı. Şehirde, savunma için güçlü ve aralarında çatışma olmayan bir garnizon bırakılmalı, sultan ordunun başında şehrin uzağında olacakları izlemeliydi.

Soğukkanlılıkla dinledi Selahaddin, kâbusu daha da korkunç kılan onun gerçekçiliği idi. Akılla yapılacak tüm hesaplar en akılcı çözümün bu olduğunu gösterecekti. Başka çare yoktu!

3 Temmuz Cuma sabahı Harem-i Şerif'i ziyaret etti Selahaddin. Cuma namazını el-Aksa'da kıldı. Dikkatle bakanlar, onun gözlerinden sicim gibi dökülen yaşları fark ettiler. Uzun uzun Nureddin'in minberini seyretti. Minbere çıktı sonra, uzunca bir süre oturdu, tahtasına elini sürdü, kokladı sedir ağacını, okşadı, sanki Nureddin'i, Kudüs'ü, Şam'ı, Halep'i ve sanki İsmet'i okşuyordu. Bağıra bağıra ağlamak istiyor ve elbette yapamıyordu.

Geceydi. Küçük bir ateşin başında oturuyorlardı. Kıvılcımlar arada bir uçuyor, ateşi güzelleştiriyordu.

Daha da heybetli görünüyordu Süleyman bu ateşin başında. Çocuk uyukluyor gibiydi, ama arada bir gözleri açılıyordu.

“Sen sormadan ben söyleyeyim,” dedi Süleyman.

“Bir şey sormayacaktım ilk defa,” dedi Cafer.

“Olsun ben yine de söyleyeyim,” dedi adam. Zorla gözlerini açtı çocuk.

“Yazılı olmayan günahlar vardır,” dedi.

“Nerede yazılıdır, yazılı olmayan günahların olduğu?”

“Hiçbir yerde yazılı değildir, vicdanına kazınmıştır!”

“Peki mesela?”

“Mesela birisiyle bir dava için kavilleşmiş isen onu yarı yolda bırakmak. Korkmak. Kaçmak. Bana sorarsan en büyük günah budur.”

Sustu bir süre çocuk. Sonra kararlı bir sesle konuştu:

“Evet. Hiçbir yerde okumadım. Ama en büyük günah bu olmalı. Haklısın,” dedi.

MELİK RİC'İN KÂBUSU

Hereford’lu Prior, Richard’ın çadırına yeni girmişti. İçerisi fazla kalabalık değildi. Sadece Prior’un tanımadığı iki şövalye ve bir rahip vardı.

Prior, Richard’ın Avrupa topraklarında vekil olarak bıraktığı Longechamp’ın temsilcisi idi. Önemli haberlerle gelmiş olmasa, bu gece yarısında böyle apar topar kabul edilmezdi.

“Anlat Prior,” dedi Richard, “herhangi bir şeyi saklamana gerek yok. Buradakiler duyabilir her şeyi.”

“Efendimiz, şu anda şurada kaybettığımız vakit dahi beni telaşlandırıyor. Topraklarımızda kargaşa hüküm sürüyor. Her yerde çarpışmalar, soygunculuk, düzensizlik aldı başını gitti. Kardeşiniz Prens John krallığınızın altını oyuyor. Zorluklarla oluşturduğunuz bütün dengeleri bozmakla meşgul. En yakın dostlarınıza özellikle eziyet ediyor. Öyle ki, burada sizinle birlikte çarpışan

pek çok dostunuzun aileleri, İngiltere’de acı içindeler. Bazılarının bundan, olup bitenlerden haberi var, ama size bağılıklarından ve nezaketlerinden ötürü bildirmek istemiyorlar.

“Olayların pek çoğunu deştığınızde altından Fransa kralı çıkacaktır, bundan da emin olunuz. Avrupa’daki topraklarınızın üzerine bir kâbus gibi çöktü çökecek. Tamamıyla buna yönelik hazırlıklar içinde. Buradan döndüğü günden itibaren tek amacı bu oldu. Bütün hedefi sizsiniz. Siz burada başarı kazandıkça onun size olan kını arttı. Efendimiz, derhal Avrupa’ya, ülkenize dönmelisiniz. Bütün varlığınız tehlikede ve şu an bile çok geç!”

Endişeyle huzurunda bulunan yüzlere baktı Richard. Hepsi bulaşan kaygıyı gördü. “Çok geç oldu Prior, yarın bütün şövalyeleri toplayıp bir karar vereceğiz,” dedi.

Çadırın içinde ileri geri yürümeye başladı. Muhafızları dışarıdan iri silüetinin hareketlerini rahatlıkla görebiliyorlardı.

Prior’un anlattıkları, aslında var olan sorunlarının sadece bir kısmıydı. Kendisi dışarıya karşı öyleymiş gibi gösteriyordu, ama Kudüs’ün alınması öyle çantada keklik türünden bir durum değildi. Başlangıçta dopdolu olan cepleri, şimdi tehlike çanları çalmaya başlamıştı. İki yılda dişe dokunur bir şey girmemişti hazinesine, ama çuvallarla çıkıyordu. Şehri kuşattığını varsaydığında endişesi azalmıyor, artıyordu. Eğer şehirde güçlü bir garnizon bırakır ve ordusunu dışarıda tutarsa, Selahaddin en kritik anda vurabilecek esnekliği elinde tutacak demektir. Hâlâ büyük bir gücü vardı sultanın. Sürekli bu güçle ordusunun iâşe yollarını ve geride kalan topraklarını tehdit edebilecek demektir. Akıllı bir komutanın almayacağı risklerdi bunlar. Ve şimdi de İngiltere! Burada bir yenilgi daha alırsa, oraya nasıl ve neyle dönecekti? Vatansız bir serseri gibi ortada mı kalacaktı?

Kutsal Topraklar’a gelmeden önce konuştuğu, kehanetlerini aldığı kâhinleri hatırladı. Farklı farklıydı kehanetler, ama hepsi bir konuda birleşiyorlardı.

“Bu topraklar insanı içine çeker. Oraya gidilir fakat dönülmesi çetrefillidir. Dönen de eski aklına sahip olamaz!” demişlerdi. Üç-beş kelime farkıyla söyledikleri bu civardaydı. “Haklı çıktılar,” dedi kendi kendine. Kısa sürede içine, ruhuna işleyen bir şeyler olmuştu ve bundan nasıl kurtulacaktı, bu, kaderini nasıl etkileyecekti, bunu bilmiyordu.

Sonra, ayrılrsa buradan, Avrupa’ya dönse, burayı kime emanet edecekti? Kim bu kurnaz ve tecrübeli Saladin’le başa çıkacaktı? Soylular kimin liderliğini benimserdi? Evet, tüm bunlar cevaplanmadan hiçbir yere gidemezdi. Ama çadırın içinde ileri geri yürürken zihnini en çok meşgul eden, bütün bu soruların cevabını biliyor olsaydı, buradan ayrılıp ayrılmama kararını daha kolay verip veremeyeceği oldu. Gelmeyi kolay, ayrılmayı zor kılan şey neydi?

Asilzadeleri topladığında bütün bunları anlattı. Kendi komutanlarının hiçbirinin burada kalmak istemediğini hayretle gördü. Hepsi onunla birlikte dönmek istiyorlardı. Artık buraya yerleşmiş olanlar ise, kâğıt üzerinde Kudüs kralı olan Guy’ın emri altında kalmak istemiyorlardı. Bu onlara hem onursuzca hem de akılsızca geliyordu. Bu durumda Saladin onları parçalardı.

Bu sorunun çözümü zor olmadı. Conrad ismi üzerinde genel bir anlaşma olduğu görülüyordu. Richard bile, onu sevmese de yeteneklerini kabul ediyordu. Peki Guy nasıl razı edilecekti? Bu sorunun cevabı da Templarlardan geldi.

“Efendimiz,” dedi şövalyelerin büyük üstadı, “Kıbrıs’ta biliyorsunuz durmaksızın isyanlarla uğraşıyoruz. Biri bitiyor, diğeri başlıyor. Biz adadaki hakkımızı kırk bin Bizans altını gibi çok cüzi bir miktarla Kral Guy’a devredelim. O, hem Kıbrıs kralı unvanını alsın, hem de bu isyanları bastırarak Hattin’in kefareti ödese.”

Teklif kahkahalar arasında kabul edilmiş oldu.

“Şimdi sıra geldi uygun şartları Saladin’e kabul ettirmeye,” dedi Richard. Her zaman olduğu gibi, el-Adil’le buluştular. Bütün

tün bu servet ve gücün ortasında, Richard için el-Adil, bir ada gibiydi. Servet sahibiydi, etkilenmiyordu. Güç sahibiydi, kibirlenmiyordu. Muamma, bütün bunlara sahip olup bu kadar saf olan bir adamın nasıl hâlâ hayatta kalabilmiş olmasındaydı.

Joanne meselesine kırgındı, bunu biliyordu, ama yine de bunu dahi yüzüne vurmuyordu. “Yaralı” lakabıyla tanınan Kürt Maştub’la birlikte gelmişti el-Adil. Yanlarında daha düşük rütbeli beş komutanları vardı. Artık böyle birlikte ziyafet ve eğlencelere de alışmışlardı.

Üç yıllık bir ateşkes teklif etti Richard, ziyafetin tam ortasında, genç bir Hristiyan Arap, yerdeki kalkanın oluşturduğu küçük kubbenin üzerinde kıvrak bir dans sergilerken. El-Adil dikkat etmese amcası Şirkuh gibi, nefes borusu lokmasıyla tıkanarak ölebilirdi!

“Kulun istediği bir gözdü, Allah iki tane verdi,” dedi içinden.

“Şartları ne olacak?” dedi Richard’a, soğukkanlı görünmeye çalışarak.

“Yafa ve Sur bizde kalacak. Tamam, Aşkalon’a yaptığımız surları tekrar yıkacağız. Hristiyan hacılar serbestçe Kudüs’e hac için girebilecek. Kutsal Topraklar’ı terk etmeden önce, iki grup halinde şövalyelerimiz şehri ziyaret edecekler.”

“Bu kadar mı?” dedi el-Adil.

“Bu kadar,” dedi Richard.

“Kardeşim zor durumda olmalı,” dedi el-Adil, diplomasiyi bırakarak.

“Zor durumdayım. İhanet her yerde,” dedi Richard soluklanarak.

“Sultana sunacağım teklifini.”

“Cevap bekliyorum kardeşim.”

Bütün bu şölenin ve dansözlerin ortasında aniden kalkıp çıkmak yakışıksız olmasa, el-Adil şimdi çadırdan dışarıya koşar, atına atladığı gibi dörtmala ağabeyinin yanına koştururdu. Son anda,

umutsuzluğun en dibinde, iflas ettikleri bir noktada, düşmanları da iflas etmişti! Kazanmışlardı ve bunun için bu kez sadece sabırları yetmişti! Allah bir kez daha onları seçmişti. Ağabeyinin gözyaşları ve ıstırabını görmüş, cevapsız bırakmamıştı!

“Biz,” dedi Cafer, “mahlukatın en şerefli si değil miyiz?”

“Niçin ‘en’ diye sıralamak zorundasın?” dedi Sileyman. “Eşek yahut bir deveden daha şerefli olmanın sana kazandıracağı bir şey mi var?”

“Ama eşref-i mahlukat deyince böyle olmuyor mu?”

“Yani sen diyorsun ki, biz her yaratıktan daha şerefliyiz. Ben de sana diyorum ki, biz neden ‘daha’ olmak zorundayız?”

“Ama bütün mahlukat bizim hizmetimize verilmedi mi? Mesela kesip yiyoruz, faydalanıyoruz.”

“Daha şerefli olduğumuz için mi kesip yiyoruz?”

“Değil mi?”

“Hayır, bence daha savunmasız oldukları için yapıyoruz bunu. Düşünsene, koyunlar silah kullanabilse, herhalde barışa giderdik. Üstelik bu dediğinde büyük bir tehlike var. Şöyle düşünsene: mesela ben herkesten daha şerefliyim diyen bir cahil diğerlerinden faydalanma hakkını kendinde görecektir.”

“Peki, o zaman ne için eşref-i mahlukat biziz?”

“Tam aksine çocuk, sorumluluklarımız olduğu için. Bu ayrıcalık değil, bu başka bir vazife. Şeref lafzına biz sahibiz ya. Gereğini bizim yapmamız gerek!”

MEKTUP

“Her şey tamam, her şey güzel de, bu Conrad işi iyi olmadı,” dedi Selahaddin.

“En iyi durumda bile kaygılanacak bir şey bulursun sen,” dedi el-Adil ağabeyine.

“Ama efendimiz çok haklı,” dedi Kadı el-Fadıl. “Bu Conrad, Richard gibi bir bela olacak göreceksin, üstelik o buraları daha iyi biliyor.”

9 Ekim 1192’de Richard Avrupa’ya yelken açmıştı. Yorgun Selahaddin Şam’a dönmüştü. Yine de yakın geleceği düşünemeyecek kadar yorgun değildi. İmparatorluğu neredeyse dağılmak üzereydi ve bunun nedeni, başlı başına şimdi aile içinde ortaya çıkan sorunlardı. Ailenin bütün erkek fertleri, o daha ölmeden, kendilerini sultan olarak görmeye başlamışlardı. Kimse burnundan kıl aldırıyor, burunlarının ucundaki tehlikeler bile, onları

birbirlerinin korkuttuğu kadar korkutmuyordu. Babasını, amcasını ve o zaman sahip oldukları yakınlığı sık sık hatırlıyordu Selahaddin, şimdi kendi oğullarının dahi ona göstermediği yakınlığı. Aileden anladığı artık neredeyse sadece el-Adil'di. Biraz da küçük oğlu el-Zahir. Conrad meselesini de kendi çözmek zorundaydı.

“Bir mektup yazacağız, el-Fadıl. Sen kaleme al. Kimse bilmesin ikimiz dışında.”

“Kime?”

“Reşideddin Sinan’a. Dağın İhtiyarı’na!”

Suratı allak bullak oldu el-Fadıl’ın. Bu ismi her duyduğunda şeytan görmüş gibi oluyordu.

“Mecbur muyuz?” diye sordu.

“Sevmiyorsun onu, biliyorum, ama unutmama senin sevdiklerin, bin kez verdikleri sözlerden dönerken, o, yıllar önce verdiği bir sözden bir kere bile dönmedi. Üstelik mecburuz, bu meseleyi sadece o çözer, bizim başımıza herhangi bir mesele açılmadan. Bir yılan gibi sessizce.”

Sustu el-Fadıl, sultan haklıydı. Sultan olduğu için değil, haklı olduğu için.

Dağın Yaşlı Efendisi,

*Senelerdir aramızda elçiler dışında bir haberleşme olmadı. Bu kez konunun önemi nedeniyle, sana mektup yazmak ihtiyacını duydum. Herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermek istemem ve bu mektubu okuduktan sonra yakacağından da eminim. Sen bizden büyüksün yaşça, ama biz de bu yıllarda yaşlandık. Eminim yakından izlediğin gibi, gençler ise ele avuca sığmıyorlar. Seneler önce bize, ‘Bir isteğin olursa bildir’ demiştin. Buna dayanarak, şimdi sana Kudüs’ün yeni kralı olan Montferrat’lı Conrad’dan şikâyetimizi bildiriyoruz. Gelecek için bu adamın tehlike oluşturma-
cağını düşünüyoruz. Özellikle biz göçtükten sonra. Gerisi bir kez daha verdiğin söze sadakatine bağlı...*

İki hafta sonra cevap geldi Selahaddin’e.

Sultan Selahaddin bin Eyyub,

Bize Dağın Yaşlı Efendisi demişsin. Yaşlı olduğumuz ve dağda oturduğumuz doğrudur, ama hâşâ hiçbir yerin efendisi değiliz, Allah'a şükür. Sadece O'na kulluk etmeye çalışıyoruz, aynı senin gibi. Senelerce izledik seni ve daha çok hayıflandık, niçin bu mücahit bizim mezhebimizden değildir diye. Sonra bizi, kalbinin derinlikleri doğru olanların mezhebinin hiçbir önemi olmadığı fikri teselli etti. Dediğin gibi, yanan mektubun anlaşılmıştır. Sözümüzde hep durduk. Yine duracağız inşallah!

Bu mektuptan birkaç gün sonra, 28 Nisan 1192'de Kral Conrad, neşeli ve mesut bir gece geçirmişti. Beauvais psikoposunun davetlisiydi. Yemekler yenmiş, içkiler içilmiş, müzik dinlenilmiş, yeni Kudüs kralının geleceği üzerine konuşulmuştu.

Geç saatte, iki muhafızıyla birlikte sarayına dönmek üzere atına bindi kral. Sur'un dar sokaklarında ilerliyorlardı. Pazar yerini geçip yine dar bir sokağa girdiler. Altı aydır hizmetinde olan iki keşişi gördü, ileride sokağın iki yanına oturmuşlardı. "Tuhaf," diye düşündü. "Neden yan yana oturmuyorlar?"

Ağır ağır yaklaştı, o sırada keşişlerden birinin elinde bir mektup gördü. Kendisine uzatıyordu. Demek ki adamın bir dilekçesi, bir sorunu vardı. Almak için uzandı. Keşişin boş olan öteki elinde beliren hançeri, saplanana kadar, ne kendisi ne de muhafızları görebildiler. Aynı anda öteki keşiş de ileri atıldı ve krala bir darbe de vurdu, kafası koparılmadan hemen önce. Diğeri hemen kılıç kabzasıyla bayıltıldı. Çok geçti. Kudüs'ün yeni kralı ve 'Outremer'in şanlı geleceğinin sahibi, yerde cansız olarak yatıyordu.

Yakaladıkları keşişi konuşturamazlardı, çünkü dilsizdi. Atlarına bağladılar ve ölünceye kadar Sur sokaklarında sürüklediler.

Olayı haber aldığında, "Söylemiştim sana el-Fadıl, Sinan sözünü tutar," dedi Selahaddin.

Süleyman bir sedire uzanmıştı. Çocuk hemen yanı başında bir hasır taburenin üzerinde oturuyordu. Hasta gibiydi adam. Ona dikkatle bakıyor, hastabakıcılık yapıyor gibiydi çocuk.

“Bunların hepsi bir temsil Cafer,” dedi, hasta gibi yapan adam.

“Sakın inanma. Külliye yalan. Bunlara inanma. Gördüğüne, görmediğine. En çok da hükümdar gibi yapanlara inanma. Sonları cehennem olur, inananların da, gibi yapanların da! Gibi yapıp yaptığını sahi zannedenlerin de. Hüküm yalnızca O’nundur. Biliyorsun değil mi?”

“Biliyorum. Unutmam bunu,” dedi çocuk.

HİCRET

Yaptırdığı için el-Fadıl'a sitemde bulunduğu evde kalıyordu Şam'da. Yıllardır böyle bir zamanın hasretini çekmişti. En büyük düşmanı ülkesine dönmüş, daha küçüğü dünya değiştirmişti. Küçük olanları ise emirleri, danışmanları, oğulları ve yeğenleri düşünsündü.

Her gün, sabahtan öğlene kadar, el-Adil'le birlikte Şam'ı dolaşıyordu. Çocukluk ve delikanlılık, hatıralarda nasıl da parlıyor, göz alıyordu. İşte şurada memluklarla dövüşmüşlerdi. Dişi kırılmıştı. Şurada İsmet'in tahtirevanına rast gelmiş, perdesi aralanır mı diye yüreği hoplamıştı. Soluk bile alamamıştı geçtiği müddetçe, ta ki gözden kaybolana dek. Genç Selahaddin'in dik duruşunu, yürüyüşünü hatırlıyordu. Toprak sanki ayağının altında titrerdi. Hiçbir zorluk, o dik bedeninin içindeki dik iradeye fazla gelmez, korku, yılgınlık, bezginlik gibi sözcükler, ancak başka-

ları için kullanılırdı. Hastalık kötülere yahut hatalılara verilen bir cezaydı onun sözlüğünde. Yorgunluk acizlerin özelliği, akıl yeti-rememe ise aptalların.

Sokaklarda, mescit ve camilerde dolaşır, muhafız almazlardı. Esnafı ziyaret eder, Selahaddin'in çok sevdiği menengiç ikram edildiğinde geri çevirmezlerdi. Onu içtiğinde sanki içine bir ocak yerleştirmiş gibi ısınır, hiç üşümediği günleri hatırlardı. Öğleden sonraları ise evden çıkmazdı sultan. Konuklarını orada kabul eder, halkın dertlerini dinler, cömertliğinden yararlanmalarını sağlardı. Yaptığı yardımlar fazla cömert kaçtığında, karşısında kaş göz işaretleri yapan el-Fadıl'a aldırılmaz, hatta onu biraz kızdırmaktan büyük zevk alırdı. Baalbek, Akkâ, Halep, Kahire, İskenderiye, Kudüs, bunlar güzel şehirlerdi onun için, ama artık şüphesi yoktu, onun şehri Şam'dı. Ruhu burada huzur buluyordu. Sanki birbirleri için yaratılmışlardı. Sık sık bu şehirde İsmet'le geçirdiği geceleri hatırlıyordu. Onun bedeninin, sesinin, dokunuşunun ipeksi yumuşaklığını unutamıyordu. En çok da berrak kararlılığını. Gözlerinin içine dimdik bakışını. Adeta oradan girerek ruhuna ulaşmasını. İçini görmesini. Başka hiçbir kadının yapamadığı gibi, onu orada yakalamasını.

"Kadın mı?" diyordu kendi kendine. "Kadın, evet, ama çok daha fazlası!"

Neydi İsmet onun için? Bu kadar huzur ve onun yumuşak koynundan hiç ama hiç çıkmama isteği neydi? Çıkar çıkmaz başlayan uykusuzluklar, hayatın boşluğu duygusu, tahammülsüzlük ve sonunda uyuyabildiğinde görülen kâbuslar. Bütün bunlar, onun İsmet'te bulduğu şeyi açıklıyor muydu? İşte şimdi burada, Şam'da, sanki yine o, her yerdeydi. Yok, elbette şu köşeden dönüp birden karşısına çıkmasını beklemiyordu Selahaddin, zaten buna gerek de yoktu ki. Kabrine bir kez gitmişti. O da usulen, "gitmedi" demesinler diye. Kabir ziyareti sevmezdi Selahaddin, sanki ölümün gönüllü tasdiklenmesi gibi gelirdi ona. Bir daha, bir daha gömmek gibi görürdü bu durumu. Orada o kadarcık

bir mekâna özdeş kılmak, ihanet gibi gelirdi ona. Sanki, “Bana dokunma! Yat burada!” demek gibi rahatsız ederdi Selahaddin’i. Binlerce kez düşünmüş ve hissetmişti İsmet’i ölümünden sonra, ama bir kez olsun bu mezarla yan yana getirmemişti zihni. Üstelik Allah bu konuda bir işaret dahi vermişti. Hayatı boyunca en sevdiği insanın cenazesine katılmasına, Allah engel olmamış mıydı? Demek ki O da gömmesini istemiyordu!

Şam’a ve hareketsizliğe doymuş olacaktı ki, “Ava gidelim!” dedi el-Adil’e. “Dere tepe dolaşalım. Nasılsa zihnimiz fazla meşgul değil.”

Kırk kadar muhafızla birlikte Şam’ın kuzeyine yol aldılar. Sonra doğuya yöneldiler.

“Ok atmıyorsun,” dedi el-Adil ona.

“Öldürmek gelmiyor içimden. O kadar çok ölüm gördük ki!” dedi.

Aklı hâlâ bir türlü gidemediği ve sonuncu girişiminde de sağlığının engel olduğu hacdaydı.

“Hacılar ne zaman dönecek Şam’a?” diye sordu el-Adil’e.

“Gelecek pazar ilk kafilé varacakmış.”

“O zaman pazar günü Şam’da olalım, onları karşılayalım,” dedi.

Dediği gibi yaptı. Hacılar, karşılarında bineksiz gelmiş ve kendilerini kucaklayan bir sultan gördüklerinde şaşırdılar. Onlara yolları sordu, Mekke ve Medine’nin nasıl olduğunu, oralarda bir ihtiyaç olup olmadığını öğrenmek istedi. Getirdikleri hurmalardan yedi. Üzerine zenzem içti. Tekrar tekrar kucaklaştı ve gözyaşı döktü.

Bütün vücudum ve ruhum açık bir yara gibi, el-Adil. Nereme dokunsan tek bir tepki vereceğim. Ağlamak, ağlamak, ağlamak.

20 Şubat 1193. Yemen’den yeğenim Seyfülislam geldi. Bu kadar çok ve yiğit yeğene sahip olmak nasıl da gurur verici. İyi haber-

ler getirdi. Nihayet Yemen'e huzur geldiğini, eski karışık günlerin geride kaldığını söyledi. Öğle yemeğini birlikte yedik ve ben onun onuruna, her günkü perhizimi bozdum.

Öğle uykumdan ter içinde kalktığımı hatırlıyorum. Bir, iki rüya gördüm, ama uyandığımda dahi hatırlayamıyordum ne gördüğümü. Oldum olası rüyamda ne gördüğümü hatırlayamamak rahatsız etmiştir beni. Herkesi rahatsız eder elbette, ama adı Yusuf olan birinin daha fazla rahatsız olmak hakkıdır zannedirim.

Yatağımdan kalkmadım. Çok halsizim. Ter sanki vücudumdan taşıyor. Mercimek çorbası getirdiler, onu içtim. El-Fadıl ve Bahaeddin kuklalar gibi karşımda oturuyor, gözümün içine bakıyorlar. Ciddiye alsam, onların bu telaşlı halleri beni de telaşlandıracak. Şaklabanlıklar yapıyorlar beni neşelendirmek için, ama sessizlik olsa daha iyi olacak. Bazen kendi nezaketime kızıyorum. Sinirlerim bozuluyor bu kadar nazik davranmaktan. Böyle zamanlarda rahmetli Şirkub Amcamı hatırlıyorum. Yalnızlık mı istiyor, çok basitti: Dönerdi etrafındakilere, homurdanma ile bağırma arası bir sesle, "Defolun ulan!" deyiverirdi. Ben böyle bir şey yapsam, günlerce vicdan azabı çekerim. Ama yalnızlığı bazen çok istiyorum.

Dün gece pek çok kâbus gördüm. Alman imparatorunu gördüm. Uzun kırmızı sakalı ve saçı vardı. Saçları miğferinden dışarıya taşıyordu. Mavi gözleri, sanki birer silah gibi duruyordu yüzünde. Dev gibi bir Macar atına binmişti ve atın yanında çok uzun bir kılıç asılıydı. Giysilerinde, atın giysilerinde, her yerinde irili ufaklı haç işlemleri vardı. Adeta, sığabilecek her boşluğa birer haç işlenmişti. Sonra birden, onun o ölünce ortadan kayboluveren ordusunu gördüm. Askerler ve bayraklardan ufuk görünmüyordu. Hayatımda böyle bir ordu görmemiştim. Melik Ric'in ordusu bunun yanında keşif birliği gibi kalırdı. Hızlı hızlı yüce Allah'a dua ediyordum, ter içinde ve hızlı hızlı Felak suresini okuyordum. Bitiriyor, tekrar başlıyordum. Sonra tekrar....

“De ki: Yaratıkların şerrinden, bastırıldığı zaman karanlığın şerrinden, düğümlere nefes eden büyüücülerin şerrinden, haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden, tan yerini ağartan Rabbe sığınırım.”

Bugün 24 Şubat 1193, artık hasta olduğuma iyice ikna oldum. El-Fadıl ve Bahaeddin’in gözlerinde, henüz çok büyük olmasa da, bir dehşet ifadesi belirdiğini görebiliyorum. Eğlendirme gayretlerini bir yana bıraktılar, rahatlatmaya uğraşıyorlar. Sırtıma bir iki yastık ilave ettiler, böylece yatakta dik durmam kolaylaştı. Tuhaf; su veriyorlar, çok sıcak yahut çok soğuk geliyor su. Sanki içimde ya ateş var yahut buz. Bir biri, bir öteki.

“Oğullarımdan hangisi burada?” dedim el-Fadıl’a.

Alaycı ve kızgın bir yüz ifadesiyle, “Melik el-Efdal kalede efendimiz, sizin makamınızda oturup sizin yerinize emirler vermekle meşgul. Melik el-Zahir ise aşağıda, avluda oturuyor. Emrederseniz çağırayım,” dedi.

El-Zahir’i özlemiştim. Aylar var ki görmedim. Hep sessizdi. Şimdi de demek ki, avluda babasını bekliyordu. Bizi oğlumla yalnız bırakmalarını istedim. Bunda nezaket dışı bir şey yoktu nasıl olsa. Bir baba ve oğul, bir sultan ve sultanzade baş başa konuşabilirdi.

“Tekrar gelecekler mi baba?”

El-Zahir’in ilk sorusu oldu.

“Kim?” dedim telaşla. Yoksa ben bilmeden birileri mi gelmişti? O kadar mı hastaydım?

“Haçlılar elbette, kim olacak?” dedi. “Tekrar öyle seferler yapacaklar mı?”

Bu sorusuyla aslında beni rahatlatmıştı. Demek ki sağlığım her konuyu bir yana bırakacak kadar kötü değildi ve oğlum yeni tehlikeleri düşünebiliyordu.

“Hiç şüphelen olmasın,” dedim. “Yine, yine, yine gelecekler, görmüyor musun gözlerindeki öfke ve inadı? Yüzlerce yıl sürse bitmeyecek, sönmeyecek bir nefret ateşi onlarınki.”

“Biz ne yaptık bunu canlandırmak için?”

“Biz bir şey yapmadık oğlum. Aslında herkesin yapacağından farklı bir şey yapmadık. Biz onlara hiçbir zaman ve hiçbir yerde boyun eğmedik, mesele burada. Yahudilere ve başkalarına yaptıklarını bize yapamadılar. Öfkeleri bundan. Öfke onların içinde. Bu Romalılar zamanından beri böyle. Bakma şimdi Hıristiyanlar, ama o zaman da özlery aynıydı. Dünyayı kendi evleri, herkesi de köle olarak görmek istiyorlar. Öfke ve nefret neyse. Nasıl olur da onları yenme cüretini gösteririz. Ama asıl anlamadığım ve beni sinirlendiren, bizi aşağı görmeleri ve küçümsemeleri. Yukarıdan bakışlarını gözünün önüne getir, bir mümin için sadece o bakış şirktir. Dudaklarını büzerek, burunlarını kıvrırarak. Neye dayanarak? Ne cüretle? Emin ol, yine gelecekler. Kendini buna hazırla, çocuklarını buna hazırla. İyi, güçlü, tecrübeli bir orduya sahip olun her zaman. Ne bahasına olursa olsun. Bunların barış vesaire laflarına kulak asmayın. Barış bunların dilinde zayıf zamanlarının mızımızlanma sözcüğüdür. Sakın yanlış anlama, barış yapmayın demiyorum, yapın, elbette en hayırlısı barıştır, ama unutmayın, onlar için barış, yeni bir savaşa hazırlığın adıdır.

“Ama el-Zahir, sakın unutma, ordun kadar önemlisi, kendi tebaanın sana bağlılığıdır. Bunu sadece kılıçla sağlayamazsın. Vermekle olur bu. Verecek şeyin az olduğunda şefkatini ver, merhametini ver, çoğaldığında aşını ver, altınını ver. Asla ama asla kibirle davranma. Kibir bütün meziyetlerini lekeleyecek bir illettir. Sakın ben güçlüyüm, tebaamdan şu kısmına, bu kısmına ihtiyacım kalmadı hissine kapılma, sakın unutma, güçlü olan ve düşmez kalkmaz olan, sadece O’dur.

“İstemedenden birinin hakkını yersen, bunu fark ettiğinde mutlaka rızasını iste. Allah O’na karşı yaptıklarını affedebilir, ama kul hakkını affetmez. En önemlisi, haksız yere kan dökme, unutma, kan asla uyumaz!”

Durmaksızın içimi dökmüştüm el-Zahir’e. O da şaşırmişti bu kadar konuşmama. Benden hep kısa, birkaç kelimelik cüm-

leler duymaya alışmıştı. Şimdi onun gözlerine de, el-Fadıl ve Bahaeddin'in gözlerindeki endişe yerleşmişti.

24 Şubat gecesi, el-Zahir'le konuştuğum günün gecesi anladım ki, bu benim son hastalığımdır. Anladım ki, bu yataktan artık kalkış yoktur. Babamı gördüm rüyamda. Necmeddin Eyyub'u. Benim bugünkü halimden hayli gençti. Kırk yaşları civarındaki haliyle gördüm. Küçük ve şirin bir evden çıktı. Evin pencerelerinin önünde çeşit çeşit saksılar ve içlerinde rengârenk çiçekler vardı. Ev alacalı bulacalı renklerle boyanmıştı. Eyyub, kapıyı çok hassas ve incelikli bir iş yapıyormuşçasına, sanki bir kuyumcunun altın tartmasına benzer bir titizlikle kapattı. Kapanıp kapanmadığını yine gözden geçirdi. Sonra cebinden büyük bir anahtar çıkardı, kilitledi. Bir kez, bir kez daha, bir kez daha. Sıçrayıp ter içinde uyandığımda hâlâ anahtarı çeviriyordu. Her Yusuf anlardı bu rüyanın ne demek olduğunu. Anamı gördüm. Yanına koştum bütün hızımla. Kucağına varınca çocuk oldum birdenbire. Belki bir belki iki yaşımıdaydım. Dizine tırmandım. Zorlukla tırmandım. Yanaklarını öptüm. Öptüm. Öpüyordum ki birden bir ceset oldu anam. Etleri döküldü, gözleri yuvalarından düştü. Bağıra bağıra ağlamaya başladım.

Sabah olduğunda artık konuşamıyordum. Vücudumun acı ve ağrıları sanki azalmış gibiydi, ama çevremdekileri süzdüğümde, hallerinden bunun böyle olmadığını anlayabiliyordum. Demek ki ben artık hissizleşiyordum. Sık sık üzerimdekileri değiştiriyorlardı. Yastık ve çarşaf larımı da. Bu kadar soğukkanlılığı ben de ummazdım. Bir gün bir derviş bana, "Ölümü nasıl hayal edersen sana öyle yaklaşır ve ruhunu öyle alır," demişti. Nasıl hayal etmeliyim şimdi? Şu Demir Adamlar'a kalabalık bir hücumda, elde kılıç en önde? Bir şehrin surlarına sarı bayrağı dikerken oklanarak? Elbette bunların hiçbirisi. Yetmedi mi bütün hepsi? İsteyenin olsun. Ölümüne bir anlam verebilmek için öldürdük birbirimizi. Keşke hiç kahraman gerekmeseydi bu dünyaya. Hüsn-ü Yusuf'ların bin bir renkleriyle doldurduğu bir koca çayıra fırlıçplak uzanmak.

Toprağa öylece yatmak. Bir ölünün sakınmazlığıyla. Silahsızlığı ve zırha ihtiyaçsızlığıyla. Üzerimde yürüyen uğurböceğinin gıdıklamasına gülerek ve kelebek konmasından ürpererek. İsmet'in kokusuyla. Beni böyle almalı, itiraz kabul etmez başmelek. Uysalca giderim onunla. Ben Selahaddin Yusuf bin Eyyub, Kudüs fatihi, hiç itiraz etmem ve direnmem.

Kaç gün böyle geçti, artık sayamıyorum. Bazen bazı şeyler algılıyorum, sonra tekrar kayboluyorlar. Art arda rüyalar görüyorum. Genellikle çok hoş rüyalar. Hatta bazıları müstehcen bile. Sonra o gece tanıdık bir ses duydum. Kimdi bu? Kimdi? Evet, Şeyh Ebu Cafer'di bu. Kur'an okuyordu. Sonra onu gördüm. Hemen başucumda oturmuş okuyordu:

"O, öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka Tanrı yoktur. Görülme-yeni ve görüleni bilendir. O, esirgeyen ve bağışlayandır."

Elini tuttum uzanıp sıkı sıkı. Şaşırdı, çok korktu galiba.

"Doğru," diye bağırdım. "Doğru!"

O gün 3 Mart 1193'tü, şafak söküyordu. Ben öldüm. Biliyorum el-Adil, Bahaeddin ve el-Fadıl çok üzülecekler. Elimden bu kadar geldi ve ben bunu yapabildim. Sandığımda para kalmadı, belki birkaç gümüş. Cenazem için borç bulmaları gerekecek. El-Fadıl bulur. Sanırım en çok da el-Fadıl üzülür. Çok hassastır onun ruhu, bazen acımasız görünse de. Şimdi bunu yazar o. Tahmin bile edebiliyorum mektuplarının son satırını. Şöyle yazacaktır:

"Ve Yusuf zindanını terk etti!"

EKLER

KUŞATMA EDAVATI

Bunlar Haçlı Seferleri sırasında fazlasıyla çeşitlenmişti. Kuşatma kuleleri, kuşatma alanında inşa edilirdi ve genellikle ıslak kütükler kullanılırdı. Çünkü kuşatma altındakilerin temel amaçlarından biri, bunları ateşe vermek olurdu. Ayrıca, fazlasıyla ıslanmış, günlerce suda bekletilmiş, hayvan derileriyle kaplanırlar, bu da tutuşmalarını zorlaştırırdı. Bazı kuşatma kulelerinin altında Koçbaşı denilen ve kale kapılarını kırmak için kullanılan, salınma hareketi yapan büyük kütükler bulunur, kuleler büyük tahta tekerlekler üzerinde hareket ederlerdi. Bu kulelerin içine, bazen yüz civarında savaşçının yerleştirildiği olurdu.

Mancınıklar genellikle orduyla birlikte çekilerek götürülen kuşatma aletleriydi ve büyük kayaları fırlatmakta kullanılırdı.

Trebuşe ve Mangoneller, ortaçağın en güçlü topçu araçlarıydı. Bunlar genellikle kuşatma alanında inşa edilir ve ağır bombardıman gerçekleştirirlerdi.

Genellikle bütün kuşatma araçları, döneminde, olağanüstü pahalı araçlardı ve çok usta eller tarafından, yüksek bedellere yapılırdı. Haçlı Seferlerinde orduları, bu araçların, özellikle kereste tedariki zorluğu nedeniyle, maliyetleri hayli zorlamıştı.

Yine Haçlı Seferleri sırasında bu aletlere çeşitli özel isimler verildiği görülmüştür: "Kötü Komşu," "Kötü Kuzen," "Berbat İlişki," "Tanrı'nın Mancınığı" bunlardan bazılarıdır.

UÇAN İNEKLER

Ortaçağda ordular, sefere, arkalarında büyük hayvan sürüleriy-le giderlerdi. Koyun, domuz gibi küçükbaş hayvanlar da olmakla birlikte, esas olarak doyurucu özelliği ve sindirim sisteminde sorun-lara yol açmaması nedeniyle sığırlar tercih edilirdi.

Bazen bu sığırlardan hastalanarak ölenler olduğunda, doğal olarak yenilmezler ve ölür ölmez altlarına daha sonra rahatça taşı-yabilmek için kalın bir bez serilirdi. Leşin iyice kurtlanması ve sinek-lenmesi beklenir, tam anlamıyla çürüme ve şişme gerçekleştiğinde, bu leşler, büyük kuşatma araçlarıyla, kuşatılan kale yahut şehre fırlatılır, duvarlarda ya da sokaklarda "patlaması" sağlanırdı. Kısacası ilginç ve iğrenç bir biyolojik silahtı "Uçan İnekler."

OUTREMER

Haçlıların egemen olduğu Ortadoğu topraklarının genel adı Outremer'di. Burada "ilginç" kanunlar uygulanmıştır. Örneğin; bir Müslüman erkek, bir Hristiyan kadınla cinsel ilişki kurarsa hadım edilirdi. Kendi rızasıyla Müslüman bir erkekle ilişki kuran kadının burnu kesilirdi. Şüphesiz bu kanunlar soylular için geçerli değildi. Aynı şekilde Müslümanların Hristiyan giysilerine benzeyen giysiler giymeleri de kesinlikle yasaktı. Yine de zamanla, Haçlı işgali altındaki bölgelerde Müslümanların şartlarında bazı düzelmeler görülmüştür. Müslümanların yaşadığı köylerde "Reis" adı verilen temsilciler seçilmesi ve bazı şehirlerde "Kadı"ların yargılama yapılarının sağlanması gibi.

TEMPLAR TARİKATI

Tarikatın resmi denilebilecek adı "İsanın ve Süleyman'ın Tapınağının Fakir Asker Kardeşleri" ya da Templar, yani Tapınak Şövalyeleridir.

Tarikat, 1129 yılında, Papalık tarafından resmen kabul gördükten sonra hızla gelişmiş ve özellikle Haçlı Seferleri sırasında önemli roller oynamıştır.

Beyaz cübbe üzerine işlenmiş kırmızı bir haçla kendilerini belli eden şövalyeler, uzun bir süre Ortadoğu Müslümanları için kâbusa dönüşmüş savaşçılardır. Sivil tarikat üyeleri ise, özellikle ekonomik faaliyetlerde ve para ticaretinde kendilerini göstermişlerdir. İşgal altındaki Kudüs'te, el-Aksa Camii'ni kendilerine üs yapmışlardır.

Tarikat, Haçlı Seferleri dalgası bittikten sonra önemli ölçüde nüfuz yitirmiş ve Papa V. Clement tarafından 1312'de yasaklanmış, özellikle Fransa kralının başını çektiği vahşi bir engizisyon hareketi sonrasında yok edilmiş, Büyük Üstad'ları yakılarak idam edilmiştir.

HOSPITALIER TARİKATI

“Hospitalier Şövalyeleri” ya da Hastane Şövalyeleri, ilk başta ilginç gelen isimleriyle bu tarikat, 1023 yılında Müslüman hâkimiyeti altındaki Kudüs’te kurulan bir Hristiyan hastanesinden yola çıkar.

Amalfililer adındaki bu hastane, 1099’da Hristiyanların Kudüs’ü ele geçirmesinden sonra dini ve askeri bir merkeze dönüşür. Haçlı ordularında seçkin birlikler olarak hizmet veren bu tarikatın şövalyeleri, Ortadoğu’dan sonra önce Rodos’a, Rodos’un Osmanlılar tarafından fethinden sonra ise Malta’ya sığınmışlardır. Siyah üzerine beyaz haçlı amblem ve giysileriyle tanınan bu tarikat hâlâ etkindir ve çeşitli Avrupa başkentlerinde hastaneleri bulunmaktadır. Templar tarikatının bazı mal varlıkları sonradan bunlara devredilmiştir.

GREJUVA

Yunan yahut Rum ateşi de denilen Grejuva, İsa öncesinden itibaren bilinen bir silahtır. Esas olarak kömür, kükürt, zift, reçine, nafta ve güherçile karışımlarından elde edilen yanıcı ve yakıcı bir silahtır. Zamanla içeriğine yeni katkılar yapılmış, yanma süresinin uzaması ve söndürölmesinin zorlaşması sağlanmıştır.

Kuşatmalarda, hem savunma hem de saldırı için kullanılabilirdi gibi, özellikle Doğu Roma İmparatorluğu'nun donanmasında, düşman gemilerini yakmak için kullanılmıştır. Suyla sönmeyen bu ateş, aksine yaygınlaşır ve büyürdü. Genelde bilinenin aksine, Haçlı savaşları sırasında bu ateşi söndürme yöntemi keşfedilmişti. Ateş sirkeyle söndüröllebiliyordu ve bu nedenle o dönemin ordu yahut donanmalarında variller dolusu sirke bulundurulmaktaydı.

POSTA GÜVERCİNLERİ

Haçlı Seferleri sırasında, İslam hükümdarları ve ordularının en önemli üstünlüklerinden biri, çok eski bir haberleşme yöntemi olan posta güvercinlerinin, Müslümanlarca unutulmamış ve canlı tutuluyor olmasıdır. Selahaddin Eyyubi'nin başdanışmanı Kadı el-Fadıl'ın "Sultanların Melekleri" dediği bu kuşların, iyi cins ve eğitilmişleri, o dönemde bin dinara kadar müşteri bulabilmekteydi.

Bu kuşlar mesajlarıyla konduklarında, mesaj, bulan tarafından kuşun bacağından alınmaz, kuş öylece komutan yahut hükümdara götürülürdü. Daha sonra düşman eline geçmesi ihtimaline karşı, mesajlar şifreli yazılmaya başlandı. Haçlı Seferleri döneminde, bunların yetiştirilmesi ve eğitilmesi başlı başına kârlı bir ticaret alanı haline gelmişti.

TIPTAKİ ZITLIK

Usame bin Munkiz, Kudüs'te bir Hristiyan hekime getirilen bir kadının başına gelenleri şöyle anlatıyor:

"Kadına konulan teşhis, kafasının içine şeytancıklar girdiğiydi. Frankların doktoru eline bir ustura alıp kadıncağızın kafasını tıraş etti. Sonra gayet sakın bir şekilde, kafa derisine bir haç çizdi ve buradaki deriyi yüzdü. Sonra deriyi yüzdüğü yerdeki açık yarayı bol bol tuzla ovdu. Kadıncağız oracıkta ölüverdi."

Nureddin ve Selahaddin, ateşkes zamanlarında pek çok kez Haçlılara jest olarak kendi doktorlarını göndermiştir. Şam'daki Nuri Hastanesi o dönemde eşi olmayan bir örnektir.

HAÇLI KADINLARININ YARATTIĞI ŞAŞKINLIK

Dönemin gözlemcileri ve birincil kaynaklar, Haçlı kadınlarının toplumsal görünürlüğünün, dönemin Müslümanlarında yarattığı şaşkınlığı açıkça sergiler.

Örneğin savaşçılık ve cesaret gibi bir erkeği "yücelten" özellikleri, İslam halklarının kültürü "kıskançlık" veya İslam medeniyeti "mahrem" kavramıyla birlikte hatırlar. Bu nedenle "cengâver" bir şövalyenin, "kadınını kıskanmaması, kadının oturup yabancı erkeklerle sohbet etmesi, kocasının onu tanıştırmaması, vesaire, hayret verici karşılanmıştır.

Öte yandan tedavi konusunda kadınların baskınlığı ve örneğin yere oturmuş, önünde diz çöken şövalyelerin bitlerini ayıklayan kadın tablosu, uzun süre Müslümanların hafızasında yerini koruyacaktır.

Yine zırhlar giyinmiş, silah kuşanmış soylu Hristiyan kadınların, zaman zaman kadınlardan oluşan birliklerle savaşlara katılmaları bir başka hayret kaynağı oluşturmuştur.

HAÇLI SEFERLERİ SADECE "KUTSAL TOPRAKLAR"A YAPILMADI

Türkiye’de Haçlı Seferleri denildiğinde genellikle "Kutsal Topraklar"a ya da Kudüs merkez olmak üzere Ortadoğu’ya yapılan Hristiyan seferleri anlaşılır. Oysa, hem yapıldığı yörelere hem de hedef aldığı kesimlere göre, başka sınıflandırmalar altında yapılan Haçlı Seferleri de vardır.

Endülüs’e düzenlenen Haçlı Seferleri, Müslümanlara karşı farklı bir coğrafyada sürdürülen bir örnektir. Bu seferler, dağlık Granada-Gırnata dışında, 13. yüzyıl ortalarında Haçlıların galibiyetiyle sonuçlanmıştır. Gırnata coğrafi konumunun da katkısıyla 15. yüzyıl sonuna kadar direnmiştir.

Papalığın Haçlı Seferi ilan ettiği diğer bir bölge ise, Baltık kıyılarıdır. Doğu Prusya, Doğu Polonya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Belarusya’nın bir kısmı ve buralardaki "Pagan" halklar, bu seferlerin hedefi olmuş, buralarda Töton tarikatına, Papalık tarafından büyük yetkiler tanınmış ve vahşi bir Hristiyanlaştırma uygulanmıştır.

Üçüncü bir tür, IV. Haçlı Seferi sırasında karşımıza çıkar. Bu, Hristiyanlara karşı uygulanır. Hristiyanlar arasında pek çok tartışma yaratan bu tür, Katoliklerin, yine Katolik olan Hırvatlarla karşı yürüttüğü Zara Kuşatması (1202) ve Katoliklerin Ortodokslara karşı yürüttüğü İstanbul işgali ve yağmasıyla (1204) kendisini gösterir. Bu iki örnekte de saldırganlar, saldırdıklarının Hristiyan olduğunu resmen ve alenen kabul etmektedirler.

Dördüncü ve daha uzun süreli tür ise kilisenin "Sapkın Hristiyan"lara karşı yürüttüğü seferlerdir. Bu, özellikle Güney Fransa (Languedoc) bölgesinde yoğunlaşan Katharlara karşı yürütülmüştür.

Sıcakkanlı hayvanlar dahil hiçbir canlının öldürölmemesi inancı-
na sahip bu mezhep, belki de Haçlı Seferlerine yoğun tepki sonucu
ortaya çıkmıştı. Kilise, Papa III. Innocent (1198-1216) zamanından
başlayarak, Haçlı Seferleri'ni bulaşıcı bir şekilde yaygınlaştırmış ve
bu kavramı, kilisenin onaylamadığı herkesi içine alacak şekilde ge-
nişletmiştir.

SİLAHLAR VE ZIRHLAR

“Kutsal Topraklar” a yapılan Haçlı Seferleri sırasında her iki tarafın teknik bakımdan farkları bugünden bakıldığında küçük gibi görünse de, savaş taktikleri ve sonuçları bakımından çok önemli olmuştur.

Temel silah olan kılıçta dahi bu farklar çarpıcıdır. Haçlılar her iki tarafı keskin düz kılıçlar kullanır. Düz kılıçların, Müslümanların kullandığı eğri kılıçlara karşı iki üstünlüğü vardır: İki tarafı da keskindir ve delici nokta vuruşu yapabilmektedir.

İngilizcede “lance” denilen ağır kargılarla taşımaya müsait son derece iri yapılı Haçlı şövalyeleri iri Frizya veya Endülüs atları üzerinde saf hücumuna geçtiklerinde, Müslüman piyadelerinin bu hücum karşısında durmaları neredeyse imkânsız olmaktadır. Dolayısıyla, Müslüman komutanların birinci sorunu, böyle bir saldırının yapılabileceği ortamın oluşmasını engellemektir.

Ağır zırhlar, Haçlılar için genelde avantaj, bazı özel durumlarda ise dezavantaj oluşturur. O dönemde, bazıları iki yüz bin halkadan oluşan zincir örme zırhlar kullanılır, bunların üzerine mevsime göre kumaştan elbiseler giyilirdi. Bu zırhlar, okları etkisiz hale getirir fakat yere düşme durumunda da yerden kalkmayı son derece zorlaştırır ve zırhın bütün yükünü savaşçının omuz bölgesinde yoğunlaştırarak kısa sürede yorulmasına yol açardı. İslam ordularında sadece yüksek rütbelilerde zincir zırhlar bulunur, askerler, dövülmüş köseleden yapılmış zırhlar kullanırdı.

Silahlar bakımından ok ve okçuluk konusunda Müslümanların belirgin bir üstünlüğü vardı. Kısa Türk yayları, en etkili Hristiyan yayları olan İngiliz “Longbow”larından (uzun yay) hem daha uzun menzilli hem de kısa oluşları ve hafif süvari tarafından kullanılabilmesi sayesinde, savunma ve saldırı amacıyla kullanılabilirdi. Hristiyan okları ise, genellikle sadece savunma için kullanılıyordu.

TİCARET

Outremer ve Müslüman dünyası arasındaki hemen her ticaret konusu her iki tarafın da din adamları tarafından lanetlenmiş bir faaliyetti. Bu ticaret, tüccarların kendi toplum ve dinlerine "ihane-ti" olarak görülüyor, aşağılanıyordu.

Öte yandan, gerçeklikle bu ahlaki yaklaşım arasında tam bir uçurum vardı. Yoğun bir ticaret, din adamları da dahil olmak üzere herkesin gözleri önünde gerçekleşiyordu ve zaten başka türlü-sü de düşünülemezdi. Bu ticarete zaman zaman "kutsal emanetler" ticareti de ekleniyordu.

İki tarafın savaşı-ın unsurları dışındakiler, bu ticarete hem muhtaçtı- lar hem de başaktö- rdüler. Demir, çelik, cam, ipek, zeytinyağı, sabun, her tür kumaş bu ticaretin ana maddeleriydi. Savaşanlar ise, zaten çok büyük miktarlarda paraya ihtiyaç duyduklarından, bazen iki taraf arasındaki en şiddetli çarpışmalar sırasında bile ticaret aksamıyordu. Genellikle canları en çok güvende olan insanlar, her üç dinden tüccarlardı.

DEVELER

Haçlı Seferleri'nin ilk ay ve yıllarında, develer, Müslümanlar için önemli bir üstünlük kaynağıydı. Çok yüklenebilmeleri, susuzluğa tahammülleri ve belki de en önemlisi savaşlarda Hristiyan şövalyelerin değerli ve Ortadoğu coğrafyasında yerine konması olanaksız olan savaş atlarını ürkütmeleri, bu üstünlüğü açıklar.

Fakat Haçlılar bölgeye yerleşip kendileri ve atları bu hayvanlarla tanıştıkça, Müslümanlar bu üstünlüğü yitirdiler. İki taraf arasındaki hediye alışverişlerinde Müslümanların en değerli hediyeleri içinde develer birinci sırayı alıyordu.

BAZEN BİRLİKTE DE YAŞANIYORDU

Haçlı Seferleri sırasında, bütün bu bitmek tükenmek bilmeyen çatışmaların ve acıların yanı sıra, çok renkli birlikte yaşama sahnelerine rastlamak da mümkündü. Bunların bazı örnekleri özellikle vurgulanmaya değerdir. Kudüs, I. Haçlı Seferi'nde, Haçlıların eline geçtiğinde Fatımi egemenliği altındaydı ve şehirde Müslüman olmayanlar özgürce ibadetlerini yapabildikleri gibi, daha sonra büyük bir ün kazanacak olan Hospitalier Tarikatı, burada serbestçe hastane açabilmekte ve Hristiyanlara hizmet sunabilmekteydi.

Fakat Endülüs ve Sicilya örnekleri belki de en önemli birlikte yaşama örnekleridir. Endülüs'te Müslüman egemenliği altındaki Toledo'da birlikte eğlenceler düzenlendiği, gayrimüslimlerin her düzeyde şehir yönetiminde temsil edildikleri ve hatta Hristiyan komutanlar olduğu, Müslüman egemenliğini sağlayan orduda pek çok Hristiyan olduğu bilinmektedir.

Aynı şekilde Norman egemenliği altındaki Sicilya'da Müslümanlar orduda görev yapabiliyor ve herhangi bir ayrımcılığa uğramadan dinsel hayat ve hukuklarını sürdürebiliyorlardı. Bu durum zaman zaman papalığın, Norman krallarını "dinsizlerle işbirliği yapmak"la suçlamalarına ve hatta şiddetli cezalar uygulamalarına neden oluyordu.

II. FREDERICK

Haçlı Seferleri sırasında genellikle Selahaddin ve Aslan Yürekli Richard arasında benzerlikler kurulmuştur. Aslında yakından bakıldığında Richard'ı öne çıkaran, onun askeri öngörüsü, savaşlar sırasında ve daha sonra beklenmeyen ölümüne de neden olacak gözü karalığıdır. Belki Richard, bu bakımdan, daha çok, Eyyubilerden hemen sonra ortaya çıkacak olan Memluklar Devleti'nin namağlup sultanı Baybars'la karşılaştırılmalıdır. Selahaddin ise yetenekli bir komutan olmasının yanı sıra kültürlü, şefkatli ve bilge kişiliğiyle de tanınır.

Bu bakımdan, Haçlı hükümdarları arasında Selahaddin'le en çok benzerliği kurulabilecek kişi, Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Frederick'tir. Sicilya'nın Hristiyan ve Müslümanların birlikte yaşadığı ortamında yetişen Frederick, bununla kalmayarak Arap edebiyatını izleyebilecek kadar Arapça bilen, felsefe ve tarihe, İslam medeniyetine son derece meraklı bir hükümdardı. Bu özellikleri, onun Papa IX. Gregory tarafından aforoz edilmesine bahane oluşturacaktı. Aforoz uygulanması dahi Frederick'in tavrında bir değişikliğe yol açmadı. 17 Mart 1229'da, Eyyubilerle ateşkes içinde ve barışçı bir şekilde Kudüs'e girdi. Hac görevini yerine getirdi ve başta el-Aksa olmak üzere bazı camileri ziyaret edip buralarda dualar etti. Şehirdeki Müslümanlara karşı muhtemel tüm şiddetli davranışları yasakladı.

TARİH KONUSUNDAKİ USTALIĞINI EDEBİYATÇI KİMLİĞİYLE BİRLEŞTİREN REHA ÇAMUROĞLU, BİR KEZ DAHA ŞAŞIRTICI BİR ROMANLA ÇIKIYOR OKURLARININ KARŞISINA. BU KEZ HAÇLI SEFERLERİNİ VE SULTAN SELAHADDİN'İ ELE ALAN ÇAMUROĞLU, TARİHİN İNSANA OLDUĞU KADAR İNSANIN DA TARİHE OLAN ETKİSİNİ ANLATIYOR. HAÇLI SEFERLERİ'NE KARŞI DURMANIN YANI SIRA İSLAM DÜNYASININ BİRLİĞİNİ KURMAYI DA AMAÇLAYAN SELAHADDİN, TARİHİN EN KRİTİK DÖNEMLERİNDEN BİRİNİ SİMGELİYOR.

BU ROMAN, BİR SAVAŞÇININ VE BİR DEVLET ADAMININ OLDUĞU KADAR BİR ÂŞIĞIN DA ROMANI. KİŞİSEL HAYATIN ACILARI, İHANETLERİ VE DOSTLUKLARINI GÖZDEN KAÇIRMAYAN REHA ÇAMUROĞLU'NUN USTA KALEMİ TÜM BUNLARIN İZİNİ SÜRERKEN, İNSAN YAŞAMINA İLİŞKİN SIRLARI DA AYDINLATIYOR.

SULTAN SELAHADDİN EL KÜRDİ, BİR İNSANIN OLDUĞU KADAR BİR TOPLUMUN, BİR DÖNEMİN ROMANI VE TARİH OKURLARI İLE EDEBİYAT OKURLARINI BİR KEZ DAHA BİRLEŞTİRİYOR.

EVEREST

16 TL

